https://doi.org/10.15388/vu.thesis.941
https://orcid.org/0009-0001-8704-3286

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Sebastjan Okinčic

Tarptautinio komercinio bylinėjimosi su Jungtine Karalyste problemos po „Brexito“

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai,
Teisė (S 001)

VILNIUS 2026

Disertacija rengta 2017–2025 metais Vilniaus universitete.

Mokslinė vadovė – prof. dr. Vigita Vėbraitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Gynimo taryba:

Pirmininkas – prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Nariai:
prof. habil. dr. Kinga Flaga-Gieruszynska (Ščecino universitetas, Lenkijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė – S 001),
doc. dr. Indrė Isokaitė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001),
prof. dr. Vytautas Mizaras (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001),
prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – S 001).

Disertacija ginama viešame Gynimo tarybos posėdyje 2026 m. birželio 30 d. 9.30 val. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Kazimiero Leono Sapiegos auditorijoje (302). Adresas: Saulėtekio al. 9, 10221, 302 auditorija, Vilnius, Lietuva, tel. +370 5 236 6185; el. paštas tf@tf.vu.lt

https://doi.org/10.15388/vu.thesis.941
https://orcid.org/0009-0001-8704-3286

VILNIUS UNIVERSITY

Sebastjan Okinčic

Problems of International Commercial Litigation with the United Kingdom after Brexit

DOCTORAL DISSERTATION

Social Sciences,
Law (S 001)

VILNIUS 2026

The dissertation was prepared between 2017 and 2025 at Vilnius University.

Academic Supervisor – Prof. Dr. Vigita Vėbraitė (Vilnius University, Social sciences, Law – S 001).

Dissertation Defence Panel:

Chairman – Prof. Habil. Dr. Vytautas Nekrošius (Vilnius University, Social sciences, Law – S 001).

Members:
Prof. Habil. Dr. Kinga Flaga-Gieruszynska (University of Szczecin, Republic of Poland, Social sciences, Law – S 001),
Assoc. Prof. Dr. Indrė Isokaitė (Vilnius University, Social sciences, Law – S 001),
Prof. Dr. Vytautas Mizaras (Vilnius University, Social sciences, Law – S 001),
Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas (Vilnius University, Social sciences, Law – S 001).

The dissertation shall be defended at a public meeting of the Dissertation Defence Panel at 9.30 am on 30 June 2026 in Room 302 (auditorium Kazimieras Leonas Sapiega), Vilnius University Faculty of Law. Address: Saulėtekio al. 9, 10221, Room 302, Vilnius, Lithuania. Phone +3705 236 6185; e-mail: tf@tf.vu.lt

SANTRUMPOS

1964 m. CPK	Lietuvos Respublikos 1964 m. civilinio proceso kodeksas
2005 m. Hagos konvencija	2005 m. Hagos konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo
2019 m. Hagos konvencija	2019 m. Hagos konvencija dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo
angl.	angliškai
Briuselio konvencija	1968 m. Briuselio konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo
Briuselis I	2000 m. gruodžio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OJ L 12
Briuselis I bis	2012 m. gruodžio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (nauja redakcija), OJ L 351
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
DIS arba **dvišalės investicijų sutartys**	Tarp Europos Sąjungos valstybių narių sudarytos dvišalės sutartys dėl tiesioginių investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos
EEE	Europos ekonominė erdvė
ELPA	Europos laisvosios prekybos asociacija
ES arba **Europos Sąjunga**	Europos Sąjunga, 27 Europos valstybių ekonominė bei politinė sąjunga, įkurta 1993 m. lapkričio 1 d. įsigaliojus Mastrichto sutarčiai
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTK	1950 m. pasirašyta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
GA	Generalinis advokatas
ICSID konvencija	1966 m. Konvencija dėl investicinių ginčų tarp valstybių ir kitų valstybių piliečių sprendimo

Išstojimo įstatymas	2018 m. Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos įstatymas (*European Union (Withdrawal) Act 2018*)
Išstojimo sutartis	2020 m. sausio 24 d. Europos Sąjungos–Jungtinės Karalystės Sutartis dėl Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos
JK arba **Jungtinė Karalystė**	Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Lenkijos CPK	Lenkijos Respublikos civilinio proceso kodeksas
Lugano konvencija	2007 m. Lugano konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo
Niujorko konvencija	1958 m. Niujorko konvencija dėl arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo
PPO	Pasaulio prekybos organizacija
pranc.	prancūziškai
Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas	2020 m. gruodžio 30 d. Europos Sąjungos – Jungtinės Karalystės Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas
SESV	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo
Tautų Sandrauga arba **Sandrauga**	1926 m. įkurta savanoriška 56 nepriklausomų valstybių asociacija, istoriškai vadinta Britų Sandrauga arba Britų Tautų Sandrauga

TURINYS

ĮVADAS 10

1. „BREXITO“ ISTORIJA IR TARPTAUTINIS KOMERCINIS BYLINĖJIMASIS 24

1.1. „Brexito“ ištakos 24

1.2. Išstojimo sutarties reikšmingų nuostatų vertinimas 34

1.3. „Brexitas“ kaip tarptautinio bylinėjimosi interesų grupių kovos laukas 36

2. TARPTAUTINĖ PRIVATINĖ TEISĖ IR „BREXITAS“ 38

2.1. „Brexitas“ ir susitarimai dėl teismingumo 51

2.2. „Brexitas“ ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimas ir vykdymas 58

2.2.1. Lugano konvencijos vaidmuo „Brexito“ kontekste 61

2.2.2. 2019 m. Hagos konvencijos vaidmuo „Brexito“ kontekste 68

2.2.3. 2019 m. Hagos konvencijos ir susijusių teisės aktų sąveika 72

2.2.4. „Brexitas“ ir tarptautiniai komerciniai teismai 78

2.2.5. „Brexitas“ ir *ESG* bylos 81

2.3. „Brexitas“ ir Lietuvos civilinis procesas 88

2.3.1. Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Lietuvoje 89

2.3.2. Jungtinės Karalystės ieškovų ir pareiškėjų padėtis Lietuvos teismuose po „Brexito“ 94

2.3.3. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Jungtinėje Karalystėje 96

2.4. Tarptautinio komercinio arbitražo klausimai 101

2.5. *Anti suit injunction* po „Brexito“ 106

2.6. Lis pendens ir anti suit injunction sąveika po „Brexito“ 116

2.7. Ateities tyrimų pasiūlymai ir perspektyvos 117

2.7.1. Viešosios tvarkos ir tarpusavio pasitikėjimo evoliucijos tyrimai 122

2.7.2. Hagos konferencijos ateitis po „Brexito“..... 124

3. BYLINĖJIMOSI SU JUNGTINE KARALYSTE PROBLEMATIKA..... 128

3.1. Ginčai kylantys iš Jungtinės Karalystės – Europos Sąjungos sutarčių..... 129

3.1.1. Ginčų kylančių iš Išstojimo sutarties sprendimas 132

3.1.2. Išstojimo sutarties ginčų sprendimo institucija ir jos sprendimų vykdymas 135

3.1.3. Ginčų kylančių iš Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo sprendimas..... 140

3.1.3.1. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo institucija 143

3.1.3.2. Jungtinės Karalystės–Europos Sąjungos parlamentinė partnerystės asamblėja..... 146

3.1.3.3. Jungtinės Karalystės inicijuota konsultacijų procedūra pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą 146

3.1.3.4. Žvejybos kvotų arbitražas..... 146

3.1.3.5. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ateitis 151

3.1.4. Lyginamoji ginčų sprendimo mechanizmų analizė..... 152

3.2. Tarptautinio investicinio arbitražo problematika..... 156

4. EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS IR ESTT VAIDMUO „BREXITO“ KONTEKSTE..... 161

4.1. ESTT vaidmuo ES – Jungtinės Karalystės sutarčių kontekste ... 165

4.1.1. ESTT vaidmuo Išstojimo sutarties kontekste..... 165

4.1.1.1. ESTT prejudiciniai sprendimai pagal Išstojimo sutartį..... 167

4.1.1.2. Išstojimo sutarties pažeidimo procedūra ESTT... 170

4.1.1.3. Išstojimo sutarties suderinamumas su Europos Sąjungos teise 171

4.1.1.4. Šiaurės Airijos protokolas ir iš jo kilę ginčai 173

4.1.2. ESTT vaidmuo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste ... 175
4.2. ESTT kaip Europos Sąjungos teisės praktikos vystytojas po „Brexito“ ... 178
4.3. Jungtinės Karalystės teismų praktikos nukrypimas nuo susiformavusios Europos Sąjungos teisės ... 179
4.4. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės taikymas Jungtinėje Karalystėje ... 181
4.5. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės aktualijos ... 186
4.6. Europos Sąjungos išstojimo teisė kaip ES teisės pošakis ... 190
IŠVADOS ... 195
LITERATŪROS SĄRAŠAS ... 197
SANTRAUKA ... 227
SUMMARY ... 245
PUBLIKACIJŲ IR MOKSLO RENGINIŲ, KURIUOSE PRISTATYTI TYRIMO REZULTATAI, SĄRAŠAS ... 262
INFORMACIJA APIE DISERTACIJOS AUTORIŲ ... 263

Santuoka – pamatinė skyrybų priežastis
Graucho Marx

ĮVADAS

Tyrimo problematika. Aukščiau pateikta iliustratyvia klasikinio XX a. pirmosios pusės varjetė kino aktoriaus citata pradedama Išstojimo sutarties komentaro įžanga. Toliau joje, tęsiant santuokos ir narystės Europos Sąjungoje analogiją, teigiama, kad abiem atvejais ilgainiui santykių dalyviams išties gali kilti įvairių minčių dėl to, ar norima tęsti anksčiau užmegztą santykį (Lieflander *et al.*, 2021, p. vii).

Nestebina, kad apie tarptautinio komercinio bylinėjimosi su iš Europos Sąjungos išstojusia valstybe problemas ankstyvuosiuose tyrimuose – tiek skirtuose išstojimo iš Europos Sąjungos fenomeno apskritai, tiek konkrečiai Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio analizei, – nebuvo pasisakoma: tai lėmė paties fundamentalaus išstojimo iš Europos Sąjungos instituto naujumas, ir iš pradžių vien teorinis jo pobūdis. Tačiau doktrinoje buvę fundamentalesnio pobūdžio svarstymų: pavyzdžiui, pirma, ar Europos Sąjunga negalėtų būti pati suinteresuota valstybės narės išstojimu iš Europos Sąjungos, kai tokioje valstybėje narėje vyksta su Europos Sąjungos teisine tvarka nesuderinami procesai. Antra, ar Europos Sąjunga negalėtų priversti valstybės narės išstoti iš bendrijos, pritaikydama jai tokią sankciją už Europos Sąjungos teisės pažeidimus. Ir galiausiai, trečia, ar Europos Sąjunga negalėtų suspenduoti valstybės narės narystės bendrijoje teisių (Hillion, 2015, p. 137) – pilna apimtimi ar iš dalies. Akivaizdu, kad nė viena iš trijų minėtų situacijų nėra aktuali kalbant apie „Brexitą“ – nei Europos Sąjunga buvusi suinteresuota Jungtinės Karalystės išstojimu dėl vidaus procesų Jungtinėje Karalystėje, nei siekusi priversti ją išstoti bausdama už Europos Sąjungos teisės nesilaikymą, nei suspendavusi Jungtinės Karalystės narystės bendrijoje teises. Tačiau jau tada buvo pripažįstama klasikinė taikių demokratinių išstojimų iš tarptautinių organizacijų atvejų rizika, kad valstybės narės gali naudotis grasinimais išstoti iš atitinkamų organizacijų (darbe aptariamu atveju – Europos Sąjungos), kaip argumentu derybose dėl geresnės savo padėties (Hillion, 2015, p. 138).

Nors disertacinio tyrimo vykdymo pradžioje (2017–2018 m.) rasdavosi teigiančių, kad „Brexitas“ dėl įvairių priežasčių gali ir neįvykti, t. y. Jungtinė Karalystė visgi neišstos iš Europos Sąjungos, ilgainiui politikams pavyko susitarti ir Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos buvo aptartas Išstojimo sutartyje. Tokiu būdu buvo įgyvendinta Jungtinės Karalystės

piliečių valia – 2020 m. vasario 1 d. Jungtinė Karalystė paliko Europos Sąjungą. Vertindami Išstojimo sutartyje esančius kompromisus britų autoriai atkreipia dėmesį į savotiškai subordinacinį tuometinį Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos santykių pobūdį – nors Jungtinė Karalystė didžiąją dalį Išstojimo sutarties taikymo laikotarpio jau nebebuvo bloko nare ir neturėjo įtakos Europos Sąjungos teisei, pastaroji jai taikyta. Vis dėlto, sutiktina su teigiančiais, kad, pirma, Jungtinė Karalystė pati pasiūliusi būtent tokį išstojimo modelį ir, antra, ši situacija buvusi vienintelis būdas apsaugoti Jungtinės Karalystės interesus nedėkingoje padėtyje, į kurią savo šalį įstūmė patys JK piliečiai. Kita vertus, autoriai mini, kad būtent silpna Jungtinės Karalystės derybinė padėtis lėmė tai, kad galiausiai šalys pernelyg nenutolo nuo pirminio Išstojimo sutarties projekto varianto. Tęsdami pirminės Jungtinės Karalystės derybų dėl „Brexito“ pozicijos kritiką, autoriai skeptiškai vertino anuometinį JK atstovų siekį formaliai išstoti iš Europos Sąjungos (sutarčių) institucinės sąrangos, bet toliau naudotis visomis buvimo bendrijos nare privilegijomis. Šios kritikuotos pozicijos pavyzdinė iliustracija – Jungtinės Karalystės supratimas apie vieningą rinką, kurioje ji pati norėjusi pasirinkti, kurias laisves sau pasilikti (labiau kapitalo, prekių ir paslaugų laisvą judėjimą nei asmenų), remiantis nurodomais pavyzdžiais – Lichtenšteinui taikoma Europos Ekonominės Erdvės sutarties ir Ukrainai jos Asociacijos su Europos Sąjunga sutarties išimtimis dėl laisvo asmenų judėjimo bei Šveicarijos pasirinktiniu dalyvavimu Europos Sąjungos iniciatyvose. Tuo tarpu Europos Sąjunga, savaime suprantama, visų derybų metu laikėsi nuoseklios pozicijos, kad vidaus rinkos laisvės nedalomos[1] ir negalima būti Europos Sąjungos nare tik iš dalies ir tik ta sau (t. y. Jungtinei Karalystei) patogia apimtimi. Tokia Europos Sąjungos pozicija savo ruožtu buvo kritikuojama Jungtinėje Karalystėje kaip nenuosekli (atsižvelgiant į minėtas išimtis) ir turinti tikslą nubausti Jungtinę Karalystę už „Brexitą“ (Dougan, 2021, p. 191, 199, 324–325). Galiausiai, kalbant apie Išstojimo sutartį, pažymėtina, jog autoriai sutaria, kad ji yra tiesiogiai taikomas teisės aktas tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek Europos Sąjungoje, taigi ir jos atskirose valstybėse narėse (Tatham, 2020, p. 32).

Kiti autoriai šiame kontekste atkreipia dėmesį į Išstojimo sutarties, kaip Europos Sąjungos sutarties, specifinę prigimtį ir tai, kad ji neratifikuojama nacionalinių Europos Sąjungos valstybių narių parlamentų. Jų teigimu, šis

[1] Autoriai atkreipia dėmesį, kad ilgalaikėje perspektyvoje Europos Sąjungos teisės specialistams būtų tikslinga tirti vidaus rinkos laisvių dalomumo klausimą, tačiau bet kokiu atveju galutinis sprendimas dėl, pavyzdžiui, trečiosios valstybės prijungimo prie kurios nors vienos iš keturių laisvių (bet ne prie likusių trijų) būtų nulemtas pirmiausia politinių motyvų (Dougan, 2021, p. 325; Barnard, 2017).

aspektas yra tam tikra prasme paradoksalus ir kontrastuoja su sutarties pobūdžiu, atsižvelgiant į tai, kad viena iš jos šalių yra valstybė, netrukus šios sutarties pagrindu tampa trečiąja (t. y. ne Europos Sąjungos) valstybe, ypač turint omenyje su Europos Sąjungos išorės kompetencija susijusią teismų praktiką. Tai, kad Išstojimo sutartis (taigi ir bet kokia kita tokio pobūdžio sutartis dėl išstojimo iš Europos Sąjungos, jei tokių būtų ateityje būtų sudaroma) nėra ratifikuojama nacionaliniuose Europos Sąjungos valstybių narių parlamentuose, reikšmingai palengvina jos įsigaliojimą. Dėl šios priežasties autoriai daro išvadą, kad, procedūriniu požiūriu, išstojimas iš Europos Sąjungos yra lengvesnis procesas nei stojimas į ją, pastaruoju atveju reikalaujantis stojimo sutarties ratifikavimo nacionaliniuose visų valstybių narių parlamentuose. Vis dėlto kartu pažymima, kad abiem atvejais keičiasi Europos Sąjungos teritorija ir jos dalyvių sudėtis, tačiau išstojimo atveju, t. y. Europos Sąjungai mažėjant, tokiems esminiams pokyčiams nereikalingas visų valstybių narių pritarimas[2] (Hillion, 2017, p. 140).

Vėlesniems derybų etapams (jau dėl šalių santykių po Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos) tam tikrą įtaką padarius Covid-19 pandemijai ir Jungtinei Karalystei atsisakius sumanymų pratęsti iš anksto sutartą derybų laikotarpį, tokiu būdu derybose ne tik spaudžiant Europos Sąjungą į kampą, bet ir save pačią, galiausiai pavyko susitarti ir dėl sutarties, reguliuojančios šalių tarpusavio santykius vėlesniame etape. Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos santykiai po „Brexito“[3] aptarti Prekybos ir

---

[2] Svarstytina, ar šie aspektai gali būti vertintini kaip iliustratyvūs kalbant apie Europos Sąjungos integracijos (taigi ir dezintegracijos) procesus apskritai platesniame kontekste. Būtent – norint iš jos išstoti, nereikalingas visų pritarimas, kadangi jei toks visų valstybių narių pritarimas išstojimui būtų reikalaujamas, tai galėtų užkirsti kelią tolesnei integracijai – t. y. valstybės narės išlieka palyginus laisvos išstoti iš Europos Sąjungos. Kita vertus, joms nacionaliniu lygiu priklauso galia spręsti ar priimti naujus narius į Europos Sąjungą, tokiu būdu skatinant tolesnius stojimus, taigi ir Europos Sąjungos plėtrą apskritai – taip pat ir per nacionalinių (naujų) Europos Sąjungos valstybių narių parlamentų įgalinimą. Atitinkamai, taip pat sutiktina su autoriais teigiančiais, kad išstojimo sąlygos neišvengiamai labiau atspindi Europos Sąjungos kaip organizacijos nei jos narių interesus. Aptardami atitinkamas tuo metu dar tik potencialių derybų dėl išstojimo iš Europos Sąjungos perspektyvas apskritai, autoriai taip pat minėjo, kad Europos Komisija ir Europos Parlamentas, tikėtina, sieksiantys savotiškai labiau integracinių (t. y. glaudesnį bendradarbiavimą numatančių) išstojimo sąlygų nei Europos Sąjungos Taryba (Hillion, 2017, p. 141).

[3] Lingvistinės analizės prasme pastebėtina, kad šaltiniai anglų kalba mini, kad „Brexitas“ yra naujas sudurtinis anglų kalbos daiktavardis. Jis atsiradęs tik XXI amžiuje sudūrus Didžiosios Britanijos antrojo dėmens pradžią ir išėjimą (angl. *exit*). Pirmą kartą „Brexitas“ šaltiniuose autorių aptinkamas 2012 m. (Cygan, Łazowski, 2022, p. 1).

bendradarbiavimo susitarime. Autoriai sutaria, kad JK Tarptautinės prekybos sekretoriaus 2017 m. vasarą išsakytiems žodžiams, jog sutarimas dėl Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo būsiąs vienas „lengviausiai pasiektų žmonijos istorijoje“, nebuvo lemta išsipildyti, derybos buvo sunkios ir kupinos įtampų (Larik, Wessel, 2022, p. 125–126).

Europos Sąjungos dezintegracijos tyrėjai, viena vertus, vertindami „Brexitą“, pažymi, kad jame galima įžvelgti visus tris post-funkcionalistinės[4] dezintegracijos teorijoje išskiriamus elementus. Pirma, nurodomos integracijos pasekmės, suvokiamos kaip keliančios grėsmę nacionalinei valstybės narės tautos tapatybei, pavyzdžiui, imigracijos mastas. Antra, akcentuojama iš pradžių marginali politinė jėga, gebanti mobilizuoti euroskeptikus darbotvarkės klausimu. Vis dėlto, kaip plačiau aptariama darbe nagrinėjant referendumo priešistorę, šiame kontekste pažymėtina, kad nuo marginalių euroskeptiškų partijų nenorėjo atsilikti ir viena iš didžiųjų Jungtinės Karalystės partijų – konservatoriai, kurių nuo 2010 m. naudojamą euroskeptišką retoriką savo Europos Sąjungos teisės tyrimuose akcentuoja P. Craig ir G. De Burca (Craig, De Burca, 2020, p. 33)[5]. Trečia, išskiriamas institucinės dezintegracijos forumą – referendumas. Kita vertus, sutiktina su tais autoriais, kurie kartu pripažįsta, kad „Brexito“ atveju sudėtinga daryti toli siekiančias ir apibendrinančias išvadas, nes „Brexitas“, bent kol kas išlieka, vieninteliu iš tiesų fundamentaliu ir faktiškai įvykusiu Europos Sąjungos dezintegracijos epizodu (Terpan, Saurugger, 2022, p. 8, 10).

Dar daugiau, „Brexitas“ savotiškai aktualus ir Europos Sąjungos integracijos procesų tyrimų kontekste. Šia prasme autoriai, ypač Europos Sąjungos *civilinio proceso*, t. y. ES valstybių narių bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose, srityje mini, kad vienokios integracijos buvo galima tikėtis Europos Sąjungoje, į kurią 1973 m. stojo Jungtinė Karalystė, kai ten tebuvo šešios valstybės narės), natūraliai – gerokai glaudesnės, ir tokios glaudžios, taip pat ir minėtoje srityje, negalima būtų tikėtis Europos Sąjungoje su gerokai daugiau (šiuo metu – 27) valstybių narių (Kruger, 2008,

---

[4] Post-funkcionalistinė Europos Sąjungos (dez)integracijos teorija akcentuoja integracijos krizėms būdingą įvairių susijusių teisinių procesų politizavimą, vis naujų subjektų ir auditorijų įsitraukimą ir pan. (Schimmelfening, 2018a, p. 5; Schimmelfening, 2018b, p. 1163).

[5] Atkreiptinas dėmesys, kad darbe reikšmingi ir naudojami cituojamo, manytina, kiekvienam Europos Sąjungos teisės studentui pažįstamo veikalo skirtingi leidimai, kurių skirtingumai, kiek tai susiję su Jungtinės Karalystės padėtimi, padeda atskleisti jos kelią nuo narystės Europos Sąjungoje iki buvimo trečiąja valstybe (Craig, De Burca, 2015; Craig, De Burca, 2020).

p. 28)[6]. Atitinkamai, svarstytina, ar besiplečianti Europos Sąjunga ir, atitinkamai, savotiškai dėl to mažėjanti valstybių narių tarpusavio integracija, nebus vienomis iš „Brexito“ priežasčių. Dar 2010 m. JK vyriausybės koalicinė sutartis tarp tuometinių valdančiųjų – konservatorių ir liberaldemokratų žadėjo užtikrinti, kad bus užkirstas kelias bet kokiam tolimesniam suvereniteto ar galių perdavimui Europos Sąjungos institucijoms (Lange, 2014, p. 1655). Besiplečiant Europos Sąjungai išliekantis vis glaudesnės tarpusavio integracijos tikslas buvęs vienu iš keturių konkrečių klausimų, kuriuos iki referendumo dėl „Brexito“ dar 2015 m. lapkričio laiške Europos Komisijai kėlė JK premjeras, siekdamas persiderėti su Europos Sąjunga dėl Jungtinės Karalystės tuo metu dar planuotos tolesnės narystės joje sąlygų (Armstrong, 2021)[7].

Kalbant apie Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykius po „Brexito“ – 2020 m. gruodžio 30 d. pasirašytas Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, taigi apskritai ir iš esmės įvykęs „švelnusis“ „Brexitas“ (angl. *soft Brexit*), kuriame, viena vertus, nesama bendradarbiavimui tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės civilinėse ir komercinėse bylose skirtų nuostatų – taigi šioje srityje įvykęs „kietasis“ „Brexitas“ (angl. *hard Brexit*)

[6] Pastebėtina, kad minėtą argumentą kėlė autoriai kalbėję apie integraciją bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose tarp Europos Sąjungos valstybių narių Europos Sąjungoje esant (dar tik) 15 valstybių narių (Kruger, 2008, p. 28). Taigi, po XXI a. vykusios Europos Sąjungos plėtros, jų argumentai, manytina, dar aktualesni.

[7] Kalbant apie minėtame laiške keltus klausimus, Jungtinė Karalystė norėjo, kad jai nebūtų teisiškai privalomas vis glaudesnės integracijos procesas ir būtų išlaikoma nacionalinių parlamentų kontrolė Europos Sąjungos iniciatyvų atžvilgiu. Taip pat norėta sumažinti imigraciją (t. y. laisvą asmenų judėjimą) Europos Sąjungos viduje į Jungtinės Karalystės teritoriją. Sutariama, kad norėtoms reformoms pasiekti būtų buvę reikalinga keisti Europos Sąjungos steigiamąsias sutartis. Dėl to 2016 m. vasarį buvo susitarta dėl kompromisinių sprendimų, kurie, kaip parodė vėlesnis referendumas nepakankamai įtikino Jungtinės Karalystės balsuotojus, o net ir JK konservatorių partija be Europos Sąjungos steigiamųjų sutarčių pakeitimo, nebuvo įtikinta. Vis dėlto, kaip vertą atskiro paminėjimo kompromisą autoriai įvardina vis glaudesnės integracijos siekio netaikymą Jungtinei Karalystei, nors Jungtinės Karalystės stojimo į Europos Sąjungą sutarties preambulėje esantis toks siekis – vienas retų Europos Sąjungos pirminės teisės šaltinių, kur jis tiesiogiai minimas. Vertindami situaciją autoriai daro išvadą, kad, teisei imant viršenybę politinių procesų atžvilgiu, Europos Sąjunga galimai nukentėjusi nuo savo nelankstumo – jei Jungtinei Karalystei 2016 m. pradžioje būtų buvęs pasiūlytas jai priimtinas Europos Sąjungos steigiamųjų sutarčių pakeitimas, referendumo dėl „Brexito“ rezultatas galėjęs būti kitoks (Armstrong, 2021).

(Bert, 2020; Czubaiko, 2024)[8].Kita vertus, pripažintina, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime esama ginčų tarp jos šalių – Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sprendimo nuostatų, kas suprantama, atsižvelgiant į šios sutarties pobūdį ir dalyką.

Tik mažiau nei prieš šimtą metų tarptautinių santykių dalyviai – suverenios valstybės susitarė smerkti karinius veiksmus kaip tarptautinių ginčų sprendimo priemonę (General Treaty, 1928). Kiek anksčiau – 1923 m. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas dažnai autorių cituojamame sprendime Mavrommatis koncesijos Palestinoje byloje apibūdino ginčą (angl. *dispute*), kaip „dviejų šalių nesutarimą dėl teisės ar fakto, teisinių vertinimų ar interesų konfliktą“ (PCIJ Ser A No 2, 11 (Mavrommatis), 1923). Cituojant XX a. tarptautinės viešosios teisės autoritetą prof. Lauterpacht, pirminis teisės vaidmuo ir paskirtis tarptautinėje bendruomenėje buvo taikus tarptautinių (taigi – ir komercinių) ginčų sprendimas (Lauterpacht, 2011). Tarptautinių sutarčių šalims būdinga tam tikra diskrecijos laisvė pasirenkant tarpusavio ginčų sprendimo mechanizmus, neretai priklausanti nuo jų ekonominės ir politinės, taigi ir derybinės, kalbant apie derybas dėl konkrečios sutarties, galios. Tarptautinių sutarčių šalims taip pat būdinga pasirinkti tarpusavio ginčų sprendimo modelį priklausomai nuo to, ar jų santykiai simetriški, ar ne. Pavyzdžiui, aptariamos temos kontekste – ar Europos Sąjunga (t. y. ir jos valstybių narių subjektai) yra linkusi investuoti Jungtinėje Karalystėje labiau nei JK subjektai – Europos Sąjungoje. Temą plačiau analizavęs L. Lonardo nuosekliai skirtingose savo publikacijose teigia, kad tarptautinė ginčų sprendimo praktika rodo, jog asimetrinių santykių atveju santykių dalyviai gerokai dažniau pasinaudoja neteisinėmis savo interesų gynimo priemonėmis (įskaitant prekybos sankcijas) (Lonardo, 2022b, p. 3; Lonardo, 2024, p. 3).

[8] Žiniasklaida vertindama galimus „Brexito“ modelius dar nuo 2016 m. skirstė juos į (i)„kietąjį“, t. y. be (jokio) susitarimo dėl tarpusavio santykių tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės po „Brexito“, ir (ii) „švelnųjį“ – su sutartimi dėl tarpusavio santykių (su Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimu) (Wikipedia, 2024a). Šį skirstymą laikui bėgant perėmę ir mokslininkai. Vertinant anuometinius svarstymus tyrimo atlikimo metu prieinamos medžiagos pagrindu, pripažintina, kad teoriškai galėjęs įvykti ir savotiškai „ypač švelnus“ (angl. *super soft*) „Brexitas“, kai Jungtinė Karalystė po „Brexito“ būtų likusi ELPA/Europos ekonominės erdvės nare. Mokslininkai pripažinę, kad, viena vertus, buvę rimtų pagrindų „ypač švelniam“ „Brexitui“, kita vertus – tai būtų buvęs priimtiniausias sprendimas ir Europos Sąjungai. Vis dėlto Jungtinė Karalystė nepasirinkusi tokio varianto, be kita ko, dėl tokiu atveju privalomų vidaus rinkos taisyklių ir ESTT jurisdikcijos (Terpan, Saurugger, 2022, p. 6, 9–10). Grįžtant prie galimų „Brexito“ modelių, galiausiai paminėtina, kad tikėtina, jog panašių kategorijų („kietasis“ / „švelnusis“) būtų laikomasi kitų išstojimų iš Europos Sąjungos (ar kitų tarptautinių organizacijų) atvejais.

Bet kokiu atveju, visuotinai sutariama, kad tarptautinių santykių dalyviai, įskaitant Europos Sąjungą, išvystė įvairias sofistikuotas teisines ginčų vengimo ir sprendimo priemones (Lonardo, 2024, p. 1).

Kita jau cituoto prof. Lauterpacht šio darbo kontekste aktuali mintis – kad teisės funkcija yra žmonių tarpusavio santykių reguliavimas remiantis nuostatomis, kurių privalomumas lemiamas fundamentalių išorės veiksnių (Lauterpacht, 2011). Šioje logikoje autoriai įžvelgia priežastis, kodėl pastarojo laikotarpio (XXI a.) Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių ginčų sprendimo nuostatose – gerokai daugiau teisinės inžinerijos, nei būta anksčiau, suponuojant, kad papildomos teisinės procedūros legitimizuoja patį ginčų sprendimo procesą *per se*. Šia prasme matomas akivaizdus poslinkis nuo ankstesnių, ne tokių teisinių, o labiau politinių ginčų sprendimo mechanizmų, būdingų ankstesnio laikotarpio Europos Sąjungos tarptautinėms sutartims (Lonardo, 2022b, p. 5).

Siekiant įvardinti darbo mokslinio lygio problemą, sutiktina su dr. Tidikiu, kad *„suformuluoti mokslinę problemą... nėra taip paprasta“* (Tidikis, 2003, p. 335). Vis dėlto, šiame tyrime keliama tokia pagrindinė mokslinė problema: Jungtinei Karalystei tapus buvusia Europos Sąjungos valstybe nare, tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje atsirado teisinis vakuumas – nustojo galioti Briuselio režimas, o jokio naujo susitarimo dėl bendradarbiavimo komercinėse bylose nepasiekus, šis vakuumas kelia konkrečius teisinius iššūkius – teismingumo, užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei taikomų ginčų sprendimo mechanizmų srityse – kurie teisės mokslo literatūroje neištirti.

Tyrimo aktualumas pasireiškia tuo, jog tyrime per unikalios istorinės aplinkybės – Jungtinės Karalystės, t. y. pirmos ir vienintelės valstybės iki tol buvusios Europos Sąjungos nare, išstojimo iš Europos Sąjungos pasekmių konkrečiame lauke – tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje – analizę siekiama identifikuoti jų probleminius aspektus. Tyrimo rezultate tikimasi ne tik atskleisti identifikuotų problemų katalogą, bet taip pat pateikti reikšmingų siūlymų, kaip identifikuotos problemos galėtų būti sprendžiamos.

Tyrimo naujumas ir jo reikšmė pasireiškia tuo, jog yra nagrinėjamos besiformuojančios problemos santykiuose su buvusia Europos Sąjungos valstybe nare. Atitinkamai, moksliniame tyrime analizuojama, pirma, naujai atsiradusio savotiško teisinio vakuumo tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje, iki tol buvusio užpildyto Europos Sąjungos teisės instrumentų, problematika, bei, antra, tarptautinių ginčų su specifine šalimi – buvusia Europos Sąjungos valstybe nare – problemos, kylančios iš šio specifiškumo.

Galiausiai, pažymėtinas tyrimo problematikos dinaminis pobūdis – darbe aptariami teisiniai santykiai, besivystę tyrimo rengimo metu.

Tyrimo objektas pačia bendriausia prasme – tarptautinio komercinio bylinėjimosi (ginčų sprendimo) problemos, kylančios iš Jungtinės Karalystės buvusios narystės Europos Sąjungoje. Kalbant apie tyrimo objektą pačia bendriausia prasme, būtina atskleisti kiekvieną iš mažiausiai penkių sudedamųjų dalių (elementų) atskirai, siaurinant ir tikslinant analizės lauką. Pirmas elementas – tarptautinis ginčų pobūdis, atitinkamai darbe nenagrinėjami klausimai, susiję su vienos valstybės teritorijoje kylančiais iššūkiais, neperžengiantys jos sienų. Antras – komercinis ginčų pobūdis, taigi darbe nenagrinėjamos nekomercinių ginčų problemos, pavyzdžiui ginčai, susiję su šeimos teise, vartojimo sutartimis ar pan. Trečias elementas – bylinėjimasis, kaip reiškinys darbo objekto apibūdinimo tikslais vertintinas plačiai, ir turėtų apimti tiek teisminį bylų nagrinėjimą, tiek ribota apimtimi – arbitražą. Ketvirtas elementas suponuotų analizės lauko siaurinimą tarptautinio komercinio bylinėjimosi būtent tik su Jungtine Karalyste (po „Brexito“) naudai, t. y. koncentravimąsi tik į tokias problemas, kurios kyla bylinėjantis su Jungtine Karalyste, kaip suverenia valstybe, kaip viena iš ginčo šalių. Vis dėlto, situacijos unikalumas ir nagrinėjamo platesnio fenomeno naujumas skatina išplėsti analizės lauką ir tyrime pasisakyti taip pat ir plačiau dėl „Brexito“ sukeltų tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemų šalims ir procesams, ypač atsižvelgiant į šios srities gilesnių tyrimų Lietuvoje trūkumą. Galiausiai penktasis elementas apibrėžia analizuojamo reiškinio laiko rėmus, t. y., pavyzdžiui, neanalizuojamos problemos, kilusios tarp referendumo dėl „Brexito“ ir paties „Brexito“, o tik po jo, tuo pačiu akcentuojant po „Brexito“ sekusį pereinamąjį laikotarpį, pasibaigusį 2020 m. gruodžio 31 d. Taip apibūdinus tyrimo objektą, paminėtina, kad paprasčiausia ir mažiausiai diskusijos reikalaujanti jo dalis yra pats „Brexitas“, t. y. Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos.

Tyrimo objekto laiko ribos. Pripažįstant, kad situacija darbo rengimo metu vystėsi dinamiškai, be to, tam tikri disertaciniam tyrimui reikšmingi įvykiai įvyko iš esmės netrukus po tyrimo pabaigos, tyrimo objekto apribojimas laike neišvengiamas. Tyrimo objektu laikytini įvykiai, įvykę iki 2025 m. I ketvirčio pabaigos.

Tyrimo tikslas – identifikuoti ir sistemiškai įvertinti tarptautinio komercinio bylinėjimosi su Jungtine Karalyste po „Brexito“ problemų katalogą ir įvertinti

šių identifikuotų, atskleistų ir sistemiškai įvertintų problemų galimus sprendimo būdus.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui įgyvendinti keliami tokie trys tyrimo uždaviniai. Pirma, išnagrinėti ir apsibrėžti tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemas, kylančias skirtingiems tarptautinio komercinio bylinėjimosi subjektams dėl „Brexito“, išsigryninant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima toliau nagrinėti ir vertinti konkretų teisinį reguliavimą bei kitą aktualią informaciją (teorinis pagrindas tolesnei analizei). Antra, identifikuoti „Brexito“ kontekste aktualius tarptautinės privatinės teisės instrumentus ir atskleisti jų veikimo įtaką sprendžiant iš „Brexito“ kylančias tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemas. Trečia, išanalizavus aktualias tarptautines sutartis, Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės nuostatas, atskleisti Jungtinės Karalystės, kaip tarptautinio komercinio bylinėjimosi ginčo šalies, specifinę poziciją po „Brexito“.

Ginamieji teiginiai. Identifikuotini keli darbo ginamieji teiginiai:

1. Susiklosčiusi unikali situacija, kai pirmą kartą istorijoje atsiradusi „buvusi“ Europos Sąjungos valstybė narė ir šis Jungtinės Karalystės specifiškumas lemia, kad ji, ypač bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje, dėl buvusios savo narystės Europos Sąjungoje, viena vertus, negali būti vertinama kaip bet kuri (kita) trečioji šalis Europos Sąjungos atžvilgiu. Kita vertus, Europos Sąjungai esant, visų pirma, politinei sąjungai, santykiai tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės po „Brexito“ iš esmės sąlygojami politinių nuotaikų abiejose pusėse.
2. Atitinkamai, ir kiek tai susiję su ankstesniu teiginiu, tiek Išstojimo sutarties, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo mechanizmai – politinio kompromiso rezultatas.
3. Jau darbo rengimo metu priimta 2019 m. Hagos konvencija, Jungtinei Karalystei neprisijungus prie Lugano konvencijos, turinti ypatingą reikšmę sprendžiant po „Brexito“ iškilusias Jungtinės Karalystės ir ES valstybių narių teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo problemas.
4. Nors vienu iš „Brexito“ tikslų iš Jungtinės Karalystės perspektyvų buvo išsilaisvinimas iš ESTT jurisdikcijos, to galiausiai ne tik kad nepavyko pasiekti, bet dėl „Brexito“ ESTT atsirado naujų vaidmenų, dalis kurių laikytini neišvengiamais atsižvelgiant į visą situacijos kompleksiškumą ir naujumą.

Tyrimo metodologija ir susiję iššūkiai. Šiame tyrime remiamasi kokybine metodologija[9]. Darbe taikomi tyrimo metodai: loginis, istorinis, lyginamasis, dokumentų analizės, lingvistinis bei sisteminis. Kiekvienas iš pasitelktų metodų atliko specifinę funkciją.

Loginis tyrimo metodas padėjo nuosekliai argumentuoti ir daryti išvadas iš identifikuotų teisinių faktų.

Lyginamasis metodas taikytas įvairiais aspektais. Pirma, siekiant išskirti ir apibendrinti požiūrių į tarptautinę privatinę teisę apskritai ir konkrečiai Europos Sąjungos civilinį procesą skirtumus. Antra, šis metodas pasitelkiamas analizuojant Europos Sąjungos su Jungtine Karalyste sudarytas sutartis kitų Europos Sąjungos su ne ES valstybėmis narėmis (pavyzdžiui, Ukraina ar Kanada, su kuriomis pastaruoju metu sudarytos Europos Sąjungos tarptautinės sutartys laikytinos ypač aktualiomis darbe analizuojamų klausimų kontekste) sudarytų laisvos prekybos ar panašaus tipo sutarčių kontekste. Tokia lyginamoji analizė leidžia nustatyti, ar „Brexito“ kontekste pasirinkti ginčų sprendimo modeliai atitinka Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių praktiką apskritai, ar yra išskirtiniai. Galiausiai, lyginamuoju metodu vertinama Australijos patirtis dėl išlaikytosios Anglijos teisės atsižvelgiant į JK teisės sistemoje išlaikytą Europos Sąjungos teisę po „Brexito“. Šis palyginimas pasirinktas dėl to, kad Australija turi ilgalaikę patirtį interpretuojant ir taikant teisę, perimtą iš kitos teisinės sistemos (būtent – Jungtinės Karalystės), o tai sudaro pagrįstą analogiją su pačios Jungtinės Karalystės padėtimi Europos Sąjungos teisės atžvilgiu po „Brexito“.

Dokumentų analizės metodas naudotas analizuojant tyrimui reikšmingus Europos Sąjungos, Jungtinės Karalystės, Lietuvos bei kitų valstybių teisės aktus, tarptautines sutartis, įskaitant tiesiogiai su „Brexitu“ susijusias – sudarytas tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, bei teismų praktiką. Šis metodas suteikė galimybę kritiškai įvertinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktus, teismų praktiką ir doktriną, identifikuojant teisinio reguliavimo spragas bei vertinant, ar ir kokia apimtimi esami tarptautinės privatinės teisės aktai gali užpildyti šias spragas.

Lingvistinis tyrimo metodas buvo aktualus nagrinėjant atskirų dokumentų tekstų konkrečius aspektus. Pavyzdžiui, tiek 2005 m. Hagos konvencija, tiek 2019 m. Hagos konvencija skirtos civiliniams *ar* komerciniams klausimams. Tuo tarpu tiek 2007 m. Lugano konvencija, tiek

[9] Cituojant prof. Kardelį, „Kokybinio tyrimo skiriamuoju požymiu yra laikomas sistemingas, nestruktūrizuotas atvejo ar individų grupės, situacijos ar įvykio tyrimas natūralioje aplinkoje, siekiant suprasti tiriamuosius reiškinius bei pateikti interpretacinį, holistinį jų paaiškinimą.“ (Kardelis, 2017, p. 331).

Briuselis I bis reglamentas skirti civiliniams *ir* komerciniams klausimams. Vis dėlto atlikta šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad šis skirtumas neesminis ir atitinkami jungtukai šių teisės aktų pavadinimuose naudojami pakaitomis, nepriskiriant tam papildomos reikšmės. Lingvistinis analizės metodas taip pat buvęs aktualus identifikuojant tyrimo objektą. Būtent tiriant tarptautinio *komercinio* bylinėjimosi problemas, kreiptas dėmesys ir į minėtą potencialią atskirtį tarp civilinių ir komercinių ginčų. Šia prasme išskirtini du požiūriai: vieno šalininkai laikosi pozicijos, kad komerciniai ginčai tėra civilinių ginčų porūšis, o kiti autoriai įsitikinę, kad komerciniai ginčai savaime sudaro atskirą ginčų rūšį (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 52)[10]. Taip pat lingvistinis tyrimo metodas padeda atskleisti plačios tiriamos temos problemų katalogą bei teisiškai reikšmingus atskirų teisės aktų formuluočių niuansus.

Sisteminis analizės metodas padėjo tiksliau apibrėžti tyrimo lauką. Pavyzdžiui, disertacijoje aptariamą tematiką tyrinėję tarptautinės privatinės teisės srities autoriai sutaria, kad komerciniais ginčais laikomi tokie ginčai, kuriuose net jei valstybė ir dalyvauja, ji nesinaudoja savo kaip suvereno galiomis (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 53). Kita vertus, disertacijos temos pavadinimas suponuotų analizuojamos srities siaurinimą ir analizavimą tik tokių problemų, kurios kylančios komerciniuose ginčuose, kuriuose Jungtinė Karalystė esanti viena iš šalių, kas laikytina nepagrįsta tyrimo lauko ir konteksto („Brexito“) prasme. Taip pat sisteminis metodas buvo aktualus siekiant užtikrinti, kad atskiri tyrimo klausimai būtų vertinami kaip tarpusavyje susijusi visuma.

Svarbiausi tyrimo šaltiniai. Viena vertus, atsižvelgiant į darbo temą paradoksalu būtų pradėti vardinti šaltinius nuo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo – tarptautinės sutarties, nors ir sudarytos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, bet neturinčios nuostatų, skirtų bendradarbiavimui civilinėse ir komercinėse bylose. Vis dėlto, būtent ši sutartis šiuo metu aktualiausia reguliuojant Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos tarpusavio

[10] Kitas šių klausimų lingvistinės analizės aspektas susijęs su minimų teisės aktų taikymu teismuose. Teismams viena vertus paliekant tam tikrą diskreciją nuspręsti, ar ginčas civilinis ir/ar komercinis, Hagos konvencijų režimas suponuoja, kad teismai tai atliktų vertindami, kad šis sprendimas priimamas būtent tarptautinės privatinės teisės kontekste vadovaujantis pirmiausia tarptautinėmis konvencijomis, t. y. siekiama užtikrinti vienodą jų taikymo praktiką, o ne nacionalinės teisės viršenybę. Taip pat atkreipiamas dėmesys į teismams keliamą uždavinį, kur tik tai įmanoma, derinti atskirų konvencijų taikymo praktiką tarpusavyje, pavyzdžiui, kad taikant 2005 m. Hagos konvenciją, komerciniai ginčai būtų teismų suprantami taip pat, kaip jie būtų suprantami taikant 2019 m. Hagos konvenciją (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 52).

santykius. Kita vertus, kalbant apie specialiąją literatūrą tyrimo tema, jos darbo rengimo metu radosi vis daugiau, tačiau aptariamos temos naujumas ir unikalumas leidžia teigti, kad fundamentalių specializuotų darbų aptariama tematika nėra daug. Pavyzdžiui, naujame savo ankstesnių darbų leidime 2022 metais autoritetingas Londono ekonomikos ir politikos mokslų mokyklos (universiteto) tarptautinio komercinio bylinėjimosi profesorius Hartley pripažino, kad „Brexitas“ keliantis „didžiausią galvos skausmą“ ir tebėra per anksti dėl jo kažką iš esmės pasakyti (Hartley, 2022, p. xxxiii). Dėl to, viena vertus, kreiptas dėmesys į bendresnio pobūdžio aktualias tarptautinės privatinės teisės, Europos Sąjungos teisės, arbitražo teisės ir pan. publikacijas. Kita vertus, nemažai komentatorių dinamiškai besivystančius įvykius komentavo internetiniuose šaltiniuose, kas lėmė nemažą jų dalį bendrame šaltinių skaičiuje. Vis dėlto, pripažintina, kad jau laikotarpiu iki „Brexito“ pradėjo rastis publikacijų, nagrinėjančių ne tik Europos integracijos procesus, bet ir Europos Sąjungos dezintegraciją bendresnėje perspektyvoje. Šios srities šaltiniai taip pat buvę reikšmingi tyrimo metu. Pačia bendriausia prasme paminėtinas specialaus Dublino miesto universiteto (Dublin City University) „Brexitui“ dedikuoto tyrimų centro įdirbis. Aptariant atskirus konkrečius šaltinius verta paminėti kelis tyrimui ypač svarbius. Pavyzdžiui, pirma, derybose dėl Išstojimo sutarties dalyvavusių autorių parengtas šios sutarties teksto komentaras (anglų kalba) (Lieflander *et al.*, 2021). Antra, išskirtinos minėto Dublino miesto universiteto dedikuoto tyrimo centro publikacijos (pavyzdžiui, Fabrini (ed.), 2017). Trečia, profesoriaus Dougan holistinis veikalas apie Jungtinės Karalystės išstojimą iš Europos Sąjungos apskritai (Dougan, 2021). Visi minėti šaltiniai, kaip ir absoliuti dauguma kitų naudotų darbe, publikuoti anglų kalba.

Pripažįstama, kad tyrimui konkrečiai reikšmingų šaltinių būta taip pat ir lietuvių kalba, pavyzdžiui, paminėtinas pirmasis toks apskritai T. Varapnicko straipsnis 2017 m. (Varapnickas, 2017), taip pat D. Mačiugin (Mačiugin, 2022), ar A. Doržinkevič (Doržinkevič, 2022) straipsniai. Monografijų prasme, tyrimui buvo naudingi kai kurie Lietuvos civilinės teisės korifėjų – Vilniaus Universiteto profesorių V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus darbai (Mikelėnas, 1997a; Mikelėnas, 1997b; Mikelėnas, 2001; Nekrošius, 2009). 2019 m. Hagos konvencijos turinys trumpai pristatytas Mykolo Romerio universiteto mokslininkų kolektyvinėje monografijoje „Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir leidimas vykdyti Lietuvos Respublikose“ (Jokubauskas *et al.*, 2020). Istorinės analizės tikslais atsižvelgiama ir į tai, kaip darbe aptariami klausimai buvo reguliuojami anksčiau galiojusiuose teisės aktuose, įskaitant, pavyzdžiui, 1964 m. CPK.

Disertacijos struktūra. Disertaciją sudaro: įvadas, keturių skyrių dėstymo dalis ir išvados. Disertacijos įvade apibrėžiamas tyrimo aktualumas ir naujumas, problematika, objektas, nurodomas tikslas, suformuluoti tyrimo uždaviniai, ginamieji teiginiai, pateikiama iki šiol atliktų tyrimų susijusia tematika apžvalga, pristatyti tyrimui taikyti metodai, aptarti svarbiausi tyrimo šaltiniai. Pirmame dėstymo skyriuje aptariamos „Brexito“ ištakos ir tarptautinio komercinio bylinėjimosi problematika „Brexito“ istorijoje apskritai. Antrame darbo skyriuje kalbama apie „Brexito“ sukeltas problemas tarptautinės privatinės teisės kontekste. Trečiame darbo skyriuje kalbama apie problemas ginčuose su Jungtine Karalyste, taip pat ir kylančias iš su „Brexitu“ tiesiogiai susijusių sutarčių – Išstojimo sutarties bei Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo, analizuojant tik tas jų nuostatas, kurios tiesiogiai susijusios būtent su ginčų sprendimo mechanizmais. Ketvirtame darbo skyriuje plačiau aptariamas Europos Sąjungos teisės apskritai ir konkrečiai ESTT, kaip jos praktikos vystytojo, specifinis vaidmuo po „Brexito“ ir jo kontekste.

Tyrimo rezultatų sklaida. Tarpiniai tyrimo rezultatai paskelbti šiuose recenzuojamo teisės mokslo žurnalo „Teisė“ straipsniuose:

1) „Brexito“ įtaka tarptautiniam bylinėjimuisi (Okinčic, 2023);

2) „Brexito“ įtaka arbitražui: *anti suit injunction* ir investicinio arbitražo aspektai (Okinčic, 2024).

Taip pat tyrimo tematika 2020 m. publikuotas straipsnis anglų kalba „*Brexit: Lessons Learned, Status Quo and Way Ahead*“ (lietuviškai: „Brexitas, išmoktos pamokos, esama padėtis ir ateities perspektyvos“) tarptautinio doktorantūros tinklo leidinyje po konferencijos, kurioje skaitytas žemiau minimas pranešimas.

Tyrimo vėlyvojoje stadijoje, 2026 m. pradžioje, pateikti atitinkamų leidinių recenzentų ir atsakingų redaktorių teigiamai įvertinti ir priimti publikavimui dar du straipsniai disertacijos tematika:

1) Straipsnis anglų kalba *„Dispute Resolution between the EU and the UK following Brexit“* (lietuviškai: „Ginčų sprendimas tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės po „Brexito“) tarptautinio doktorantūros tinklo leidinyje Human Rights in a Democracy of the Digital Age po konferencijos. Šio recenzuotų straipsnių rinkinio būsima publikacija numatoma 2026 m.

2) Straipsnis lietuvių kalba parengtas kartu su J. Levon, pavadinimu „Brexitas“, sankcijos ir nuosavybės teisė“, leidinyje *Liber amicorum* Algirdui Taminskui. Šio straipsnių rinkinio būsima publikacija taip pat numatoma 2026 m.

Tyrimo rezultatai pristatyti anglų kalba tarptautinėse doktorantų ir jaunųjų mokslininkų tinklo mokslinėse konferencijose:

1) 2020 m. gegužės 8 d. aštuntojoje tinklo konferencijoje „*The Future Decade of EU Law*“ – „Artimiausias Europos Sąjungos teisės dešimtmetis“ skaitytas pranešimas anglų kalba *„Brexit: Lessons Learned, Status Quo and Way Ahead*“;

2) 2023 m. gegužės 19 d. dešimtojoje tinklo konferencijoje „*The Good, the Bad and the Legal: Balance between Stability and Disruptions of Law*“ skaitytas pranešimas anglų kalba „*From Brexit to Bregret – International Commercial Dispute Resolution Perspective*“.

1. „BREXITO“ ISTORIJA IR TARPTAUTINIS KOMERCINIS BYLINĖJIMASIS

Prieš nagrinėjant konkrečius su „Brexitu“ susijusius tarptautinio komercinio bylinėjimosi teisinius klausimus, autoriaus vertinimu, būtina bent minimaliu mastu pristatyti „Brexito procesą kaip visumą – jo prielaidas, priežastis, eigą ir tiesioginius teisinius padarinius. Ši darbo dalis skirta ne tik istoriniam procesų aprašymui, bet ir platesnio teisinio konteksto, be kurio neįmanoma tinkamai suprasti vėlesniuose darbo skyriuose analizuojamų bylinėjimosi problemų, atskleidimui. „Brexito“ istorija nagrinėjama kaip pagrindas, leidžiantis nustatyti, kaip, nuo kada ir kodėl atsirado reguliaciniai neapibrėžtumai tarptautinio komercinio bylinėjimosi su Jungtine Karalyste srityje.

1.1. „Brexito“ ištakos

Teisė išstoti iš Europos Sąjungos įvairių autorių ilgą laiką buvo kildinama iš 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės, o tų valstybių, kurios nebuvo šios konvencijos šalimis atžvilgiu – paprotinės tarptautinės teisės, tuo pat metu pripažįstant, kad tokios suverenių valstybių teisės nebūti negalėtų. Tačiau tik 2009 m., įsigaliojus Lisabonos sutarčiai, pati Europos Sąjungos teisė eksplicitiškai pripažino jos valstybių narių teisę išstoti iš sąjungos, taip savotiškai neišvengiamai paskatindama labiau dezintegracinius, nei Europos Sąjungos tolesnės integracijos procesus.

Patys britai pripažįsta, kad yra pagarsėję savo besikeičiančia pozicija Europos integracijos atžvilgiu nuo pat Europos Sąjungos įkūrimo – pavyzdžiui, netapę vienais iš bendrijos steigėjų, bet prisijungę prie jos vėliau (Duff, 2024, p. 3). Nuo 2013 m. sausio viešoje erdvėje buvo pripažįstama, kad jei Jungtinės Karalystės konservatorių partija laimės 2015 m. parlamento rinkimus, vėl bus surengtas referendumas dėl narystės Europos Sąjungoje. 1975 m. JK piliečiai analogiškame referendume buvo pasisakę, kad nori likti Europos Sąjungoje. Naujo referendumo priežasčių būta įvairių, įskaitant, pavyzdžiui, jų neorganizavimą, kai buvo keičiamos Europos Sąjungos steigiamosios sutartys, ar baimę, kad Europos Sąjungoje dominuos euro zonos šalys (Armstrong, 2021). 2016 m. birželio 23 d. referendumo dėl išstojimo iš Europos Sąjungos rezultatai Jungtinėje Karalystėje[11] sukrėtė daugelį. JK

[11] Pripažįstant, kad Jungtinę Karalystę sudarant Didžiajai Britanijai ir Šiaurės Airijai, o Didžiąją Britaniją – savo ruožtu – Anglijai, Škotijai ir Velsui, viena vertus, požiūrių į „Brexitą“ apskritai, ir į aptariamą temą konkrečiai, skirtumai atskirose

piliečiai, atiduodami savo 51,9 % balsų „už“, priėmė sprendimą, kad po beveik 50 metų narystės nori palikti Europos Sąjungą, „susigrąžinti kontrolę“ (angl. *take back control*)[12] ir nebebūti pajėgiausios pasaulyje ekonominės ir politinės sąjungos dalimi. Šiuo Jungtinės Karalystės piliečių sprendimu prasidėjo procesas, kurį nuo pat Europos anglių ir plieno bendrijos (Europos Sąjungos pirmtakės) įsteigimo ne tik kad buvo sunku įsivaizduoti, bet ilgą laiką jis teisiškai net nebuvo įmanomas[13]. Net ir atitinkamos išstojimą leidžiančios nuostatos – Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio – autoriai, ją rengdami, neplanavo, kad kas nors ja galėtų pasinaudoti. Jau nekalbant apie tai, kad jos kaip tokios, įskaitant platesnę išstojimo iš Europos Sąjungos kategoriją, kaip ir minėta aukščiau, ilgą laiką apskritai neegzistavo Europos Sąjungos teisės sistemoje.

Vis dėlto, tik šiam išstojimui skirtam straipsniui, autorių teigimu – kontroversiškai, atsiradus vienoje iš pirminių Europos Sąjungos sutarčių, jis tapo mokslinių tyrimų objektu, net kiek ir nepriklausomai nuo artėjančio

---

JK dalyse nėra šio tyrimo dalykas, kita vertus atkreiptinas dėmesys, kad Jungtinėje Karalystėje esama skirtingų teisės sistemų ir į tai atkreipiamas dėmesys darbe, ypač kalbant apie Anglijos teisės taikymą tarptautiniuose komerciniuose santykiuose.

12 JK premjerė Theresa May perimdama vadovavimą vyriausybei 2017 m. sausį tikino, kad kontrolė bus susigrąžinta ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teismų sprendimai nesaistys Jungtinės Karalystės subjektų (Gov.uk, 2017).

13 Ieškant galimų analogijų tarptautinės teisės istorijoje galbūt galėtų būti paminėti atskirų subjektų išstojimo iš Sovietų Sąjungos ar Jugoslavijos pavyzdžiai. Vis dėlto esama esminių skirtumų su minėtais atvejais. Pavyzdžiui, pirma, iki „Brexito“ Europos Sąjungos nare buvusi Jungtinė Karalystė tuo pat metu buvo ir autonominis tarptautinės teisės subjektas. To negalima pasakyti apie Sovietų Sąjungos ar Jugoslavijos buvusias sudedamąsias dalis. Antra, Europos Sąjunga yra tarptautinė organizacija, o ne valstybė, kaip kad buvo iš atskirų respublikų sudarytų Sovietų Sąjungos ir Jugoslavijos atvejais. Trečia, tiek byrant Sovietų Sąjungai, tiek Jugoslavijai, viena vertus, radosi naujos nepriklausomos valstybės, kita vertus – neilgai trukus visiškai subyrėjo ankstesnės sąjunginės valstybės. Tuo tarpu po „Brexito“ jokia nauja nepriklausoma valstybė nesusikūrė, o Europos Sąjunga išlaiko galingiausios ekonominės politinės regioninės organizacijos Pasaulyje statusą, ir galima būtų teigti, kad jos žlugimo ir iširimo artimiausiu metu neįsivaizduoja net didžiausi euroskeptikai. Baigiant „Brexito“ analogijų pasaulinės tarptautinės teisės istorijoje paieškas, verta paminėti, kad esama autorių lyginančių „Brexitą“ su pietinių JAV valstijų secesija 1860 metais (Skrzydło, 2018). Ankstesni pasitraukimai iš Europos Sąjungos – Alžyrui paskelbiant nepriklausomybę nuo Prancūzijos 1962 m., Grenlandijai tampant autonomine Danijos Karalystės teritorija 1985 m., ar Šv. Baltramiejaus saloms pakeičiant savo statusą iš tolimiausio Europos Sąjungos užjūrio regiono į su ja susijusios teritorijos 2012 m., – nors dalies autorių ir minimi „Brexito“ analogijos ar precedento paieškose, rimtai nevertintini kaip iš tikrųjų padedantys orientuotis Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos kontekste (Tatham, 2020, p. 13).

referendumo Jungtinėje Karalystėje (Hillion, 2015, p. 135). Nors europinės integracijos apskritai ir Europos Sąjungos konkrečiai entuziastai, tokie kaip profesorius Hallstein, buvę įsitikinę, kad teisė visuomet užtikrinsianti Europos integraciją, Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos sukeltas, be kita ko, jos priešpriešos Europos teisei (Von Bogdandy, 2024, p. 28). Kiti autoriai tuo tarpu pastebi, kad dėl Europos Sąjungos teisės sistemos autonomijos ir specifinės prigimties būtent Europos Sąjungos teisė suteikusi Jungtinei Karalystei galimybę išstoti iš sąjungos, kas iki tol buvę, atitinkamų autorių teigimu, teisiškai neįmanoma (Hillion, 2017, p. 146).

Apibendrindami ankstyvuosius aptariamo Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio komentarus nuo išstojimui iš Europos Sąjungos nuostatos pirminio pasirodymo dar Europos Sąjungos Konstitucijos projekto 59 straipsnyje, ir vėliau jau pačios Europos Sąjungos Konstitucijos I-60 straipsnyje, autoriai teigė, kad komentatoriai buvo sutartinai kritiški, esą minėtas straipsnis neaiškus, neišsamus, surašytas mįslingai ir kelia neužtikrintumą. Tačiau tai buvo savotiškai nuoseklu siekiant išvengti jo pritaikymo praktikoje, bei vienintelis įmanomas kompromisas, kai dėl jo buvo susitariama. Taip pat autoriai pastebėję, kad būtent Europos Sąjungos Konstitucijos, taigi Europos Sąjungos konstitucinės dimensijos atsiradimas, Europos Sąjungos, taigi ir jos teisės, savotiškas konstitucionalizavimas sąlygojo tokios nuostatos atsiradimą pirminėje Europos Sąjungos sutartyje. Kita vertus, sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad tokios nuostatos atsiradimas paradoksalus ir nenuoseklus atsižvelgiant į vis gilesnės integracijos Europos Sąjungoje tikslą bei suteikiantis labai galingą derybinį svertą derybose dėl Europos Sąjungos ateities ypač didžiosioms ES valstybėms narėms. Vis dėlto, pritartina ir teiginiams, kad pasitraukimas iš Europos Sąjungos turintis vykti pagal Europos Sąjungos teisės nuostatas ir tokio proceso klausimai nepaliktini bendrajai tarptautinei teisei (Hillion, 2015, p. 135, 142, 148–149).

Atitinkamai, atsižvelgiant į minėtos nuostatos sąlyginį neaiškumą, neturėtų stebinti, kad jau pirmą kartą naudojant šį straipsnį į pagalbą buvo pasitelktas ESTT. Kaip jis pastebėjo savo 2018 m. gruodžio sprendime *Wightman* byloje, Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio 2 ir 3 dalys nurodo procedūrą, kuria reikia sekti vienai iš valstybių narių norint išstoti iš Europos Sąjungos[14]. Šią procedūrą sudaro trys elementai. Pirma – kreipimasis į

[14] Sprendime minėtoje byloje ESTT taip pat suformulavo taisyklę, kad valstybė narė turi teisę atsiimti jau pateiktą pagal minėtą straipsnį pareiškimą dėl išstojimo iš Europos Sąjungos, tačiau, autorių teigimu, jei jau referendumu buvo nuspręsta dėl išstojimo iš Europos Sąjungos, manytina, kad pagal vietos konstitucinę teisę reikalingas naujas referendumas norint atšaukti pirmuoju priimtą sprendimą išstoti

Europos Sąjungos tarybą pareiškiant apie sprendimą išstoti. Antra – derybos dėl išstojimo ir atitinkamos sutarties sudarymas, turint omenyje ir būsimus santykius. Ir, galiausiai, trečia, pats išstojimo epizodas, minėtos sutarties įsigaliojimo dieną arba per dvejus metus nuo minėto Europos Sąjungos tarybos informavimo apie sprendimą išstoti, nebent šis terminas būtų Europos Sąjungos vienašališkai pratęstas pasikonsultavus su ketinančia išstoti valstybe nare (Dougan, 2021, p. 48).

Lygindami darbo rengimo metu Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykius reguliuojantį Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą su Europos Sąjungos asociacijos ir laisvosios prekybos sutartimis, ir kaip ilgai įprastai trunka derybos dėl jų sudarymo, autoriai pastebėję, kad minėtas dvejų metų terminas (preziumuojant, kad pagal minėtą straipsnį dėl būsimų santykių turi būti susitarta iki išstojimo iš Europos Sąjungos) – palyginti trumpas tokios sutarties sudarymui. Apskritai, praktikoje yra neįprasta riboti derybų dėl Europos Sąjungos asociacijos ar laisvosios prekybos sutarčių laiką. Kita vertus, autoriai akcentavo, kad nors jame ir kalbama apie išstojimą iš Europos Sąjungos, Europos Sąjungos sutarties 50 straipsniui būdingas paradoksalus integracinis pobūdis – nors ir aptardamas išstojimo procesą, jis akcentuoja Europos Sąjungos konstitucinės dimensijos plėtrą (Armstrong, 2021). Galiausiai, kalbant apie ESTT sprendimą *Wightman* byloje paminėtina, kad nepasitvirtino ankstyvųjų išstojimo iš Europos Sąjungos instituto tyrėjų prognozės, kad ESTT bus suteikta pernelyg didelė diskrecija spręsti dėl valstybių narių (vidaus) konstitucinės teisės klausimų – ar pareiškimas dėl išstojimo paduotas pagal atitinkamos valstybės narės konstitucinės teisės nuostatas ir pan. (Hillion, 2021, p. 137). Tiesa, ESTT šioje srityje netiesiogiai padėjo toliau darbe minimas ankstesnis 2017 m. sausio Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimas *Miller* byloje, ir nepakankamas *Wightman* byloje keltų klausimų iš JK konstitucinės teisės perspektyvų, fundamentalumas.

Po referendumo[15] ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimo *Miller* byloje, kurioje, be kita ko, buvo nurodyta, kad, be referendumo pagal taikomus vietos konstitucinės teisės principus, reikalingas

(Tatham, 2020, p. 15). Kita vertus, autoriai pastebėję, kad tokia situacija suteikia planuojančiajai išstojimą valstybei narei tam tikrą manevro laisvę – ir galinčiai naudotis pareiškimo dėl išstojimo atsiėmimu kaip derybų dėl išstojimo taktiniu elementu siekiant laimėti laiko pasigerinti išstojimo sąlygas (Armstrong, 2021).

[15] Vienareikšmiškai teigdami, kad sprendimas dėl išstojimo turi būti priimtas pagal išstojančios valstybės narės konstitucinę teisę, nesigilindami į atskirų Europos Sąjungos valstybių narių vietos konstitucinės teisės subtilybes, autoriai sutaria, kad referendumas tam gali būti ir nebūtinas, jei, pavyzdžiui, sprendimą priima su tokiais politiniais planais rinkimus laimėjusi partija (Tatham, 2020, p. 15).

atskiras parlamento pritarimas, priėmus atitinkamus sprendimus Jungtinės Karalystės parlamente ir 2017 m. kovo 29 d. kreipusis į Europos Sąjungos tarybą su pareiškimu apie sprendimą išstoti, formaliai prasidėjo pasiruošimas deryboms su Europos Sąjunga dėl išstojimo. Jungtinė Karalystė jau nedalyvavusi Europos Sąjungai renkantis savo derybininką[16]. Pastebėtina, kad šiuo klausimu pasiteisino dar ankstyvųjų išstojimo iš Europos Sąjungos perspektyvų tyrėjų gerokai iki referendumo dėl „Brexito“ išstojimo išsakytos prognozės (Hillion, 2017, p. 141) ir 2017 m. gegužės 15 d. Europos Sąjungos taryba įgaliojo Europos Komisiją atstovauti Europos Sąjungai derybose[17]. Nuo pat pradžių kiek prieštaringai, atsižvelgiant į minėtą Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio turinį, reikalaujantį išstojimo iš Europos Sąjungos derybas vesti atsižvelgiant į planuojamo būsimo bendradarbiavimo po išstojimo principus, Europos Sąjunga atskyrusi derybas dėl išstojimo nuo derybų dėl santykių po išstojimo[18]. Ji tvirtai laikėsi pozicijos, kad „pakankamas progresas“ turi būti pasiektas derybose dėl išstojimo, kad būtų galima tartis dėl santykių po išstojimo ir bent dalis autorių, net ir prijaučiančių Jungtinei Karalystei, pripažinusių, kad šis išskaidymas nebuvęs neracionalus (Armstrong, 2021). Dar daugiau, atkreiptinas dėmesys, kad jau ankstyvieji išstojimo iš Europos Sąjungos instituto tyrėjai pripažinę Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio 2 dalyje buvus tam tikrą galimybę atsirasti dviem skirtingo pobūdžio sutartims – vienai, skirtai būtent pačiam išstojimui iš Europos Sąjungos, ir kitai – skirtai Europos Sąjungos santykiams su išstojusia valstybe (Hillion, 2017, p. 140). Vis dėlto, minėtas griežtas derybų proceso

[16] Cituojami taikių demokratinių išstojimų iš tarptautinių organizacijų teorijų autoriai, dar 2015 m. kalbėdami apskritai apie Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnį, pastebėję ir „Brexito“ kontekste aktualius aspektus: pirma, derybose dėl išstojimo išstojantis subjektas neturintis daryti įtakos kitos derybų šalies pozicijai, ir, antra, išstojantis subjektas išstojimo proceso (ar derybų dėl jo) metu neturėtų turėti daugiau teisių organizacijoje, iš kurios išstoja, nei į tą pačią organizaciją siekiantis įstoti ar integruotis subjektas (Hillion, 2015, p. 139).

[17] Šis sprendimas suprantamas, atsižvelgiant į proceso beprecedentį istorinį pobūdį – pirmąjį tokį (tuo metu dar tik) planuojamą valstybės narės išstojimą iš Europos Sąjungos. Svarstytina, ar jei tokie įvykiai kartotųsi, komisija ir vėl būtų paskiriama derėtis Europos Sąjungos vardu. Autoriaus vertinimu, manytina, kad taip – nepriklausomai nuo to, kad bet koks kitas planuojamas valstybės narės išstojimas (jei tokių būtų) be abejo remtųsi „Brexito“ praktika, Europos Sąjunga iš savo pusės teiktų tam didelį dėmesį ir taip pat norėdama sustiprinti savo derybinę poziciją įgaliotų savo pagrindinį organą atstovauti jai atitinkamose derybose dėl išstojimo.

[18] Savo ruožtu, pripažintina, kad ši Europos Sąjungos derybinė pozicija, savotiškai nederanti su Europos Sąjungos sutarties 50 straipsniu, galėtų tapti atskiro tyrimo objektu ateityje.

išskaidymas gali būti vertinamas kaip tam tikras nukrypimas nuo Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio.

Taip pat, autorių teigimu, tai nebuvęs vienintelis toks nukrypimas nuo minėto straipsnio raidės. Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis taip pat numato tik pasitraukimo iš Europos Sąjungos sutarčių sutinkamai su pasitraukiančios valstybės nacionalinės konstitucinės teisės nuostatomis galimybę ir minėtų sutarčių netaikymą išstojusios valstybės atžvilgiu nuo jos išstojimo iš Europos Sąjungos momento – t. y. jokios kalbos apie pereinamąjį laikotarpį jame nesama (Dougan, 2021, p. 51, 202). Tačiau ir čia autoriai sutarė, kad praktikoje taikant šį straipsnį pereinamasis laikotarpis – būtinybė, norint išvengti teisinio vakuumo derantis dėl ateities santykių ir užtikrinti „tvarkingo išstojimo“ (angl. *orderly withdrawal*) ir Europos Sąjungos išstojimo teisės kaip naujai atsiradusio Europos Sąjungos teisės pošakio (plačiau aptariama darbo 4.6 poskyryje) pamatinio principo visapusišką įgyvendinimą (Santos Vara *et al.*, 2020, p. 3; Tatham, 2020, p. 14). Be to, Europos Komisija laikėsi pozicijos, kad derybas dėl santykių po išstojimo galinti vykdyti tik atitinkamai valstybei jau išstojus iš Europos Sąjungos (Lock, 2020, p. 31), vis dėlto Europos Sąjunga akcentavusi būtinybę pereinamajam laikotarpiui trukti ribotą laiką (Armstrong, 2021).

Nuo pat derybų dėl išstojimo ir susijusių sutarčių pradžios, Jungtinė Karalystė ir Europos Sąjunga apsikeitė eile savo pozicijas išdėstančių dokumentų. Iš jų buvo galima padaryti išvadas, kad nė viena nelinkusi nusileisti kitai. 2018 m. liepos Jungtinės Karalystės pasiūlytas išstojimo planas susilaukė ypač neigiamos reakcijos komentatorių tarpe, o ir Europos Sąjungoje. Plano kritikai sutartinai teigė, kad Jungtinė Karalystė norėjusi ir siekusi ypatingo statuso palyginti su kitomis ES valstybėmis ir individualiai pasirinkti, kuriose (savaime suprantama – jai labiausiai priimtinose ir naudingose Europos Sąjungos inciatyvose (bendros rinkos laisvėse) norinti dalyvauti, o kuriose – ne) (Dougan, 2021, p. 129).

Tuo tarpu Europos Sąjunga, iš savo pusės remdamasi dar 2017 m. derybų gairėmis, akcentavo sąjungos teisės sistemos autonomiją, taip pat ir kiek tai susiję su potencialių ginčų sprendimu. Taigi, pirmojo Europos Komisijos dar 2018 m. kovą pasiūlyto sutarties su Jungtine Karalyste dėl pastarosios išstojimo iš Europos Sąjungos projekto 162 ir 163 straipsniuose buvo numatyta, kad, pirma, visus iš tokio išstojimo kylančius ginčus turėtų spręsti ESTT, ir, antra, jo priimtų atitinkamų sprendimų nevykdant – dėl tokio nevykdymo nukenčianti šalis būtų galėjusi nustoti taikyti, tuo metu dar tik būsimą, išstojimo sutartį ar bet kurią kitą Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sutartį (Lieflander *et al.*, 2021, p. 389). Kaip bus atskleista toliau šiame tyrime, autoriai sutarę, kad „bet kurios kitos (tarpusavio) sutarties“

prasme „tarp eilučių“ pirmiausia kaip sankcija turėtas omenyje Prekybos ir bendradarbiavimo sutarties, tuo metu taip pat dar tik būsimos, galimas nesilaikymas. Suprantama, kad tokia ESTT galia buvo nepriimtina Jungtinei Karalystei, siekusiai išsilaisvinti iš šio teismo privalomos jurisdikcijos, ir tai buvo viena iš raudonųjų linijų tiek iš jos, tiek ir iš Europos Sąjungos perspektyvų, kuri siekė išlaikyti bent tam tikrą ESTT vaidmenį išstojimo klausimais[19] (Lukic, 2020; Dougan, 2021, p. 214).

Lygiai kaip pradžioje referendumas dėl išstojimo, o paskui ir pats „Brexitas“ buvo sukelti ir kentėjo nuo JK vidaus politikos įtampų[20], taip ir derybų dėl Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykių po „Brexito“ metu JK vidaus politikos klausimai turėję nemažos įtakos (Terpan, Saurugger, 2022, p. 13). Kita vertus, sutiktina su autoriais teigiančiais, kad derybos dėl „Brexito“, kaip ir vėliau sekę Išstojimo sutartis ir, galbūt jau kiek mažiau – Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, leidžia kalbėti apie savotiškos naujo Europos Sąjungos teisės pošakio – Europos Sąjungos išstojimo teisės, plačiau aptariamos darbo 4.6 poskyryje, pradžią.

Dėl įvairių priežasčių valstybės narės išstojimas iš Europos Sąjungos autorių nuo pat pradžių laikytas daug kompleksiškesniu procesu nei tiesiog valstybės išstojimu iš bet kurios kitos tarptautinės organizacijos tiek dėl Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnyje numatytos išstojimo procedūros, tiek dėl pačios narystės Europos Sąjungoje sudėtingumo, atsižvelgiant į Europos Sąjungos, kaip specifinės tarptautinės organizacijos prigimtį (Polak, 2020, p. 58). Kaip jau anksčiau buvo minėta, autoriai pripažino, kad minėtas Europos Sąjungos sutarties straipsnis – kupinas neaiškumų, ir vienas iš nedaugelio tikrai aiškių jo aspektų yra tai, kad per jo turinį akcentuojama Europos Sąjungos kaip *sui generis* teisinės sistemos konstitucinė autonomija taip pat ir nuo valstybių narių konstitucinės teisės sistemų (Armstrong, 2021; Hillion, 2017)[21]. Vis dėlto, autorių sutariama, kad jame įtvirtintas tam tikras

---

[19] Plačiau apie šias „išsilaisvinimo“ reikšmingas aplinkybes ir realų ESTT poveikį Jungtinei Karalystei bus kalbama darbo 4 skyriuje.

[20] 2019 m. kalbėdamas apie 2016 m. „Brexito“ referendumą 2010–2016 m. JK premjeras David Cameron gynėsi, kad nuo 2005 m. iki 2015 m. visos Jungtinės Karalystės partijos, dalyvavusios rinkimuose, žadėjo referendumą dėl išstojimo iš Europos Sąjungos (BBC, 2019). Kita vertus, Škotijos valdžia ne tik norėjo likti Europos Sąjungoje, ar bent jau bendrojoje rinkoje, bet ir bandė inicijuoti pakartotinį referendumą dėl nepriklausomybės jau 2017 m. (Terpan, Saurugger, 2022, p. 14).

[21] Komentatoriai pastebi, kad Jungtinė Karalystė dabar jau neturėjusi ieškoti ir neieškojusi kitų išstojimo iš Europos Sąjungos kelių nei minėtasis Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis, pripažindama, kad tai vienintelis teisėtas būdas pasitraukti iš sąjungos ir jo konstitucinį pobūdį. Taip pat jų atkreipiamas dėmesys

balansas tarp vienašalio išstojimo galimybės pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės (vienintelio anuomet galimo išstojimo iš Europos Sąjungos teisinio pagrindo varianto iki Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio dabartinės redakcijos priėmimo) ir išstojimo susitarimo pagrindu, užtikrinančio ir organizacijos, iš kurios išstojama (Europos Sąjungos), interesų apsaugą. Nors ir numatoma vienašalio išstojimo galimybė, prioritetas visapusiškai teikiamas išstojimui su susitarimu. Cituodami Konstitucijos Europai projekto atitinkamos nuostatos (I-60 CT straipsnio) susijusią parengiamąją medžiagą, autoriai mini jau anuomet įvardintą siekį paskatinti susitarimą net ir (galimo) valstybės narės išstojimo iš Europos Sąjungos atveju (Polak, Wessel, 2024, p. 175).

Bendradarbiavimas civilinėse ir komercinės bylose (tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos bei jos valstybių narių) apskritai ir tarptautinis komercinis bylinėjimasis konkrečiai nuo derybų dėl „Brexito“ pradžios užėmė tam tikrą vietą platesniame kontekste – klausimų, dėl kurių derėtasi sąraše. Atliktos analizės pagrindu, viena vertus, darytina išvada, kad šis klausimas nebuvęs prioritetinis nei anuomet, nei jau po „Brexito“ autoriams svarstant ką buvo galima padaryti kitaip (Hix *et al.*, 2022). Kita vertus, tai, kad galiausiai Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime nesama su bendradarbiavimu civilinėse ir komercinėse bylose susijusių nuostatų (pavyzdžiui, teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimų aptarimo), suponuotų, kad dėl jų atsiradimo galimai nebuvo įmanoma susitarti. Šiame kontekste paminėtina, kad buvę autorių, tarptautinės privatinės teisės entuziastų, kurie teigė, kad bendradarbiavimas civilinėse ir komercinėse bylose tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės turėtų būti aptariamas atskiroje tarptautinėje sutartyje (Rühl, 2020a; Rühl, 2020b). Dar daugiau, atkreiptinas dėmesys ir į iki „Brexito“ šioje srityje buvusią ir autorių pripažįstamą takoskyrą, kai Jungtinė Karalystė bendradarbiavimo civilinėse bylose klausimais integravosi su

---

į minėto straipsnio sudėtingumą kalbant apie reikalavimą sprendimą dėl išstojimo priimti pagal valstybės narės konstitucinės teisės nuostatas, kai veiksmas vyksta tokioje valstybėje narėje, kaip Jungtinė Karalystė, neturinčioje rašytinės konstitucijos. Akcentuojamas kontrastas tarp pernelyg konstitucionalizuotos pačios Europos Sąjungos ir nepakankamai konstitucionalizuotos JK konstitucinės teisės sistemos, kurios spragas „Brexito“ procese ir kontekste pildė Jungtinės Karalystės teismai (pvz., *Miller* byloje). Taigi, Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis iššaukiantis ir atitinkamos valstybės narės vidinį konstitucinį diskursą (Armstrong, 2021). Istorinės analizės tikslais paminėtina, kad 1981 m., t. y. dar iki Lisabonos sutarties, taigi dar nesant Europos Sąjungos sutartyje atitinkamos nuostatos dėl išstojimo, JK leiboristų partijos iniciatyvos dėl išstojimo iš Europos Sąjungos numatė išstojimą remiantis bendrosiomis tarptautinės teisės nuostatomis, kaip aptarta darbe aukščiau (Hillion, 2017, p. 147).

kitomis ES valstybėmis narėmis tik iš dalies. Ypač tai buvo susiję su Europos Sąjungos išorės kompetencija šioje srityje – Jungtinė Karalystė nebuvo linkusi suteikti Europos Sąjungai pilnos kompetencijos spręsti dėl (savo) santykių su trečiosiomis valstybėmis civilinės jurisdikcijos srityje (Kruger, 2008, p. 21).

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, kaip Europos Sąjungos dvišalė sutartis su trečiąja valstybe, laikytinas savotiška Europos Sąjungos teisės, – taigi, ir, kiek tai susiję su ginčų sprendimo mechanizmais, – eksporto priemone, kurios pagalba Europos Sąjungos, kaip galingiausios pasaulyje politinės, ekonominės ir teisinės suverenių valstybių sąjungos standartai, esantys pavyzdžiu pasauliniu mastu, eksportuojami už Europos Sąjungos ribų. Europos Sąjungos galia laikytina viena iš priežasčių, kodėl trečiosios šalys (įskaitant Jungtinę Karalystę) suinteresuotos tiek sudaryti dvišales sutartis, tiek savanoriškai įsipareigoti laikytis Europos Sąjungos standartų, taigi ir vienu ar kitu mastu paklusti ESTT kompetencijai. Tokio savanoriško paklusnumo pavyzdžiu laikytina ELPA ir jos teismo padėtis (Terpan, Saurugger, 2022, p. 5). ELPA bendradarbiavimo modelis autorių laikytas akivaizdžiu pavyzdžiu, kuriuo Jungtinė Karalystė ir Europos Sąjunga turėjusios vadovautis siekdamos susitarti dėl būsimo bendradarbiavimo modelio, užtikrinančio trečiosioms šalims – ELPA narėms – prieigą prie bendros Europos Sąjungos rinkos. Tačiau taip pat atkreiptas dėmesys, kad šiame modelyje nesama narystės bendroje muitų sąjungoje, kas galėtų kelti problemų sprendžiant Šiaurės Airijos padėtį ir su tuo kylančius iššūkius (Armstrong, 2021).

Šiame kontekste paminėtinas suprantamas ELPA teismo savotiškas entuziazmas „Brexito“ proceso metu, akcentuojant galimybę prisidėti prie ginčų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sprendimo po „Brexito“ sistemos (Baudenbacher, 2017)[22]. Savaime suprantama, kad tuo metu dar buvo svarstoma, ar Jungtinė Karalystė galėtų po „Brexito“ tapti ELPA nare, su visomis iš to sekančiomis pasekmėmis, taigi ir dalyvavimu bendroje rinkoje – Europos ekonominėje erdvėje. Kita vertus, ankstyvuoju derybų dėl „Brexito“ laikotarpiu (2017 m.) pasirodęs Jungtinės Karalystės pozicijos pareiškimas suponavo užsienio teismų sprendimų vykdymo ir ginčų sprendimo klausimais sprendimą, artimą ELPA modeliui (HM Government,

[22] Nors ESTT ir ELPA teismo jurisdikcijos ir kompetencijos konkurencijos klausimai nėra šio tyrimo dalykas, vis dėlto, paminėtina, kad ELPA *per se*, jos valstybių narių, bei jos teismo savotiškas paklusimas Europos Sąjungos teisei ir ESTT jurisdikcijai buvęs vienu iš modelių, svarstytų renkantis kaip Europos Sąjunga ir Jungtinė Karalystė bendradarbiaus po „Brexito“.

2017)[23]. Laikui bėgant ir procesų dalyviams priimant galutinius sprendimus dėl bendradarbiavimo po „Brexito“ modelio, įskaitant tai, kad Jungtinė Karalystė netaps ELPA nare, tokio pobūdžio svarstymai iš esmės neteko prasmės, o bet kokios su tuo susijusios spekuliacijos vertintinos tik kaip ELPA teismo ir jo entuziastų savotiška savo atstovaujamos institucijos reklama. Dar daugiau, autoriai pripažino, kad ESTT jurisdikcijos privalomumas ELPA / EEE valstybių narių atžvilgiu buvęs viena iš priežasčių, kodėl Jungtinė Karalystė nepasirinkusi tokio bendradarbiavimo modelio, ypač atsižvelgiant į strateginį Jungtinės Karalystės norą, išreikštą dar derybų dėl išstojimo metu – turėti imunitetą nuo ESTT jurisdikcijos (Terpan, Saurugger, 2022, p. 9, 13–14).

Esama komentatorių, kurie nagrinėdami derybų procesą akcentuoja tarp jų šalių įvykusį pasitikėjimo praradimą, kaip vieną iš priežasčių, kodėl Jungtinei Karalystei ir Europos Sąjungai nepavyko Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime susitarti dėl bendradarbiavimo civilinėse bylose, bet ir suteikti galimybę Jungtinei Karalystei prisijungti prie Lugano konvencijos (kaip aptariama darbo 2.2.1 skirsnyje) (Czubaiko, 2024). Kiti autoriai atkreipia dėmesį į Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo genezę iš Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio 2 dalies, ne tik numačiusios teisinę išstojimo iš Europos Sąjungos galimybę, bet ir teigiančios, kad derybose dėl išstojimo turi būti atsižvelgiama į būsimų santykių pamatines nuostatas. Vis dėlto, pripažįstama, kad Europos Sąjunga nukrypusi nuo minėtos nuostatos ir akcentavusi norą pirma susitarti dėl Jungtinės Karalystės išstojimo ir tik po to tartis dėl būsimo bendradarbiavimo (Larik, Wessel, 2022, p. 125–126). Darbo autoriaus nuomone, kalbant apie bendradarbiavimą civilinėse ir komercinėse bylose, vienu atveju prioritetas derybų šalių buvo teiktas kitoms sritims, dėl kurių, jų vertinimu, buvo būtina susitarti, o kitu – Europos Sąjungos pozicijai (kaip aptariama minėtame Lugano konvencijai dedikuotame skyriuje žemiau). Taip pat svarstytina, kaip būtų galėjęs atrodyti Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, jei Europos Sąjunga būtų nuosekliau sekusi minėta Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio 2 dalimi ir derybose dar dėl Išstojimo sutarties labiau atsižvelgusi į būsimų santykių su Jungtine Karalyste principus. Atsižvelgiant į anuomet šalis spaudusius trumpus terminus, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas pradėtas tarp šalių taikyti nuo 2021 m. sausio

[23] Minėtas švelnesnis pozicijos pareiškimas autorių ir vėl kildinamas iš Jungtinės Karalystės tuometinės vidaus politikos situacijos (Terpan, Saurugger, 2022, p. 14).

1 d., o formaliai įsigaliojęs 2021 m. gegužės 1 d., gavus Europos Parlamento pritarimą 2021 m. balandžio 27 d.[24] (Larik, Wessel, 2022, p. 127).

Žvelgiant į priekį – į planuojamas kas penkerius metus reguliarias Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatų peržiūras (artimiausia – 2026 m.), svarstytina, ar kažkurios iš tokių reguliarių nuostatų peržiūrų proga ši sutartis galėtų būti papildyta bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose nuostatomis. Prognozuotina, kad reguliarios peržiūros bus priklausomos nuo politinės darbotvarkės. Atitinkamai, atsižvelgiant į 2024 m. parlamentinių rinkimų Jungtinėje Karalystėje rezultatus ir kairiųjų jėgų beprecedentę pergalę juose, tikėtina, kad artimiausios peržiūros metu bus žengtas žingsnis glaudesnio bendradarbiavimo link (pavyzdžiui, Jungtinė Karalystė įsipareigos laikytis daugiau europinių standartų mainais į didesnę prieigą prie Europos Sąjungos vidaus rinkos (Hix *et al.*, 2022). Nors ir ankstesnės Jungtinės Karalystės vyriausybės, kaip neturėjusios „Brexito“ bagažo, atžvilgiu būta entuziazmo dėl glaudesnio bendradarbiavimo perspektyvų iš Europos Sąjungos pusės (Parker, 2022). Dar daugiau, 2024 m. liepą Jungtinės Karalystės karalius Karolis III kalbėjo apie vyriausybės norą „perkrauti“ santykius su Europos Sąjunga (LRT.LT, 2024). Vis dėlto, autoriai sutaria, kad abejotina, ar Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas reguliarios jo peržiūros metu galėtų būti papildytas nuostatomis srities, dėl kurios nebuvo susitarta dar pasirašant sutartį.

1.2. Išstojimo sutarties reikšmingų nuostatų vertinimas

Kaip ir minėta aukščiau, pereinamasis laikotarpis nėra numatytas Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnyje. Nors Išstojimo sutarties preambulėje tiesiogiai minima, kad Europos Sąjungos sutartys nustoja galioti Jungtinės Karalystės atžvilgiu pilna apimtimi nuo šios sutarties įsigaliojimo, tačiau autoriai pripažįsta, kad, iš pereinamojo laikotarpio perspektyvų, tai buvusi savotiška Jungtinės Karalystės saviapgaulė, kadangi didelė dalis Europos Sąjungos teisės išliko taikoma pereinamojo laikotarpio metu. Toks sprendimas motyvuotinas politiniais argumentais – Jungtinė Karalystė (ir jos derybininkai su Europos Sąjunga) turėjo parodyti, kad pasiektas norėtas rezultatas. Atitinkamai, Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnyje numatyta galimybė atidėti Išstojimo sutarties įsigaliojimą nebuvo svarstyta kaip galimas

[24] Europos Sąjungos tarptautinės sutarties taikymas santykiuose su trečiąja šalimi iki jos formalaus įsigaliojimo autorių laikomas savotiškai įprasta praktika, jau taikyta santykiuose su, pavyzdžiui, Pietų Korėja, Kanada, Kolumbija, Peru ar Ekvadoru, ir buvo iš anksto prognozuotas taip pat ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo atveju (Cygan, Želazna, 2020, p. 49).

variantas. Kita vertus, nors autorių ir nestebina formaliai iš anksto ir nenumatyto pereinamojo laikotarpio mechanizmo pritaikymas atsižvelgiant į išstojimo iš Europos Sąjungos kaip fenomeno naujumą ir mastą, tačiau keliamas bent teorinis klausimas, kaip jį įvertintų ESTT, argumentuojant, kad tokia priemonė Europos Sąjungos sutartyse nenumatyta ir, atitinkamai, manytina, kad tokia kompetencija (susitarti dėl išstojimo su pereinamuoju laikotarpiu) Europos Sąjungai nesuteikta (Dougan, 2021, p. 202–204). Autoriaus vertinimu, tokioje byloje ESTT vienokiais ar kitokiais argumentais vadovaudamasis apgintų priimtus sprendimus ir pripažintų pereinamąjį laikotarpį (taigi ir Išstojimo sutartį) po išstojimo iš Europos Sąjungos neprieštaraujančiais Europos Sąjungos teisei. Manytina, tokioje byloje ESTT teigiamai įvertintų taip pat ir tą aspektą, kad pereinamojo laikotarpio dėka Europos Sąjungos teisė būtų taikoma ilgiau (ir platesniam subjektų ratui, tiek kalbant apie valstybes, tiek privačius subjektus), nei jam nesant.

Komentuodami Išstojimo sutarties prigimtį ir turinį autoriai taip pat mini jos, kaip tarptautinės sutarties, vaidmenį ir vietą jos atitinkamų šalių vidinėse teisės sistemose, ypač atsižvelgiant į skirtingas Europos Sąjungos, išpažįstančios monistinį požiūrį į tarptautinę teisę, ir Jungtinės Karalystės, besilaikančios dualistinio požiūrio į tarptautinę teisę, pozicijas. Sutiktina su autoriais įžvelgiančiais riziką, kad esant šalių skirtingam požiūriui, galimas Išstojimo sutarties asimetrinis vykdymas Europos Sąjungoje ir Jungtinėje Karalystėje. Europos Sąjungos pusėje SESV 216 straipsnis nurodo, kad tarptautinės sutartys, sudarytos Europos Sąjungos, saisto jos institucijas ir valstybes nares, o Išstojimo sutarties nuostatos autorių vertinamos kaip pakankamai aiškios, kad nesukeltų problemų jas pagal poreikį tiesiogiai taikyti ir valstybėse narėse. Atsižvelgiant į minėtą dualistinį Jungtinės Karalystės požiūrį į tarptautinę teisę, pripažintą ir Išstojimo sutarties komentaro autorių, Europos Sąjunga pasiekė, kad pastarojoje būtų numatytos jos palyginti smulkios įgyvendinimo Jungtinės Karalystės teisės sistemoje nuostatos. Būtent, Išstojimo sutarties 4 straipsnio 2 dalis įpareigojusi Jungtinę Karalystę vidaus pirminės (t. y. manytina – (nacionalinių) įstatymų lygio) teisės aktais užtikrinti, kad būtų laikomasi Išstojimo sutarties, įskaitant, kiek tai susiję su reikiamais JK teisminių ir administracinių institucijų įgaliojimais, netaikyti vidaus teisės nuostatų, prieštaraujančių arba nesuderinamų su Išstojimo sutartimi (Lieflander *et al.*, 2021, p. 38). Autoriai taip pat sutartinai atkreipę dėmesį, kad dualistinėje sistemoje, būtent tarptautinių sutarčių įgyvendinimo (o ne derybų dėl jų ar jų sudarymo metu) etape vietos centrinių institucijų (t. y. parlamento Londone) vaidmuo svarbiausias (Dougan, 2021, p. 218–219, 316).

Jungtinės Karalystės parlamentas priėmė atitinkamus įstatymus: būtent, 2018 m. Jungtinės Karalystės įstatymą dėl išstojimo iš Europos Sąjungos papildžius 2020 m. Jungtinės Karalystės įstatymo dėl Išstojimo sutarties nuostatomis, jo 1A skirsnis aptarė atitinkamus įsipareigojimus pereinamuoju laikotarpiu, išsaugodamas tam tikras 1972 m. Jungtinės Karalystės Europos Bendrijų įstatymo nuostatas, o 7A skirsnis buvo skirtas reikšmingų nuostatų taikymui po pereinamojo laikotarpio pabaigos (Lieflander *et al.*, 2021, p. 38).

Manytina, kad šiame tyrime atskiro dėmesio reikalauja Išstojimo sutarties nuostatos, reglamentuojančios jos šalių teisminį bendradarbiavimą civilinėse ir komercinėse bylose. Pačia bendriausia prasme, Išstojimo sutarties nuostatos pratęsia Europos Sąjungos teisės, taigi ir kiek tai susiję su bendradarbiavimu civilinėse ir komercinėse bylose, galiojimą Jungtinės Karalystės atžvilgiu ir pereinamojo laikotarpio metu – t. y. iki 2020 m. gruodžio 31 d. Atitinkamai, sutiktina su Išstojimo sutarties užsienio teismų bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje nuostatų iš esmės vieninteliais lietuvių komentatoriais, savo tyrime aptariančiais šį klausimą skyriuje, skirtame ES valstybių narių (o ne trečiųjų šalių) teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 146).

1.3. „Brexitas“ kaip tarptautinio bylinėjimosi interesų grupių kovos laukas

Pastebėtinas tam tikras nuoseklumas kalbant apie interesų grupių norą išnaudoti „Brexitą“ savo atitinkamam aktualumui pabrėžti. Atskiruose darbo skyriuose pateikiami ir plačiau aptariami konkretūs pavyzdžiai, kaip subjektai ir atitinkamos susijusios interesų grupės linkę „Brexitą“ išnaudoti savo interesams ir aktualumui pabrėžti taip pat ir tarptautinio komercinio bylinėjimosi kontekste. Pavyzdžiui, pirma ELPA teismas vylęsis būti Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės ginčų sprendimo institucija po „Brexito“ (Baudenbacher, 2017) (primintinas platesnis šio klausimo aptarimas darbo 1.1 poskyryje). Antra, Tautų Sandraugos entuziastai esantys įsitikinę, kad Australijos patirtis Anglijos teisės atžvilgiu pastaraisiais metais galinti būti aktuali Jungtinės Karalystės santykiui su Europos Sąjungos teise po „Brexito“ (Giliker, 2019) (žr. taip pat platesnį šio klausimo aptarimą darbo 4.4 poskyryje). Trečia, Airijos teisininkai teigę, kad po „Brexito“ būtent Airijos teismuose padaugės bylų, kuriose bus nagrinėjama didelių tarptautinių įmonių grupių teisinė atsakomybė (Widdis, 2021) (žr. taip pat platesnį šio klausimo aptarimą darbo 2.2.5 skirsnyje). Ketvirta, Londono komerciniai teismai, kaip tarptautinio bylinėjimosi centras, reiškę savo nuogąstavimus ir siekę išlaikyti tiek savo, tiek Anglijos taikomos teisės įtaką po „Brexito“ (Portland, 2024) (plačiau šis klausimas aptariamas darbo 2.2.4 skirsnyje).

Penkta, tarptautiniai komerciniai teismai ir jų steigėjai, teigiantys, kad būtent tarptautiniuose komerciniuose teismuose po „Brexito“ turėtų būti sprendžiami komercinių šalių tarptautiniai ginčai. Šešta, arbitražo entuziastai, įsitikinę, kad „Brexitas“ paskatins šalis ginčus spręsti arbitražo pagalba (Brodies, 2019) (žr. taip pat platesnį šio klausimo aptarimą darbo 2.4 poskyryje). Šį sąrašą galima būtų tęsti įvairiais kitais pavyzdžiais.

Bet kokiu atveju, viena vertus, atitinkamų subjektų agitacija pateisinama ir laikytina nuoseklia atsižvelgiant į atstovavimą savo interesams ir siekį plėsti savo įtaką, kita vertus, autoriaus nuomone, vertintina kritiškai, kadangi atskirų interesų grupių agitaciją vertinant atsietai, o ne holistiškai, galimi klaidingi sprendimai, priimti neužtikrinus interesų grupių balanso, taip pat kai atitinkamų agitatorių priešininkai nėra tiek suinteresuoti ginti savo pozicijas ar neturi tam pakankamų resursų. Galiausiai, pripažintina, kad atitinkamų, ypač radikalesnių, pozicijų, institucijų ir jurisdikcijų entuziastų lūkesčiams darbo rengimo metu nebuvo lemta išsipildyti.

2. TARPTAUTINĖ PRIVATINĖ TEISĖ IR „BREXITAS“

Apie „Brexitą“ rašę autoriai teigė, kad jo poveikis tarptautinei privatinei teisei kol kas nepakankamai atskleistas (Kenny, 2022, p. 296). Pripažįstant ir lietuviškoje teisės literatūroje pasireiškiančias diskusijas dėl tarptautinės privatinės teisės plačios apimties (Mikelėnas, 2001, p. 24–25), šio darbo tikslais remiamasi, be kita ko, dviejų Lietuvos civilinės teisės klasikų – profesoriaus Mikelėno įdirbiu tarptautinės privatinės teisės srityje ir profesoriaus Nekrošiaus įdirbiu Europos Sąjungos civilinio proceso teisės srityje. Apibendrinant jų įžvalgas, viena vertus, pasakytina, kad tarptautinės privatinės teisės ir tarptautinio civilinio proceso teisės (kaip teisės šakų ar pošakių) atribojimas nėra šio darbo dalykas[25]. Kita vertus, sutiktina su profesoriumi Nekrošiumi, kad Europos Sąjungos civilinis procesas laikytinas savarankiška tarptautinio civilinio proceso dalimi – „galbūt poinstitučiu“ (Nekrošius, 2009, p. 18). Tiek tarptautinei privatinei teisei, tiek Europos Sąjungos civiliniam procesui apimant daugiau nei vien bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose klausimus, šioje darbo dalyje koncentruojamasi būtent į su šiais klausimais susijusius tarptautinės privatinės teisės aspektus[26].

Užsienio autoriai sutaria, kad sofistikuotos tarptautinių ūkinių komercinių santykių dalyvės skiria dėmesio tiek taikomos teisės, tiek jurisdikcijos klausimams. Jos taip pat neretai linkusios užsitikrinti, kad taikoma teisė atitinka pasirinktą jurisdikciją, vadovaudamosi logika, kad vienos valstybės teisme spręsti ginčą, kuriam taikoma kitos valstybės teisė, nėra nei efektyvu, nei pagrįsta. Nors sprendimai dėl taikomos teisės ir pasirenkamos ginčų sprendimo institucijos – atskiri, įprastai jie tarpusavyje susiję ir neretai vienas kitą sąlygoja. „Brexitas“ šia prasme, autorių vertinimu, nieko pernelyg nekeičia – šalių autonomijos principas, įskaitant šalių teisę pasirinkti tiek taikomą teisę, tiek ginčų sprendimo instituciją išlieka pripažįstamas tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėje Karalystėje (Winthorst *et al.*, 2021, p. 259–260).

„Brexitas“ apskritai ir *kietasis* „Brexitas“ konkrečiai bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje iškėlė nemažai tarptautinės privatinės teisės klausimų. Šie klausimai įvairūs – nuo palyginti specifinių dėl atskirų teisės aktų galiojimo ir taikymo iki savotiškai labiau fundamentalių.

---

[25] Pripažintina, kad šių kategorijų atribojimas galėtų tapti atskiro tyrimo dalyku.

[26] Šiame kontekste paminėtina, kad autoriai, įskaitant, pavyzdžiui, profesorių Nekrošių, sutinka, kad Briuselis II bis reglamentas (reglamentuojantis šeimos bylas) yra specialioji norma bendrosios normos, kuria yra Briuselis I (taigi ir Briuselis I bis) reglamentas, atžvilgiu (Nekrošius, 2009, p. 23).

Pavyzdžiui, kalbant apie Europos Sąjungos teisės netiesioginių, ne Europos Sąjungos sutartyse įtvirtintų, o ESTT suformuluotų tarpusavio pasitikėjimo ir Europos Sąjungos skirtingų valstybių narių teismų lygybės principų, kaip vienų iš teismų sprendimų tarp skirtingų ES valstybių narių abipusio pripažinimo pagrindų, likimą (Ojiegbe, 2020, p. 41–42; Malachta, 2020)[27]. Suformuluoti ESTT, šie principai buvo pripažinti Europos Sąjungos teisės bendruomenės ir paminėti teisės akte – Briuselis I reglamento preambulės 16 punkte ir Briuselis I bis reglamento preambulės 26 punkte.

Iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos, Jungtinė Karalystė kaip ES valstybė narė dalyvavo vadinamajame „Briuselio režime“, kuris autorių laikomas Europos Sąjungos tarptautinės privatinės teisės[28] varikliu (Fentiman, 2017, p. 893). Pati Europos Sąjungos tarptautinė privatinė teisė tuo tarpu autorių yra pripažįstama kaip turinti ir ekonominių pasekmių, kadangi vieningos taisyklės dėl teismingumo ir taikomos teisės užtikrina teisinį tikrumą, o sprendimų prognozuojamumas mažina barjerus pasiekti teisingumą. Atitinkamai, tai palengvina tarptautinius sandorius ir priverstinį sutarčių vykdymą. Tokiu būdu tiesiamas kelias pagrindiniam Europos Sąjungos tikslui – vis gilesnei ekonominei integracijai.[29] (Dori, 2024, p. 206). Atitinkamai, sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad Europos Sąjungos tarptautinė privatinė teisė negali būti vertinama atsietai nuo jos veiklos konteksto, kaip techninis mechanizmas pateikiantis atsakymus į tarptautinio bendradarbiavimo kontekste kylančius klausimus, kadangi toks požiūris nepagrįstai menkinantis jos platesnį vaidmenį. Europos Sąjungos tarptautinei

---

[27] Net ir skeptiškai vertinantys „Brexitą“ ar Jungtinės Karalystės elgesį apskritai pripažįsta, kad pasibaigus pereinamajam laikotarpiui po išstojimo iš Europos Sąjungos, „pernakt“ Jungtinės Karalystės institucijos negalėjo netekti, pavyzdžiui, turėto Europos Sąjungos valstybės narės institucijoms prilygintino teisės viršenybės ir pagarbos žmogaus teisėms standarto.

[28] Darbe vartojamos terminologijos prasme, pripažintina, kad esama ne visuose analizuotose publikacijose autorių pastebimo tam tikro skirtumo tarp *Europos* tarptautinės privatinės teisės ir *Europos Sąjungos* tarptautinės privatinės teisės kategorijų. Autoriaus vertinimu, laikytina savaime suprantamu, kad šis kategorijų skirtingumas aktualus, ir, manytina, ateityje gilėsiantis, ypač „Brexito“ kontekste. Atitinkamai, manytina, kad šių kategorijų skirtumai galės būti atskirų tyrimų objektu.

[29] Autoriai mini, kad nacionalinių Europos Sąjungos valstybių narių teismų sistemų efektyvumas užtikrinant ekonominę integraciją buvęs ypač aktualus po ekonominės krizės 2008–2009 metais. Po jos vykdyti tyrimai atskleidė, kad efektyvumo trūkumai teisingumo sistemoje pakirto pasitikėjimą ja ir stabdė ekonomikos augimą Graikijoje, Portugalijoje, Airijoje ir Kipre. Taigi, buvo priimti sprendimai inicijuoti atitinkamas nuoseklias teisingumo sistemų efektyvumo pagerinimo programas atskirose valstybėse narėse („Teisingumas augimui“, angl. *Justice for Growth*) (Dori, 2024, p. 206-207).

privatinei teisei prisidedant prie tarpusavio pasitikėjimo principo vystymosi, reikalaujančio iš valstybių narių gerbti kitų valstybių narių teisingumo sistemas ir bendradarbiauti su jomis, tuo pat metu kyla rizika Europos Sąjungos rezidentams ar subjektams tapti bylinėjimosi šalimi kitoje valstybėje narėje nei ta, kurioje jie gyvena ar vykdo savo pagrindinę veiklą (Dori, 2024, p. 208–209)[30].

„Briuselio režimas“ – Europos Sąjungos vidinė tarptautinės privatinės teisės aktų sistema su bendromis ir vieningomis jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo taisyklėmis (Ministry of Justice, 2024).[31] Jos pagrindu yra minėti, pirma, skirtingų ES valstybių narių tarpusavio pasitikėjimas viena kitos teisėsaugos institucijomis, ir, antra, skirtingų ES valstybių narių teismų savotiškai virtuali lygybė[32]. Vienu iš pagrindinių jo tikslų autorių įvardinamas paralelinių procesų skirtingose ES valstybėse narėse išvengimas, tačiau autorių pripažįstama, kad net ir esant paraleliniams procesams dviejose skirtingose ES valstybėse narėse, paralelinių procesų vedimo kaštai neišvengiamai nulems, kad šalys pasirinks kurią nors vieną iš valstybių, kuriose vyksta procesai. Atitinkamai, svarstytina, ar nevertėtų sutikti su teigiančiais, kad Briuselis I bis reglamento leitmotyvas – tarpusavyje nesuderinamų teismų sprendimų rizika yra perdedama, kadangi retai kurie paraleliniai procesai baigiasi dviem galutiniais (skirtingais) teismų sprendimais dėl ginčo esmės (Fentiman, 2017, p. 914). Autoriaus vertinimu, kaip bus aptarta toliau, taip pat ir šioje srityje nesama pakankamų paralelinių procesų ir nesuderinamų teismų sprendimų juose dėl ginčo esmės tyrimų, kurie leistų daryti nuoseklias išvadas tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje apskritai, nekalbant apie tokius konkrečiai su „Brexitu“ susijusius tyrimus. Tačiau, neatmestina, kad, kaip taip pat aptariama žemiau, ateityje tokie tyrimai bus Europos ir Europos Sąjungos tarptautinės privatinės teisės tyrėjų vykdomi.

---

[30] Nuo 2013 m. Europos Komisija naudoja Europos Sąjungos teisingumo švieslentę (angl. *EU Justice Scoreboard*) kaip nacionalinių teisingumo sistemų efektyvumo matavimo priemonę, skaičiuojančią procesų trukmę ir kitus reikšmingus aspektus.

[31] „Briuselio režimo“ terminas įprastesnis angliškajai, nei lietuviškajai aptariamos temos literatūrai (pvz., Fentiman, 2017, p. 893) ir savotiškai neturintis tikslaus apibrėžimo. Vis dėlto, jis pakankamai plačiai vartojamas apibūdinti pačia bendriausia prasme Europos Sąjungos civilinio proceso teisės aktų sistemą, įskaitant konvencijas ir reglamentus, prasidėjusią nuo 1968 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo.

[32] Šio tyrimo tikslais atlikta šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad Lugano konvencija laikytina „Briuselio režimo“, taigi ir Europos Sąjungos civilinio proceso teisės, dalimi.

Teoriškai, Jungtinė Karalystė galėjusi vienpusiškai nuspręsti pasilikti „Briuselio režime“ – Jungtinės Karalystės Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės įstatyme[33] – teisės akte dėl išlaikomos Europos Sąjungos teisės nuostatų, nuspręsti taikyti tiek atitinkamus reglamentus, tiek Lugano konvencijos nuostatas[34][35]. Tačiau „Briuselio režimas“ visų pirma grindžiamas abipusiškumo principu. Atsižvelgiant į tai, paaiškintinas galutinis Jungtinės Karalystės sprendimas šio režimo taisyklių netaikyti vienpusiškai, t. y. nepripažinti ES valstybių narių teismų sprendimų savo teritorijoje automatiniu būdu pagal Briuselis I bis reglamento nuostatas, o taikyti nacionalinį pripažinimo ir vykdymo režimą. Priešingu atveju Jungtinė Karalystė pripažintų Europos Sąjungos teismų sprendimus be abipusiškumo garantijų, nes atitinkamų ES valstybių narių teismuose JK teismų sprendimų pripažinimas būtų grindžiamas atitinkamu nacionaliniu režimu (Mukarrum, 2022). Lietuviškasis nacionalinis sprendimų pripažinimo ir vykdymo režimas

---

[33] Jokiose publikacijose lietuvių kalba autorius neaptiko minimo teisės akto (angl. *Retained EU law (Revocation and Reform) 2023*) pavadinimo lietuviško vertimo.

[34] Kaip kad, pavyzdžiui, kalbant apie valstybių sienas peržengiantiems deliktams taikomos teisės klausimu, buvo padaryta Roma II reglamento atžvilgiu, kuriam nebūtinas abipusiškumas ir jis taikomas *erga omnes*. Atitinkamai, Europos Sąjungos valstybių narių teismai pritaikys Roma II reglamentą bylose, neatsiejamai susijusiose su Jungtine Karalyste, atsižvelgdami į šio reglamento universalų pritaikomumą. Kadangi pagal Roma II reglamento 4 straipsnio 1 dalį bylose dėl deliktinės atsakomybės taikoma delikto atsiradimo vietos teisė, ši sritis, viena vertus, autorių laikoma nepakankamai išplėtota praktikoje, kita vertus, leidžia manyti, kad ginčo šalys bylinėjimosi taktikos sumetimais gali būti suinteresuotos nekelti deliktui taikytinos teisės klausimo apskritai (Mukarrum, 2022). Kiti autoriai taip pat pastebėję, kad potenciali alternatyva – neperkelti / neišlaikyti Roma I ir Roma II reglamentų ir grįžti prie pasenusių bendrosios teisės taisyklių taikymo – taikomos teisės klausimais iš Jungtinės Karalystės pusės būtų buvę neefektyvu ir neproduktyvu (Lazić, Okoli, 2022, p. 237).

[35] Tokiu būdu Jungtinės Karalystės teisės sistemoje išlaikyti ES teisės aktai, pavyzdžiui, ankstesnėje išnašoje minimas Roma II reglamentas, autorių pripažįstami unikaliais, kaip nesantys *per se* nei Europos Sąjungos, nei Jungtinės Karalystės teise. Tokių teisės aktų interpretavimas Jungtinės Karalystės teismuose kelsiantis savų iššūkių, kai bus siekiama balansuoti tarp originalaus išlaikyto Europos Sąjungos teisės akto turinio pritaikymo užtikrinimo ir JK teismų teisės vystyti savo praktiką šiais klausimais nepriklausomai. Praktikoje, manytina, kad Jungtinės Karalystės teismai retai nukryps nuo suformuluotos išlaikytų teisės aktų taikymo praktikos, ir autoriai netgi prognozuoja, kad bus laikomasi, nors ir neprivalomų, bet jau po „Brexito“ Europos Sąjungoje suformuluotos atitinkamų teisės aktų taikymo praktikos išaiškinimų (Mukarrum, 2022). (Apie ESTT vaidmenį formuojant tokią praktiką plačiau kalbama darbo 4.2 poskyryje). Galiausiai, svarstytina, ar požiūriui į naujai Europos Sąjungoje formuojamą atitinkamų teisės aktų taikymo praktiką nedarys įtakos politinės nuotaikos Jungtinėje Karalystėje.

plačiau aptariamas darbo 2.3.1 skirsnyje. Kiti autoriai kalbėdami apie priežastis, kodėl šis reglamentas nepateko tarp išlaikytos teisės, taip pat mini jo atžvilgiu būtiną tiesioginį ryšį su kita Europos Sąjungos valstybe (Lazić, Okoli, 2022, p. 223).

Kai kurie lietuvių autoriai atkreipia dėmesį, kad pavyzdžiui dar romėnų teisėje buvo pripažįstamos skirtingos teismų sprendimų vykdymo formos ir su tuo susijusios problemos (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 20). Vis dėlto, kalbant apie naujausiuosius laikus tarptautinės privatinės teisės kontekste apskritai, iš tikrųjų reikšmingas ir autorių pripažįstamas Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos vaidmuo. Dar daugiau, lietuviškoje civilinio proceso teisės literatūroje minima, kad minėtos konferencijos sušaukimas buvęs pirmas svarbus žingsnis vienodinant civilinio proceso teisę[36] (Laužikas *et al.*, 2003, p. 127–128). Hagos konferencijos įtaką patvirtina šiame darbe toliau plačiau aptariami ir po „Brexito“ (pereinamojo laikotarpio pabaigos) ypač reikšmingi jos kūriniai susitarimų dėl teismingumo ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo srityse.

Taip pat šia prasme reikšminga Hagos konferencijos, Europos Sąjungos ir „Brexito“ tarpusavio sąveikos tarptautinės privatinės teisės kontekste paminėti atvirkštinio subsidiarumo kategoriją. Subsidiarumas – visuotinai pripažįstamas Europos Sąjungos teisės principas, įtvirtintas Europos Sąjungos sutarties 5 straipsnyje, pagal kurį, pačia bendriausia prasme, Europos Sąjungos teisė srityse, kurios nepriskiriamos jos išimtinei kompetencijai,

---

[36] Pirmą kartą sušaukta 1893 m. žymių Nyderlandų ir Italijos teisininkų – T. C. M. Asser ir P. S. Mancini – Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija (Mikelėnas, 2001, p. 81; Laužikas *et al.*, 2003, p. 128), iš pradžių vienijusi tik Europos valstybes, kelia sau tikslą laipsniškai unifikuoti (vienodinti) tarptautinės privatinės teisės taisykles. Ilgainiui Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija tapusi įtakingu tarptautinių sutarčių (konvencijų) tarptautinės privatinės teisės srityje derybų forumu ir savaime, dėl teikiamų bendradarbiavimo galimybių, autorių pripažįstama kaip atskira lyginamosios tarptautinės privatinės teisės mokykla (Kruger, 2008, p. 42). Kaip aptariama žemiau, nuo 2007 m. Europos Sąjunga yra Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos nare. Sėkmingiausiu jos darbo rezultatu kai kurių autorių įvardinama 1961 m. spalio 5 d. Konvencija dėl užsienyje išduotų dokumentų legalizavimo panaikinimo (vadinamoji Apostilių konvencija), Lietuvos ratifikuota 1996 m. rugsėjo 24 d. Kita vertus, lietuvių autoriai atkreipia dėmesį į 1998 m. parengtą ir ilgesnį laiką dėl nesutarimų principiniais klausimais neratifikuotą konvencijos dėl tarptautinės jurisdikcijos ir užsienio teismų sprendimų pripažinimo projektą, kaip iliustraciją, kaip sudėtinga derinti ir vienodinti civilinio proceso teisę. Taip pat pripažįstama, kad Hagos konferencija nėra vienintelė civilinio proceso teisės derinimo ir vienodinimo institucija (Laužikas *et al.*, 2003, p. 129). Visgi, šio tyrimo tikslais, būtent jos darbai yra aktualiausi, dėl to kitos iniciatyvos ir institucijos plačiau neaptariamos.

veikianti tik tuomet, kai tai būtina ir Europos Sąjungos tikslų neįmanoma pasiekti nacionalinės valstybių narių teisės priemonėmis. Atitinkamai, atvirkštinis subsidiarumas apibūdina situacijas, kai efektyviau nei Europos Sąjungos teisės priemonės, srityse, tiek susijusiose, tiek ir nesusijusiose su Europos Sąjungos išimtine kompetencija, veiksiančios pasaulinės tarptautinės teisės iniciatyvos (įskaitant, minėtąją Hagos konferenciją), pavyzdžiui, pasaulinės konvencijos ar pan. Taigi, manytina, kad nuo XXI a. pradžios Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės autorių tyrinėjamam atvirkštiniam subsidiarumui priskirtini tam tikri nuopelnai, dėl su „Brexitu“ susijusių problemų sprendimo, ne tik kalbant apie tarptautinę privatinę teisę, bet ir plačiau (Beaumont, 2016).

Svarstytina, ar „Brexito“ pasekmės tarptautinei privatinei teisei negalėtų būti vertinamos kaip atskiras Jungtinės Karalystės atskirų teisės sistemų (tiek, kiek šis atskirumas būtų aktualus aptariamos temos kontekste)[37] tarptautinės privatinės teisės fenomenas *per se*. Tačiau, pavyzdžiui, dar 1997 m. rašydamas apie Lietuvos civilinio proceso teisę ir tuo metu Lietuvoje taikomą 1964 m. CPK, profesorius Mikelėnas pripažino, kad, pirma, įvairių teisinių sistemų skirtumai pamažu nyksta. Ir, antra, po Antrojo pasaulinio karo bendrosios teisės įtaka kontinentinei (civilinei) teisei padidėjo, ir atvirkščiai – pripažįstama ir kontinentinės (civilinės) teisės (t. y. Europos Sąjungoje vyraujančios) įtaka bendrajai (t. y. Jungtinėje Karalystėje vyraujančiai) teisei (Mikelėnas, 1997a, p. 10). Iš kitos pusės – įvairūs užsienio autoriai pastebi, kad neretai prisidengiant techniniais argumentais, būtent nacionalistinės idėjos būna tikroji privatinės teisės vienodinimo ir supra-nacionalinės teisės kūrimo procesų stabdymo priežastis (Giliker, 2019).

Atlikta šaltinių analizė leidžia teigti, kad ir „Brexito“ poveikis tarptautinei privatinei teisei turi būti vertinamas esamų ankstesnių sprendimų ir susijusių procesų šioje srityje kontekste, o ne atsietai nuo jų. Būtent, arba:

1) pirma, įvykusi teisės sistemų konvergencija, galimai net nepriklausanti nuo narystės Europos Sąjungoje, arba

2) antra, teisės sistemos, nepaisant savo priklausymo skirtingoms teisės tradicijoms (pavyzdžiui, Anglijos teisė priklauso bendrosios teisės tradicijai,

[37] Nei Jungtinės Karalystės konstitucinei sąrangai, nei atskirų jos sudėtinių dalių teisės sistemoms nesant šio darbo dalyku, šie klausimai tiek, kiek jie laikomi aktualiais šio tyrimo prasme, aptariami kituose darbo skyriuose. Vis dėlto, atkreipiamas dėmesys, kad įgaliojimai derėtis dėl ir sudaryti tarptautines sutartis pilnai priklauso centrinei administracijai Londone (Dougan, 2021, p. 315).

o dauguma ES valstybių narių teisės sistemų – kontinentinės teisės tradicijai)[38][39] buvusios savaime tiek artimos, arba

3) trečia, per Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje laikotarpį įvykusi tokia integracija tarptautinės privatinės teisės srityje (ką patvirtino, pavyzdžiui, sėkmingas „Briuselio režimo“ veikimas Jungtinėje Karalystėje)[40], – kad vien išstojimas iš Europos Sąjungos, net ir tarptautinės privatinės teisės srityje įvykus „kietajam“ „Brexitui“:

a) arba nėra pakankamas pagrindas, arba

b) reikalingi ilgesnio laikotarpio platesnės imties nuoseklesni tyrimai konkrečiai vertinant atskirų tarptautinės privatinės teisės institutų praktinį veikimą, norint padaryti toli siekiančias su „Brexitu“ susijusias ir jo sąlygotas išvadas šiame kontekste[41]. Šio tyrimo tikslais atlikta analizė reikšminga, pavyzdžiui, tarptautinės privatinės teisės teismingumo ir (užsienio) teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo teorijų kontekste.

Tuo tarpu ESTT praktika, iš vienos pusės, linkusi paklusti naujausioms doktrinos įžvalgoms (žr., pavyzdžiui, Kruger, 2008, p. 13, 83 ir kai kurias išnašas žemiau), minėtam teismui pastebint, kad jurisdikcijos taisyklės ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo taisyklės sudaro ne atskiras ir savarankiškas, o glaudžiai susijusias grupes. Ši sąsaja, ESTT teigimu, pateisinanti, viena vertus, tiek supaprastintą pripažinimo ir vykdymo mechanizmą, tiek, kita vertus, (tuometinio) Briuselis I reglamento 35

---

[38] Atskirų (įskaitant Jungtinės Karalystės sudėtinių dalių) teisės sistemų priklausymui skirtingoms teisės tradicijoms nesant šio darbo dalyku, šiais klausimais tyrime, viena vertus, nesiplečiama pasikliaunant, be kita ko, klasikiniu profesorių M. A. Glendon, M. W. Gordon ir C. Osakwe veikalu šia tema „Vakarų teisės tradicijos“ (Glendon *et al.*, 1993, p. 161). Kita vertus, pripažįstama, kad naujesniuose tyrimuose, minima, jog Europos Sąjungai netekus Jungtinės Karalystės, kaip savo įtakingiausio bendrosios teisės tradicijos atstovo, Europos Sąjungos teisei prognozuotinas vystymasis link grynesnės civilinės teisės tradicijos (Hesselink, 2024, p. 30).

[39] Šiame kontekste paminėtina, kad lietuvių autoriai, vertindami Jungtinės Karalystės teismų darbą, pripažįsta juos turėjus savitą požiūrį į Europos Sąjungos civilinio proceso taisykles ir pateikdavus naujų idėjų, kurių po „Brexito“ bus pasigesta (Vėbraitė, 2019, p. 366).

[40] Sutiktina su Lietuvos autoriais, pastebinčiais, kad per Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje laikotarpį JK teismai įgijo nemaža kontinentinės Europos teisės sistemos bruožų, susijusių su civilinių bylų nagrinėjimu (Vėbraitė, 2019, p. 266).

[41] Kalbant apie šiame darbo skyriuje minimas teisės sistemų konvergenciją ir integraciją tarptautinės privatinės teisės kontekste, pripažįstama, kad tuo pačiu nepaneigiamas jų išliekantis atskirumas ir savotiškumas buvęs ypač aktualus „Briuselio režimo“ pradžioje – pavyzdžiui, priimant 1968 m. Briuselio konvenciją dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose (Kruger, 2008, p. 64–65).

straipsnio 3 dalies nuostatą, kad kilmės teismo jurisdikcija neperžiūrima (ESTT 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje Nr. C-456/11 (*Gothaer*)). Iš kitos pusės ESTT praktika nuosekli ir atsižvelgiant į dvigubą (t. y. siekiantį apimti tiek jurisdikcijos, tiek teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo) „Briuselio režimo“ (prasidėjusio Briuselio konvencijos priėmimu) pobūdį, kur teismo sprendimo pripažinimas vykdomas automatiškai, atsižvelgiant į jau suvienodintas jurisdikcijos taisykles[42].

Sekant, kai kurių užsienio autorių darbus šiose srityse, ypač kiek tai susiję su visuotinai pripažįstamais ginčų teismingumo ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo pagrindais[43] (Kruger, 2008, p. 48–50), šiame etape darytina principinė išvada, kad „Brexitas“ neturėjęs fundamentalios įtakos. T. y. nors (laikinai ar nuolatos) Jungtinės Karalystės atžvilgiu ne(be)taikomos Europos Sąjungos tarptautinės privatinės teisės taisyklės (konvencijos, teisės aktai ar pan.), dėl jų turinio, prigimties, reikalingumo, naudingumo ir pan. ginčų ar požiūrių skirtumų dėl (ar po) „Brexito“ nekyla nė vienai iš pusių.

---

[42] „Senojo“ stiliaus konvencijas autoriai dar kitaip vadina paprastosiomis konvencijomis. Jos paprastai skirtos tik vienam klausimų ratui – arba jurisdikcijai (pvz., 2005 m. Hagos konvencija), arba teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui (pvz., 1971 m. Hagos konvencija dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo civilinėse ir komercinėse bylose). Kaip alternatyva tokioms konvencijoms yra vadinamosios „dvigubos“ konvencijos, kurios reglamentuoja tiek jurisdikcijos klausimus, tiek teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą (pvz., Briuselio konvencija). Atitinkamai kai kurie autoriai kritiškai vertina Briuselis I reglamento netaikymą atsakovams, kurių nuolatinė gyvenamoji vieta ar buveinė yra ne Europos Sąjungoje, kartu paliekant šio reglamento galiojimą tais atvejais, kai sprendžiamas Europos Sąjungos atitinkamų valstybių narių teismų sprendimų tokių atsakovų atžvilgiu pripažinimu ir vykdymu. Šiuo požiūriu Briuselis I reglamentas, kuris turėjo veikti kaip „dvigubas“ instrumentas, šia prasme nevisiškai užtikrina veidrodinę paralelę tarp jurisdikcijos taisyklių ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo režimo. Tam tikrais atvejais šis reglamentas ir toliau nukreipia į nacionalines jurisdikcijos taisykles, o ESTT tokią situaciją yra įvertinęs kaip nacionalinių jurisdikcijos normų inkorporavimą į Europos Sąjungos teisės sistemą (Kruger, 2008, p. 13, 83, 100, 396).

[43] Kalbama apie tarptautinės privatinės teisės ginčų teismingumo skirstymo teorijas, pagal kurias, pavyzdžiui, skirtingos valstybės sutaria dėl tam tikro sąrašo pagrindų, kuriems esant konkretus ginčas sprendžiamas konkrečios valstybės teisme (vadinamasis „baltasis sąrašas“ (angl. *white list*); pvz., atsakovo buvimo / registracijos vieta, ginčo pagrindu buvusio įvykio vieta, ir t. t.), ir, priešingai, atvejus, kuriems esant, šalių sutariama, kad konkretūs ginčai negali būti sprendžiami konkrečios susitariančios valstybės teismuose (vadinamasis „juodasis sąrašas“ (angl. *black list*). Analogiškai – teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo kontekste. Jei skirtingos susitariančios valstybės vienodai vertina ginčo teismingumo klausimą, natūralu, kad ir dėl sprendimo pripažinimo ir vykdymo didelių diskusijų tarp tokių dėl teismingumo jau susitariančių valstybių neturėtų kilti.

Pavyzdžiui, kalbant apie viešosios tvarkos išlygą, kaip savotiškai klasikinį pagrindą nepripažinti užsienio teismo sprendimo, paminėtina, kad viešoji tvarka Jungtinėje Karalystėje laikytina tiek artima viešajai tvarkai ES valstybėse narėse, kad toks pagrindas negali būti rimtai vertinamas kaip potenciali priežastis nepripažinti ir atsisakyti vykdyti atitinkamos valstybės teismo sprendimą – atitinkamai Jungtinėje Karalystėje arba ES valstybėje narėje. Pastebėtina, kad tiek, kiek tai susiję su jurisdikcijos klausimais, viešosios tvarkos (skirtumų) klausimas tarp Europos Sąjungos valstybių narių pagal susiklosčiusią ir autorių cituojamą ESTT praktiką išvis negalėtų būti keliamas. Atitinkamai, kaip ir visais kitais reikšmingais klausimais, būtų klaidinga manyti, kad įvykus „Brexitui“ (pasibaigus pereinamajam laikotarpiui po jo) per naktį viešoji tvarka (vienoje ar kitoje pusėje) nuo buvusios iš esmės vientisos pasikeitė tiek, kad gali dabar tapti priežastimi abejoti kitos pusės priimtų teismų sprendimų legitimumu. Tiek Lietuvos civilinio proceso doktrinoje, tiek susijusioje teismų praktikoje, sutariama, kad, pirma, viešosios tvarkos nuostata gali būti remiamasi, kai užsienio teismo sprendimo pripažinimas ir vykdymas Lietuvoje būtų nesuderinamas su jos teisine sistema bei keltų pavojų pagrindiniams principams. Ir, antra, ne bet koks užsienio teismo sprendimo prieštaravimas net ir imperatyvioms Lietuvos teisės normoms gali būti pakankamas pagrindas atsisakyti pripažinti užsienio valstybės teismo sprendimą (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 111). Atitinkamai, autoriaus vertinimu, abejotina, ar Jungtinės Karalystės teisme galėtų būti priimtas toks sprendimas civilinėje komercinėje byloje, kurio pripažinimas Lietuvoje prieštarautų Lietuvos Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindiniams teisės principams ir moralės normoms, pripažįstamoms tarptautiniu mastu.

Tiek Lietuvos (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 9), tiek užsienio autoriams pripažinus doktrinoje besivystančią diskusiją dėl egzekvatūros panaikinimo, santykyje su minėtu požiūriu į ES valstybėse narėse laisvo teismų sprendimų judėjimo tikslais vienodą viešąją tvarką, manytina, kad prioritetas, viena vertus, teiktinas esamo Europos Sąjungos civilinio proceso įdirbio išlaikymui ir tolimesniam vystymui (taigi – Europos Sąjungos integracijai), o ne jo erozijai[44]. Kita vertus, pripažįstama, kad viešosios nuomonės apklausose

[44] Būtent erozijos terminą vartoja taip pat ir užsienio autoriai kalbėdami apie, pavyzdžiui, tarpusavio pasitikėjimo principo likimą po „Brexito“. Jie ypač atkreipia dėmesį į bendradarbiavimą baudžiamosios justicijos srityje ir Išstojimo sutarties 62 straipsnio 1 dalies b punktą, nurodantį, kad Europos arešto orderis, viena vertus, tebegaliosiantis, ir, kita vertus, Išstojimo sutarties 185 straipsnį, leidžiantį Europos Sąjungos valstybėms narėms atsisakyti vykdyti savo piliečių atžvilgiu Jungtinės Karalystės teismų išduotus Europos arešto orderius. Kai kurių valstybių narių konstitucijos (pavyzdžiui, Vokietijos) draudžia išduoti savo

kartais abejojama atskirų Europos valstybių narių teismų sistemų kokybe (Ojiegbe, 2020, p. 43–46). Atitinkamai, gali būti daroma išvada, kad šiuo atveju, kaip ir kai kuriais kitais darbe aptariamais klausimais, Europos Sąjungos ir jos institucijų (šiuo atveju – ESTT), „iš viršaus“ nuleidžiamos tolesnės europinės teisinės integracijos iniciatyvos (pavyzdžiui, kiek tai susiję su tuo pačiu tarpusavio pasitikėjimo principu) ne visuomet susilaukia palankaus vertinimo – ir įgyvendinimo, ir teisinės sistemos vartojimo, lygyje.

Grįžtant prie viešosios tvarkos išlygos kaip pagrindo nepripažinti užsienio teismo sprendimo, atkreiptinas dėmesys, kad jis, viena vertus, galiausiai ir nebuvo pašalintas Briuselis I bis reglamentu, tačiau atitinkamame Europos Komisijos pasiūlyme dėl Briuselis I reglamento tobulinimo konkrečiai buvo pasisakyta, kad tarpusavio pasitikėjimo lygis tarp atskirų Europos Sąjungos valstybių narių pasiekęs atitinkamą brandos lygmenį, kad viešosios tvarkos išlyga gali būti šalinama kaip pagrindas nepripažinti užsienio teismų sprendimų tarp Europos Sąjungos valstybių narių (European Commission, 2010)[45]. Tačiau, kita vertus, tai, kad toks pasiūlymas buvo

piliečius ne Europos Sąjungos valstybėms narėms (Lock, 2020, p. 35). Šiais klausimais jau yra pasisakęs ir ESTT, savo 2024 m. liepos 29 d. sprendime *Alchaster* byloje atsakydamas į Airijos Aukščiausiojo teismo prejudicinį paklausimą dėl Jungtinėje Karalystėje 2022 m. išduoto arešto orderio vykdymo. Pasisakydamas dėl tarpusavio pasitikėjimo principo, ESTT aiškiai išskyrė, kad Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės bendradarbiavimas baudžiamosios justicijos srityje Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo pagrindu (taigi, po „Brexito“) grindžiamas Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos bei jos valstybių narių ilgamete pagarba demokratijai, teisės viršenybei, pagrindinių asmenų teisių ir laisvių apsauga bei naryste EŽTK, o ne buvusia Jungtinės Karalystės naryste Europos Sąjungoje ir tuo metu tarp šalių galiojusiu tarpusavio pasitikėjimo principu. Pastebėtina, kad cituojamoje byloje buvo keliamas klausimas dėl bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose (Europos arešto orderio vykdymo) Jungtinės Karalystės baudžiamosios teisės susijusių su lygtiniu paleidimu pokyčių, įvykusių po „Brexito“ bei besitęsiančios narystės EŽTK, bet ne Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, kontekste. Apibendrinant šį ESTT sprendimą, jis, autoriaus vertinimu, laikytinas konstruktyviu ir skatinančiu tolimesnį glaudesnį ES valstybių narių ir JK teismų bendradarbiavimą (ESTT 2024 m. liepos 29 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-202/24 (*Alchaster*)).

[45] Šiame kontekste, istorinės analizės iš Lietuvos teisės perspektyvų prasme, pastebėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dar 2000 m., savo teismų praktikos taikant tarptautinės privatinės teisės normas apibendrinimo apžvalgoje kalbėdamas apie Niujorko konvencijos taikymą išskyrė dvi viešosios tvarkos kategorijas. Pirma – nacionalinę viešąją tvarką, kurią sudaro valstybės imperatyvių teisės normų visuma, ir antra – atsižvelgiant į Niujorko konvencijos tarptautinį pobūdį, joje vartojamą „viešosios tvarkos“ sąvoką, kuri, LAT vertinimu, turėtų būti aiškinama siauriau nei nacionalinė viešoji tvarka ir apimti tik tarptautinę viešąją tvarką, t. y. tarptautinėje praktikoje priimtus imperatyvius standartus (Teismų praktika, 2001, p. 412).

pateiktas, rodo Europos Sąjungos civilinio proceso vis glaudesnės integracijos kryptį, o komentatoriai, įskaitant Europos Sąjungos ir Vokietijos civilinio proceso autoritetą profesorių Hess, pripažįsta, kad net ir paliktoji išlyga naudojama labai retais atvejais, o norint ja efektyviai pasinaudoti, argumentai dėl sprendimo kokybės viešosios tvarkos kontekste turėjo būti keliami dar kilmės valstybėje nagrinėjant bylą dėl esmės, kaip atitinkamai išaiškinta 2015 m. ESTT prejudiciniame sprendime *Diageo Brands* byloje (ESTT 2015 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nr. C-681/13 (*Diageo Brands*); Hess *et al.*, 2022, p. 18). Vis dėlto, autoriai Lietuvoje sutinka su užsienio kolegomis, kritikavusiais Europos Komisijos pirminį pasiūlymą dėl viešosios tvarkos išlygos pašalinimo (Parchajev *et al.*, 2016).

Britų autoriai įsitikinę, kad kai vienoje valstybėje teismo sprendimas priimamas šališko teisėjo, jį turi būti atsisakyta pripažinti ir vykdyti kitoje valstybėje vadovaujantis būtent viešosios tvarkos išlyga (Ojiegbe, 2020, p. 68). Šia prasme tolesnė besitęsianti Europos Sąjungos civilinio proceso integracija (ir atitinkamas autorių iš Jungtinės Karalystės pasipriešinimas) savotiškai nuosekliai koreliuoja su „Brexitu“, kurio nebūtų buvę, jei ne referendumas – visuomenės apklausa, kurioje vis didėjanti integracija Europos Sąjungoje buvo Jungtinės Karalystės balsuotojų įvertinta kritiškai.

Galima suprasti Australijos teisės mokslininkus, „Brexito“ kontekste 2021 m. reiškusius poziciją, kad pastarasis paskatins Jungtinę Karalystę grįžti prie glaudesnio Sandraugos[46] valstybių bendradarbiavimo, ypač svarbaus jų ekonominiam vystymuisi. Darbo rengimo metu, autoriaus vertinimu, abejotina, ar esama tokių vilčių pateisinimo apraiškų. Sutiktina su kai kurių užsienio autorių pateikiamomis interpretacijomis, kad jau prisijungimas prie Europos Sąjungos buvęs ženklu, kad Jungtinė Karalystė palikusi Britų Imperijos didybę praeityje, ir atitinkamai – paskatinęs nacionalistinius

[46] Turima omenyje XIX a. susiformavusi Tautų Sandrauga, darbo rengimo metu – įvairaus savarankiškumo lygio daugiausia neformali, įvairių autorių skirtingais skaičiavimais nuo 53 (Lange, 2014, p. 1655), per 54 (Mortensen, 2021, p. 21), iki 56 valstybių sąjunga, kurios pagrindas – buvusi istorinė priklausomybė Jungtinės Karalystės Britų Imperijai. Nors joje dalyvaujančių valstybių saitai Sandraugoje – vis labiau neformalūs, istoriniai-kultūriniai (visas valstybes vienijanti – anglų kalba) pastebėtini ir pripažįstami tam tikri formalūs ryšiai, pavyzdžiui, teismų sistemos prasme, kur daliai Didžiosios Britanijos užjūrio teritorijų aukščiausioji apeliacinė instancija – Londone esantis Teisinis komitetas, ar valstybės valdymo (Anglijos karalius laikomas ir 15 Sandraugos narių, įskaitant, pavyzdžiui, Australiją, karaliumi) (Wikipedia, 2024c). Pastebėtina, kad minėto komiteto teisminės valdžios Australijos, Naujosios Zelandijos ir Singapūro atžvilgiu pabaiga siejama su Jungtinės Karalystės įstojimu į Europos Sąjungą (Mortensen, 2021, p. 22). Akivaizdu, kad šia prasme procesas buvęs negrįžtamas ir „Brexitas“ nereikš, kad minėtų Sandraugos valstybių teismų sistemos bus reformuotos atgal.

judėjimus Australijoje, Naujojoje Zelandijoje ar Kanadoje. Šis prisijungimas sukėlęs ekonominių pasekmių ir Sandraugos valstybėms, su kuriomis gerokai sumažėjusi Jungtinės Karalystės prekyba. Atitinkamai paaiškintina, kaip vėliau paaiškėjo, naivi Sandraugos valstybių viltis, kad po „Brexito“ joms būtų buvę skirta daugiau dėmesio. Žvelgiant į ateitį, Jungtinė Karalystė linkusi nuosekliai kliautis iniciatyvomis, iš karto įtraukiančiomis daugiau viso pasaulio subjektų, pavyzdžiui – aukščiau minėta Hagos konferencija, apskritai, ir jos įdirbiu – konkrečiai, pavyzdžiui, 2019 m. Hagos konvencija. Tautų Sandraugos valstybėse vienareikšmiškai dominuojant bendrosios teisės tradicijai, autoriai pastebėję, kad buvusi Jungtinės Karalystės narystė Europos Sąjungoje buvusi ir jos argumentu, kodėl perimama vis daugiau civilinės teisės tradicijai būdingų bruožų teisėje apskritai, ir kiek tai susiję su tarptautine privatine teise konkrečiai. Dar daugiau – esama, pavyzdžiui, Australijoje ir atitinkamos autorių cituojamos teismų praktikos, pripažįstančios, kad Jungtinė Karalystė kaip Europos Sąjungos narė nuėjusi civilinės teisės tradicijos kryptimi, palyginti su Sandraugos valstybėmis. Kita vertus, autoriai pripažinę, kad tam tikri Europos Sąjungos teisinio reguliavimo sprendimai buvo svarstomi Sandraugoje tik dėl Jungtinės Karalystės narystės abiejose organizacijose (Mortensen, 2021, p. 19–22, 28, 32, 48).

Kalbant apie teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą tarp Sandraugos valstybių, paminėtina, kad priklausymas Sandraugai neturi teisinės reikšmės – Anglijos teismai kitų Sandraugos valstybių teismų sprendimus pripažįsta ir vykdo kaip bet kurių kitų užsienio valstybių teismų. Bet kokių iniciatyvų šiais klausimais kontekste pripažįstama, kad norint palengvinti tarpusavio teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, Sandraugos valstybėms kaip bendrosios teisės tradicijos teisinių sistemoms neišvengiamai būtų būtina tam tikra civilinės teisės tradicijos užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo sistemų recepcija. Jungtinės Karalystės ir Singapūro pavyzdžiais remiantis pripažįstama, kad 2005 m. Hagos konvencijos priėmimas, nors ši tiesiogiai ir nesusijusi su teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu, o tik su susitarimais dėl teismingumo – teigiamas dalykas ir daugiau Sandraugos valstybių turėtų tai padaryti, kadangi tai palengvintų ir teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą. Ir šiame kontekste aktuali 2019 m. Hagos konvencija – į ją dedamos ir Sandraugos teisės mokslininkų viltys, nors ir pripažįstant ją esant civilinės teisės tradicijos kūriniu. Atitinkamai, tikėtina, kad ateityje augs prie 2019 m. Hagos konvencijos prisijungiančių Sandraugos valstybių skaičius, ir tai autorių įvardinama kaip būdas sujungti imperinę praeitį su „Brexito“

teikiamomis ekonominio bendradarbiavimo galimybėmis, Jungtinei Karalystei nebepriklausant Europos Sąjungai[47] (Mortensen, 2021, p. 50–52).

Baigiant tarptautinės privatinės teisės su „Brexitu“ susijusių reikšmingų aspektų apžvalgą, verta paminėti, kad autoriai sutarę, jog tarptautinė privatinė teisė esanti instrumentas, padedantis nuo žmogaus teisių ir baudžiamosios teisės pažeidimų nukentėjusiesiems patraukti dideles įmonių grupes atsakomybėn už tokius pažeidimus (Farrington, 2023). Šiam klausimui skiriamas dėmesys darbo 2.2.5 skirsnyje.

Galiausiai, taip pat paminėtina, kad praktiniame lygmenyje, bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje įvykus kietajam „Brexitui“, iki žemiau aptariamo 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu, užsienio teismų sprendimai Jungtinėje Karalystėje pripažįstami ir vykdomi remiantis nacionaliniu JK režimu. T. y., pirma, 1920 m. Teisingumo administravimo aktu (*Administration of Justice Act, 1920*), antra, 1933 m. Užsienio teismų sprendimų abipusio vykdymo aktu (*Foreign Judgments (Reciprocal Enforcement) Act, 1933*), ir trečia, kiek tai susiję su 2005 m. Hagos konvencija – 1982 m. Civilinės jurisdikcijos ir teismų sprendimų aktu (*Civil Jurisdiction and Judgments Act, 1982*)[48] (Ministry of Justice, 2024).

---

[47] Pastebėtina, kad Australijai ir Naujajai Zelandijai sudarant vieningą rinką, buvo svarstomi variantai dėl Briuselis I reglamento tipo modelio teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui pritaikymo. Vis dėlto, galutinis sprendimas jo netaikyti, autorių teigimu, buvo priimtas dėl to, kad pastarasis priimtas ir pritaikytas būtent civilinės teisės tradicijos dominuojamos organizacijos, o ne bendrosios teisės tradicijos, kuriai priklauso tiek Australija, tiek Naujoji Zelandija. Taigi, nuoseklu, kad Jungtinei Karalystei palikus Europos Sąjungą, kitos tokio pobūdžio iniciatyvos mažai tikėtinos, atsižvelgiant taip pat ir į žemiau darbe aptariamą Europos Sąjungos poziciją, kad Jungtinė Karalystė negalinti prisijungti prie Lugano konvencijos, kadangi pastaroji taip pat buvo svarstoma ir Australijoje bei Naujojoje Zelandijoje, minėtame kontekste (Mortensen, 2021, p. 28, 51).

[48] Jungtinės Karalystės 1982 m. Civilinės jurisdikcijos ir teismų sprendimų aktu (*Civil Jurisdiction and Judgments Act, 1982*) Jungtinėje Karalystėje įgyvendinta eilė tarptautinės teisės aktų, įskaitant, pavyzdžiui, Briuselio konvenciją, atsižvelgiant taip pat ir į Anglijoje išpažįstamą dualistinį požiūrį į tarptautinę teisę (van Calster, 2022a). Atkreiptinas dėmesys, kad tiek užsienio teisės tradicijas apskritai, tiek Europos Sąjungos teisę konkrečiai tyrinėję autoriai sutaria dėl to, kad Jungtinė Karalystė laikosi dualistinės tarptautinės teisės teorijos (Glendon *et al*., 1993, p. 249; Craig, De Burca, 2015, p. 296), o Lietuvos tarptautinės teisės autoritetas profesorius Vadapalas Jungtinės Karalystės teisės sistemą įvardina kaip tradicinį dualistinės teisės sistemos pavyzdį (Vadapalas, 2006, p. 48). Taigi, paminėtina, kad doktrinoje nesama ginčo nei dėl JK teisės priklausymo dualistinės tarptautinės teisės sistemai, nei dėl atskirų Jungtinės Karalystės sudedamųjų dalių galimo skirtingo požiūrio į šį klausimą – cituojamų šaltinių pagrindu laikytina, kad

2.1. „Brexitas“ ir susitarimai dėl teismingumo[49]

Dar 1990 m. pasisakydamas dėl Briuselio konvencijos taikymo ESTT išskyrė teismingumo taisykles (aptariamas reglamentuose ir konvencijose, įskaitant minėtą Briuselio konvenciją) ir nacionalinės valstybių narių teisės reguliuojamas procedūrines taisykles, kurios nulemia proceso elementus (pavyzdžiui, susijusias su ieškinio senaties taikymu ar įrodymų rinkimu ir pateikimu) (ESTT 1990 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje Nr. C-365/88 (*Kongress Agentur*); Kruger, 2008, p. 257). Pripažintina, kad laikui bėgant ir komerciniams santykiams įgaunant vis daugiau tarptautinių elementų, Europos Sąjungos ir tarptautinė privatinė teisė darančios vis didesnę įtaką ir pastarosioms, ypač, pavyzdžiui, minėtose su įrodymais susijusiose teisės srityse.

Nagrinėjantys Europos Sąjungos tarptautinės privatinės teisės problemas autoriai pastebi, kad ji nesanti išskirtinė tarptautinės privatinės teisės sistema pasauliniu mastu. Europos Sąjungos tarptautinei privatinei teisei būdinga tai, kas paplitę ir kitose teisės sistemose – susitarimams ir ginčams dėl teismingumo skiriama nemažai dėmesio, kadangi jau sutarus dėl ginčo sprendimo institucijos, kai šalys gali įvertinti savo sėkmės byloje konkrečiame teisme tikimybę, taikūs susitarimai gerokai dažnesni. Atitinkamai – atsakovas, negalintis gintis teigdamas, jog bylą nagrinėja netinkama ginčų nagrinėjimo institucija, linkęs ieškoti kompromisų, o ieškovas, negalintis bylinėtis sau parankiausioje ginčų sprendimo institucijoje, linkęs nusileisti ir neretais atvejais nepradėti ginčo iš viso. Taigi teismingumas autorių laikomas neišvengiamai kertiniu tarptautinio komercinio bylinėjimosi aspektu dėl tokio

---

jis vienodas. Autoriaus vertinimu, „Brexitas“ neturėjęs įtakos šiems aspektams – t. y. taip pat ir po jo Jungtinėje Karalystėje laikomasi dualistinės tarptautinės teisės teorijos visose jos sudedamosiose dalyse. Galėtų būti svarstoma, ar dualistinės tarptautinės teisės teorijos laikymasis Jungtinėje Karalystėje turėjo įtakos pačiam „Brexitui“. Pripažįstant, kad Jungtinė Karalystė būdama Europos Sąjungos nare visapusiškai gerbė jos institucijas ir taikė Europos Sąjungos teisę, manytina, kad dualistinėje sistemoje, įgyvendinant tarptautinių teisės aktų nuostatas, nacionalinėje teisėje neišvengiamai kyla daugiau diskusijų tiek dėl bet kokių tarptautinės teisės aktų nuostatų įgyvendinimo modelio, tiek dėl tarptautinės teisės įtakos nacionaliniam suverenitetui, – nei monistinę sistemą taikančiose valstybėse. Konkrečiai buvusios Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje kontekste, galėtų būti svarstoma, ar minėto pobūdžio karštos, o galimai ir fundamentalios diskusijos galėjusios kilti Jungtinėje Karalystėje įgyvendinant, t. y. į vietos teisės aktus perkeliant ir Europos Sąjungos direktyvas.

[49] Teismingumas lietuviškojoje XXI a. pradžios tarptautinės privatinės teisės literatūroje dar buvo įvardinamas kaip „teisminis priklausymas“ (Mikelėnas, 2001).

bylinėjimosi pobūdžio. Autoriai mini, kad tarptautinio komercinio bylinėjimosi šalys – įprastai bent jau keliose valstybėse sėkmingai ūkinę veiklą vykdantys subjektai, galintys sau leisti aukštos kvalifikacijos teisininkų pagalbą, o tokių šalių tarpusavio ginčų sumos – įprastai palyginti didelės. Šie ir kiti reikšmingi aspektai automatiškai didina tiek taktinio bylinėjimosi (kaip derybų sprendžiant ginčus tarp tų pačių šalių priemonės), tiek paralelinių procesų tikimybę, tačiau tuo pat metu ir tikimybę, kad pagrindiniu tokio bylinėjimosi tikslu yra taikus susitarimas. Atitinkamai autoriai iš Jungtinės Karalystės palankiai vertina susitarimus dėl išimtinės jurisdikcijos ir arbitražo, bet taip pat žemiau darbe aptariamo *anti suit injunction* instituto taikymą, kai užkertamas kelias bylos nagrinėjimui neoptimalioje institucijoje[50]. Galiausiai

[50] Šiame kontekste sutiktina su užsienio autoriais, pastebinčiais, kad nors tokios taisyklės kaip *lis pendens*, *forum non conveniens*, taip pat susijusios su susijusių procesų jungimu, ar tuo pačiu *anti-suit injunction*, priskirtinos prie teismingumo klausimų, savaime jos ne tik kad neužtikrina teismingumo, o netgi priešingai – nurodo, kuriai ginčų sprendimo institucijai atitinkamas ginčas nėra teismingas (Kruger, 2008, p. 257). Šį požiūrį patvirtina ir aktuali žemiau darbe plačiau aptariama LAT praktika byloje, kurioje teismas nurodęs, kad *forum non conveniens* doktrina taikoma jurisdikciją turinčiame teisme, šiam teismui atsisakant jurisdikcijos aptariamos doktrinos pagrindu. Tuo tarpu ieškovas Lietuvoje siekęs, kad remdamasis šia doktrina Lietuvos teismas konstatuotų Anglijos teismus neturint jurisdikcijos nagrinėti ginčą ir prisiimtų jurisdikciją. LAT teisėjų kolegija sutikusi su atsakovo argumentais, kad ieškovo pozicija buvusi nepagrįsta, nes *forum non conveniens* doktrinos taikymo ieškovas turintis prašyti būtent išimtinio pobūdžio susitarime dėl jurisdikcijos nurodytame teisme, t. y. minimoje byloje – Anglijos teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 2 d. nutartis). Galiausiai, pritartina anksčiau cituotos autorės teiginiui, kad tobulinant „Briuselio režimą“, šis turėjo numatyti galimybę tam tikrais atvejais Europos Sąjungos valstybių narių teismams atsisakyti jurisdikcijos trečiųjų šalių teismų naudai, taigi, šio tyrimo kontekste, ypač – JK teismų naudai. ES valstybių narių teismai turėtų galėti atsisakyti nagrinėti ginčą, dėl kurio jau pradėtas procesas trečiosios valstybės teisme, ir (arba) akivaizdu, kad konkretus trečiosios valstybės teismas yra tinkamesnis spręsti atitinkamą šalių ginčą (Kruger, 2008, p. 267).

Kadangi nei Briuselio konvencija, nei Briuselis I, nei Briuselis I bis reglamentai nemini *forum non conveniens,* gali būti daroma išvada, kad minėtų teisės aktų autoriai sąmoningai siekė išvengti šios doktrinos įtvirtinimo „Briuselio režime“, atsižvelgiant taip pat ir į komentatorių pastabas, kad *forum non conveniens* – nesuderinama su Briuselio konvencija (Brannigan, 2022, p. 89) (natūralu, kad vėliau jos pagrindu sekę Briuselis I ir Briuselis I bis reglamentai atkartojo tą pačią logiką). Svarstytina tokio galutinio sprendimo priežasčių įvairovė. Viena vertus, „Briuselio režimas“, nuo pat Briuselio konvencijos laikų dominuojamas kontinentinės (civilinės) (o ne bendrosios (anglosaksų)) teisės tradicijos (Kruger, 2008, p. 294). Kita vertus, net ir patys anglų autoriai pripažįsta *forum non conveniens* doktrinos trūkumus – pavyzdžiui, kaip labai ji priklausoma nuo subjektyvios teisėjo nuomonės lemiamos įtakos, reiškiančios, kad du skirtingi

autoriai daro išvadą, kad išsprendus ginčą dėl teismingumo, palyginti gerokai sumažėja tikimybė nagrinėti bylą iš esmės, taigi pasiekiamas ir vienas iš tarptautinio civilinio proceso tikslų – išvengiama dviejų skirtingų sprendimų toje pačioje byloje, priimtų skirtingose valstybėse (Kruger, 2008, p. 256–257; Fentiman, 2017, p. 893–895, 899).

Kalbant apie „Brexito“ poveikį susitarimams dėl teismingumo, autoriai sutaria, kad jis mažesnis nei teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje. 2005 m. Hagos konvencija ir Jungtinės Karalystės prisijungimas prie jos sprendžiantys iš esmės visas su tuo susijusias problemas. Vis dėlto,

---

teismai, taikydami tas pačias taisykles tai pačiai nagrinėjamai faktinei situacijai, gali prieiti skirtingų išvadų. Dėmesį į šį aspektą atkreipęs ir profesorius Mikelėnas, minėjęs, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse nesant išsamių ir griežtų jurisdikcijos taisyklių, teismas turi plačią diskrecijos teisę spręsti jurisdikcijos klausimus, kai kontinentinės Europos valstybėse yra atvirkščiai. Anot cituojamo profesoriaus, būtent su minėta plačia teismo diskrecijos teise sietinas argumentas, kodėl *forum non conveniens* neradusi vietos Briuselio konvencijoje (taigi, iš dabartinių perspektyvų vertinant – ir Briuselis I ir Briuselis I bis reglamentuose), nustačiusioje jurisdikcijos taisykles, kurių nacionaliniai teismai negalintys atsisakyti taikyti (Mikelėnas, 2001, p. 162–163). Vis dėlto, esama anglų kalba rašiusių autorių, pavyzdžiui, profesorius Fentiman, teigiančių, kad *forum non conveniens* – suderinama su Briuselio konvencija. Kiti bendrosios teisės tradicijai prijaučiantys autoriai kaip tik pasigedę *forum non conveniens* doktrinos įtvirtinimo Briuselis I reglamente. Manytina, vėliau rašydami, būtų jos pasigedę ir Briuselis I bis reglamente. Tačiau išsipildė jų lūkesčiai iš kitos pusės – Europos Sąjunga prisijungė prie 2005 m. Hagos konvencijos, tokiu būdu, be kita ko, užtikrinant, kad susitarimai dėl ne Europos Sąjungos teismų jurisdikcijos bus pripažįstami ir Europos Sąjungoje. Tiesa, tai aktualu tik ne Europos Sąjungos, bet 2005 m. Hagos konvencijos šalių teismų atžvilgiu (Kruger, 2008, p. 295, 304–305).

Aptardamas *forum non conveniens* doktrinos privalumus, vienas iš kitų angliškai rašiusių autoritetingų autorių, profesorius Hartley mini, kad, kadangi ši taikoma net ir galimų procesų atžvilgiu, t. y. dar nesant praktinio jurisdikcinio konflikto, tokiu būdu užtikrindama, kad ginčą nagrinės tinkamiausias teismas. Atitinkamai, daroma išvada, kad *forum non conveniens* – dar vienas pavyzdys, kur bendrosios teisės tradicija teikia prioritetą (privačių) šalių interesams (Hartley, 2022, p. 245–246). Galiausiai, dar kitas angliškai rašęs autorius įvardinęs *forum non conveniens* atsakovo pirminiu ginklu ieškovui piktnaudžiaujant jurisdikcija (pareiškus ieškinį sau palankiame teisme) (angl. *forum shopping*) (Brannigan, 2022, p. 85).

Doktrinoje diskutuojama, ar *forum non conveniens* nėra tam tikra ribota apimtimi įtvirtinta Briuselis II bis reglamente. Manytina, kad kadangi šeimos bylose būtinas didesnis lankstumas, taip pat ir jurisdikciniais klausimais, siekiant apsaugoti silpnesniųjų (vaikų) teises, dialogas tarp potencialiai kompetentingų ginčą nagrinėti teismų laikytinas teigiamu aspektu, nors ir keliančiu klausimus dėl viso režimo nuoseklumo iš vienos pusės, ir kita vertus – taip didinamas tą patį ginčą nagrinėti kompetentingų teismų skaičius (kas taip pat vertintina neigiamai). Vis dėlto, daromos išvados, kad kadangi nenumatoma galimybės vienašališkai atsisakyti jurisdikcijos, tai nelaikytina *forum non conveniens* doktrinos įtvirtinimu (Kruger, 2008, p. 305).

pripažįstama, kad esama nesutarimų dėl Jungtinės Karalystės prisijungimo prie 2005 m. Hagos konvencijos momento. Tiesa, tarp temą analizavusių autorių sutariama, kad net ir šie nesutarimai aktualūs ir gali kelti problemų tik trumpalaikėje perspektyvoje (Windthorst *et al.*, 2021, p. 261). Paminėtina, kad Europos Sąjungos elgesys 2005 m. Hagos konvencijos kontekste yra anksčiau minėto atvirkštinio subsidiarumo principo įgyvendinimo pavyzdys, kadangi sąjunga tapusi konvencijos šalimi taip pat ir dėl to, kad Europos Sąjungos subjektų susitarimai dėl teismingumo būtų gerbiami visose konvencijos narėse (taigi, tikėtina – visame pasaulyje), o ne vien tik Europos Sąjungos teritorijoje. Atitinkamai, Europos Sąjungos prisijungimą prie 2005 m. Hagos konvencijos autoriai interpretuoja ir kaip tam tikrą paskatinimą trečiosioms šalims taip pat prisijungti prie šios konvencijos, kadangi, tikėtina, jog tokios trečiosios šalys suinteresuotos, kad Europos Sąjungos teismai gerbtų tokių šalių subjektų sudarytus susitarimus dėl išimtinės jurisdikcijos (Beaumont, 2016, p. 1–2).

Vis dėlto, taip pat paminėtina, kad iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos Jungtinė Karalystė buvo laikoma 2005 m. Hagos konvencijos šalimi dėl savo (buvusios) narystės Europos Sąjungoje. 2020 m. rugsėjo 28 d. Jungtinė Karalystė pateikė savo prisijungimo prie 2005 m. Hagos konvencijos dokumentus Nyderlandų užsienio reikalų ministerijai (kaip konvencijos depozitarui) ir suėjus trijų mėnesių terminui iki įsigaliojimo, sutapusiam su pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaiga, tapo savarankiška konvencijos šalimi. Autorių keliami klausimai, kokias teisines pasekmes galėtų kelti pagrindo, kuriuo remiantis Jungtinė Karalystė yra 2005 m. Hagos konvencijos šalimi, pasikeitimas, pavyzdžiui, ar iki „Brexito“ pereinamojo laikotarpio pabaigos sudaryti susitarimai dėl teismingumo tebegalioja Jungtinėje Karalystėje ir pripažįstami pagal 2005 m. Hagos konvenciją be atskiro šalių patvirtinimo, pasikeitus Jungtinės Karalystės narystės konvencijos pagrindui. Sutiktina su profesoriumi Hartley, teigiančiu, kad tokie susitarimai dėl teismingumo galiojantys be atskiro patvirtinimo, kadangi atitinkantys 2005 m. Hagos konvencijos 16 straipsnyje keliamas sąlygas (Hartley, 2023, p. 10). Vis dėlto, Europos Komisija pasisakiusi, kad Europos Sąjunga laikys konvenciją taikoma santykiuose su Jungtine Karalyste išimtinės jurisdikcijos susitarimams, sudarytiems tik po to, kai konvencija įsigaliojusi Jungtinės Karalystės, kaip savarankiškos šalies, atžvilgiu (European Commission, 2020). Šis nesutarimas dėl konvencijos galiojimo *ratione temporis* kol kas esantis tik diskusijų objektu doktrinoje ir autoriaus duomenimis nesukėlęs praktinių problemų. Tokių doktrininių diskusijų metu autorių pastebėta, kad susitarimams dėl teismingumo, sudarytiems iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos tarp Jungtinės

Karalystės ir Europos Sąjungos valstybių narių subjektų, taikytinas Briuselis I bis reglamentas, kaip turintis viršenybę 2005 m. Hagos konvencijos atžvilgiu. Autoriai savo komentaruose nuogąstauja, kad Europos Sąjungai ir Jungtinei Karalystei laikantis skirtingos pozicijos, susitarimams dėl jurisdikcijos sudarytiems tarp 2015 m. spalio 1 d. (kai Europos Sąjunga, taigi ir Jungtinė Karalystė, būdama jos nare, tapo konvencijos šalimi) ir 2021 m. sausio 1 d., Europos Sąjungos (valstybių narių) teismai taikys Briuselis I bis reglamento nuostatas, o Jungtinės Karalystės teismai – 2005 m. Hagos konvenciją. Kaip ir minėta, abejotina, ar šis skirtingų teisės aktų taikymas galėtų sukelti esminių praktinių problemų. Kita vertus, manytina, kad jei šis klausimas viena ar kita forma atsidurtų ESTT, šis teismas palaikytų Europos Sąjungos poziciją. Autorių teigimu, ne Europos Sąjungos (taigi, ir Jungtinės Karalystės) teismai vadovausis Hagos konferencijos pateikiama informacija dėl prisijungimo momento, o ši atitinka Jungtinės Karalystės poziciją (t. y., kad prisijungimas prie konvencijos galiojantis nuo 2015 m. spalio 1 d.). (Lazić, Okoli, 2022, p. 230).

Pastebėtina, kad aukščiau aptariamas klausimas minėtas ir aktualioje LAT praktikos byloje, kurioje ieškovas siekė nuginčyti išimtinę 2020 m. spalio 19 d. (taigi, aukščiau minėtu probleminiu laikotarpiu sudaryta) trišale sutartimi nustatytą JK teismų jurisdikciją. Tikslumo dėlei, pripažintina, kad tiksliau būtų teigti, jog ieškovas byloje siekė pripažinti 2023 m. liepos 11 d. kitų sutarties šalių – atsakovų byloje – pranešimą dėl sutarties vykdymo nutraukimo neteisėtu ir negaliojančiu, tačiau jurisdikcijos nustatymo tikslu aktualus susitarimo dėl jurisdikcijos, t. y. sutarties, iš kurios kilęs ginčas, sudarymo momentas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Svarstant, kodėl galimai probleminis sutarties, iš kurios kilęs ginčas, sudarymo momentas, 2005 m. Hagos konvencijos taikymo kontekste, nei jos šalių, nei teismo nebuvo plačiau aptariamas, darytina išvada, kad šio klausimo platesnis gvildenimas arba nebūtų buvęs naudingas nė vienai iš ginčo šalių, arba bet kokiu atveju būtų atnešęs tą patį rezultatą – nulėmęs tas pačias išvadas teismingumo klausimais. LAT atmetė ieškovo reikalavimą ir paliko galioti žemesnių instancijų teismų sprendimus, pripažinusius 2005 m. Hagos konvencijos taikymą ir JK teismų jurisdikciją. Kita vertus, aptariamos problemos kontekste kritiškai vertintina cituojamos LAT nutarties 34 pastraipa. Minint Hagos konferencijos internetinio puslapio informaciją, joje teigiama, kad, pirma, Jungtinės Karalystės stojimo į 2005 m. Hagos konvenciją dokumentas įsigalioja 2021 m. sausio 1 d. ir, antra, 2005 m. Hagos konvencija Jungtinei Karalystei įsigaliojo 2015 m. spalio 1 d., ir nuo tos dienos ji esanti susitariančiąja valstybe be pertraukos. Atitinkamai, nors cituojamas teisininkų bendruomenėje autoritetingas šaltinis (Hagos

konferencijos medžiaga), tačiau galima cituojamus teiginius vertinti kaip prieštaraujančius vienas kitam dėl 2005 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinei Karalystei momento. Autoriaus vertinimu, LAT galėjęs išvengti tokio nenuoseklumo apsiribodamas pasakymu, kad 2005 m. Hagos konvencija galiojanti Jungtinės Karalystės atžvilgiu. Kita vertus, pripažintina, kad kur kas svarbiau, ar ji galiojusi Jungtinės Karalystės atžvilgiu ne bylos nagrinėjimo metu (LAT – 2024 m.), o sutarties, iš kurios kilęs ginčas, sudarymo metu (2020 m. spalį).

Remiantis cituojama LAT nutartimi, galima padaryti paradoksalią išvadą, kad LAT palaikė Jungtinės Karalystės poziciją dėl 2005 m. Hagos konvencijos nepertraukiamo galiojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu, taigi, iš Europos Sąjungos civilinio proceso teisės nuoseklaus vystymosi siekio perspektyvos – padarė teisės taikymo klaidą. Svarstytina, iš vienos pusės, ar LAT neteks peržiūrėti šios pozicijos ateityje, ir, iš kitos pusės, ar teismų praktika tiek Lietuvoje, tiek užsienyje nepakryps ta pačia linkme – pripažinti nepertraukiamą 2005 m. Hagos konvencijos galiojimą Jungtinės Karalystės atžvilgiu. Manytina, kad daug kas priklausys nuo teismuose nagrinėjamų bylų šalių užimamų pozicijų ir joms pagrįsti reikalingų argumentų. Galiausiai, pastebėtina, kad cituojamoje byloje ieškovo ir nebuvo keliamas klausimas dėl 2005 m. Hagos konvencijos galiojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu – ieškovas laikėsi pozicijos, kad ginčas nepatenka į jos taikymo sritį, o ne, kad ši negaliojusi (Jungtinės Karalystės atžvilgiu) sutarties, iš kurios kilęs ginčas, sudarymo momentu. Svarstytina, kokios būtų buvusios pasekmės, jei ieškovas išties būtų ginčijęs patį 2005 m. Hagos konvencijos galiojimą Jungtinės Karalystės atžvilgiu sutarties, iš kurios kilęs ginčas byloje, sudarymo metu. Manytina, kad net jei ieškovui ir būtų pavykę tuo įtikinti LAT ar žemesnės instancijos teismus, tai nebūtų pakeitę galutinės teismų išvados – vietoje 2005 m. Hagos konvencijos būtų buvęs pritaikytas Briuselis I bis reglamentas, galiojęs Jungtinės Karalystės atžvilgiu, sutarties, iš kurios kilęs ginčas byloje, sudarymo momentu, kaip pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ elementas. Pritaikius Briuselis I bis reglamentą, manytina, teismai būtų priėję tos pačios išvados – ginčai tarp 2020 m. sutarties šalių sprendžiami sutartyje nustatytų institucijų – Anglijos teismų.

Reikia pastebėti, kad nors ir sutinkant su galutinėmis byloje LAT padarytomis išvadomis, akademiniu požiūriu kritiškai vertintinas byloje atsakovo interesus gynusių atstovų (advokatų) entuziazmas nors jiems ir jų kliento atžvilgiu sėkmingo, tačiau teisinių trūkumų akivaizdžiai neišvengusio LAT sprendimo atžvilgiu. Nesutiktina ir su jų teiginiu, kad LAT byloje nagrinėjo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ metu sudarytų jurisdikcinių susitarimų klausimus, kadangi teismas tik nekritiškai atkartojo atsakovų

poziciją dėl 2005 m. Hagos konvencijos galiojimo, plačiau nepasisakydamas dėl tokios pozicijos pagrįstumo, ir apskritai šiam klausimui byloje nebuvus iškeltam (Jakubauskas, 2024).

Galiausiai, aptariamo sprendimo kontekste, viena vertus, vis dar aktualiomis laikytinos 2000 m. LAT senato nutarimu aprobuotos teismų praktikos taikant tarptautinės privatinės teisės normas apžvalgos mintys, kad „klaidų teismai gali išvengti remdamiesi ir teisingai taikydami atitinkamus tarptautinės privatinės teisės šaltinius“ ir kad „iš apibendrintų bylų medžiagos matyti, kad Lietuvos teismai, spręsdami teismingumo klausimus, daro nemažai klaidų“ (Teismų praktika, 2001, p. 358, 387). Kaip rodo aptariamas pavyzdys, klaidų neišvengiama ir praėjus ketvirčiui amžiaus, ir kasacinės instancijos jurisprudencijos, kurioje ir buvo anuomet identifikuota ši problema, lygmenyje. Kita vertus – patvirtinamas šio tyrimo aktualumas ir poreikis, LAT senatui konceptualių darbų tarptautinės privatinės teisės srityje pasigedus ir cituotoje apibendrinimo apžvalgoje. Nors, neabejotinai, nuo minėtos apibendrinimo apžvalgos konceptualių darbų Lietuvos tarptautinės privatinės teisės moksle publikuota nemažai (didelė dalis tokių darbų ir jų autorių cituojama ir šiame darbe), aptariama LAT 2024 m. nutartis patvirtina nenutrūkstamą tolesnį tokių tyrimų poreikį, išsakytą LAT senato dar 2000 m.

Paskutinis aspektas paminėtinas kalbant apie 2005 m. Hagos konvencijos taikymą po „Brexito“, susijęs su jos teigiama įtaka sprendžiant tam tikrus neaiškumus, susijusius su išimtinės jurisdikcijos susitarimais. Būtent, autoriai sutarę, kad toliau darbe plačiau aptariamas ESTT sprendimas *Owusu* byloje ir Briuselis I bis reglamento 33 ir 34 straipsniai palikę tam tikrų neaiškumų, susijusių su išimtinės jurisdikcijos susitarimais, kai ginčas susijęs tiek su ne Europos Sąjungos valstybe (t. y. mūsų aptariamu atveju – būtent Jungtine Karalyste), tiek ir su viena iš Europos Sąjungos valstybių narių. Minėti Briuselis I bis reglamento straipsniai, įvairių autorių, įskaitant paties Briuselis I bis reglamento komentaro autorius, teigimu, nepateikia galutinio atsakymo dėl to, kaip sprendžiamos situacijos, kai sutarties šalys iš anksto sutarusios dėl ne Europos Sąjungos valstybės narės teismų jurisdikcijos, taigi santykiuose su Jungtinės Karalystės elementu aktualus bus 2005 m. Hagos konvencijos vaidmuo. Tuo pačiu, taip pat pastebima, kad daug susitarimų dėl jurisdikcijos ir toliau nebus paliesta, ypač kiek tai susiję su susitarimais, numatančiais ginčų sprendimą teismuose valstybių, kurios nėra 2005 m. Hagos konvencijos šalimis (Magnus, Mankowski, 2016, p. 715; Fentiman, 2017, p. 911). Be to, Briuselis I bis reglamentui nepasisakant dėl išimtinės trečiųjų šalių teismų jurisdikcijos ar susitarimų dėl tokių šalių teismų išimtinės jurisdikcijos, „Brexito“ kontekste primintina, kad 2012 m. tobulinant Briuselis I reglamentą, būtent Jungtinės Karalystės atstovai buvo siekusiųjų, kad nauja

reglamento redakcija būtų taikoma ir tokių atvejų atžvilgiu (Dickinson, Lein, 2015, p. 52).

2.2. „Brexitas“ ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimas ir vykdymas

„Teismo sprendimas, net ir įsiteisėjęs, automatiškai neįgyja eksteritorialumo savybės, t. y. jis neturi tiesioginės teisinės galios už savo valstybės sienų,“ rašė profesorius Mikelėnas savo 2001 m. „Tarptautinės privatinės teisės įvade“ – iš esmės vieninteliame fundamentaliame veikale lietuvių kalba aptariama tematika (Mikelėnas, 2001, p. 194). Taigi, kad vienoje valstybėje priimtas teismo sprendimas sukeltų teisines pasekmes kitoje valstybėje, jis turi būti toje užsienio valstybėje pripažintas. Teismų sprendimų pripažinimas (ir vykdymas) – vartojant Europos Sąjungos vidaus rinkos laisvių terminologiją vadinamas laisvu teismų sprendimų judėjimu – seka laisvą prekybą (Mortensen, 2021, p. 48). Sprendžiant dėl užsienio valstybės teismo sprendimo galios kitoje valstybėje tiek Lietuvos, tiek užsienio doktrinoje išskiriami du požiūriai – prilyginimo poveikis ir išplėtimo poveikis. Pripažįstama, kad prilyginimo poveikis reiškia, kad pripažinto užsienio teismo sprendimo pasekmės yra tokios pačios, kaip ir atitinkamo vidaus teismo sprendimo, užsienio teismo sprendimas yra „prilyginamas“ atitinkamam pripažinimo vietos valstybės teismo sprendimui, taigi jis sukeliantis tokius pačius teisinius padarinius, kokius sukeltų analogiškas nacionalinio teismo sprendimas. Tuo tarpu išplėtimo poveikis reiškia, kad pripažintas užsienio teismo sprendimas sukelia tokias pačias pasekmes, kokias jis turi užsienio valstybėje, atsižvelgiant į praktinį vykdytinumą ir valstybės viešąją tvarką. Tiek Lietuvos, tiek užsienio civilinio proceso doktrinos publikacijose nurodoma, kad teismo sprendimo galių išplėtimo modelis labiau atitinka šalių interesus, nes šalys neretai tikisi sulaukti iš teismo sprendimo tokių pat pasekmių, kurios kiltų pagal valstybės, kurioje vyksta teismo procesas, teisę (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 19–20).

Profesorius Hartley išskiria dvi priežasčių, kodėl valstybės turėtų pripažinti ir vykdyti užsienio teismų sprendimus, teorijas. Pirmoji remiasi pagarbos užsienio valstybei ir jos institucijoms doktrina, ir, pasak lietuvių autorių, būtent ji svarbi ir taikoma bendrosios teisės tradicijos valstybių praktikoje (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 23). Antroji teorija remiasi logika, kad užsienyje priimti teismų sprendimai turi būti pripažįstami remiantis teisingumo principu – mintis ta, kad jei buvo užtikrintas teisingas teismo procesas, priimtas teismo sprendimas sudaro vykdytiną prievolę, kaip sutartis, todėl ši teorija dar vadinama prievolės teorija. Sutiktina su profesoriaus

Hartley vertinimu, kad būtent pastaroji teorija taikoma Anglijoje, pagal nuo XIX a. susiklosčiusią teismų praktiką (Hartley, 2022, p. 381–382, 424). Tai, kad, minėto autoriaus teigimu, užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje Anglijoje teikiamas prioritetas privačių šalių, o ne valstybės interesams (Hartley, 2022, p. 434), yra džiuginantis kontrastas ir išimtis iš taisyklės, nurodomos žymios ES teisės profesorės Barnard teigiančios, kad po „Brexito“ teisinė realybė kontroliuojama valstybių, t. y. Europos Sąjungos (valstybių narių) ir Jungtinės Karalystės, o ne individų ar privačių subjektų[51]. Tuo tarpu autorių minimoje Lietuvos teismų praktikoje pripažįstama, kad Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse numatyti užsienio teismų sprendimų pripažinimo pagrindai siejami su valstybės geranoriškumu ir abipusiškumu (Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, L. Gumuliauskienė, nors ir teigiamai vertindama abipusiškumo principą, pritaria profesoriaus Mikelėno 2001 m. išsakytai nuomonei dėl būtinybės gerbti ir pripažinti privataus asmens teises, pripažintas užsienio teismo sprendimu, ir atkreipia dėmesį, kad CPK atsisakyta abipusiškumo principo pripažįstant užsienio teismų sprendimus, vietoje jo tiesiog įvardijant konkrečius nepripažinimo pagrindus (Mikelėnas, 2001, p. 199; Gumuliauskienė, 2008, p. 183)[52].

Jau cituoti lietuvių autoriai, patys remdamiesi užsienio šaltiniais, kalbėdami apie požiūrius į užsienio valstybėse priimtų teismų sprendimų pripažinimo procedūrų teorijas, išskiria kelis variantus. Pirma, egzekvatūra, kai valstybė pripažįsta užsienio valstybės teismo sprendimo vykdytinumą

---

[51] Profesorė Barnard, viena vertus, turėjusi omenyje tiek Išstojimo sutarties, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kaip tarptautinių sutarčių pobūdį, atsižvelgiant į jų šalis. Kita vertus, atkreiptas dėmesys į po „Brexito“ sumažėjusias privačių subjektų galimybes ginti savo teises. Pirma, Jungtinei Karalystei nustojus būti ES valstybe nare, Jungtinės Karalystės subjektai nebegali Jungtinės Karalystės teismuose ginti savo teisių remdamiesi Europos Sąjungos teise, taigi, absoliučiais skaičiais matuojant, mažėja subjektų, galinčių tiesiogiai ginti savo teises remiantis Europos Sąjungos teise. Antra, tiek Išstojimo sutarties, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas – tarptautinės sutartys. Tik jų šalys, t. y. tik Europos Sąjunga ir Jungtinė Karalystė (o ne kurios nors iš jų privatūs subjektai, nukentėję dėl kitos pusės sutarties nesilaikymo) gali ginti savo teises jose numatytais būdais (Portland, 2021, p. 6).

[52] Svarstytina, ar L. Gumuliauskienė pagrįstai savo disertacijoje vartojamas tokias sąvokas kaip, pirma, užsienio teismų sprendimų pripažinimas, antra, pripažinimas ir vykdymas, trečia, pripažinimas ir leidimas vykdyti užsienio valstybės teismo sprendimą ir, ketvirta, užsienio valstybės teismo sprendimo paskelbimas vykdytinu, –laiko tapačiomis (Gumuliauskienė, 2008, p. 8). Autoriaus vertinimu, užsienio teismų sprendimų pripažinimas netapatintinas su užsienio teismų sprendimų vykdymu. Sutiktina su autoriais, vėlesniuose šaltiniuose priskyrusiais minėtoms sąvokoms jų specifines reikšmes (Jokubauskas *et al*., 2020, p. 36).

esant tam tikroms sąlygoms. Antra, registracija, kai valstybė pripažįsta užsienio valstybės teismo sprendimo vykdytinumą, kai jis registruojamas esant konkrečioms sąlygoms. Galiausiai, trečias variantas – transformacija, kai užsienio valstybės teismo sprendimas turi būti transformuojamas – inkorporuojamas priimant naują sprendimą pripažinimo valstybės vietos teisme. Pastaruoju atveju vykdomas ne užsienio valstybės teismo sprendimas, o pripažinimo vietos valstybės teismo sprendimas (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 38).

Per dvidešimt Lietuvos narystės Europos Sąjungoje metų, net ir be eksteritorialumo, tapo įprasta, kad, be laisvo asmenų ir prekių judėjimo, Europos Sąjungoje garantuojamas ir Briuselis I reglamento 6 punkte minimas laisvas teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose judėjimas. Kaip pastebi ir anksčiau cituotieji autoriai, Briuselis I bis reglamentas 2015 m. panaikinęs egzekvatūrą tarp Europos Sąjungos valstybių narių (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 39). Iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos, šiuo laisvu teismų sprendimų judėjimo režimu naudojosi ir Jungtinė Karalystė.

Autoriai pripažįsta neabejotiną teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo reikšmę tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje, kai vien atsakovo turto buvimas užsienyje gali užkirsti kelią sėkmingam sprendimo vykdymui (Fentiman, 2017, p. 899). Kalbant apie teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą „Brexito“ kontekste, šių klausimų neaptarus Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime, paminėtini keli dalykai. Viena vertus, nagrinėtini kitų reikšmingų šios srities tarptautinių sutarčių, pirmiausia – Lugano konvencijos ir 2019 m. Hagos konvencijos vaidmenys, kita vertus, atkreiptinas dėmesys ir į susijusius fundamentalesnius reiškinius, pavyzdžiui, Europos Sąjungos teisės tarpusavio pasitikėjimo[53] principo, kaip vieno iš

[53] Autoriai sutaria, kad tarpusavio pasitikėjimas (angl. *mutual trust*), kaip Europos Sąjungos civilinio proceso principas (atsiradęs po bendros Europos Sąjungos laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės atsiradimo) įneša ūkio subjektams savotiško teisinio tikrumo ir prognozuojamumo, būtino tarptautiniuose ūkiniuose komerciniuose santykiuose ir susijusiame potencialiame bylinėjimesi. Pačia bendriausia prasme tai leidžia išvengti paralelinių procesų skirtingose Europos Sąjungos valstybėse narėse – tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko. Pagal Briuselis I bis reglamento 45 straipsnio 1 dalį užsienio teismo sprendimą pripažįstantį teismą saisto kilmės teismo pozicija bylos faktų klausimais. Kita vertus, jis ir kritikuojamas dėl savo neapibrėžtumo ir tebepripažįstamų atskirų Europos Sąjungos valstybių narių teisminių sistemų skirtumų, kiek tai susiję su jų nepriklausomumu, (priimamų sprendimų) kokybe ir veiklos efektyvumu. Pastebėtina, kad Europos Sąjungos mastu vertinimus atliekant švieslentės sistemos pagalba (angl. *EU Justice Scoreboards*), Jungtinė Karalystė (tuomet buvusi Europos Sąjungos valstybe nare) išvis neteikė duomenų šiai analizei atlikti (Ojiegbe, 2020, p. 42–43, 60).

teismų sprendimų tarp skirtingų Europos Sąjungos valstybių narių abipusio pripažinimo pagrindų, likimą. Tarpusavio pasitikėjimo principas autorių laikomas savotiška teisine fikcija sukurta bendros teisės aktų, užtikrinančių pamatines teises, sistemos (Lock, 2020, p. 35). Abejotina, ar Jungtinei Karalystei palikus Europos Sąjungą ir pasibaigus pereinamajam laikotarpiui, pernakt išnyko iki tol ilgus metus kurtas ir sėkmingai naudotas tarpusavio pasitikėjimas skirtingų valstybių institucijomis, taigi ir teismų sistemomis (Malachta, 2020, p. 39).

Briuselis I bis reglamentas – artimesnis visiško tarpusavio pasitikėjimo principo įgyvendinimo pavyzdys nei jo ankstesnė versija – Briuselis I reglamentas, taip pat ir dėl to, kad pašalina egzekvatūros[54][55] procedūrą. Vis dėlto ir Briuselis I bis reglamentas vis tiek numato tam tikrus kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų nepripažinimo pagrindus, taigi, kai kurių užsienio autorių teigimu, tai, kad išlikusi tam tikra sprendimų tikrinimo funkcija (Parchajev *et al.*, 2016), vis tiek vis dar ne iki galo užtikrina „laisvą teismų sprendimų judėjimą“ Europos Sąjungoje (Malachta, 2020, p. 42).

2.2.1. Lugano konvencijos vaidmuo „Brexito“ kontekste

Lugano konvencija – Europos ekonominės erdvės vidaus rinkos elementas, kuriuo Jungtinė Karalystė galėjo naudotis kaip Europos Sąjungos valstybė narė. Kai kurių autorių teigimu, ji atsiradusi kaip atsakas į Briuselio konvencijos uždarumą, pastarajai esant grynai Europos Bendrijos (Europos Sąjungos) teisės elementu (Lazić, Okoli, 2022, p. 225). Kiti autoriai pripažįsta, kad Lugano konvencijos taikymo praktika palyginti neišplėtota, prioritetą teikiant Briuselis I (taigi ir Briuselis I bis) reglamentui, kurio tekstas,

---

[54] Istorinės analizės prasme pastebėtina, kad lietuvių autoriai, teigiantys, jog Briuselis I bis reglamentas tiek, pirma, panaikino anksčiau taikytą egzekvatūros procedūrą, tiek, antra, įtvirtino laisvo sprendimų judėjimo principą (Višinskis *et al.*, 2020, p. 502), viena vertus, patikslintini, kadangi pastarasis įtvirtintas dar Briuselis I reglamento preambulės 16 straipsnyje, tačiau, kita vertus, sutiktina su jais, kaip ir taip teigiančiais užsienio autoriais, kadangi tik Briuselis I bis reglamentu įvykdytas egzekvatūros panaikinimas iš tikrųjų įgyvendino laisvo sprendimų judėjimo principą (Ojiegbe, 2020, p. 239).

[55] Briuselis I bis reglamento įnešamus pokyčius tyrinėję Lietuvos autoriai, cituodami užsienio šaltinius, pastebi, kad, kiek tai susiję su egzekvatūros procesais, daugiau nei 90 procentų jų (o dažnai ir 100 procentų) buvę sėkmingi ir absoliuti dauguma teismo sprendimų dėl užsienio teismo sprendimo paskelbimo vykdytinu buvo neskundžiamos – skundai paduodami tik dėl 1–5 procentų tokių teismo nutarčių. Taip pat atkreipiamas dėmesys į trumpus egzekvatūros suteikimo procedūros terminus (Parchajev *et al.*, 2016, cituoja Hess *et al.*, 2007, p. 21–22, 226).

autorių vertinimu, didele dalimi atitinka minėtos konvencijos tekstą (Windthorst *et al.*, 2021, p. 269).

Šveicarija, Islandija ir Norvegija, kaip Lugano konvencijos šalys, pritarė Jungtinės Karalystės prisijungimui prie jos (Lazić, Okoli, 2022, p. 225), vis dėlto tam nebuvo lemta atsitikti dėl Europos Sąjungos pasipriešinimo. Įvykus „Brexitui“, nenorėdama Jungtinei Karalystei suteikti galimybių laisva valia rinktis ir pasinaudoti tik tomis vidaus rinkos naudomis, kurios jai atrodo reikalingos, Europos Sąjunga nelinkusi leisti Jungtinei Karalystei prisijungti prie Lugano konvencijos. Tokia Europos Komisijos pozicija tam tikrų Jungtinės Karalystės autorių vertinama kritiškai, teigiant taip pat, kad formali narystė Europos ekonominėje erdvėje nebūtina, o pakankama teisinė integracija, kurią, jų vertinimu, užtikrinantis Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas po daugiau nei keturiasdešimties metų Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje (Deacon, Prager, 2021). Su tokia jų pozicija nesutiktina, kadangi Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas – savotiška neišvengiamybė vertinant Europos Sąjungos dezintergacijos procesą, pritartina Europos Komisijai, kad Europos ekonominė erdvė reikalaujanti daugiau dalyvių indėlio ir kompromiso, nei vien pasirenkant prie kurių instrumentų prisijungti. Kai kurie komentatoriai iš Prancūzijos Europos Komisijos nepritarimą Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos aiškina neoficialiu Europos Komisijos noru didinti Europos Sąjungos valstybių narių, kaip jurisdikcijų, patrauklumą pasauliniu mastu[56] (Gide, 2024). Savo nepritarimo Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos pareiškime Europos Komisija netiesiogiai rekomendavo prisijungimą prie 2019 m. Hagos konvencijos kaip labiau tinkančią alternatyvą ir akcentavo, kad Europos Sąjungos bendradarbiavimas su trečiosiomis valstybėmis civilinėse ir komercinėse bylose grindžiamas Hagos konvencijų režimu (Commission Assessement, 2021).

Nepaisant, manytina, galutinės Europos Komisijos reakcijos ir atsakymo, Jungtinės Karalystės autoriai įsitikinę, kad toliau turi būti dedamos pastangos prisijungti prie Lugano konvencijos (Chessa, 2023). Jungtinės Karalystės vyriausybė raginama tai daryti net ir žemiau darbe aptariamo prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos kontekste (International Agreements Committee,

[56] Šio aspekto iliustravimo tikslais pacituotinas Europos Sąjungos vyriausiasis derybininkas su Jungtine Karalyste dėl „Brexito“ M. Barnier, kuris viename iš savo pasisakymų retoriškai klausęs, ar tikrai norima, kad Jungtinė Karalystė išliktų Europos Sąjungos komercinio bylinėjimosi centru (o tam pasitarnautų Jungtinės Karalystės narystė Lugano konvencijoje), jeigu norima paslaugas (taigi, taip pat ir ginčų sprendimą) pritraukti į Europos Sąjungą (o ne trečiąsias valstybes) (Giambrone, 2021).

2024, p. 7), pavyzdžiui prancūzų autoriams pripažįstant, kad 2019 m. Hagos konvencija nėra pakankama Lugano konvencijos alternatyva ir tikroji prisijungimo nauda Jungtinei Karalystei esanti ribota (Gide, 2024). Atitinkamai, Jungtinės Karalystės besitęsiančios pastangos prisijungti prie Lugano konvencijos leidžia daryti išvadą, kad net ir išstojusi iš Europos Sąjungos valstybė vertina šį EEE teisės instrumentą kaip sėkmingą ir reikalingą, net ir nebūdama Europos Sąjungos dalimi.

Siekdama spręsti susidariusią problemą iš savo pusės, Jungtinė Karalystė susitarė su Norvegija (kaip Lugano konvencijos šalimi) dėl 1961 m. dvišalės Jungtinės Karalystės – Norvegijos sutarties dėl teisminio bendradarbiavimo ir teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo atnaujinimo ir tolesnio galiojimo (Windthorst, 2021, p. 254). Kadangi Jungtinė Karalystė iki Briuselio konvencijos, žyminčios Europos civilinio proceso harmonizavimo pradžią, priėmimo sudariusi tokias teisminio bendradarbiavimo sutartis su šešiomis Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (Prancūzija, Belgija, Austrija, Nyderlandai, Vokietija (1960 m. sutartis) ir Italija (1964 m. sutartis)), kai kurių autorių keliamas klausimas, ar negalėtų jos būti taipogi atnaujintos ir legitimizuotos (Kulińska, 2020, p. 293). Kiti lenkų autoriai įsitikinę, kad, pavyzdžiui, kiek tai susiję su procesinių dokumentų įteikimo klausimais, tebegaliojanti 1931 m. Lenkijos – Jungtinės Karalystės dvišalė konvencija dėl civilinių ir komercinių ginčų (Stępniewicz, Żemojtel, 2021).

Visgi, tiek, pavyzdžiui, Vokietijoje, tiek Italijoje skeptiškai vertinamos tokių anksčiau minėtų dvišalių teisminio bendradarbiavimo sutarčių atgaivinimo perspektyvos (Okinčic, 2023; Sada, Drusian, 2024). Palyginti ankstyvojo derybų dėl „Brexito“ laikotarpio lyginamuosiuose tyrimuose pasitaikydavo nuomonių, kad kai kuriose Briuselio konvencijos valstybėse būtent ji būtų taikoma įvykus kietajam „Brexitui“ bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose (Allen & Overy, 2019, p. 7). Vis dėlto, sutiktina su autoriais, kritiškai vertinusiais tokius pasiūlymus ir savo kritikoje įvardinusiais juos kaip stebinančius, taip pat ir dėl to, kad Briuselio konvencija buvo sugalvota kaip Europos Bendrijos, kaip Europos Sąjungos pirmtakės, vidaus teisės sistemos elementas, nenumatant galimybės joje dalyvauti valstybėms iš išorės (Lazić, Okoli, 2022, p. 224–225). Vėliau, „Brexitui“ jau įvykus, autoriams interpretuojant kaip šis klausimas buvo keliamas Vokietijos teismuose 2021–2022 m., prieita išvados, kad nei Briuselio konvencija[57], nei

[57] Aptariamą klausimą nagrinėję autoriai pripažinę, kad Briuselio konvencijos atgaivinimas ir taikymas po „Brexito“ Jungtinės Karalystės santykiuose su ES valstybėmis narėmis buvo svarstomas kaip vienas iš po „Brexito“ kylančio neapibrėžtumo sprendimo variantų. Tačiau jų galutinė išvada buvusi vienareikšmė

minėta 1960 m. dvišalė Jungtinės Karalystės teisminio bendradarbiavimo sutartis su Vokietija nėra aktualios ir taikytinos po „Brexito“ (Bert, 2021). 2024 m. komentaruose 1960 m. dvišalė Jungtinės Karalystės teisminio bendradarbiavimo sutartis su Vokietija nebeminima kaip užsienio teismų sprendimų pripažinimui Vokietijos teismuose ir vykdymui potencialiai taikytinas teisės aktas (Pertoldi, Gayer, 2024)[58]. Iš Jungtinės Karalystės perspektyvų klausimas uždarytas gerokai anksčiau – 2021 m. sausį pranešus Europos Sąjungos tarybai savo nuomonę, kad Briuselio konvencija netaikytina Jungtinės Karalystės ir Gibraltaro atžvilgiu nuo 2021 m. sausio 1 d. (Lazić, Okoli, 2022, p. 225). Kalbant apie dvišales teisminio bendradarbiavimo sutartis, autoriaus vertinimu, vienintelė aktuali yra minėta 1961 m. Jungtinės Karalystės – Norvegijos sutartis, ir abejotina, ar naujų tokio pobūdžio sutarčių su ELPA narėmis bus sudaryta, kad ir dėl įsigaliosiančios 2019 m. Hagos konvencijos.

Atliktos šaltinių analizės pagrindu, tikėtina, kad dėl SESV 81 straipsniu Europos Sąjungai suteiktos išorės kompetencijos bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje atskiros Europos Sąjungos valstybės narės tokių dvišalių susitarimų su Jungtine Karalyste sudaryti (atnaujinti anksčiau sudarytus) neturi teisės. Papildomos šių klausimų analizės tikslais galima būtų išskirti dvi tokių dvišalių tarptautinių bendradarbiavimo civilinėse bylose sutarčių kategorijas: (i) šešias anksčiau minėtas, sudarytas iki Briuselio konvencijos įsigaliojimo, kurias reikėtų atnaujinti (bent jų šalims atskirai patvirtinti, kad jų

– kad interpretuojant Briuselio konvenciją 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės, ypač jos 62 straipsnio, kontekste, pripažintina, kad „Brexitas“ laikytinas esminiu aplinkybių, kurių pagrindu sutartis (Briuselio konvencija) buvo sudaryta, pasikeitimu ir gali sudaryti pagrindą nutraukti sutartį. Italų komentatoriai taip pat prideda, kad kadangi Briuselio konvencija buvusi pirmuoju Europos Sąjungos civilinio proceso integracijos žingsniu, jos dvasia laikytina kardinaliai priešinga Jungtinės Karalystės išstojimui iš Europos Sąjungos, taigi jos taikymas nesuderinamas su Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykių po „Brexito“ pobūdžiu (Sada, Drusian, 2024).

Aptariamo klausimo kontekste reikšminga paminėti autorių diskusiją dėl galimybės taikyti minėtą 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 62 straipsnį paties „Brexito“ atveju, t. y. Jungtinei Karalystei grindžiant savo išstojimą iš esmės pasikeitusiomis aplinkybėmis. Pripažįstant, kad esama įvairių nuomonių šiuo klausimu, viena vertus, sutiktina su teigiančiais, kad apie visus pakeitimus buvo žinoma iš anksto arba juos buvo galima iš anksto įvertinti. Kita vertus, pirmas istorijoje išstojimas iš Europos Sąjungos, kaip galingiausios pasaulyje ekonominės ir politinės organizacijos, neišvengiamai susijęs su tuo, kad tam tikrų pasekmių neįmanoma įvertinti ar nuspėti iš anksto (Dixon *et al*. 2024, p. 112).

[58] Kitaip, nei, pavyzdžiui, analogiško pobūdžio dvišalės Vokietijos sutartys su Tunisu (1966 m.) ir Izraeliu (1977 m.) (Pertoldi, Gayer, 2024).

tarpusavio santykiuose jos tebegalioja), ir (ii) naujai sudaromas po kietojo „Brexito“ šioje srityje.

Apie pastarosios (ii) kategorijos sutarčių sudarymą nėra žinoma ir, autoriaus vertinimu, jų tokių nebus sudaryta apskritai – Europos Sąjungos valstybės narės linkusios pritarti ir paklusti Europos Sąjungos kompetencijai šioje srityje. Vis dėlto, svarstoma, ar tai, kad (ii) kategorijos sutarčių nebus sudaroma, yra efektyviausias sprendimas iš atskirų valstybių civilinio proceso ir tarptautinio civilinio proceso apskritai raidos perspektyvų. Dar iki „Brexito“, autorių minėta, kad atskiroms Europos Sąjungos valstybėms narėms galėtų būti tikslinga sudaryti dvišales bendradarbiavimo civilinėse bylose sutartis su atskiromis trečiosiomis valstybėmis dėl susiklosčiusių dvišalių ryšių tarp jų. Kaip tokie specifiniai ryšiai minimi kaimynystė ir didelis gyventojų mobilumas tarp atitinkamų valstybių. Pastarasis aspektas, kaip užsiminta ir kitur darbe, autoriaus vertinimu, būtų aktualus ir Lietuvos santykių su Jungtine Karalyste (kaip trečiąja šalimi) kontekste. Be to, atkreipiamas dėmesys ir į trečiųjų šalių perspektyvą – įvairios trečiosios šalys gali nebūti suinteresuotos sudaryti vienodo bendradarbiavimo lygio susitarimus su Europos Sąjunga, kaip bloku, dėl potencialiai turimų glaudesnio bendradarbiavimo su konkrečiomis valstybėmis narėmis tikslų ar faktinių saitų, taip pat ir iki vienos tokių valstybių įstojimo į Europos Sąjungą. Cituojamų autorių taip pat minima, kad tokios sutartys visgi galėtų būti sudaromos Europos Sąjungos valstybei narei to paprašius Europos Komisijos ir pastarajai derantis tiesiogiai su trečiąja valstybe visos bendrijos vardu, arba Europos Komisijos pasiūlymu paprašius Europos Sąjungos Tarybos sprendimo. Vis dėlto, autoriaus vertinimu, pritartina teigiantiems, kad abu minėti galimi scenarijai vertintini kaip praktiškai neefektyvūs (Kruger, 2008, p. 382–383).

Atitinkamai, apgailestauta, kad Europos Sąjungos suverenitetas ir, ypač ESTT nuomonėje dėl Lugano konvencijos (*Lugano Opinion*, 2006) įvesta disciplina Europos Sąjungos valstybių narių santykiuose su trečiosiomis valstybėmis, užkerta kelią tarptautinio civilinio proceso raidai efektyviausiu įmanomu būdu (Kruger, 2008, p. 382). Tai galėtų būti vertinama kaip kompromisas vis glaudesnės integracijos Europos Sąjungos viduje naudai ir abejotina, ar šie iš anksto žinomi potencialiai neigiami aspektai, patenkantys į platesnę Europos Sąjungos valstybių narių neišvengiamą suvereniteto santykiuose su trečiosiomis valstybėmis dalinio apribojimo sritį, stabdys integraciją ar sąjungos plėtrą.

Bet kokiu atveju, tiek (i), tiek (ii) (jei tokių būtų) kategorijos sutartys gali būti teisminių ginčų šalių panaudotos bylinėjimesi. Autoriaus vertinimu, tokia situacija įpareigotų atitinkamą ginčą nagrinėjantį nacionalinį Europos

Sąjungos valstybės narės teismą kreiptis į ESTT prejudicinio sprendimo dėl tokių sutarčių suderinamumo su Europos Sąjungos teise. ESTT arba legitimizuotų tokias sutartis ir jos vėl taptų naudojamos atitinkamų valstybių narių ir Jungtinės Karalystės teismuose, arba pasisakytų dėl jų nesuderinamumo su Europos Sąjungos teise. Autoriaus vertinimu, ESTT, kaip Europos Sąjungos teisinės erdvės kūrėjas ir saugotojas, sulaukęs tokio kreipimosi, pripažintų tokias sutartis ir ypač susitarimus dėl jų atnaujinimo ar patvirtinimus dėl jų besitęsiančio galiojimo nesuderinamais su Europos Sąjungos teise, dėl aukščiau minėtos Europos Sąjungai suteiktos išorės kompetencijos teisingumo srityje (Okinčic, 2023, p. 139)[59].

Komentuojant nacionalinius režimus, paminėtina, kad XX a. pabaigoje, cituodamas užsienio autorius, profesorius Mikelėnas minėjo, jog pasaulinėje praktikoje susiklosčiusios trys užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo sistemos, ir kaip pavyzdžius pateikė skirtingas Europos Sąjungos valstybes nares. Pirma, vienose šalyse užsienio teismų sprendimai pripažįstami tik esant tarp valstybių tarptautinei sutarčiai dėl sprendimų pripažinimo ir vykdymo arba numačius abipusiškumo pagrindą. Kaip tokių valstybių pavyzdžiai minimos Danija ir Nyderlandai. Antra, kitose valstybėse, pavyzdžiui, Prancūzijoje ar Belgijoje, užsienio teismų sprendimai pripažįstami ir vykdomi tik patikrinti iš esmės. Galiausiai, trečia, dar kitose valstybėse (Italijoje ir Vokietijoje) tikrinamas formalus užsienio teismo sprendimo teisėtumo aspektas (Mikelėnas, 1997b, p. 331)[60]. Beje, vėlesniame savo darbe profesorius Mikelėnas mini, kad būtent Italijoje yra „bene liberaliausia“ užsienio teismų sprendimų pripažinimo tvarka (Mikelėnas, 2001, p. 195). Liberalus požiūris į užsienio teismų sprendimų pripažinimą ir leidimą juos vykdyti autorių vertinamas kaip teisinės valstybės brandos ženklas, kiekvieno asmens teisių gerbimas bei pripažinimas neatsižvelgiant į

[59] „Brexito“ sukelti ar jo sąlygoti išorinės Europos Sąjungos kompetencijos teisingumo srityje pokyčiai nėra šio darbo dalykas, tačiau paminėtina, kad autoriai sutinka, jog Europos Sąjunga, veikdama kaip blokas, turi didesnę derybinę galią nei atskiros valstybės narės ir, bent jau teoriškai, gali savo valstybėms narėms užtikrinti palankesnius sprendimus, pavyzdžiui, žemiau aptariamu Niujorko konvencijos atnaujinimo klausimu. Iš kitos pusės, vis augant Europos Sąjungos integracijai ir didėjant jos išorės kompetencijai, automatiškai mažėja valstybių narių suverenitetas – vis mažiau lieka klausimų, kuriais valstybės narės pasisako atskirai, vadovaudamosi savo nacionaliniais interesais atsietai nuo Europos Sąjungos (Ojiegbe, 2020, p. 194–195).

[60] Šis profesoriaus Mikelėno, remiantis užsienio autoriais, civilinio proceso teisės vadovėlyje pateiktas užsienio teismų sprendimų pripažinimo sistemų skirstymas vėliau naudojamas ir įvairiuose kituose lietuviškuose civilinio proceso teisės šaltiniuose, jo autorystę priskiriant jau pačiam profesoriui Mikelėnui (Gumuliauskienė, 2007, p. 59; Stauskienė, Višinskis, 2008, p. 160).

santykius su konkrečia valstybe (Gumuliauskienė, 2008, p. 184). Tuo tarpu užsienio autoriai naujausiose publikacijose cituoja vienintelį „Brexito“ kontekste, palyginti ankstyvojoje derybų dėl jo stadijoje atliktą nacionalinių režimų lyginamąjį praktinį tyrimą ir mini, kad, pavyzdžiui, Danijoje ar Suomijoje Anglijos teismų sprendimai, remiantis vietos nacionaliniais režimais, nebūtų pripažįstami apskritai (nekalbant apie jų vykdymą). Darbo autoriaus vertinimu, Danijos minėta situacija „Brexito“ kontekste nuosekliai koreliuoja su tuo, kas apie ją pasakyta anksčiau cituotame lietuviškame XX a. pabaigos šaltinyje. Tuo tarpu Austrijoje, Čekijoje, Vengrijoje ir Švedijoje respondentai atsakė, kad yra neaišku, ar Anglijos teismų sprendimai būtų vykdomi, remiantis vietos nacionaliniais režimais. Tiesa, atkreiptinas dėmesys, kad šios išvados darytos Jungtinei Karalystei neišreiškus savo pozicijos dėl narystės 2005 m. Hagos konvencijoje, o taip pat dar nepriėmus 2019 m. Hagos konvencijos (Windthorst *et al.*, 2021, p. 258; Allen & Overy, 2019). Plačiau šis tyrimas, konkretūs jame keliami klausimai ir Lietuvos respondentų pateikti atsakymai toliau aptariami darbo 2.3.1 skirsnyje.

Grįžtant prie Lugano konvencijos klausimų, paminėtina, kad kai kurie autoriai Jungtinėje Karalystėje pripažįsta, jog prisijungus prie 2019 m. Hagos konvencijos esama tam tikrų potencialaus vėlesnio prisijungimo prie Lugano konvencijos trūkumų iš Anglijos teismų perspektyvos. Pirma, atsirastų ribojimai Anglijos teismų jurisdikcijai atsakovų, esančių Europos Sąjungos (ar kitose Lugano konvencijos) valstybėse narėse, atžvilgiu. Antra, atsirastų taip pat ribojimai Anglijos teismams atmesti ieškinius motyvuojant, kad jie teismingi kitų valstybių (o ne Anglijos) teismams. Ir trečia, būtų apribotos Anglijos teismų galimybės pritaikyti *anti suit injunction* institutą (aptariamą darbo 2.5 poskyryje). Galiausiai, pripažįstama, kad prisijungimas prie Lugano konvencijos padidintų riziką, kad ginčų šalys galėtų piktnaudžiaudamos procesu inicijuoti bylas kitose jurisdikcijose siekdamos vilkinti procesą[61] (Herbert Smith, 2024). Vis dėlto, abejotina, ar šios potencialiai neigiamos pasekmės Jungtinei Karalystei dabar jau pakeistų Europos Komisijos poziciją ir paskatintų ją pritarti Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos.

[61] Pagal Lugano konvenciją, teismas, kuriame ginčas tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko pradedamas vėliau nei teisme, kuriame jau yra pradėtas toks ginčas anksčiau, privalo stabdyti procesą iki bus išnagrinėtas ginčas pirmame teisme, nagrinėjančiame ginčą tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko, arba toks teismas priims sprendimą dėl savo kompetencijos spręsti aptariamą ginčą.

Kalbant apie Lugano konvencijos turinį, jos komentatoriai, viena vertus pripažindami jos didelį panašumą su Briuselis I bis reglamentu[62], kita vertus išskiria tris konkrečius skirtumus. Pirma, pagal Lugano konvencijos 23 straipsnį, susitarimas dėl jurisdikcijos bus laikomas privalomu tik bent vienai iš sutarties šalių esant iš valstybės konvencijos narės. Antra, Lugano konvencija nepanaikina egzekvatūros procedūros, ir trečia – ji neapsaugo nuo konkuruojančių ar paralelinių procesų rizikos[63] (Windthorst, 2021, p. 253).

Europos Komisijos pozicija iliustruoja tarptautinį apskritai ir Europos Sąjungos civilinį procesą konkrečiai tyrinėjančių autorių daromą išvadą (Kruger, 2008, p. 53), kad valstybių tarpusavio susitarimai dėl jurisdikcijos, įskaitant teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą – galimai labiausiai politizuota tarptautinio civilinio proceso teisės sritis, kurioje būtent politiniams, o ne teisiniams ar praktiniams argumentams teikiama pirmenybė. Tuo tarpu sekdami ta pačia politine motyvacija, Europos Parlamento tyrėjai savo ataskaitoje pripažįsta, kad politiškai mažai tikėtina, jog artimiausiu metu Europos Komisijos pozicija dėl Jungtinės Karalystės galimo prisijungimo prie Lugano konvencijos pasikeistų, ar Briuselis I bis reglamentas galėtų įgauti konvencijos formą (European Parliament, 2023, p. 53).

2.2.2. 2019 m. Hagos konvencijos vaidmuo „Brexito“ kontekste

2019 m. Hagos konvencija – nuo 1992 m. su tam tikromis pertraukomis[64] (Kruger, 2008, p. 388; Garcimartin, Saumier, 2020, p. 44), o nuo 2012 m. jau nepertraukiamai, viena vertus, dedikuotos darbo grupės pagalba, kita vertus, taip pat ir didelio Europos Sąjungos indėlio dėka, iš pradžių besipriešinant JAV, Kanadai, Japonijai ir Australijai (Beaumont, 2016, p. 2–3), rengtas naujausias, antrasis Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos sprendimų projekto kūrinys. Pirmasis šio projekto darbų rezultatas – anksčiau

---

[62] Lietuvos autoriai, kalbėdami apie Lugano konvencijos ir Briuselis I ir Briuselis I bis reglamentų panašumus, savo argumentus grindžia ir Lietuvos teismų praktika, minėdami, kad konvencijos struktūra remiasi reglamentų struktūros principais ir joje atkartojama dauguma reglamentų nuostatų (Jokubauskas *et al*., 2020, p. 146, cituoja Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartį civilinėje byloje).

[63] Paralelinių procesų problemos sprendimo prasme komentatoriai pripažįsta, kad JK teismai negali vien savotiškai mechaniškai interpretuoti Lugano konvencijos sutinkamai su Briuselis I bis reglamento logika (Windthorst, 2021, p. 253).

[64] Atlikta šaltinių istorinė analizė leidžia daryti išvadą, kad 2005 m. Hagos konvencija ir 2019 m. Hagos konvencija iš pradžių turėjusios būti vienu dokumentu, tačiau kompromisų tarp susitariančių valstybių atskirais klausimais paieškoms užtrukus kelerius metus, buvo nuspręsta atitinkamus klausimus aptarti atskirose konvencijose (Garcimartin, Saumier, 2020).

tyrime aptarta 2005 m. Hagos konvencija (Ministry of Justice, 2024). Kaip pripažįstama pačioje 2019 m. Hagos konvencijos preambulėje, ši papildanti 2005 m. Hagos konvenciją. 2019 m. Hagos konvencijos 1 straipsnis aptaria jos taikymo sritį – teismų sprendimų civiliniuose ir komerciniuose ginčuose pripažinimą ir vykdymą, taigi ji neliečia likusių dviejų fundamentalių tarptautinės privatinės teisės aspektų – jurisdikcijos (dėl kurios pasisako 2005 m. Hagos konvencija) ir taikomos teisės (Garcimartin, Saumier, 2020). 2019 m. Hagos konvencija įsigaliojusi Europos Sąjungos valstybių narių atžvilgiu 2023 m. rugpjūtį, o Jungtinės Karalystės atžvilgiu – 2025 m. liepą, kaip detaliau aptariama žemiau. Konvencijos turinys savaime nėra plačiau aptariamas, kaip nesantis tiesioginiu šio tyrimo dalyku, ir ji pati aktuali tik tiek, kiek Jungtinės Karalystės prisijungimas prie jos reikšmingas „Brexito“ ir darbe keliamų kitų susijusių tarptautinės privatinės teisės klausimų kontekste. Vis dėlto pasakytina, kad konvencijos entuziastingi autoriai neslepiantys optimizmo ir teigiantys, jog ji užtikrins „laisvą teismų sprendimų judėjimą“ pasauliniu mastu (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 3) – kažką, kuo iki šiol galėjo pasigirti tik Europos Sąjunga su savo atitinkamu „Briuselio režimu“, o pati konvencija sulauksianti panašaus pasisekimo kaip ir Niujorko konvencija (Gide, 2024)[65]. Savaime suprantama, kad tik ilgesnė 2019 m. Hagos konvencijos taikymo praktika leis pasakyti, ar jų optimizmas buvęs pagrįstas. Visgi neutralesni komentatoriai taip pat pripažinę jos naudą ir raginę tiek Europos Sąjungą, tiek Jungtinę Karalystę, prisijungti prie konvencijos (Lazić, Okoli, 2022, p. 233).

Po pusę metų trukusio ir 2023 m. gegužę pasibaigusio konsultacijų proceso, kurio metu iš esmės nebūta kritinių prisijungimo perspektyvos vertinimų (Ministry of Justice, 2023), Jungtinė Karalystė nusprendė prisijungti prie 2019 m. Hagos konvencijos „taip greitai, kaip tai praktiškai įmanoma“ ir 2024 m. pradžioje tai padarė (HCCH, 2024a), o tų pačių metų viduryje – savo sprendimą ratifikavo (HCCH, 2024b), nė vieniems Jungtinės Karalystės parlamento rūmams nepareiškus jokių prieštaravimų (Czubaiko, 2024). Iki konvencijos įsigaliojimo priimtos įgyvendinamosios deklaracijos užtikrino jos įsigaliojimą Škotijoje ir Šiaurės Airijoje tuo pat metu, kaip ir kitose Jungtinės Karalystės dalyse, o papildomi įgyvendinamieji teisės aktai –

[65] Tai, kad 2019 m. Hagos konvencija planuota kaip pasaulinis teisės aktas ir, jos autorių sumanymu, šis aktas būtų taikomas skirtingų teisės tradicijų valstybėse. Ir norint konvenciją padaryti patrauklesne kaip įmanoma didesniam skaičiui potencialių dalyvių, joje palikta daugiau išlygų padarymo galimybių ar elementų, kuriuose prisijungiančios prie konvencijos šalys apskritai gali pasirinkti nedalyvauti (angl. *opt-out*) nei, pavyzdžiui, 2005 m. Hagos konvencijoje (Gide, 2024).

integraciją į teisės sistemą (International Agreements Committee, 2024, p. 6; Ministry of Justice, 2024)[66]. Jungtinėje Karalystėje 2019 m. Hagos konvencija įgyvendinama pirmiausia remiantis atitinkamu aktualiu ir šiame kontekste reikšmingu 2020 m. Tarptautinės privatinės teisės (sutarčių įgyvendinimo) įstatymu (Ministry of Justice, 2024).

Minėti terminai ir veiksmai aiškintini bent jau keleriopai. Pirma, Jungtinė Karalystė neišvengiamai turėjusi išlaikyti vidines procedūras prisijungdama prie konvencijų – įskaitant viešos konsultacijos etapą. Antra, Jungtinė Karalystė iš pradžių galimai dėjusi didesnes pastangas prisijungti prie Lugano konvencijos, kaip jau žinomo, visuotinai pripažinto ir jau sėkmingai taikomo instrumento. Trečia, manytina, visame politiniame ir teisiniame, taip pat ir paties „Brexito“ proceso, kontekste, prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos galėjęs nebūti tokiu prioritetiniu klausimu, kad Jungtinė Karalystė būtų spartinusi procesą tiek, kad prisijungtų prie jos kartu su pirmosiomis dalyvėmis (Urugvajumi (dar 2019 m.), Ukraina (2020 m.) (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 44) ir Europos Sąjunga – 2022 m.).

Jungtinės Karalystės prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos laikytinas logišku žingsniu siekiant teisinio tikrumo, abipusio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei Jungtinės Karalystės kaip tarptautinių ginčų sprendimo jurisdikcijos patrauklumo didinimo. Taip pat pripažįstama, kad, nors ir kiek uždelsus lyginant su pirmosiomis konvencijos šalimis, palyginti ankstyvas prisijungimas leidžia aktyviai dalyvauti kuriant konvencijos taikymo praktiką ir užpildo „Brexito“ sukeltą spragą Jungtinės Karalystės atžvilgiu nebegaliojant Briuselis I bis reglamentui bei Jungtinei Karalystei neprisijungus prie Lugano konvencijos (Covington Alert, 2023). Teigiamai vertintina taip pat konsultacijos metu respondentų visuotinai išreikšta mintis, kad Jungtinė Karalystė turinti prisijungti prie konvencijos nedarydama jokių pareiškimų, rezervacijų ar deklaracijų, kurios galėtų, viena vertus, susiaurinti konvencijos taikymo sritį ar apriboti jos galiojimą, (Ministry of Justice, 2023), kita vertus – paskatinti kitas šios konvencijos šalis padaryti tokius pačius pareiškimus Jungtinės Karalystės atžvilgiu (International Agreements Committee, 2024, p. 5). Taip ir buvo Jungtinės

[66] Škotijos ir Šiaurės Airijos kompetentingos institucijos pagal savo kompetenciją taip pat išreiškusios atitinkamus pritarimus ir formaliai suteikusios reikalingus įgaliojimus JK vyriausybės teisingumo valstybės sekretoriui priimti dalį atitinkamų 2019 m. Hagos konvencijos įgyvendinamųjų poįstatyminių teisės aktų. Tačiau dėl teisinės sąrangos ir teismų sistemų specifikos, abiejose šiose Jungtinės Karalystės dalyse taip pat priimti lokalūs iš esmės techninio pobūdžio teisės aktai, reikalingi konvencijos pilnam įgyvendinimui ir taikymui teismuose (Ministry of Justice, 2024).

Karalystės galiausiai padaryta – prisijungta prie 2019 m. Hagos konvencijos be išlygų, rezervacijų ar papildomų pareiškimų, išskyrus ratifikavimo metu padarytą deklaraciją dėl konvencijos įsigaliojimo Anglijos ir Velso atžvilgiu, pasiliekant teisę padaryti atitinkamas deklaracijas dėl likusių Jungtinės Karalystės dalių atėjus tam laikui (Notification..., 2024).

Paminėtina, kad Europos Sąjungai prisijungiant prie 2019 m. Hagos konvencijos, ji padariusi išlygą dėl negyvenamojo pobūdžio nekilnojamojo turto Europos Sąjungos valstybėse narėse nuomos teisinių santykių. Atitinkamai, Europos Sąjungos valstybių narių teismai netaikys konvencijos užsienio, t. y. ir Jungtinės Karalystės, teismų sprendimų bylose dėl tokių santykių atžvilgiu (Declaration, 2022)[67]. Vis dėlto, praktiniu požiūriu, abejotina ar ši išlyga turėsianti reikšmingą poveikį – abejotina, ar rasis Jungtinės Karalystės ar kitų ne Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų dėl negyvenamojo pobūdžio nekilnojamojo turto, esančio Europos Sąjungos valstybėse narėse, nuomos teisinių santykių. Tam atitinkamos nuomos sutarties šalys turės būti sudariusios atitinkamą susitarimą dėl jurisdikcijos – kad ginčai, kylantys iš Europos Sąjungos valstybės narės teritorijoje esančio negyvenamojo pobūdžio nekilnojamojo turto nuomos sutarties, nagrinėtini ne Europos Sąjungos valstybės narės (pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės) teisme, kas, manytina, praktikoje retai pasitaikys. Vis dėlto, pripažintina, kad doktrinoje aptariant tuometinį Briuselis I reglamentą buvo pasitaikę nuomonių, kad tokių susitarimų gali būti (Kruger, 2008, p. 193). Aiškumo dėlei pažymima, kad teismų sprendimai ginčuose, kylančiuose iš tokio nekilnojamojo turto nuomos sutarčių, nagrinėti kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse nei turto buvimo vieta Europos Sąjungoje, pripažįstami ir vykdomi vadovaujantis Briuselis I bis reglamentu ir, autoriaus vertinimu, neturėtų kelti teisinių problemų.

---

[67] Iki prisijungimo, Europos Sąjunga, atlikdama jo perspektyvų ir savotiško reguliacinio poveikio, kurį sukels prisijungimas prie konvencijos, vertinimą, preziumavo, kad prie 2019 m. Hagos konvencijos taip pat prisijungs JAV, Australija, Argentina, Brazilija, Kanada, Kinija, Japonija ir Pietų Korėja. Vienintelės jų kol kas pasirašiusios konvenciją – JAV, padariusios tai 2022 m., tačiau darbo rengimo metu JAV prisijungimas prie konvencijos dar nėra ratifikuotas. Komentatoriai skeptiškai vertina konvencijos ratifikavimo JAV perspektyvas ir pastebi, kad šios dar neratifikavusios net 2005 m. Hagos konvencijos, nors ją pasirašiusios dar 2009 m. Aiškindamiesi, kodėl Hagos konvencijos nesulaukia pripažinimo JAV, autoriai minėjo nefunkcionalų Senatą, daugumos respublikonų partijos neigiamą požiūrį į tarptautines sutartis ir vidinių iššūkių gausą (Bert, 2021b). Atitinkamai, abejotina, ar greitu metu JAV ratifikuos pasirašytas Hagos konvencijas.

2.2.3. 2019 m. Hagos konvencijos ir susijusių teisės aktų sąveika

Plačiau kalbant apie „Briuselio režimo“ ir 2019 m. Hagos konvencijos sąsajas, autoriai mini, kad į planuojamą konvenciją Europos Sąjungos buvo atsižvelgta dar peržiūrint Briuselis I reglamentą. Be kita ko, prognozuojant konvencijos atsiradimą ir remiantis taip pat ir anksčiau minėtu atvirkštinio subsidiarumo principu, anuomet atsisakyta minties Briuselis I bis reglamente skirti dėmesio trečiųjų šalių teismų sprendimams, taip savotiškai analogiškai teismingumo klausimų ir 2005 m. Hagos konvencijos atveju skatinant trečiąsias šalis prisijungti prie 2019 m. Hagos konvencijos. Autoriai taip pat pripažįsta, kad viena priežasčių, paskatinusių atsisakyti minties Briuselis I bis reglamente aptarti trečiųjų šalių teismų sprendimus, buvo tai, kad dėl požiūrio į šiuos klausimus valstybėms narėms sunkiai sekėsi susitarti. Galiausiai, daroma išvada, kad Europos Sąjungos atsisakymas Briuselis I bis reglamente aptarti trečiųjų šalių teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo klausimus davė pagreitį darbams ties 2019 m. Hagos konvencija (Beaumont, 2016, p. 2–3). Kita vertus, paminėtinas Briuselis I bis reglamento preambulės 23 punktas, numatęs reglamento taikymo bylų nagrinėjamų ne Europos Sąjungos valstybių narių teismuose skirtingumą priklausomai nuo teismų sprendimų tokiose bylose pripažinimo ir vykdymo Europos Sąjungos valstybėse narėse perspektyvų. Teigiamai vertinamas toks Briuselis I bis reglamento autorių vizionieriškumas, akivaizdžiai numatant 2019 m. Hagos konvencijos tipo instrumento atsiradimą, tačiau jis įrodo taip pat ir jų darbo nuoseklumą, kadangi kiekvieno „Briuselio režimo“ instrumento peržiūros metu keliami klausimai dėl atitinkamų teisės aktų santykio su ne Europos Sąjungos valstybių narių teismuose vykstančiais procesais ir jų sprendimų pripažinimu ir vykdymu Europos Sąjungoje.

Atvirkštinio subsidiarumo principas aktualus šios diskusijos prasme, kadangi Europos Sąjunga, pati vienašališkai nesiveldama į trečiųjų šalių teismų sprendimų pripažinimo klausimus, 2019 m. Hagos konvencijos pagalba galėjo išsiaiškinti, kaip toli siekdamos atitinkamų kompromisų, įskaitant kiek tai susiję su Europos Sąjungos (ir jos valstybių narių) teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu, pasiryžusios žengti pačios trečiosios šalys (Beaumont, 2016, p. 2–3). Pažymėtina, kad tuo metu (t. y. 2019 m. Hagos konvencijos kūrimo laikotarpiu) Jungtinė Karalystė buvusi Europos

Sąjungos valstybe nare, tad, iš esmės, kalbėjusi su ja vienu balsu, taigi netraktuotina kaip trečioji šalis minėto požiūrio kontekste[68].

Esama autorių, kurie savo analizėse lygina atsisakymo pripažinti ir vykdyti teismų sprendimus pagrindus, nustatytus 2019 m. Hagos konvencijoje ir Briuselis I bis reglamente. Matematiškai skaičiuodami, 2019 m. Hagos konvencijoje jie teigia esant daugiau tokių pagrindų (septyni atsisakymo pagrindai), nei Briuselis I bis reglamente (penki atsisakymo pagrindai). (Sukhorukov, 2024, p. 580). Atitinkamai, autoriaus vertinimu, pirštųsi natūrali išvada, kad 2019 m. Hagos konvencijoje (7 straipsnyje) esantis platesnis nei Briuselis I bis reglamento (45 straipsnyje) atsisakymo pripažinti ir vykdyti teismo sprendimus pagrindų sąrašas – nuoseklus kompromisas, atsižvelgiant į ambiciją, kad konvencija būtų taikoma pasauliniu mastu. Kita vertus, minėti autoriai kviečia du aptariamus teisės aktus taikyti sistemiškai, siekiant užtikrinti tarptautinės privatinės teisės nuoseklų vystymąsi. Lygindami juos lingvistinės analizės pagalba, autoriai atkreipia dėmesį, kad 2019 m. Hagos konvencija, aprašydama teismo teisę atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio teismo sprendimą, naudoja žodį „gali“, kuris priešpastatomas imperatyvesnei atitinkamos Briuselis I bis reglamento 45 straipsnio nuostatos terminui „nepripažįstamas“. Atitinkamai, daroma išvada, kad net jei teismas sutiktų, jog yra pagrindas atsisakyti pripažinti ir vykdyti užsienio teismo sprendimą, toks teismas gali savo diskrecijos ribose jo netaikyti ir pateiktą užsienio teismo sprendimą pripažinti (Sukhorukov, 2024, p. 581, 587). Šis momentas, neišvengiamai mažinantis bylinėjimosi šalims proceso prognozuojamumą, vertintinas kaip dar vienas kompromisas siekiant padaryti konvenciją priimtinesne didesniam skaičiui potencialių dalyvių.

2019 m. Hagos konvencijos taikymo sritis iš susitarimų dėl jurisdikcijos perspektyvų – įvairiais aspektais platesnė nei 2005 m. Hagos konvencijos. Pirma, 2019 m. Hagos konvencija galios taip pat ir neišimtinės jurisdikcijos susitarimų ar asimetrinių susitarimų dėl jurisdikcijos, ypač paplitusių finansinėse sutartyse[69], atžvilgiu, kai tuo tarpu 2005 m. Hagos konvencija

---

[68] Autoriai teigė, kad trečiųjų šalių teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas skirtingose Europos Sąjungos valstybėse narėse buvęs aptartas labai įvairiai, taigi buvę logiška ir nuoseklu pasikliauti minimalaus harmonizavimo tipo instrumentu (t. y. 2019 m. Hagos konvencija), nei kaip įprasta, maksimalaus harmonizavimo siekiančiais „Briuselio režimo“ instrumentais. Taip pat, Europos Sąjungos intervenciją šioje srityje būtų buvę sudėtinga pateisinti iš subsidiarumo principo perspektyvos (Beaumont, 2016, p. 3).

[69] Asimetriniai susitarimai dėl jurisdikcijos – tai tokie susitarimai, kuriuose teisinio santykio šalys iš anksto susitaria, kad skirtinga teisinio santykio šalis gali pasirinkti skirtingą ginčų sprendimo instituciją arba viena santykio šalis

taikoma tik išimtinės jurisdikcijos susitarimams. Antra, 2019 m. Hagos konvencija taikoma taip pat ir ginčams, susijusiems su darbo ir vartojimo teisiniais santykiais, o tokio pobūdžio ginčams 2005 m. Hagos konvencija netaikoma (Judkins, Vickers, 2023). Konvencijos taikymas laiko prasme priklauso nuo ginčo užsienio valstybės teisme pradžios momento, o ne nuo konvencijos įsigaliojimo ar sutarties dėl jurisdikcijos sudarymo datos. Taigi, pavyzdžiui, 2019 m. Hagos konvencija bus taikoma Anglijos teismo sprendimams ginčuose, kilusiuose iš 2022 metais sudarytų sutarčių, kuriose ir susitarta dėl Anglijos teismo jurisdikcijos, jei tokios bylos pradėtos 2025 m. antroje pusėje ar vėliau (Sada, Drusian, 2024).

Jungtinėje Karalystėje vykusios konsultacijos dėl prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos respondentai, viena vertus, nepraradę vilties, kad Jungtinei Karalystei bus leista prisijungti ir prie Lugano konvencijos, kita vertus, vertino prisijungimą prie 2019 m. Hagos konvencijos kaip galimą Europos Sąjungos kontrargumentą toliau laikantis pozicijos neleisti Jungtinei Karalystei prisijungti prie Lugano konvencijos. Respondentai taip pat kaip vieną iš 2019 m. Hagos konvencijos trūkumų įvardino būsimą prievolę

įsipareigoja kreiptis į vienos jurisdikcijos teismą, o kita – gali pasirinkti iš kelių variantų ar jurisdikcijų. Kaip ir minėta, jie būdingi ypač finansinėse sutartyse, kai egzistuoja tam tikra šalių, ypač iš skirtingų valstybių, ūkinių komercinių santykių kontekste įprasta nelygybė (pvz., kreditoriaus derybinė galia gerokai svaresnė nei skolininko), kurios pagrindu kreditoriui suteikiama didesnė pasirinkimo laisvė nei skolininkui (Herbert Smith, 2021; Kruger, 2008, p. 227). Praktikoje autoriai taip pat pastebi, kad tarptautiniuose komerciniuose santykiuos pasitaiko ir tokių asimetrinės jurisdikcijos nuostatų, kai kreditoriui suteikiama teisė kreiptis ne tik į teismą, bet ir į arbitražą, vadovaujantis nuostata, kad arbitražo sprendimą skolininko kilmės valstybėje (ar kitoje, kurioje yra jo turtas) pripažinti ir įvykdyti paprasčiau nei bet kurios valstybės teismo sprendimą (Garvey, 2021; Okinčic, 2023). Palyginti ankstyvajame derybų dėl „Brexito“ proceso etape komentatoriai asimetrinius susitarimus dėl jurisdikcijos vertino kaip rizikingus, dėl, be kita ko, vieningos praktikos trūkumo, pavyzdžiui, ESTT dėl jų kol kas nepasisakius apskritai, jie taip pat neaptariami Briuselis I bis reglamente, tačiau būta jų sėkmingų pritaikymo pavyzdžių Nyderlanduose ir Liuksemburge. Tuo tarpu Prancūzijos aukščiausiasis teismas du kartus pripažino asimetrinius susitarimus dėl jurisdikcijos negaliojančiais. Be to, autoriai darė išvadą, kad kaip tik viena iš „Brexito“ pasekmių bus tai, kad šalys rečiau rinksis asimetrinius susitarimus dėl jurisdikcijos išimtinių susitarimų dėl jurisdikcijos naudai, tam, kad tokiems susitarimams būtų taikoma 2005 m. Hagos konvencija (Windthorst *et al*., 2021, p. 264).

Taigi tiek vienu, tiek kitu atveju tokius autorius taip pat turėtų savotiškai nuraminti 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimas, nepriklausomai nuo dalies komentatorių padarytos bendresnio pobūdžio išvados, kad su asimetrinių susitarimų dėl jurisdikcijos įgyvendinimu susijusios rizikos, jų vertinimu, įprastai būna įkainotos ir sudaro pagrindinės sutarties kainos dalį (Allen & Overy, 2019, p. 2, 5, 9).

pripažinti ir vykdyti Jungtinėje Karalystėje užsienio šalių teismų sprendimus, kurių kitu atveju nebūtų privaloma pripažinti ir vykdyti. Vis dėlto, net ir išsakiusieji tokią pastabą pripažįsta konvencijoje esant viešosios tvarkos išlygą, leidžiančią nepripažinti užsienio teismų sprendimų, prieštaraujančių pripažinimo valstybės viešajai tvarkai (2019 m. Hagos konvencijos 7 straipsnis). Tačiau šiame kontekste primintinas ankstesnis viešosios tvarkos išlygos kaip pagrindo nepripažinti Europos Sąjungos teismo sprendimo Jungtinėje Karalystėje aptarimas.

Pripažįstama, kad prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos turės teigiamos įtakos procesų ekonomiškumui – mažins tiek Jungtinės Karalystės bylinėjimosi šalių, tiek subjektų, siekiančių užsienio teismų (2019 m. Hagos konvencijos šalių) teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Jungtinėje Karalystėje bylinėjimosi išlaidas ir trumpins bei paprastins procesus (Ministry of Justice, 2023). Galiausiai, atkreiptinas dėmesys, kad prisijungimo prie konvencijos šalininkai minėjo, jog prisijungimas leis Jungtinės Karalystės teismams išlikti konkurencingiems savotiškai varžantis dėl stambių, ypač tarptautinių, komercinių ginčų sprendimo (International Agreements Committee, 2024, p. 7).

Paminėtina, kad pasitaikę ir kritiškai vertinančių Jungtinės Karalystės prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos perspektyvas. Pavyzdžiui, kritiškuose atsiliepimuose minėta, kad prie jos jau prisijungusi (tačiau konvencijos dar neratifikavusi) Rusijos Federacija[70], t. y. Jungtinėje Karalystėje turėtų būti pripažįstami teismų sprendimai, priimti valstybėje, kurios ne tik teismų sistemos kokybė abejotina (kas aktualu ne tik minėtos valstybės atžvilgiu, bet ir kitų jurisdikcijų, kurių teismų sistemos keliančios abejonių, atsižvelgiant į globalųjį 2019 m. Hagos konvencijos kontekstą), bet

[70] Pastebėtina, kad Jungtinės Karalystės parlamento Aiškinamajame memorandume dėl 2019 m. Hagos konvencijos aptariant galimybę daryti įtaką jos taikymui tarp dviejų konkrečių konvencijos šalių, specifiškai minima, kad nors Jungtinė Karalystė šiuo metu nedaranti tuo klausimu jokių pareiškimų, ji pasiliekanti sau teisę tai padaryti ateityje (Ministry of Justice, 2024). Susijusioje Jungtinės Karalystės parlamento 2019 m. Hagos konvencijos ratifikavimo medžiagoje konkrečiai minima, kad ateityje įvertintina, ar nereikėtų Jungtinei Karalystei padaryti atitinkamų pareiškimų, pavyzdžiui, Rusijos Federacijos atžvilgiu, pagal konvencijos 29 straipsnį, aptariantį jos taikymą tarp dalyvių (International Agreements Committee, 2024, p. 5). Paminėtina, kad nei Jungtinė Karalystė, nei Europos Sąjunga nepadarė jokių konvencijos galiojimą ribojančių pareiškimų Ukrainos atžvilgiu, o Europos Sąjunga netgi atvirkščiai – atskirai patvirtino nesant „fundamentalių kliūčių teisingumo vykdymo srityje, įskaitant teismų sistemos nepriklausomumą ir efektyvumą“, Ukrainos teismų sprendimams būti pripažįstamiems Europos Sąjungoje 2019 m. Hagos konvencijos pagrindu (Council of the EU, 2023).

ir dėl kurios vykdomų tarptautinės teisės pažeidimų visuotinai sutariama tarptautinėje bendruomenėje. Vis dėlto, konsultacijos apibendrinimo autoriai įsitikinę, kad esama pakankamai mechanizmų apsaugoti Jungtinės Karalystės subjektus taip pat ir nuo šios galimos neigiamos prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos pasekmės, o potencialios teigiamos pasekmės atsveria galimas neigiamas (Judkins, Vickers, 2023; International Agreements Committee, 2024, p. 7).

Apibendrinant visa, kas išdėstyta, pasakytina, kad Jungtinės Karalystės prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos – lauktas įvykis, palengvinantis iš „Brexito“ kylančių iššūkių tarptautinės privatinės teisės kontekste sprendimą, būtent, paspartinsiantis teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, lyginant su „kietojo“ „Brexito“ tarptautinės privatinės teisės srityje padėtimi ir Jungtinei Karalystei nesant prisijungusiai prie Lugano konvencijos. Kita vertus, šio tyrimo tikslais galutinai nuspręsti, ar ir kokia apimtimi prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos sprendžia iš „Brexito“ kylančias tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemas, reikalingi gilesni susijusios specifinės aktualios ir reikšmingos teismų praktikos tiek kokybiniai, tiek kiekybiniai tyrimai, kuriuos atlikti bus įmanoma tik tokiai praktikai bent jau besiformuojant. Pavyzdžiui, tokiuose tyrimuose išnagrinėjus, kiek laiko truko (trukdavo) (ir kokių išlaidų pareikalaudavo) Europos Sąjungos užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Jungtinės Karalystės teismuose nuo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinėje Karalystėje, kai buvo taikomas nacionalinis režimas, būtų galima nustatyti jos praktinę reikšmę Jungtinėje Karalystėje. Analogiškai, panašiuose tyrimuose būtų galima tirti Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Europos Sąjungos valstybėse narėse analogišku laikotarpiu klausimus siekiant nustatyti 2019 m. Hagos konvencijos poveikį Europos Sąjungos valstybėse narėse santykių su Jungtine Karalyste po „Brexito“ kontekste.

Galiausiai pasakytina ir tai, kad Jungtinės Karalystės prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos aktualus ir Lietuvai, kaip ir kiekvienai kitai Europos Sąjungos valstybei narei, kadangi tai supaprastins atitinkamų valstybių, taigi ir Lietuvos teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimą ir vykdymą Jungtinėje Karalystėje. Iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu Lietuvos (kaip ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių) nacionalinių teismų sprendimai Jungtinėje Karalystėje buvo pripažįstami ir vykdomai vadovaujantis Jungtinės Karalystės nacionaliniu režimu. Ir atvirkščiai – Jungtinės Karalystės teismų sprendimai pripažįstami ir vykdomi Europos Sąjungos valstybėse narėse

vadovaujantis atitinkamu vietos nacionaliniu režimu. Pirmieji tokio režimo taikymo praktinio veikimo tyrinėtojai teigia, kad jis pateikęs nemaža iššūkių. Pavyzdžiui, teigta, kad Jungtinės Karalystės teismų sprendimai apskritai nepripažįstami ir nevykdomi Danijoje ir Norvegijoje. Tuo tarpu Austrijoje, Čekijoje, Vengrijoje ir Švedijoje kyla abejonių dėl tokių teismo sprendimų vykdytinumo (Windthorst *et al.*, 2021, p. 258).

Nors 2019 m. Hagos konvencija ir nepanaikinanti egzekvatūros procedūros tarp šalių konvencijos dalyvių, tačiau, kaip pripažįsta komentatoriai, suvienodinanti jos procedūras ir sąlygas, kas gerokai palengvins ne tik Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą Europos Sąjungos valstybėse narėse, bet ir atvirkščiai – Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą Jungtinėje Karalystėje (Gide, 2024). Atkreiptinas dėmesys, kad pastarąjį argumentą prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos prancūzų komentatoriai aptikę Europos Komisijos atliktos Europos Sąjungos galimo prisijungimo prie jos perspektyvos analizėje (European Commission (Study), 2021, p. 66–67). Dar daugiau, minėti komentatoriai daro išvadą, kad 2019 m. Hagos konvencija įvedanti supaprastintą egzekvatūros procedūrą, be teismo sprendimo dėl bylos esmės peržiūrėjimo, Europos Sąjungos valstybių narių ir kitų konvencijos dalyvių teismų sprendimų pripažinimui Jungtinės Karalystės teismuose, kadangi iš principo bendroji teisė (taigi ir Jungtinės Karalystės nacionalinis užsienio teismų sprendimų pripažinimo režimas) reikalaujanti atskiro kreipimosi dėl jau priteistos pagal pripažįstamą užsienio teismo sprendimą sumos iš skolininko priteisimo savotiškai iš naujo (Gide, 2024). Pirminės Jungtinės Karalystės 2019 m. Hagos konvencijos įgyvendinančiųjų poįstatyminių teisės aktų projektų analizės pagrindu, galima teigti, kad Jungtinėje Karalystėje šios konvencijos pagrindu egzekvatūros procedūra supaprastinama iki pripažįstamo užsienio teismo sprendimo registravimo procedūros (Recognition..., 2024), kuri, komentatorių teigimu, pasiteisinusi kitų režimu atveju (Czubaiko, 2024). Ši procedūra, minėta aukščiau darbo 2.2 poskyrio įžangoje kaip vienas iš galimų variantų, kaip valstybės pripažįsta užsienio valstybėse priimtus sprendimus (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 38).

Kaip aptariama ir lietuvių autorių, 2019 m. Hagos konvencija taikoma tik galutiniams teismų sprendimams, taigi, pripažįstama, kad teismų sprendimams dėl laikinųjų apsaugos priemonių, manytina, įskaitant kitur darbe aptariamą *anti suit injunction*, net ir po 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo būtų taikomos atitinkamos nacionalinės teisės (taigi ir Lietuvos, ir Jungtinės Karalystės) nuostatos. Svarstytina, ar būtų galima vienareikšmiškai pritarti cituojamų autorių teiginiui, kad iki „Brexito“ sprendimai dėl laikinųjų apsaugos priemonių buvo vykdomi automatiškai –

kreipiantis į antstolį. Bet kokiu atveju, sutiktina su autorių teiginiais, kad sudėtingesnis laikinųjų apsaugos priemonių taikymas civiliniame procese esantis problema, atsižvelgiant į neretai pasitaikantį poreikį greitai apsaugoti ginčo objektą ar interesą. Kritiškai vertintinas cituojamo komentaro teiginys, kad 2019 m. Hagos konvencija įsigaliosianti Jungtinės Karalystės konkrečiose atskirose dalyse – Anglijoje ir Velse, taigi, nebūtinai kitose – Škotijoje ir Šiaurės Airijoje (Kisieliauskaitė, Kiršis, 2024). Autoriaus vertinimu, 2019 m. Hagos konvencija pilna apimtimi taikoma visoje Jungtinės Karalystės teritorijoje ir nesama išlygų dėl jos galiojimo atskirose sudėtinėse dalyse, kaip teigiantys cituoti komentatoriai.

Nepaisant įvairių autorių pripažįstamų 2019 m. Hagos konvencijos trūkumų, kurie, kiek tai susiję su jos ir Briuselio I bis reglamento skirtumais, plačiau aptariami šiame darbe žemiau, visuotinai sutariama, kad tiek Europos Sąjungos, tiek Jungtinės Karalystės prisijungimas prie 2019 m. Hagos konvencijos – sveikintinas įvykis, kadangi ji padeda užpildyti „Brexito“ be susitarimo dėl bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose sukeltą teisinį vakuumą šioje srityje (Lazić, Okoli, 2022, p. 226).

2.2.4. „Brexitas“ ir tarptautiniai komerciniai teismai

Kalbant apie kitus su „Brexito“ įtaka bylinėjimuisi susijusius aspektus, pritartina autoriams, teigiantiems, kad po „Brexito“ kylantys sunkumai pripažinti ir vykdyti užsienyje Jungtinės Karalystės teismų sprendimus, darbo rengimo metu Jungtinės Karalystės atžvilgiu dar neįsigaliojus 2019 m. Hagos konvencijai, prisidėjo prie tarptautinių komercinių teismų (ar atitinkamų jų atskirų rūmų) atsiradimo atskirose valstybėse (Chessa, 2023). Tokie teismai (rūmai), nagrinėjantys tik tarptautinius komercinius ginčus, atsiradę Prancūzijoje (Paryžiuje)[71], Nyderlanduose (Amsterdame)[72] ir Vokietijoje

[71] Paryžiaus teismo tarptautinės teisės rūmai įkurti dar 1995 m., o Europos Sąjungos teisės rūmai – 1997 m, 2015 m. sujungti į bendrą organą Paryžiaus komerciniame teisme. Jo atskiri Tarptautiniai rūmai (pranc. *Chambre International*) įkurti 2018 m., tuo pat metu kaip ir Paryžiaus apeliacinio teismo Tarptautiniai rūmai, iš karto garantuojant ginčų dalyviams dvipakopę ginčų sprendimo sistemą (Chessa, 2023, European Parliament, 2023, p. 47).

[72] Atkreiptinas dėmesys, kad nors Nyderlandų komercinis teismas Amsterdame, nagrinėjantis bylas anglų kalba (Portland, 2022, p. 9), kaip ir prancūziškas atitikmuo, esantis nacionalinio teismo skyriumi, nuo savo įkūrimo 2019 m. iki 2022 m. išnagrinėjo tik 16 bylų, tačiau neturėtų stebinti jo entuziastų, viena vertus, įsitikinimas aukšta šio teismų priimtų sprendimų kokybe. Ginčuose įprastai dalyvauja užsienio subjektai, ginčai nagrinėjami gerokai greičiau, nei truktų procesas arbitraže, ir procedūros gerokai lankstesnės. Kita vertus, net ir entuziastai

(skirtinguose miestuose, kaip aptariama toliau). 2023 m. Europos Parlamento ataskaita apie Europos Sąjungos (valstybių narių) bendradarbiavimą su Jungtine Karalyste civilinėse ir komercinėse bylose po „Brexito“ mini būtent Vokietiją, kaip išskirtinai aktyvią šiame fronte. Specializuoti teismai arba jų rūmai įkurti Frankfurte[73], Štutgarte, Hamburge, Manheime, o 2021 m. – ir Berlyne. Toje pačioje ataskaitoje pripažįstama, kad pirmi žingsniai šia linkme Vokietijoje buvo žengti dar iki „Brexito“, bet jis buvęs papildomu postūmiu, tačiau ir ankstesnės iniciatyvos nelaikomos itin sėkmingomis (European Parliament, 2023, p. 47–48).

Panašios iniciatyvos taip pat planuojamos, pavyzdžiui, Belgijoje (Briuselyje)[74] ir Šveicarijoje (Ciuriche)[75] (Bookman, Erie, 2021, p. 6). Esama autorių, pasisakančių dar radikaliau – kad būtent „Brexitas“ paskatino tokių institucijų atsiradimą, ypač Prancūzijoje ir Vokietijoje (Rühl, 2021, p. 12; Requejo Isidro, 2019, p. 13). Pripažįstama, kad pagrindiniai iššūkiai, su kuriais tokie teismai susiduria, yra tipiniai bet kokioms naujoms teisinėms institucijoms – įgauti potencialiai jų paslaugomis suinteresuotų asmenų pasitikėjimą, kadangi, darbo rengimo metu, autorių pripažįstama, kad tokių teismų nagrinėjamų bylų skaičiai nėra dideli ir šalys linkusios pasirinkti išbandytas alternatyvas (Windthorst *et al.*, 2021, p. 261).

Atitinkamai, iš kitos pusės, esama autorių, kurie pripažįsta, kad Londono komercinių teismų, pelniusių tarptautinį, kaip ir pačios Europos Sąjungos, kas akivaizdu iš atitinkamos jau cituotos aukščiau Europos Parlamento ataskaitos (European Parliament, 2023, p. 45), pripažinimą jau anksčiau, įtaka dėl „Brexito“ nesumažėjusi tiek, kiek buvo galima tikėtis. Dar daugiau, naujausieji 2023–2024 m. duomenys rodo, kad, atvirkščiai, užsienio šalių

---

pripažįsta, kad ne visi Nyderlandų teisininkai yra optimistai šio teismo veiklos atžvilgiu (Chessa, 2023).

[73] Ypač suprantama turėtų būti Frankfurto, kaip tarptautinio verslo ir finansų centro, iniciatyva perimti dalį tarptautinių komercinių ginčų procesų iš Londono ir apskritai padaryti Frankfurtą patrauklesne tarptautinių komercinių ginčų sprendimo vieta. Vis dėlto kuriant šią instituciją susidurta su nemaža iššūkių, pavyzdžiui tokiais, kaip Vokietijos civilinio proceso kodekso nuostatų reikalavimu bylas nagrinėti valstybine, t. y. vokiečių kalba, arba skirtingu supratimu dėl tarptautinio ginčų pobūdžio (t. y. kokie ginčai laikomi tarptautiniais) (European Parliament, 2023, p. 47).

[74] Vertinantys minimo Briuselio tarptautinio komercinio teismo atsiradimo priežastis autoriai atkreipia dėmesį, kad tam įtakos turėjo ne tik „Brexitas“, bet ir konkuruojančioje kaimyniniuose Nyderlanduose vykę atitinkami procesai (Radwan, 2018, p. 29).

[75] Tokios kompetencijos teismai egzistuoja ne tik Europoje, bet ir, pavyzdžiui, tiek Artimuosiuose Rytuose (Dubajuje, Abu Dabyje ir Katare), tiek Azijoje (Kazachstane, Kinijoje, Singapūre).

subjektų tarp besibylinėjančių asmenų tebesitęsiantį augimą[76] (Portland, 2024). Tai paaiškinama tuo, kad tik dalis Anglijos teismuose[77] besibylinėjančių užsienio šalių buvo iš Europos Sąjungos, bei tuo, kad po Rusijos karo Ukrainoje pradžios pritaikytos sankcijos sukėlusios nemažai Anglijos teisės klausimų, kuriuos šalys linkusios spręsti būtent Anglijos teismuose (Chessa, 2023). Vis dėlto, pastebėtina ir tai, kad anksčiau cituotoje naujausių duomenų ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į dramatiškai kritusį bylinėjimosi šalių iš Rusijos skaičių Londono komerciniuose teismuose (Portland, 2024).

Taip pat paminėtina, kad, kaip pastebi ir jau cituotieji Europos Parlamento tyrėjai, specializuotų tarptautinių komercinių teismų Europos Sąjungoje bendruomenė savotiškai suinteresuota, kad Jungtinė Karalystė neprisijungtų prie Lugano konvencijos. Tačiau pripažįstama, kad šio aspekto negalima vertinti atsietai, ir negalima atmesti, kad Europos Sąjungos specializuotų teismų veiklą teigiamai paveiktų ir Jungtinės Karalystės pasilikimas „Briuselio režime“. Galiausiai, palaikant Europos Sąjungos civilinio proceso vystymo idėją atkreipiamas dėmesys, kad atskirų valstybių narių steigiami tarptautiniai komerciniai teismai neišvengiami kenčia nuo savo nacionalinio pobūdžio. Atitinkamai, nors cituojami tyrėjai ir pripažįsta Europinio Komercinio teismo steigimo iniciatyvą kaip ankstyvą, ragina ją turėti omenyje ieškant Europos teisingumo sistemos konkurencinių pranašumų pasaulinėje rinkoje, taip pat minėdami tarptautinius komercinius teismus, steigiamus ir už Europos ribų (Singapūre, Kinijoje, Katare, Dubajuje, Abu Dabyje, Kazachstane) (European Parliament, 2023, p. 51–52).

Kitoje su tarptautinių komercinių teismų vystymusi susijusioje diskusijoje žymiam tarptautinio komercinio arbitražo teisės profesoriui G. Born kritikuojant 2005 m. Hagos konvenciją, jam atsakantieji Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijai artimi autoriai teigia, kad konvencija aktuali tarptautinių komercinių teismų vystymuisi ir teisminiam bendradarbiavimui po „Brexito“ (Ribeiro-Bidaoui, 2021).

---

[76] Pagal cituojamos ataskaitos duomenis, net 68 procentus nurodomo laikotarpio Londono komerciniuose teismuose nagrinėtų bylų šalių sudarė užsienio subjektai.

[77] Viena vertus, pripažįstama, kad, ne tik Anglijos, bet ir kitų Jungtinės Karalystės dalių teismuose vyksta ginčai, kuriuose dalyvauja užsienio subjektai, tačiau, kita vertus, būtent Anglijos teismai ir Anglijos teisė dėl įvairių priežasčių, kurių tyrimas nėra šio darbo dalykas, pelnę tokį pasaulinį pripažinimą tarptautinėje komercinėje teisėje, kad, autoriaus vertinimu, tai visuotinai pripažįstama (Varapnickas, 2017; van Calster, 2022a). Tyrimai šiais klausimais nurodo, kad Anglijos teisė yra trigubai patrauklesnė tarptautiniuose komerciniuose santykiuose dalyvaujančioms šalims nei Prancūzijos ar Vokietijos teisė (Windthorst *et al.*, 2021, p. 260).

Apibendrinant remiantis prieinama medžiaga ir tyrimais, autoriaus vertinimu, dedikuotų tarptautinių komercinių teismų atsiradimas nacionalinėse teisinėse sistemose vertintinas kritiškai, kaip iškreipiantis tokių teisinių sistemų prigimtį. Atitinkamai, kritiškai vertintinos nacionalinės iniciatyvos pritraukti bylinėjimosi šalis būtent pas save. Tokias išvadas suponuoja ir ribota tokių naujų teisminių institucijų sėkmė.

2.2.5. „Brexitas“ ir *ESG* bylos

Tyrimo kontekste verta paminėti „Brexito“ sukeltus autorių pastebimus iššūkius bylose dėl didelių tarptautinių įmonių grupių padaromų teisės pažeidimų, ypač – civilinių deliktų (angl. *tort*), kurie susiję su tokių įmonių grupių aplinkosaugine, socialine ir korporatyvinio valdymo atsakomybe[78], o taip pat ir jų padaromais žmogaus teisių, bet ir baudžiamosios teisės pažeidimais trečiosiose šalyse. Kaip ir buvo užsiminta šio darbo skyriaus įvadinėje dalyje, akcentuodami nacionalinių teisės sistemų pobūdį ir tarptautinę įmonių grupių veiklą, autoriai sutarę, kad nors šioje srityje ir esama tarptautinės viešosios teisės iniciatyvų, jos kol kas nepasisekusios ir būtent tarptautinė privatinė teisė esanti priemone patraukti minėtus subjektus atsakomybėn už tokio pobūdžio pažeidimus, net ir juridinių asmenų dalyvių atsakomybei esant ribotai[79]. Anglakalbėje literatūroje tokio pobūdžio byloms nuosekliai ir lakoniškai apibūdinti įsitvirtinęs konkretus „užsienio tiesioginės atsakomybės“ terminas (angl. *foreign direct liability*)[80]. Pastaruosius 25 metus tokio pobūdžio bylų praktika vystosi dinamiškai, autoriams pripažįstant tiek tai, kad anksčiau žmogaus teisių ir civilinių deliktų bylos turėjusios mažai

---

[78] Pačia bendriausia prasme kalbant apie įmonių (socialinę) atsakomybę šioje srityje naudojama XXI a. pradžioje visuotinai paplitusi angliška santrumpa *ESG* (angl. *environmental, social and governance*), t. y. įprastai didėlėms tarptautinėms įmonių grupėms kylančių taip pat ir su tvarumu susijusių įsipareigojimų ne tik savo akcininkams, bet ir visuomenei, įgyvendinimas, atsižvelgiant į tokių stambių įmonių mastą, vaidmenį bendruomenėse ir iš jų kylančią socialinę atsakomybę. Literatūroje pastebima, kad nors įvairios *ESG* priemonės nėra privalomos, visuomenės spaudimas neretai verčia minėtus subjektus koreguoti savo elgseną į labiau socialiai atsakingą, o ne vien į pelną orientuotą (Farrington, 2023).

[79] Britų autoriai pastebi iškreiptą ribotos juridinių asmenų dalyvių atsakomybės vaidmenį. Iš pradžių buvusi skirta užtikrinti individo apsaugą, galiausiai ribota atsakomybė sudėtingų korporatyvinių struktūrų pagalba naudojama įmonių grupių struktūrose siekiant išvengti įmonių atsakomybės situacijose, kai nukentėję – dažniausia individai ar asmenų grupės (bendruomenės), neretai besivystančiose valstybėse, neturintys galimybių pasitelkti lygiaverčių teisininkų savo teisių apsaugai (Farrington, 2023).

[80] Tuo tarpu lietuviškoje literatūroje kol kas nerandama nei šio specifinio termino įsitvirtinusio atitikmens lietuvių kalba, nei platesnio paties fenomeno aptarimo.

bendro, tiek tai, kad šis laikotarpis sutampa su darbe aptariamo Briuselio reglamento taikymo laikotarpiu. Atitinkamai, ieškovų pasitikėjimą šiuo reglamentu ir Europos Sąjungos teise apskritai autoriai sieja su minėtu tokio tipo bylų praktikos dinamišku vystymusi pastaruoju laikotarpiu, kai Jungtinės Karalystės teismai jautėsi įgalinti ir kompetentingi nagrinėti atitinkamas bylas (Widdis, 2021, p. 49; Farrington, 2023). Svarstytina, ar šios išvados teisingos ir ar aptariamo pobūdžio bylų praktika nebūtų taip pat dinamiškai besivysčiusi nepriklausomai, taigi – net ir nesant minėto „Briuselio režimo“ teisės akto.

Autoriai pripažįsta, kad šiuo metu Jungtinės Karalystės teismų praktikoje suformuluota tam tikra nuosekli tokių bylų, susijusių su tarptautinių įmonių grupių teisine atsakomybe, praktika, kurioje pripažįstama, kad teisinei tarptautinių įmonių grupių atsakomybei atsirasti būtini trys konkretūs elementai. Pirma, patronuojančiosios (motininės) įmonės atsakomybė taip pat ir už patronuojamosios (dukterinės) įmonės su tvarumu susijusių įsipareigojimų vykdymą. Antra, grupės ieškinio galimybė, ir trečia, „inkarinis“ atsakovas, t. y. minėta patronuojančioji (motininė) įmonė įsteigta Jungtinėje Karalystėje, kur jai kylanti atsakomybė pagal patronuojamųjų (dukterinių) įmonių užsienyje su *ESG* ir apskritai su tvarumu susijusias kitokias prievoles[81] (Mukarrum, 2022).

Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas priėmė atitinkamus ieškovams palankius sprendimus dėl patronuojamųjų (dukterinių) bendrovių padarytų, pavyzdžiui, Zambijos (UKSC, 2019) ir Nigerijos (UKSC, 2021) teisės pažeidimų – civilinių deliktų (angl. *tort*), patronuojančiosioms (motininėms) bendrovėms pažeidus savo rūpestingumo pareigą (angl. *duty of care*) užtikrinti, kad jų patronuojamosios (dukterinės) bendrovės užsienyje laikytųsi taikomų teisės aktų. Tačiau kitoje byloje Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas atmetė ieškovų reikalavimus susijusius, su dukterinės bendrovės deliktu Brazilijoje, pripažindamas, kad bandymas ginčą nagrinėti Jungtinėje Karalystėje – piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis pavyzdys (EWHC, 2020; Mukarrum, 2022; Farrington, 2023).

Kalbant apie žmogaus teisių pažeidimus, vieni autoriai įžvelgia konkrečių grėsmių, kad dėl „Brexito“ įvykę pokyčiai sumažina nukentėjusiųjų galimybes siekti patirtos žalos atlyginimo (Farrington, 2023). Tuo tarpu kiti (airių autoriai) svarsto, kad tokio pobūdžio bylos atsidurs kitos, Europos

[81] Kai kurie autoriai pripažįsta, kad nors iki šiol tokie ieškiniai daugiausiai susiję būtent su *ESG* ir tvarumo tematika, tačiau ateityje gali pasirodyti ir su šiais klausimais nesusijusių bylų, dėl, viena vertus, atitinkamų tarptautinių įmonių grupių, ypač finansų įstaigų, valdymo struktūros, numatančios kontroliuojamąjį patronuojančiosios (motininės) Jungtinės Karalystės bendrovės vaidmenį, ir, kita vertus, JK teismų palankumą tokio tipo bylinėjimuisi (Jones-Fenleigh *et al.*, 2024).

Sąjungoje likusios, bendrosios teisės tradicijos valstybės – Airijos – teismuose, kadangi dalis tarptautinių įmonių grupių savo patronuojamąsias struktūras yra įsteigę būtent ten (Widdis, 2021, p. 243). Pastarieji svarstymai, autoriaus nuomone, galėtų būti vertinami kritiškai, kaip dar vienas bandymo „Brexitą“ išnaudoti savo pačių (šiuo atveju – Airijos) aktualumui pabrėžti, pavyzdys (žr. taip pat darbo 1.3 poskyrį aukščiau).

Nors Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimas aukščiau minėtoje su Zambija susijusioje byloje priimtas iki „Brexito“ (pereinamojo laikotarpio pabaigos), taigi dar vadovaujantis taikomu „Briuselio režimu“ ir sekant dar ESTT praktika, suformuota 2005 m. sprendime *Owusu* byloje (ESTT 2005 m. kovo 1 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-281/02 (*Owusu*))[82], tačiau vienu iš argumentų buvo tai, kad Zambijoje nesama

[82] Pripažintina, kad *Owusu* byloje ESTT suformuota praktika galėtų būti reikšminga „Brexito“ kontekste ir kitais aspektais, kadangi joje kalbama apie draudimą valstybės narės (tuomet – Jungtinės Karalystės) teismui stabdyti savo procesą trečiosios valstybės (pavyzdžiui, šiuo metu – Jungtinės Karalystės) teismo, nagrinėjančio tapatų ginčą naudai siekiant užtikrinti vieningą Briuselis I reglamento taikymą. Atitinkamai, svarstytina, ar minėtoje byloje suformuotos praktikos pagrindu Europos Sąjungos valstybių narių teismai būtų galėję stabdyti savo procesus procesų, vykstančių JK teismuose, naudai. Galiausiai, paminėtina, kad ESTT sprendimas *Owusu* byloje susilaukęs nevienareikšmiškų komentatorių vertinimų, dalies jų ypač kritikuojamas, kaip gėdingas ir teikiantis prioritetą bendrosios rinkos vystymuisi bet kokia kaina, įskaitant konkrečių Europos Sąjungos teisės aktų interpretavimą tik minėtam tikslui palankiu būdu (Kruger, 2008, p. 295). Ypač autorių kritikuota subjektų, kuriems taikomas teisės aktas, rato plėtra *ex post facto* – kadangi ESTT Briuselio reglamentą pritaikė procesų vykstančių ne valstybių narių teismuose atžvilgiu, tuo pačiu paneigdamas nacionalinio civilinio proceso teises nuspręsti, kuriame teisme optimaliausia nagrinėti konkretų ginčą. Pirma, kritikų vertinimu, valstybių narių teismams esą nepaliekama galimybės nuspręsti dėl ginčo sprendimo tinkamesniame trečiosios valstybės teisme. Antra, ESTT paliko daug atvirų klausimų, kas jam apskritai būdinga, tačiau vertinta ypač kritiškai, ESTT nepasisakius dėl byloje suformuotos taisyklės taikymo platesniame kontekste. Vis dėlto, Briuselis I bis reglamentas bent iš dalies atsižvelgė į kritikų pastabas ir užpildė ESTT sprendimo *Owusu* byloje paliktas spragas suteikdamas diskreciją valstybių narių teismams nuspręsti dėl savo proceso stabdymo ir prioriteto suteikimo jau besitęsiančiam ginčo nagrinėjimui trečiosios valstybės teisme. Sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad ši nuostata gali paskatinti procesus trečiosiose valstybėse (taigi ir Jungtinėje Karalystėje) siekiant stabdyti potencialius procesus Europos Sąjungos valstybių narių teismuose, kaip to reikalauja Briuselis I bis reglamento 24 ir 25 straipsniai. Atitinkamai, anksčiau kritikavę ESTT sprendimą *Owusu* byloje, autoriai persimetė ant Briuselis I bis reglamento kritikos, kiek tai susiję su jo atitinkamais minėtais 24, 25 bei 33 ir 34 straipsniais, reikšmingais kalbant apie bylinėjimąsi trečiosiose valstybėse, kaip esą skatinančiais paralelinius procesus bylinėjimosi taktikos sumetimais (Fentiman, 2017, p. 903, 910–912). Vis dėlto, kaip ir kitais atvejais, manytina, kad ir šiuo

išvystytos bylinėjimosi finansavimo sistemos, kas galėtų būti aktualu ir ginčų dėl teisės pažeidimų Europos Sąjungos valstybėse narėse atžvilgiu (Mukarrum, 2022). Atitinkamai, tai, viena vertus, gali būti aktualu Jungtinei Karalystei perėjus prie Hagos konvencijų režimo dėl dukterinių bendrovių Europos Sąjungos valstybėse narėse veiklos, Europos Sąjungoje ir toliau skeptiškai vertinant bylinėjimosi finansavimo iniciatyvas (Zokaitė, 2024, p. 43). Kita vertus, jau ir Jungtinės Karalystės teismų praktikoje kritiškai vertinama padėtis, kai teismo sprendimas (šiuo atveju – dėl jurisdikcijos) būtų nulemtas šalies finansinių galimybių (mažiau pasiturinčiai / negalinčiai sau leisti efektyvių teisinių gynybos priemonių kilmės valstybėje ginčo šaliai pripažįstama Jungtinės Karalystės teismų jurisdikcija, o labiau pasiturinčiai – ne, iš esmės vien dėl jos geresnės finansinės padėties) (UKSC, 2019; Mukarrum, 2022).

Lygindami Jungtinės Karalystės teismų sprendimus bylose, susijusiose su Zambija ir Rusija, komentatoriai pastebėję, kad JK teismus lengviau įtikinti pragmatiškesne išvystytos bylinėjimosi finansavimo sistemos trūkumo trečiosiose valstybėse argumentacija (Zambijos atvejis) nei su atitinkamos trečiosios valstybės teisingumo sistemos kokybe susijusiais argumentais (Rusijos atvejis). Autoriai pastebėję, kad pastariesiems argumentams savaime keliami aukštos kokybės reikalavimai, kai visuotinai pripažįstamų tarptautinių organizacijų ataskaitos nelaikomos pakankamu įrodymu (Farrington, 2023). Tiesa, iš darbo rengimo laikotarpio perspektyvų taip pat pastebėtina, kad minėti trečiosios valstybės teisingumo sistemos silpnos kokybės argumentai kelti byloje, kurioje sprendimas priimtas dar 2008 m. (EWHC, 2008). Vis dėlto, autoriaus vertinimu, jei tokio pobūdžio su Rusijos teisingumo sistemos kokybe susiję argumentai būtų svarstomi Jungtinės Karalystės teismuose šiuo metu, t. y. ne tik po „Brexito“, bet ir po Rusijos invazijos į Ukrainą, Jungtinės Karalystės teismas būtų labiau linkęs priimti sprendimą, nurodantį ginčą nagrinėti Jungtinėje Karalystėje.

Grupės ieškinio instrumentas ESG bylų atvejais suteikia galimybę daugeliui, , įprastai – užsienio, ieškovų jungtis prie bylos Jungtinėje Karalystėje. Iš kitos pusės – prie „inkarinio“ atsakovo nesudėtinga pridėti ir papildomus atsakovus – pavyzdžiui, pačias patronuojamąsias (dukterines) užsienio bendroves. Šiuos klausimus nagrinėję autoriai mato galimybę vadovaujantis panašia *ESG* logika patraukti atsakomybėn bankus už jų klientų veiksmus, esą, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės bankų suteikto finansavimo

atveju darbo rengimo metu nesama pakankamai teismų praktikos, leidžiančios daryti galutines išvadas.

rezultatas – civiliniai deliktai užsienio šalyse[83]. Vieniems autoriams pripažįstant, kad tokiai savotiškai nuosekliai sistemai Jungtinėje Karalystėje kyla iššūkių po „Brexito“ Jungtinėje Karalystėje nebetaikant „Briuselio režimo“ (Jones-Fenleigh *et al.*, 2024), paminėtina, kad situacija galinti pasikeisti įsigaliojus 2019 m. Hagos konvencijai. Tačiau, kita vertus, autoriai pripažįsta, kad labiausiai ši tematika aktuali deliktų, įvykusių besivystančiose

[83] Tokia teismų praktikos linija būtų savotiškai nuosekli, viena vertus, turint omenyje aktualią EŽTT praktiką bylose, susijusiose su valstybių atsakomybe už klimato kaitą (Vilčinskaitė, 2024), kita vertus, atsižvelgiant į iš JK konservatorių partijos atstovų pasigirstančius siūlymus Jungtinei Karalystei pasitraukti iš EŽTK (Guardian, 2014). Paminėtinas vienas pirmųjų Jungtinėje Karalystėje, ypač vietos konservatorių partijos rėmėjų kritiškai įvertintų EŽTT sprendimų – priimtas 2010 m. *Greens* byloje, kuriame kaliniams buvo pripažintos balsavimo / dalyvavimo rinkimuose teisės. Jungtinėje Karalystėje tiek konservatorių tiek leiboristų partijų rėmėjų šis sprendimas buvo sutiktas kaip pernelyg didelis tarptautinio teismo (EŽTT) įsikišimas į vietos reikalus (Lange, 2014, p. 1691). Kita vertus, EŽTK ir EŽTT kritikams Jungtinėje Karalystėje nepriimtina minėtos konvencijos ir EŽTT praktikos viršenybė vietos teisės (taigi ir teismų sprendimų) atžvilgiu. Galiausiai, Jungtinėje Karalystėje kritiškai vertinama EŽTK kaip „gyvo organizmo“ prigimtis, reiškianti, kad minimos konvencijos tekste glūdintis turinys, besivystantis EŽTT praktikos dėka ir gerokai pasikeitęs palyginti su tais fundamentaliais principais, kurie anuomet lėmė Jungtinės Karalystės tapimą viena iš konvencijos autorės – Europos Tarybos – steigėja 1949 m. ir, atitinkamai, EŽTK šalimi (Guardian, 2014). Papildomos kritikos Jungtinės Karalystės narystė EŽTK sulaukė išsiplėtus pastarosios jurisdikcijai dėl konvencijos taikymo įvykiams Irane ir Afganistane (Dixon *et al*., 2024, p. 135). Iš kitos pusės, esama autorių iki „Brexito“ įvardinusių Jungtinę Karalystę kaip tvirtai besilaikančią EŽTK ir EŽTT praktikos (Lange, 2014, p. 1689).

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 692 straipsnis tiesiogiai mini Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos valstybės narės (Europos Sąjungai nesant EŽTK šalimi) išstojimą iš EŽTK kaip pagrindą atsisakyti taikyti Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo dalį, skirtą bendradarbiavimui teisingumo ir baudžiamosios justicijos srityse. Nors ši nuostata neužkerta kelio Jungtinei Karalystei išstoti iš EŽTK, ji sukeltų papildomų neigiamų teisinių ir politinių išstojimo iš Europos Sąjungos pasekmių. Naujausių publikacijų autorių teigimu, Jungtinės Karalystės vyriausybė pastaruoju metu nusiteikusi likti EŽTK nare (Dixon *et al*., 2024, p. 135).

Galiausiai, atkreiptinas dėmesys į ypač Jungtinės Karalystės visuomenėje, bet ne tik, paplitusį nesusipratimą, kai EŽTT (kaip Europos Tarybos institucija) painiojamas su ESTT (kaip Europos Sąjungos institucija) (O'Connor *et al.*, 2024) ir tai, kad Jungtinės Karalystės viešame diskurse neretai EŽTK laikoma Europos Sąjungos instrumentu (Armstrong, 2021). Šis painiojimas tiek paplitęs, kad žymus Europos Sąjungos teisės profesorius Von Bogdandy, viena vertus, linkęs ironiškai kaltinti būtent EŽTT dėl „Brexito“. Kita vertus, jis pripažįsta, kad ESTT ir EŽTT bendradarbiavimas – esminis kuriant demokratinę Europos bendruomenę, taip pat ir dėl to, kad nors jų uždaviniai skirtingi, užtat paskirtis bendra (Von Bogdandy, 2024, p. 218).

šalyse, atžvilgiu (Mukarrum, 2022). Atitinkamai, keltini klausimai, ar ateityje atsiras daug tokių ginčų Jungtinėje Karalystėje dėl deliktų, susijusių su dukterinėmis bendrovėmis, esančiomis išsivysčiusiose šalyse – Europos Sąjungos valstybėse narėse, kur egzistuoja vietiniai aukšti socialinės ir aplinkosauginės įmonių atsakomybės standartai, tačiau, kitaip nei Jungtinėje Karalystėje, nesama palankaus požiūrio bylinėjimosi finansavimo instrumentų atžvilgiu[84][85]. Šiame kontekste taip pat atkreiptinas dėmesys į Jungtinės Karalystės visuomenės apklausose išsakomą teigiamą požiūrį į bylinėjimąsi *ESG* klausimais (Portland, 2024).

Apibendrindami savo poziciją aptariamais klausimais, autoriai daro išvadą, kad iki šiol tarptautinė privatinė teisė buvusi tarptautinių įmonių grupių instrumentu apsisaugoti nuo atsakomybės patronuojančiųjų (motininių) bendrovių lygmenyje. Šiai pozicijai pagrįsti jie naudoja *forum non conveniens*[86], apie kurią jau buvo užsiminta aukščiau ir kuri, kai kurių autorių teigimu, Jungtinėje Karalystėje, kaip bendrosios teisės tradicijos valstybėje, pripažįstama daug labiau nei Europos Sąjungoje, dominuojamoje civilinės teisės tradicijos (Hill, 2013, p. 22; Hartley, 2022, p. 245), ir *lex loci delicti commissi* doktrinas, ir tik pastaruoju metu Jungtinės Karalystės teismų praktikoje randama galimybių apeiti šiuos barjerus. Atitinkamai, pasikliaudami metodologiniu pliuralizmu ir savo plačia diskrecijos teise, Jungtinės Karalystės teismai linkę aktyviai ginti nuskriaustuosius

---

[84] Kita potenciali priežastis, kodėl tokių bylų galėtų būti nedaug, susijusi su tarptautinių įmonių grupių valdysena po „Brexito“ – sumažėjusiu tokių potencialių ginčų subjektų skaičiumi. Tikėtina, kad Jungtinei Karalystei palikus Europos Sąjungą, nemaža dalis tarptautinių įmonių grupių pertvarkė savo valdymo struktūrą taip, kad sumažėjo patronuojančiųjų (motininių) bendrovių Jungtinėje Karalystėje, patronuojamųjų (dukterinių) bendrovių Europos Sąjungoje atžvilgiu. Tačiau gilesni tarptautinių įmonių grupių valdysenos pokyčiai nėra šio darbo dalykas.

[85] Kita vertus, paminėtina, kad tokių bylų, kokios aptariamos šiame darbo skyriuje, atsiranda jau ir pačiuose Europos Sąjungos valstybių narių teismuose, pvz., Nyderlanduose (Mukarrum, 2022, p. 24).

[86] Vadovaujantis Jungtinės Karalystės teismų praktika, vystoma nuo garsaus ir plačiai cituojamo 1987 m. sprendimo *Spiliada* byloje, pačia bendriausia prasme apibūdinant *forum non conveniens* turinį, pasakytina, kad ją taikydamas atitinkamas bylą nagrinėjantis teismas privalo atsižvelgti į du reikšmingus aspektus. Pirma, ar esama kito teismo, kuris būtų tinkamesnis nagrinėti bylą. Ir, antra, proceso sustabdymas turi atitikti šalių interesus ir apskritai teisingumo siekį. Pirmojo aspekto atveju teismas atsižvelgs į, pirma, liudininkų buvimo (gyvenamąją) vietą, antra – atitinkamam sandoriui taikomą teisę, ir trečia – kur atitinkamos bylos šalių buveinės ar vykdoma veikla. Atsakovui kyla pareiga įrodyti, kad esama ginčą nagrinėti tinkamesnio teismo, o ieškovui – kad, nepaisant to, ginčas nagrinėtinas klausimą sprendžiančiame teisme (*Spiliada*, 1987; Farrington, 2023).

besivystančiose šalyse, kuriose kyla iššūkių užtikrinti tinkamą teisių gynybą atsitikus deliktui, pasikliaunant taip pat ir ta teorija, kad nukentėjusiesiems turi būti sudarytos kiek įmanoma palankesnės galimybės siekti teisingumo (Mukarrum, 2022). Svarstytina, ar ši praktika ateityje galėtų būti išplėsta deliktų, įvykusių Europos Sąjungos valstybėje narėje, atžvilgiu, pavyzdžiui, kaip ir minėta, remiantis skeptišku Europos Sąjungos požiūriu į bylinėjimosi finansavimo iniciatyvas, kas savotiškai galėtų tapti bylinėjimosi tokiuose ginčuose Jungtinės Karalystės teismuose strategijos pagrindu, tačiau, iš kitos pusės, vargu ar tokie reiškiniai padarytų įtaką Europos Sąjungoje besivystančioms bylinėjimosi finansavimo reguliavimo iniciatyvoms.

Iš kitos pusės – esama priešingų nuomonių, kad po „Brexito“ Anglijos teismai plačiau taikys *forum non conveniens* doktriną taip pat ir žmogaus teisių pažeidimų trečiosiose (ne Europos Sąjungos) valstybėse atžvilgiu – ir taip mažins galimybes nukentėjusiesiems nuo tokių pažeidimų prisiteisti kompensacijas Jungtinėje Karalystėje. Tuo tarpu autorių cituojamuose Jungtinės Karalystės teismų sprendimuose buvo ieškovų piktnaudžiaujama Europos Sąjungos teise („Briuselio režimu“) siekiant išvengti nacionalinės (pavyzdžiui, Zambijos ar Brazilijos) (civilinio proceso) teisės taikymo (Farrington, 2023).

Tačiau autoriai mini ir atvirkštinę JAV praktiką, kai didelės įmonės kaip tik valdydamos teisines rizikas ir siekdamos imuniteto nuo JAV teismų jurisdikcijos, suinteresuotos perkelti savo rizikingas ar, pavyzdžiui, aplinką teršiančias veiklas į kitas, įskaitant besivystančias, valstybes. Atitinkamai, temą nagrinėję autoriai, viena vertus, išsako lūkestį, kad Jungtinė Karalystė po „Brexito“ netaps tokia valstybe, kurioje Europos Sąjungos kaimynystėje didelės įmonės steigs savo padalinius, turėdamos tikslą, pasinaudodamos Jungtinės Karalystės autonomija, išvengti atsakomybės už besivystančiose valstybėse padaromus pažeidimus. Kita vertus, jie ragina Jungtinės Karalystės parlamentą imtis veiksmų siekiant užtikrinti, kad taip neatsitiktų, tuo pačiu patvirtindami, kad būtent įstatymų leidėjui (o ne bylas nagrinėjantiems teismams) po „Brexito“ turinti kilti pareiga atitinkamai reguliuoti teisinius santykius ir bylų teismingumą aptariamoje srityje, kad teisingumas ir teisė į teisingą teismą būtų užtikrinti taip pat ir asmenims iš trečiųjų šalių tokio pobūdžio ginčuose. Kaip pavyzdį autoriai mini Australijoje taikomas praktikas, kur teismingumo taisyklės skatina įmones taikyti vienodus standartus tiek pačioje Australijoje, tiek savo patronuojamųjų bendrovių lygmenyje kitose (besivystančiose) valstybėse. Akcentuojama, kad Jungtinėje Karalystėje, o ir JAV tokios praktikos nėra paplitusios, ir tos pačios įmonių grupės įmonės gali laisvai taikyti skirtingus standartus skirtingose jurisdikcijose. Galiausiai, palaikant socialinio teisingumo teorijas išsakoma

pozicija, su kuria galima būtų sutikti, visoms kitoms aplinkybėms esant lygioms, kad teismo procesas patronuojančiosios įmonės jurisdikcijoje neišvengiamai pritrauks daugiau visuomenės dėmesio (Farrington, 2023).

2.3. „Brexitas“ ir Lietuvos civilinis procesas

Nors šio tyrimo kontekste Lietuva ir tebesanti Europos Sąjungos valstybė narė, taigi galima būtų manyti, kad nesama jokio Lietuvos unikalumo bendrame Europos Sąjungos tarptautinio komercinio bylinėjimosi kontekste, su tokiu požiūriu nesutiktina. Pirmiausiai atkreiptinas dėmesys į tarptautiniam civiliniam procesui skirtas CPK nuostatas, susijusias su užsienio teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu Lietuvoje, kurios po „Brexito“ vėl aktualios. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad Lietuvoje tiek teismai, tiek autoriai pripažįsta, jog per pastaruosius 25 metus ne tik „žymiai padaugėję santykių, turinčių tarptautinį elementą“ (Teismų praktika, 2001, p. 349), bet ir „Lietuvoje prašoma pripažinti ir vykdyti vis daugiau užsienio teismų ar arbitražų sprendimų“ (Višinskis *et al.*, 2020, p. 501)[87]. Nuo pirmame iš pacituotų šaltinių – 2000 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimu aprobuotos teismų praktikos taikant tarptautinės privatinės teisės normas apibendrinimo apžvalgoje – išsakyto nuogąstavimo, kad oficialioje Lietuvos teismų statistikoje nebūta civilinių bylų su tarptautiniu (užsienio) elementu išskyrimo į atskirą kategoriją, iki nuotolinių teismo posėdžių pasitelkiant XXI a. įprastas telekomunikacijos priemones – Lietuvos Respublikos civilinis procesas išgyvenęs esminius pokyčius, kurie aktualūs ir aptariamos temos kontekste. Šiame skyriuje taip pat atkreipiamas dėmesys į galimai ypatingą, bendrame Europos Sąjungos kontekste, Jungtinės Karalystės ieškovų padėtį Lietuvos teismuose po „Brexito“. Galiausiai skiriama dėmesio Lietuvos teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui Jungtinėje Karalystėje – viena vertus, pripažįstant, kad tai iš esmės Jungtinės Karalystės teisės klausimai, tačiau, kita vertus, jei ne teismo sprendimas, priimtas pagal Lietuvos

[87] Naujesniuose šaltiniuose, cituodami profesorių Mikelėną, autoriai sutaria, kad, viena vertus, tarptautinė privatinė teisė galinti būti sisteminama dviem būdais – pirma, jos normas kodifikuojant, paprastai įtraukiant į civilinį kodeksą, arba, antra, priimant specialų teisės aktą, ir, kita vertus, kad Lietuvoje pasirinktas mišrusis (tarpinis) tarptautinės privatinės teisės sisteminimo būdas (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 46–47; Gumuliauskienė, 2008, p. 22; Mikelėnas, 2001, p. 75). Atkreiptinas dėmesys, kad profesorius Mikelėnas išreiškęs apgailestavimą, jog CPK pirminiame projekte tarptautinio civilinio proceso klausimai nebuvo išspręsti atskirame skyriuje (Mikelėnas, 2001, p. 75). Pastebėtina, kad šie nuogąstavimai buvo išgirsti ir CPK projektą iki priėmimo pavyko atitinkamai pakoreguoti ir numatyti atskirą CPK VII dalį, skirtą tarptautiniam civiliniam procesui.

Respublikos civilinio proceso teisę, jo pripažinimo ir vykdymo klausimas pagal Jungtinės Karalystės atitinkamos dalies teisę nebūtų keliamas. Autoriaus vertinimu, bylinėjimasis tarp Jungtinės Karalystės ir Lietuvos subjektų aktualus taip pat ir dėl emigrantų iš Lietuvos, gyvenančių ir dirbančių Jungtinėje Karalystėje, gausos[88].

2.3.1. Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Lietuvoje

Vieninteliame tokiame palyginti ankstyvuoju derybų dėl „Brexito“ metu atliktame praktinio pobūdžio visas Europos Sąjungos valstybes nares apėmusiame tyrime (advokatų apklausoje) Lietuva figūruoja tarp šešių valstybių narių[89], kurių teismai potencialiai palankiausiai visoje Europos Sąjungoje žiūri į Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą po „Brexito“. Būtent Lietuvos (ir atitinkamų kitų penkių Europos Sąjungos valstybių narių) respondentai, atsakydami apie savo teismų potencialų požiūrį į Jungtinės Karalystės teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą, užtikrintai teigiamai atsakė į visus keturis toliau pateikiamus apklausos klausimus. Pirma, ar Lietuvos teismas po „Brexito“ pripažins išimtinės jurisdikcijos susitarimą, numatantį ginčų sprendimą Anglijos teisme, jei 2005 m. Hagos konvencija nebus taikoma?[90] Antra, ar Lietuvos teismas po „Brexito“ pripažins ir vykdys Anglijos teismo sprendimą, priimtą remiantis susitarimu dėl išimtinės Anglijos teismų jurisdikcijos, jei 2005 m. Hagos konvencija nebus taikoma? Trečia, ar Lietuvos teismas po „Brexito“ pripažins asimetrinį susitarimą dėl Anglijos teismų jurisdikcijos[91]? Ir, galiausiai,

---

[88] Taip pat šiame darbo skyriuje galėtų būti svarstoma, ar nėra tam tikros iš „Brexito“ kylančios specifikos taikomos teisės klausimu – tiek Lietuvos teismams taikant Jungtinės Karalystės (atskirų jos sudėtinių dalių) teisę, tiek Jungtinės Karalystės teismuose taikant Lietuvos teisę. Vis dėlto, atlikta šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad šiuo klausimu probleminių aspektų neidentifikuota, Lietuva sekanti Europos Sąjungos praktiką ir specifinių akademiškai vertingų tyrimų nesama. Tačiau, paminėtina, kad dar 2000 m. LAT senatas, apibendrindamas Lietuvos Respublikos teismų praktiką taikant tarptautinės privatinės teisės normas, bendrai pasisakydamas dėl užsienio teisės taikymo pripažino Jungtinės Karalystės, kaip kelių teisės sistemų valstybės, specifiką (Teismų praktika, 2001, p. 376).

[89] Kartu su Latvija, Nyderlandais, Malta, Liuksemburgu ir Slovėnija (Allen & Overy, 2019, p. 12–13).

[90] Cituojamo tyrimo rengimo metu Jungtinė Karalystė dar nebuvo išreiškusi savo pritarimo prisijungti prie 2005 m. Hagos konvencijos (žr. taip pat šio tyrimo 2.1 poskyrį).

[91] Cituojamo tyrimo autoriai, remdamiesi asimetrinių susitarimų dėl jurisdikcijos logika ir pagrindiniais principais (trumpai pristatytais šio darbo 68 išnašoje

ketvirta, ar Lietuvos teismas po „Brexito“ pripažins ir vykdys Anglijos teismo sprendimą, priimtą remiantis asimetriniu susitarimu dėl Anglijos teismų jurisdikcijos? (Allen & Overy, 2019, p. 12–13). Autoriaus atlikta kitų susijusių, taip pat ir vėlesnių, šaltinių analizė nesuteikia pagrindo abejoti Lietuvos respondentų atsakymų teisingumu.

CPK 809 straipsnyje numatyta, kad užsienio teismų sprendimai Lietuvos Respublikoje gali būti vykdomi tik po to, kai yra pripažinti[92]. Jungtinės Karalystės teismų sprendimai priimti bylose, prasidėjusiose nuo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu (2025 m. liepos), pripažįstami Lietuvoje remiantis nacionaliniu režimu (kaip ne Europos Sąjungos ir ne 2019 m. Hagos konvencijos valstybėje narėje priimti teismo sprendimai). T. y. atitinkamomis CPK nuostatomis (CPK LX skyriaus Ketvirtasis skirsnis – Užsienio teismų (arbitražų) sprendimų pripažinimo tvarka). Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje apibūdinant Lietuvos apeliacinio teismo kompetenciją nurodoma, kad būtent jis nagrinėja prašymus dėl užsienio valstybių ir tarptautinių teismų bei arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Lietuvoje. Pagal CPK 809 straipsnį, užsienio teismų (ar arbitražų) sprendimai gali būti vykdomi Lietuvoje tik po to, kai jie yra pripažinti minėtos kompetentingos valstybės įgaliotos pripažinti užsienio teismų (ar arbitražų)

aukščiau), savo tyrime naudojo specifinę, jų vertinimu – klasikinę asimetrinio susitarimo dėl Anglijos teismų jurisdikcijos sampratą. Būtent, tyrimo respondentai turėjo vertinti tokį susitarimą dėl jurisdikcijos, kuriame šalys susitarė dėl išimtinės Anglijos teismų jurisdikcijos, tačiau konkrečiai susitarimo šaliai (kreditoriui) nedraudžiama pateikti ieškinį kitur (Allen & Overy, 2019, p. 14).

92 Istorinės analizės prasme paminėtina, kad užsienio valstybių teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo institutas buvo žinomas ir tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje, kai galiojo carinės Rusijos Civilinės teisenos įstatymas, kurio antrosios knygos penktosios dalies dešimtasis skyrius „Svetimų valstybių teismų sprendimų vykdymas“ numatė, jog užsienio valstybių teismų sprendimai Lietuvoje vykdomi remiantis tarpusavio susitarimais ir sutartimis. Užsienio valstybių teismų sprendimai Lietuvoje galėjo būti vykdomi tik po to, kai tai yra leista Lietuvos teismo sprendimu, o prašymai dėl užsienio teismo sprendimo vykdymo buvo paduodami tos apygardos teismui, kurio veiklos teritorijoje sprendimas turėjo būti vykdomas (Gumuliauskienė, 2008, p. 176). Istorinės ir lingvistinės analizės prasme taip pat paminėtina, kad 1964 m. CPK užsienio teismų sprendimų vykdymui buvo skirtas 481 straipsnis, ir jo originalioje redakcijoje apie užsienio teismų sprendimų *pripažinimą* nebuvo kalbama apskritai (tik apie vykdymą). Tik 1998 m. (t. y. darbams ties „naujojo“ CPK rengimu įsibėgėjus) minėtasis 1964 m. CPK 481 straipsnis buvo formaliai papildytas nuostatomis, skirtomis užsienio teismų sprendimų pripažinimui. Vis dėlto, užsienio teismų sprendimų pripažinimo institutas buvo žinomas ir iki tol, o minėtas 1964 m. papildymas buvo būtinas dėl nevienodos užsienio teismų sprendimų pripažinimo praktikos Lietuvos teismuose (Gumuliauskienė, 2008, p. 176, 179).

sprendimus Lietuvoje institucijos – Lietuvos apeliacinio teismo. Palyginimui, 1964 m. CPK neįvardino, kuris teismas kompetentingas spręsti dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo, tačiau šios nuostatos komentatoriai siūlė vadovautis analogija su tuomet galiojusiu komercinio arbitražo įstatymu ir, kaip ir arbitražo atveju, kreiptis dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo taip pat į Lietuvos apeliacinį teismą (1964 m. CPK normų taikymas, 2000, p. 344–345)[93]. Pagal CPK 812 straipsnį prašymus dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo (atsisakymo pripažinti sprendimus) nagrinėja vienas Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas, tačiau šio teismo pirmininkas arba Civilinių bylų skyriaus pirmininkas, atsižvelgdamas į bylos sudėtingumą turi teisę prašymui nagrinėti sudaryti trijų teisėjų kolegiją. Abejotina, ar tai, kad užsienio teismo sprendimas, dėl kurio pripažinimo kreipiamasi, buvo priimtas Jungtinės Karalystės, kaip trečiosios valstybės, su kuria nėra sudaryta tarptautinės sutarties (dėl bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose) teismo, savaime darytų bylą sudėtinga, taigi čia, manytina, kad „Brexito“ įtaka nesanti esminė. Vis dėlto neatmestina, kad bus pareiškėjų, bylinėjimosi taktikos vardan siekiančių, kad prašymą nagrinėtų trijų teisėjų kolegija ir nurodysiančių teismo sprendimo kilmę iš Jungtinės Karalystės, kaip trečiosios valstybės, su kuria nėra sudaryta tarptautinės sutarties (dėl bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose), taigi, netiesiogiai – „Brexitą“ kaip bylos sudėtingumo priežastį.

Sutiktina su autoriais, nagrinėjusiais užsienio teismų sprendimų pripažinimą Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje, teigiančiais, kad užsienio teismo sprendimų pripažinimo nagrinėjimas negali būti laikomas apeliaciniu civilinės bylos nagrinėjimu, nes jis prasideda be proceso pirmos instancijos teisme ir teismo nutartis dėl pripažinimo įsiteisėja iš karto tik ją paskelbus (Višinskis *et al.*, 2020, p. 505). Svarstytina, ar antrasis jų minimas elementas (teismo nutarties dėl pripažinimo įsigaliojimas iš karto ją paskelbus) yra būtinas, tačiau apskritai manytina, kad bendra jų padaryta išvada aktuali taip

[93] Iki šiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijai suformuojant minėtą praktiką užsienio teismų sprendimus pripažindavo ir apylinkių ir apygardų teismai, nesvarstydami klausimo, ar tai įeina į jų kompetenciją. Dar ankstesniu – LTSR laikotarpiu – pareiškimai dėl užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir leidimo vykdyti buvo pateikiami LTSR Aukščiausiajam teismui (Gumuliauskienė, 2008, p. 178, 180). Autoriaus vertinimu, anuometinės praktikos nevienodumas ir nenuoseklumas neturėtų stebinti taip pat ir dėl tuometinės palyginti neišsivysčiusios teisinės kultūros. Tuo pačiu šis kontrastas reikšmingas iš šiuolaikinės XXI a. antro ketvirčio pradžios perspektyvos iliustruoti, kaip pažengusi tiek civilinio proceso teisė, tiek civilinio proceso teisės mokslas Lietuvoje per pastaruosius keliasdešimt metų.

pat ir užsienyje (taigi ir Jungtinėje Karalystėje) pripažįstant Lietuvos teismų sprendimus.

Kaip aptarta šios darbo dalies apibendrinančiajame 2.7 poskyryje žemiau, tyrimo tikslais identifikuotinas specifinis ketverių su puse metų laikotarpis – nuo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu. Jungtinės Karalystės teismų sprendimai bylose, prasidėjusiose šiuo laikotarpiu, pripažįstami ir vykdomi Lietuvoje, kaip ir kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse, vadovaujantis aptariamu nacionaliniu režimu. T. y. nebetaikant Briuselis I bis reglamento, nes Jungtinė Karalystė nebesanti Europos Sąjungos valstybė narė ir dar neįsigaliojus Jungtinės Karalystės atžvilgiu 2019 m. Hagos konvencijai. Pagal susiklosčiusią ir autorių cituojamą Lietuvos apeliacinio teismo praktiką, esant tarptautiniam susitarimui (su Lietuvoje prašomą pripažinti sprendimą priėmusio užsienio teismo valstybe), nenagrinėjami argumentai dėl CPK nustatytų užsienio teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų kaip teisiškai nereikšmingi (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-62-370/2018; Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 45–46). Taigi nacionalinio režimo, t. y. išimtinai CPK normų taikymas suteiks galimybę suinteresuotiems asmenims savo kritiško pobūdžio atsiliepimus į prašymus pripažinti Jungtinės Karalystės teismų sprendimus grįsti CPK 810 straipsnio 1 dalyje nurodytais užsienio teismų sprendimų nepripažinimo pagrindais[94].

Kadangi teisinis suinteresuotumas byloje dėl Jungtinės Karalystės teismo sprendimo pripažinimo pripažintinas ir asmeniui, kuris suinteresuotas, kad toks sprendimas nebūtų pripažintas, procesiškai pagal CPK 811 straipsnį numatomi, įmanomi ir doktrinoje autorių minimi taip pat ir prašymai dėl

[94] L. Gumuliauskienė savo 2008 m. disertacijoje, komentuodama CPK 810 straipsnį, mini kelis dalykus. Pirma, kad minėtasis straipsnis iš principo leidžia Lietuvos apeliaciniam teismui pripažinti ir leisti vykdyti visų užsienio valstybių teismų sprendimus Lietuvos Respublikos teritorijoje. Antra, cituojama autorė pateikia eilę jo tobulinimo pasiūlymų, pavyzdžiui, kad jo pirma dalis išskaidytina į dvi dalis – vieną, įtvirtinančią bendrą nuostatą, t. y. pripažinimą tarptautinių sutarčių pagrindu, ir antrą – nustatančią teismų sprendimų pripažinimo galimybę nesant tarptautinės sutarties bei išvardinant nepripažinimo atvejus, taikomus būtent tik tuo atveju, kai užsienio teismo sprendimas pripažįstamas ne tarptautinės sutarties pagrindu (Gumuliauskienė, 2008, p. 93, 184–185). Autoriaus vertinimu, „Brexitas“ nors teoriškai ir suponuotų pritarimą tokiam išskaidymui, kuris prisidėtų prie papildomo nuostatos aiškumo, abejotina, ar išskaidymo nauda būtų pakankamai reikšminga. Tikėtina, kad taikant šią nuostatą neišvengiamai dalyvauja civilinio proceso profesionalai. Vis dėlto, autorius sutinka su L. Gumuliauskienės pasiūlymu dėl CPK 810 straipsnio 5 dalies, kad ši nuostata esanti perteklinė šio straipsnio 1 dalies atžvilgiu ir brauktina.

atsisakymo pripažinti užsienio teismo sprendimą (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 49). Lingvistinės analizės prasme pastebėtina, kad CPK 811 straipsnio 2 dalies pirmasis sakinys vardina formalius reikalavimus, kas turi būti pateikiama kartu su prašymu dėl užsienio teismo sprendimo pripažinimo: pirma, prašomas pripažinti užsienio teismo sprendimas, antra, jo įstatymų nustatyta tvarka patvirtintas vertimas į lietuvių kalbą, trečia, patvirtinimas, kad sprendimas yra įsiteisėjęs, ir, ketvirta, jei tai aktualu, įrodymai, kad šaliai, kuri nedalyvavo nagrinėjant bylą, buvo tinkamai pranešta apie bylos nagrinėjimo vietą ir laiką. Minėtos straipsnio dalies antrasis sakinys kelia papildomą reikalavimą prašymui, kurį teikia pareiškėjas, gyvenantis ne Lietuvoje, ir kalba jau ir apie prašymus atsisakyti pripažinti užsienio teismo sprendimą. Atitinkamai svarstytina, ar visi CPK 811 straipsnio 2 dalies pirmajame sakinyje įvardinti elementai būtini teikiant prašymą atsisakyti pripažinti užsienio teismo sprendimą. Manytina, kad taip, nebent prašanti atsisakyti pripažinti užsienio teismo sprendimą šalis ir nebuvusi tinkamai informuota apie bylos nagrinėjimo vietą ir laiką. Atsisakant pripažinti užsienio teismo sprendimą teismas turi specifiškai identifikuoti, kokį kurio teismo įsiteisėjusį sprendimą atsisakoma pripažinti.

Lyginamosios analizės prasme paminėtina, kad CPK 811 straipsnio 1 dalį atitinka Lenkijos CPK 1148 straipsnio 1 dalis, kurio formuluotė iš esmės tapati CPK 811 straipsnio 1 dalies pirmajam sakiniui. Lenkijos CPK 1148 straipsnio 2 dalis lygintina su CPK 811 straipsnio 1 dalies antruoju sakiniu ir to paties straipsnio 2 dalimi ir kalbanti apie prašymo dėl užsienio teismo sprendimo pripažinimo arba nepripažinimo priedus. Lenkijos CPK 1148 straipsnio 2 dalis specifiškai išskiria prašymus dėl užsienio teismo sprendimo pripažinimo ir nepripažinimo, prie pastarojo tipo prašymo reikalaudama pridėti tik prašomo nepripažinti teismo sprendimo nuorašą ir vertimą. Taigi, galėtų būti daroma išvada, kad Lenkijos teismuose, kitaip nei Lietuvoje, galima siekti ir atsisakymo pripažinti (dar) neįsiteisėjusį (Jungtinės Karalystės) teismo sprendimą, vis dėlto remiantis Lenkijos teismų praktika doktrinoje išsakomas požiūris, kad teismai turėtų atmesti tokius prašymus. Kita vertus, Lenkijos mokslininkai atkreipia dėmesį, kad jei atsakovas nedalyvavo procese užsienio teisme (sprendimas byloje priimtas už akių ar pan.), kurio sprendimą prašoma pripažinti, prašančiam pripažinti sprendimą Lenkijos teismui taip pat turi būti pateikti įrodymai apie tai, kad atsakovas buvęs tinkamai informuotas apie vykusį procesą. Lenkijos CPK pritaikymo užsienio teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui nuopelnai literatūroje priskiriami K. Weitz, kurio teigimu lenkiškajame civiliniame procese, remiantis pirmiausia Europos Sąjungos praktika, pritaikyti kitose valstybėse pasiteisinę modeliai. Nors Lenkijoje ir pripažįstamas skirtumas tarp teismų

sprendimų iš kitų Europos Sąjungos valstybių narių ir iš ne Europos Sąjungos valstybių narių pripažinimo ir vykdymo, kai kurie autoriai teigia, kad taikomi modeliai – panašūs (Vladika, 2014, p. 420–429).

Istorinės analizės prasme, galėtų būti svarstoma, ar neprisimintinas 2003–2008 m. galiojęs CPK LX skyriaus Septintasis skirsnis, kurį sudarė vienintelis CPK 818 straipsnis skirtas Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo tvarkai, atkuriant jį ir pritaikant jo turinį *buvusių* Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui. Vis dėlto, manytina, kad, pirma, „Brexitui“ esant vienetiniu reiškiniu, antra, Lietuvai esant lojaliai Europos Sąjungos valstybei narei, bet kokie, net ir simboliniai, palengvinimai nebūtų palankūs vis gilesnės integracijos Europos Sąjungoje idėjai. Ir, galiausiai, trečia, atsižvelgiant į po „Brexito“ sukauptą Lietuvos ir tarptautinio civilinio proceso praktiką bei iškilusias problemas, abejotina, ar esama realaus praktinio poreikio tokiai iniciatyvai. Taip pat, abejotina, ar Lietuva ryžtųsi rodyti iniciatyvą tokioje potencialiai, kad ir simboliškai, Europos Sąjungos dezintegraciją skatinančioje sferoje. Atitinkamai laikytina, kad „Brexito“ sukeltos tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemos nepakankamai reikšmingos, kad būtų sukėlusios reguliacinių pokyčių iniciatyvas Lietuvoje.

Užsienio teismų sprendimų vykdymui Lietuvoje aktualus CPK LVIII skyrius – Užsienio teismų ir arbitražų sprendimų vykdymo ypatumai, šiuos klausimus reglamentuoja nurodyto CPK skyriaus 773–779 straipsniai. Autoriaus vertinimu, nesama akademiškai vertingos su „Brexitu“ susijusios minėtų straipsnių taikymo praktikos, paminėtinos šiame darbe. Taigi, darytina išvada, kad „Brexito“ sukeltos tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemos nekelia reikšmingų iššūkių užsienio (taigi ir Jungtinės Karalystės, kaip buvusios Europos Sąjungos valstybės narės) teismų (ir arbitražų) sprendimų vykdymui Lietuvoje.

2.3.2. Jungtinės Karalystės ieškovų ir pareiškėjų padėtis Lietuvos teismuose po „Brexito“

Įvykus „Brexitui“, viena vertus, visi Jungtinės Karalystės ieškovai (fiziniai ir juridiniai asmenys) automatiškai visų Europos Sąjungos valstybių narių teismuose tapo trečiosios šalies ieškovais. Atitinkamai – be kita ko, iš jų galima reikalauti galimų atsakovo išlaidų atlyginimo užtikrinimo, Lietuvoje – pagal CPK 794 straipsnį, ypač sekant užsienio teismų, pavyzdžiui, Vokietijos

(Lehmann, 2021; Metz, 2023; Okinčic, 2023, p. 138) atitinkama praktika[95], kuri anksčiau cituota kalbant apie iki Briuselio konvencijos sudarytų dvišalių sutarčių galiojimą. Vis dėlto, šiuo atveju darytina prielaida, kad dėl įvairių priežasčių, įskaitant daugelio emigrantų iš Lietuvos į Jungtinę Karalystę buvimą ir Jungtinės Karalystės subjektams iš principo atitinkant, remiantis Lietuvos konstitucinės teisės terminologija, „Lietuvos pasirinktos europinės ir transatlantinės integracijos kriterijus“ (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas, 1996), Lietuvos teismai bus linkę kiekvienoje byloje šį klausimą spręsti individualiai. Taigi nebūtinai visų Jungtinės Karalystės ieškovų Lietuvos teismuose atžvilgiu bus tenkinami atsakovo išlaidų užtikrinimo prašymai (Okinčic, 2023). Iš kitos pusės, autoriaus vertinimu, tikėtina, kad įprasta praktika būsianti atsakovams teikti tokius prašymus kad ir bylinėjimosi konkrečioje byloje taktikos tikslais.

Kiti Lietuvos autoriai komentuodami aptariamas nuostatas taip pat pastebi, kad CPK normos nenumato išimčių arba privilegijų dėl atsakovo teisės prašyti taikyti užstato institutą priklausomai nuo to, ar atsakovas yra Lietuvos Respublikos, ar užsienio valstybės fizinis arba juridinis asmuo (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 44). Kita vertus, šiame kontekste savotiškos lyginamosios analizės tikslais paminėtinas aukščiau aptartos 2019 m. Hagos konvencijos 14 straipsnis, numatantis, kad, teismo sprendimo pripažinimo ir vykdymo atveju, vien subjekto priklausymas (registracijos ar nuolatinės gyvenamosios vietos prasme) kitai konvencijos susitariančiai valstybei negali sudaryti pagrindo reikalauti išlaidų užtikrinimo. Pastebėtina, kad ši 2019 m. Hagos konvencijos nuostata, autoriaus vertinimu, nelaikytina užstato instituto draudimu CPK 794 straipsnio 2 dalies 4 punkto prasme, t. y. savaiminiu pagrindu netaikyti užstato instituto (t. y. atmesti atitinkamus atsakovų prašymus). Galiausiai, grįžtant prie cituotos užsienio teismų praktikos aptariama tema, neatmestina, kad darbo rengimo metu, t. y. 2019 m. Hagos

[95] Šia prasme įžvelgtinas tam tikras Vokietijos teismų praktikos nuoseklumas ieškovų iš (bet kokių) trečiųjų šalių (t. y. ne ES valstybių narių) atžvilgiu. 2021–2022 m. Vokietijos teismų praktika dėl atsakovų teisės reikalauti savo bylinėjimosi išlaidų atlyginimo užtikrinimo iš ieškovų iš Jungtinės Karalystės, kaip trečiosios šalies (ne Europos Sąjungos valstybės narės) nuosekliai koreliuoja su 1981 m. Vokietijos teismų praktika dėl priešieškinio ieškovo iš Suomijos, kaip trečiosios šalies (irgi, tuo metu, t. y. iki savo įstojimo į Europos Sąjungą – ne Europos Sąjungos valstybės narės) atžvilgiu (Kruger, 2008, p. 118), kad tiek vienu, tiek kitu atveju taikomos taisyklės, skirtos būtent subjektams iš trečiųjų šalių. Atitinkamai, šiais klausimais galėtų būti daroma išvada, kad Vokietijos teismų akyse keturiasdešimt narystės Europos Sąjungoje metų nedaro įspūdžio ir ieškovai iš Jungtinės Karalystės Vokietijos teismuose vertinami kaip bet kurios kitos trečiosios šalies (ne Europos Sąjungos valstybės narės) ieškovai.

konvencijai jau įsigaliojus tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėje Karalystėje, ir anksčiau cituotų autorių minėtas 2021 m. Vokietijos teismo sprendimas būtų kitoks, atsižvelgiant į cituotą 2019 m. Hagos konvencijos nuostatą.

Atitinkamai, remiantis Lietuvos pavyzdžiu, identifikuotinas galimai ne teisinis, o politinis aptariamos temos aspektas, reikalaujantis atskiro tyrimo ateityje – skirtingas įvairių Europos Sąjungos valstybių narių teismų požiūris į teisminių ginčų juose dalyvius iš Jungtinės Karalystės, lemiamas įvairių, vėlgi, nebūtinai teisinių, priežasčių, susijęs taip pat su atitinkamų Europos Sąjungos valstybių narių dvišaliais santykiais su Jungtine Karalyste. Apie tai, kad užsienio teismų sprendimų priėmimas ir vykdymas – viena labiausiai politizuotų civilinio proceso sričių, užsimenama šiame darbe ir anksčiau (žr., pavyzdžiui, darbo 2.2.1 skirsnį). Apibendrinant taip pat pasakytina, kad dėl Lietuvą ir Jungtinę Karalystę siejančių dvišalių santykių ir 2019 m. Hagos konvencijos 14 straipsnio, autoriaus nuomone, atsakovams gali kilti nemažų iššūkių, norint, kad Lietuvos teismas patenkintų jų prašymą įpareigoti Jungtinės Karalystės ieškovą pateikti užstatą jų bylinėjimosi išlaidų užtikrinimui, tačiau neatmestina, kad bus tokių atsakovų, kuriems pavyks tai padaryti. 2023 m. teismų praktikos apžvalgoje pasisakydamas dėl atsakovo išlaidų atlyginimo užtikrinimo instituto taikymo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neišskyrė atskirų valstybių galimos specifikos, daugiausia apsiribodamas susijusių CPK nuostatų atkartojimu ir detalizavimu (Teismų praktika, 2023, p. 1167).

2.3.3. Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Jungtinėje Karalystėje

Pripažintina, kad Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas Jungtinėje Karalystėje – Jungtinės Karalystės atitinkamos struktūrinės dalies civilinio proceso teisės sistemos dalykas. Vis dėlto, tik Lietuvos teismui savo ruožtu priėmus tokį sprendimą pagal Lietuvos civilinio proceso teisę, gali būti keliamas tokio sprendimo pripažinimo Jungtinėje Karalystėje klausimas. Šių klausimų analizės prasme vėlgi aktualiausias laikotarpis nuo pereinamojo laikotarpio pabaigos iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu, kadangi, kaip ir minėta, sprendimai bylose, prasidėjusiose jo metu, pripažįstami ir vykdomi Jungtinėje Karalystėje remiantis pripažinimo vietos nacionaliniu režimu.

Kita vertus, Lietuvos autoriai pripažinę, jog tam, kad nekiltų problemų dėl Lietuvos teismų sprendimų nepripažinimo galimai esant vienodiems arba skirtingiems sprendimams tapačiose bylose, Lietuvos teismai, dar spręsdami

jurisdikcijos klausimą, turėtų taikyti kitur tyrime plačiau aptarimą *lis pendens* doktriną dviem būdais – t. y. teismo iniciatyva *ex oficio* arba prašant atsakovui (Gumuliauskienė, 2007, p. 63). Svarstytina dėl *ex oficio* teismo iniciatyvos stabdyti bylą minėtu pagrindu. Manytina, kad, viena vertus, būtų nepagrįsta reikalauti Lietuvos teismo būti tiek proaktyviam proceso dalyviui, kad savo iniciatyva susižinotų apie potencialiai vykstančius su jo nagrinėjama byla susijusius teismų procesus kitose valstybėse – akcentuojant, kad net ir tokiu atveju tai lengviau būtų padaryti procesų Europos Sąjungoje nei trečiosiose valstybėse (t. y. ir Jungtinėje Karalystėje) atžvilgiu. Ir kita vertus – atsakovui, kaip rūpestingam civilinio proceso dalyviui, kurio atžvilgiu pareikštas ieškinys, neišvengiamai kyla pareiga rūpintis savo interesų apsauga, taigi ir naudotis tokiomis priemonėmis kaip *lis pendens*, būtent – argumentuotai prašyti teismo pritaikyti šią doktriną, kadangi, kaip aptarta kitur darbe, būtent atsakovas labiausiai suinteresuotas savo interesų apsauga.

Atlikta šaltinių analizė neleidžia daryti išvados esant kažkokiai su Lietuva susijusiai specifikai pripažįstant Lietuvos teismų sprendimus Jungtinėje Karalystėje remiantis vietos nacionaliniu režimu. Manytina, kad Jungtinės Karalystės teismai, remdamiesi nacionaliniu režimu, pripažins Lietuvos teismų sprendimus taip pat, kaip ir visų kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimus. Vis dėlto, kaip 2008 m. savo disertaciniame tyrime minėjo L. Gumuliauskienė, net ir kalbant apie Lietuvos teismų sprendimų pripažinimą pagal universalias daugiašales konvencijas, neretai pasitaiko problemų nustatyti užsienio valstybės teismą (šiuo atveju – Jungtinės Karalystės), kompetentingą priimti pareiškimą dėl Lietuvos teismo priimto sprendimo pripažinimo. Tuo tikslu suinteresuoti asmenys dažnai ieškantys kvalifikuotos teisinės pagalbos, tačiau ją gauti šioje srityje Lietuvoje, minėtos autorės teigimu, kol kas dar sudėtinga. Todėl cituojama autorė ragino kelti privataus sektoriaus, t. y. advokatų, antstolių, taip pat valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančių teisininkų kvalifikaciją teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo srityje, taip pat ir kiek tai susiję su Lietuvos teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu užsienyje, kad suinteresuoti asmenys gautų maksimalią pagalbą bei kvalifikuotas konsultacijas šiais klausimais (Gumuliauskienė, 2008, p. 77). Svarstytina, ar aptariamos temos kontekste aktualus kitoje minėtos autorės publikacijoje išsakytas raginimas proceso dalyviams prieš apsisprendžiant kreiptis su prašymu pripažinti Lietuvos teismo sprendimą užsienio valstybėje (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje) nesant tam teisinio pagrindo, suinteresuotam asmeniui įvertinti visus tokio prašymo pateikimo padarinius, t. y. papildomas išlaidas, laiko sąnaudas ir tikimybę, kad sprendimas bus pripažintas ir pradėtas vykdyti užsienio valstybėje (Gumuliauskienė, 2007,

p. 71). Viena vertus, toks raginimas, manytina, aktualus ne tik nesant teisinio pagrindo, bet ir jam esant – neišvengiamai procesas kitoje nei veiklos vykdymo vietos valstybėje pareikalaus papildomų išlaidų, ką tame pačiame cituojamos publikacijos puslapyje pripažįsta ir minėtoji autorė. Tačiau, kita vertus, bent jau Jungtinės Karalystės atžvilgiu, laikytina, kad Lietuvos teismų sprendimai turėtų būti pripažįstami remiantis, pavyzdžiui, abipusiškumo principu kaip teisiniu pagrindu. Be to manytina, kad ginčytinais klausimais galėtų būti taikoma analogija, kaip ir minėta kitur darbe, pavyzdžiui, taikant 2019 m. Hagos konvencijos taisykles, dar formaliai jai neįsigaliojus Jungtinės Karalystės atžvilgiu.

Darbo autoriaus vertinimu, per daugiau nei 15 metų nuo minėtų raginimų ir nuogąstavimų išsakymo, situacija šioje srityje Lietuvoje reikšmingai nepasikeitusi ir šis tyrimas prisideda prie spragos užpildymo – užsienio (taigi ir Lietuvos) teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo Jungtinėje Karalystėje klausimai plačiau aptariami kitose šio darbo skyriaus dalyse. Dar daugiau – per minėtą laikotarpį ne tik įvykęs „Brexitas“, dinamiškai besivystanti aktuali tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos, tiek Jungtinės Karalystės, tiek kitų valstybių teismų praktika, bet ir priimti nauji aktualūs teisės aktai, įskaitant, pavyzdžiui, minėtąją 2019 m. Hagos konvenciją. Visa tai lemia, kad, viena vertus, ligšiolinių, taip pat ir dalies cituojamų, publikacijų, kiek tai susiję ne su bendrais tarptautinio civilinio proceso klausimais, o su konkrečiomis taisyklėmis ir jų taikymu, aktualumas gali būti pagrįstai kvestionuojamas, ir, kita vertus, esama poreikio vertingiems giliems ir aktualiems tyrimams, atsižvelgiantiems į pasikeitusias realijas ir kritiškai vertinantiems susijusius procesus, tokiems kaip šis darbas.

Kaip ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų atžvilgiu, nesant konkretaus teisinio pagrindo Lietuvos teismų sprendimų pripažinimui ir vykdymui Jungtinėje Karalystėje, Jungtinė Karalystė gali pripažinti Lietuvos teismo sprendimą vadovaudamasi geranoriškumo ir abipusiškumo pagrindais, jeigu tokią galimybę numato arba bent jau nedraudžia pripažįstančios valstybės nacionalinė teisė (Gumuliauskienė, 2008, p. 93). Vis dėlto, pavyzdžiui, cituotoji autorė 2008 m. kritiškai vertino abipusiškumo principo taikymą ir abipusiškumo užtikrinimo reikalavimą nesant tarp sprendimą priėmusios ir pripažįstančios valstybės sutarčių dėl teismų sprendimų tarpusavio pripažinimo, kadangi, jos teigimu, tokio reikalavimo taikymas įgyja valstybių tam tikro viena kitos baudimo formą, ir

netgi gali peraugti į valstybių represalijas[96] (Gumuliauskienė, 2008, p. 94). Manytina, kad „Brexito“ kontekste, atsižvelgiant į ilgalaikę Jungtinės Karalystės narystę Europos Sąjungoje, taigi ir jos civilinio proceso teisės sistemoje, bei būsimą narystę 2019 m. Hagos konvencijoje, viena vertus, taikytinas abipusiškumas. Kita vertus, anglakalbėje literatūroje teigiama, kad Anglijos teisė jo nereikalaujanti ir teikianti prioritetą privačių subjektų, o ne valstybių interesams (Hartley, 2022, p. 434). Be to, ir pati L. Gumuliauskienė pripažinusi, kad vis daugiau valstybių atsisako abipusiškumo, vis labiau akcentuojant sprendimą priėmusio užsienio teismo kompetenciją nagrinėti ginčą iš esmės (Gumuliauskienė, 2008, p. 95).

Nepaisant minėto prioritetų teikimo privatiems subjektams, ir jų interesams, profesorius Hartley, viena vertus, suponuoja, kad Jungtinėje Karalystėje netaikoma egzekvatūros procedūra, o reikalingas atskiras procesas teisme dėl įsiteisėjusio užsienio teismo sprendimo (kaip vykdytinos prievolės) priteisimo. Kita vertus, akcentuojama, kad šis procesas palyginti paprastas ir užtenka įrodyti, pirma, kad prašomas pripažinti užsienio teismo sprendimas egzistuoja ir yra įsiteisėjęs, antra, kad jis priimtas prašančio jį pripažinti subjekto naudai, ir trečia, kad sprendimą priėmęs teismas turėjo jurisdikciją spręsti ginčą. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad pripažįstamas sprendimas turi būti galutinis ir bus vykdytinas tik jei juo priteista suma mokėtina prašančiam jį pripažinti. Taigi, darytina išvada, kad vadovaujantis Jungtinės Karalystės nacionaliniu režimu užsienio teismų sprendimai ne dėl pinigų priteisimo, o, pavyzdžiui, įpareigojantys kažką atlikti ar susilaikyti nuo atitinkamų veiksmų, nors ir bus pripažįstami, jų vykdymo nebus įmanoma užtikrinti valstybės prievarta. Kalbant apie piniginį Jungtinėje Karalystėje pripažįstamo užsienio teismo sprendimo pobūdį, viena vertus, profesorius Hartley prognozuoja augantį Jungtinės Karalystės teismų lankstumą. T. y. jei užsienio teismo sprendime atsakovui būtų nurodyta atlyginti žalą nenurodant jos dydžio, toks teismo sprendimas, tikėtina, Jungtinės Karalystės teismo

[96] Svarstytina, ar cituojama autorė teisingai vartoja minimą terminą. Represalijomis Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas įvardina veiksmus, kurie normaliomis sąlygomis būtų neteisėti, tačiau dėl neteisėtos veiklos, kurią prieš tai vykdė kita valstybė, jie laikomi leistinais. Pateikiamas pavyzdys, kaip valstybei A nusavinus valstybės B piliečių turtą be kompensacijos, valstybė B atsilyginanti tuo pačiu – nusavindama valstybės A piliečių turtą. Manytina, kad nesant konkrečios sutarties nuostatos, reikalaujančios pripažinti atitinkamos užsienio valstybės teismo sprendimą, atsakomąjį atsisakymą tai daryti tinkamiau būtų įvardinti retorsijomis. Retorsija yra teisėtas veiksmas, skirtas pakenkti valstybės pažeidėjos interesams. Vis dėlto, pripažintina ir autorių sutariama, kad represalijas ir retorisijas vienijantis trūkumas yra tai, kad šias priemones taikanti valstybė pati gali nukentėti (Akehurst, Malanczuk, 2000, p. 28–29).

nebūtų pripažintas, tačiau jei būtų nurodyta, pavyzdžiui, atlygintinas žalos dydis ir procesinės palūkanos, tikėtina, kad toks užsienio teismo sprendimas Jungtinės Karalystės teismo būtų pripažintas (Hartley, 2022, p. 435).

Kita vertus, R. Jokubausko vadovaujami Lietuvos teismų praktiką apibendrinę autoriai pastebėję, kad Lietuvoje kaip užsienio teismų sprendimai pripažinti, pavyzdžiui, (Islandijos) policijos, (Japonijos) savivaldybės, prokuratūros bei notarų kontorų priimti dokumentai, taigi CPK vartojama užsienio valstybės teismo sąvoka vartojama plačiai, kad apimtų ir kitas institucijas, turinčias kompetenciją priimti sprendimus ginčuose, kylančiuose iš civilinių teisinių santykių, taip pat kalbant apie ne Europos Sąjungos valstybėse narėse priimamus sprendimus (Jokubauskas *et al.*, 2020, p. 66). Lyginamosios analizės prasme, pastebėtina, kad panaši praktika susiklosčiusi ir Lenkijoje, tačiau ten tai dar ir konkrečiai nurodyta atitinkamame Lenkijos CPK 1149-1 straipsnyje (Vladika, 2014, p. 421, 430). Taigi, manytina, kad analogiškas požiūris taikytinas Jungtinės Karalystės administracinių įstaigų sprendimams (tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje). Sutiktina su doktrinoje cituojamu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teiginiu, kad tais atvejais, kai klausimas yra susijęs ne su teismo sprendimo, o kitos rūšies dokumento pripažinimu ir leidimu vykdyti, teisės normos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į proceso, kuriame priimtas prašomas pripažinti sprendimas, esmę ir specifiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje; Višinskis *et al.*, 2020, p. 509). Svarstytina, ar taip pat kaip Lietuvos apeliacinis teismas elgsis ir Jungtinės Karalystės kompetentingas teismas plečiamai aiškindamas teismo ir teismo sprendimo sąvokas, bei atsižvelgdamas į proceso, kuriame priimtas prašomas pripažinti sprendimas, esmę ir specifiką.

Galima būtų svarstyti, viena vertus, ar Jungtinės Karalystės užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo nacionalinio režimo sistema turės įtakos reikalavimų formulavimui reiškiant ieškinius (taip pat ir Lietuvos teismuose) bylose, sprendimus kuriuose būtų planuojama pripažinti Jungtinėje Karalystėje, t. y. jos teismuose. Atkreiptinas dėmesys, kad, pavyzdžiui, cituota L. Gumuliauskienė, analizuodama Lietuvos teismų nagrinėtas šeimos bylas su tarptautiniu elementu, ragino bylas nagrinėjusius teismus nelikti pasyviais ir siūlyti pareiškėjams, esant alternatyviam teismingumui, kreiptis į užsienio valstybės, kurioje reikės vykdyti būsimą sprendimą, teismą (Gumuliauskienė, 2008, p. 99). Autoriaus vertinimu – abejotina, ar ieškovai gilinsis į Jungtinės Karalystės užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo nacionalinį režimą tiek, kad tai galėtų daryti įtaką tam, kaip jie formuluoja reikalavimus ieškinyje. Dar labiau abejotina, ar pagrįsta būtų reikalauti iš Lietuvos teismų išmanyti užsienio šalių

(juo labiau – ne Europos Sąjungos valstybių narių) teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo nacionalinius režimus, ir to išmanymo pagrindu profesionaliems komercinių santykių dalyviams aktyviai siūlyti savo ieškinius reikšti valstybėje, kurioje sprendimas byloje turės būti pripažįstamas ir vykdomas. Kita vertus, taip pat svarstytina, kaip visa ši užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo nacionalinio režimo sistema Jungtinėje Karalystėje pasikeitė 2025 m. įsigaliojus 2019 m. Hagos konvencijai. Manytina, kad įsigaliojus Jungtinės Karalystės atžvilgiu 2019 m. Hagos konvencijai, bus pereita prie minėto sprendimų registracijos (supaprastintos egzekvatūros) modelio[97].

2.4. Tarptautinio komercinio arbitražo klausimai

Tarptautinių komercinių sutarčių šalims sprendžiant dėl iš tarp jų sudaromos sutarties galinčių kilti ginčų sprendimo modelių, didelę įtaką turi taikomas funkcionalus ginčų sprendimo institucijos priimamų sprendimų pripažinimo ir vykdymo mechanizmas. Atitinkamai, darbo įvade pristatytas ir kituose jo skyriuose detaliau aptariamas „Brexito“ įneštas neužtikrintumas galėjo turėti įtakos sutarčių šalims renkantis arbitražą, ir dalis autorių nuo 2019 m. rekomendavo tarptautinių komercinių sandorių šalims rinktis arbitražą būtent dėl šių priežasčių (Brodies, 2019), sutariant, kad „Brexitas“ padarė tarptautiniam komerciniam arbitražui santykinai mažiausiai neigiamos įtakos. 2023 m. Europos Parlamento atlikto tyrimo išvados skelbia, kad tarptautinis komercinis arbitražas – pagrindinė alternatyva Jungtinės Karalystės teismams (European Parliament, 2023, p. 46). T. y. labiau tikėtina, kad vietoje Jungtinės Karalystės teismų šalys rinksis tarptautinį komercinį arbitražą, nei, pavyzdžiui, tarptautinius komercinius teismus (aptariamus darbo 2.2.4 skirsnyje). Kiti autoriai dar 2021 m. tvirtino, kad po „Brexito“ daug labiau tikėtina, kad šalys, kurių santykiams taikoma Anglijos teisė, dėl kilusio neaiškumo bus linkusios rinktis arbitražą kaip ginčų sprendimo būdą, o ne Anglijos teismus (Windthorst *et al.*, 2021, p. 264).

Tarptautinio komercinio arbitražo sprendimai pripažįstami ir vykdomi visuotinai tarptautiniu mastu pripažįstamos nuo „Brexito“ neigiamos įtakos savotišką imunitetą turinčios Niujorko konvencijos pagrindu, jos šalimis esant tiek visoms 27 Europos Sąjungos valstybėms narėms, tiek Jungtinei

[97] Supaprastintos egzekvatūros taikymas užsienio teismų sprendimų pripažinimui Jungtinėje Karalystėje būtų nuoseklus, atsižvelgiant į tai, kad užsienio teismo sprendimo vykdymas be egzekvatūros procedūros, autorių teigimu, būdingas tik glaudžioms valstybių sandraugų formoms, pavyzdžiui, Europos Sąjungai, kurios nare Jungtinė Karalystė nebėra (Gumuliauskienė, 2008, p. 100).

Karalystei. Kai kurių autorių vertinimu, ši konvencija – vienas sėkmingiausių tarptautinės teisės kūrinių (Morgan, Barett, 2021). Kiti autoriai mato 1958 m. Niujorko konvencijos numatyto arbitražų sprendimo pripažinimo ir vykdymo paralelių su Briuselis I bis reglamentu tiek, kiek šis susijęs su užsienio teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu (Windthorst *et al.*, 2021, p. 265). Dar daugiau, net ir Briuselis I bis reglamento kritikai pripažįsta tikėtinai augsiantį arbitražo vaidmenį, net ir nepriklausomai nuo „Brexito“, o labiau sprendžiant Briuselis I bis reglamento paliekamus neaiškumus, kiek tai susiję su ne Europos Sąjungos valstybėmis. Atitinkami autoriai mini, kad Briuselis I bis reglamentas – nepakankamai sofistikuotas ir ideologiškai nepakankamai komercinio pobūdžio reguliuoti didelės vertės komercinius ginčus, kadangi jo tikslai – europinės integracijos ir tarptautinio bylinėjimosi paprastumo užtikrinimas – nebūtinai suderinami su didelės vertės tarptautinio komercinio bylinėjimosi ideologija. Cituojamas profesorius Fentiman savo ateities prognozėse tęsdamas Briuselis I bis reglamento kritiką pasisako dar radikaliau, teigdamas, kad ateityje komerciniai, ypač didelės vertės, tarptautiniai ginčai (Europos Sąjungoje) būtų sprendžiami vien arbitražu, o kiti ginčai (pavyzdžiui, susiję su vartotojais, skolų išieškojimu, žala padaryta fiziniams asmenims ir pan.) – teismuose. Jei tokios prognozės pasitvirtintų, tektų sutikti su ironiška minėto autoriaus išvada, kad „Briuselio režimas“ turėjęs vienodinti civilinės jurisdikcijos reguliavimą Europos Sąjungos mastu iš tikrųjų paskatins ginčų šalis rinktis arbitražą, kuriam Briuselis I bis reglamentas netaikomas, o taikoma atitinkamų valstybių narių nacionalinė teisė (Fentiman, 2017, p. 913–914).

Vis dėlto, net ir laikui bėgant kiti mokslininkai pripažįsta, kad galutinėms išvadoms padaryti reikalingi gilesni tyrimai (Danov, 2020, p. 226). Pirminiuose vertinimuose autoriai, pavyzdžiui, atkreipia dėmesį į išaugusį arbitražinių išlygų, numatančių ginčų sprendimą Paryžiaus arbitraže, skaičių sutartyse, kurioms taikoma Anglijos teisė (Simmons, 2021). Tokios išvados sutampa su ankstesnėmis su „Brexitu“ susijusiomis autorių prognozėmis, kad Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos pakenksiantis Londono, kaip iki šiol visuotinai pripažįstamos, ypač populiarios tarptautinio komercinio arbitražo vietos[98], patrauklumui (Ojiegbe, 2020, p. 10). Vis dėlto, darbo rengimo metu prieinama pirminė, pavyzdžiui, 2020 m. Londono komercinio arbitražo teisme nagrinėtų bylų statistika, ir ją komentuojantys

[98] Londonas, kaip tarptautinio komercinio arbitražo vieta, ir jo visuotinis pripažinimas tarptautinėje komercinio arbitražo bendruomenėje nėra tiesioginis šio tyrimo dalykas, tačiau atitinkamai minimas daugelyje tyrimui reikšmingų tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių šaltinių (žr., pvz., Varapnickas, 2017; Ojiegbe, 2020).

autoriai buvo linkę paneigti ankstesnes prognozes – „Brexitas“ ankstyvuoju laikotarpiu neturėjęs neigiamos įtakos šio arbitražo teismo nagrinėjamų bylų skaičiui (Windthorst *et al.*, 2021, p. 272). Tačiau, pavyzdžiui, jau 2023 m. statistikoje Paryžius kaip arbitražo vieta lenkia Londoną labiau nei ankstesniais metais (ICC, 2024, p. 11), kas savotiškai patvirtina ankstesnių (2018 m.) arbitražo specialistų apklausų rezultatus, kai 70 procentų respondentų nurodė, kad būtent Paryžius pajus didžiausią naudą iš „Brexito“ neigiamos įtakos Londonui (kaip tarptautinio komercinio arbitražo vietai) (Windthorst *et al.*, 2021, p. 275).

Manytina, kad tokiuose gilesniuose ateities tyrimuose taip pat bus teisės mokslininkų vertinami kiti susiję aspektai. Pavyzdžiui, ar vienas konkretus arbitražo proceso privalumas, t. y. paprastesnė su Jungtinės Karalystės subjektais susijusio arbitražo sprendimų pripažinimo ir vykdymo Europos Sąjungos valstybėse narėse procedūra nusveria vieną konkretų arbitražo trūkumą, t. y. aukštesnę arbitražo proceso kainą, šalims renkantis arbitražą kaip tarpusavio ginčų sprendimo būdą. Manytina, kad įprastai konfidencialus komercinių sutarčių pobūdis gali neleisti teisės mokslininkams atlikti išsamių tokių atvejų, kai su Jungtine Karalyste ar jos subjektu susijusi sutartis dėl „Brexito“ keičiama joje numatant arbitražinę išlygą, tyrimų. Esama autorių, teigiančių, kad šalys, numatydamos galimą ginčą, gali nebūti linkusios sutarti dėl tokios tarpusavio sutarties pakeitimo, priklausomai nuo užimamos pozicijos galimo ginčo atveju (Kulińska, 2020, p. 298). Kita vertus, paminėtina, kad Europos Parlamentas pripažįsta, jog augantis arbitražo vaidmuo po „Brexito“ neigiamai veikia mažų ir vidutinių įmonių galimybę greitai, efektyviai ir mažesniais kaštais spręsti savo ginčus, kadangi arbitražas – didesnių resursų reikalaujantis procesas (European Parliament, 2023, p. 40).

Kai kurie autoriai, vertinantys „Brexito“ įtaką arbitražui, prognozuoja augantį arbitražo vaidmenį Europoje, vesdami analogijas su praktika, susiklosčiusia JAV. Būtent – sutartyse tarp skirtingų JAV valstijų komercinių subjektų įprasta numatyti arbitražo išlygą galimiems ginčams spręsti. Atitinkamai – teigiama, kad analogiška praktika gali susiklostyti sutartyse tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos komercinių subjektų (Morgan, Barett, 2021).

Lietuvių autoriai naujausiose publikacijose svarsto, kad Jungtinės Karalystės nebebuvimas Europos Sąjungos sudėtyje gali turėti įtakos šalims renkantis arbitražo vietą iš potencialaus arbitražo sprendimo pripažinimo ir vykdymo perspektyvos. Būtent, teigiama, kad tai, jog pripažįstant arbitražo sprendimą Europos Sąjungos valstybėje narėje ginčo šalis galės kreiptis į ESTT dėl arbitražo taikytų Europos Sąjungos teisės nuostatų interpretavimo, esant tokiam poreikiui, turėtų skatinti šalis rinktis arbitražą Europos Sąjungoje

(o ne Jungtinėje Karalystėje), ypač kai byloje gali būti keliamas Europos Sąjungos teisės klausimas (Kisieliauskaitė, Budreikaitė, 2024, p. 54–55). Autoriaus vertinimu, šiame kontekste tai, ar byloje būtų keliamas (kokiu mastu ir aspektu) Europos Sąjungos teisės klausimas, galėtų būti bylinėjimosi taktikos dalykas – t. y. viena vertus, kuo labiau ginčo šalies argumentacija remiasi Europos Sąjungos teise, tuo labiau ta šalis galėtų būti linkusi rinktis Europos Sąjungos valstybės narės arbitražą. Tačiau, kita vertus, bylinėjimosi taktikos sumetimais, galima paradoksaliai atvirkštinė situacija – nors šalis ir remiasi Europos Sąjungos teise, renkasi arbitražą ne Europos Sąjungos valstybėje narėje, kad tik klausimas neatsidurtų ESTT, kuris galėtų Europos Sąjungos teisės klausimą išaiškinti kitaip, t. y. atitinkamai ginčo šaliai nepalankiu būdu.

Galiausiai, paminėtini keli iššūkiai, su kuriais po „Brexito“ susidūrė pati arbitražo bendruomenė (arbitražo teismai ir specialistai, pavyzdžiui, arbitrai). Pirma, baigiasi specialistų kvalifikacijų abipusio pripažinimo Europos Sąjungoje ir Jungtinėje Karalystėje laikotarpis. Šiuo klausimu randami naujausi šaltiniai suponuoja, kad minėtą kvalifikacijų abipusio pripažinimo laikotarpį tyrimo rengimo metu Jungtinę Karalystę valdanti leiboristų vyriausybė norėtų spręsti papildomu susitarimu su Europos Sąjunga dėl profesionalų tarpusavio kompetencijų pripažinimo. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas tiesiogiai numato tokių papildomų susitarimų galimybę, tačiau ligšioliniai bandymai juos sudaryti (pavyzdžiui, architektų atžvilgiu), nebuvę sėkmingi (Reland, 2024a). Antra – Europos Sąjungos iniciatyvos reguliuoti bylinėjimosi išlaidų finansavimą iš trečiųjų šalių neaktualios Jungtinės Karalystės arbitražams. Šia prasme, paminėtina, kad Jungtinės Karalystės arbitražo bendruomenė seka atitinkamas Europos Sąjungos iniciatyvas ir viliasi, kad su minėtu finansavimu susiję apribojimai paskatins šalis tarpusavio komercinių ginčų sprendimui rinktis Jungtinės Karalystės arbitražo institucijas (Coen, Peacock-Young, Piccolo, 2023). Europos Sąjungos iniciatyvose reguliuoti privatų bylinėjimosi išlaidų finansavimą pažymima, kad šis reiškinys paplitęs tam tikrose Europos Sąjungos valstybėse narėse, bet ir kitose šalyse, įskaitant, Jungtinę Karalystę, tačiau vardijant neigiamus aspektus minima, kad bylinėjimosi finansuotojai vadovaujasi pirmiausia savo komerciniu interesu, o ne bylinėjimosi šalių interesais (Europos Parlamentas, 2022).

Aktualus 2023 m. Europos Parlamento tyrimas dėl Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės efektyvaus bendradarbiavimo civilinės teisės srityse po „Brexito“ pateikia vertingų įžvalgų aptariama tema. Viena vertus, pripažįstamas esamas ir prognozuojamas tolesnis tarptautinio komercinio arbitražo populiarumo sąlyginis augimas, dėl aukščiau šiame darbe jau

aptartų, „Brexito“ sukeltų, priežasčių. Kita vertus, minėtame Europos Parlamento tyrime taip pat pripažįstama, kad pokyčiai po „Brexito“ gali būti nepalankūs mažoms ir vidutinėms įmonėms dėl arbitražo procesų aukštos kainos, kaip darbe taip pat jau užsiminta aukščiau (European Parliament, 2023, p. 46, 40).

Taip pat aktualu paminėti, kad arbitražo praktikos prasme nesama harmonizuoto požiūrio iš Europos Sąjungos teisės perspektyvų – kiekvienai valstybei narei atskirai priklauso išorės kompetencijos šioje srityje. Autoriai mini kaip vieną iš arbitražo privalumų tai, kad jis pernelyg nesusijęs su vietos, taigi ir Europos Sąjungos teise, t. y. dvi tarptautinių komercinių santykių, besivystančių už Europos Sąjungos ribų, šalys gali pasirinkti savo ginčams spręsti arbitražo vietą Europos Sąjungoje žinodamos, kad Europos Sąjungos teisė šiam procesui nedarys pernelyg didelės įtakos. Taip pat šiame kontekste paminėtina, kad vienos Europos Sąjungos valstybės narės yra labiau pro-arbitražinės nei kitos. Pavyzdžiui, skirtingose valstybėse narėse skirtingai vertinama, kuriuos ginčus galima spręsti arbitražu, skirtingai vertinama kompetencijos kompetencijos doktrina bei viešosios tvarkos samprata. Autorių vertinimu, tiek valstybėms narėms, tiek komercinėms šalims sprendžiančioms dėl savo ginčų sprendimo atitinkamos valstybės arbitraže, tokia situacija priimtina, suteikianti komercinių santykių šalims didesnę pasirinkimo galimybę (Ojiegbe, 2020, p. 225–226). Plačiau šie klausimai aptariami nagrinėjant paralelinių procesų vengimo sprendimų paieškoms skirtame darbo 2.6 poskyryje.

Apibendrinant pasakytina, kad po „Brexito“ arbitražo populiarumas gali išaugti dėl su teisminiu bylinėjimusi susijusių iššūkių, kuriuos kelia nutrūkusi Jungtinės Karalystės narystė reikšminguose Europos Sąjungos teisės instrumentuose, bei įvairių susijusių reiškinių ir procesų. Vis dėlto, pripažįstama, kad palyginti su teisminiu bylinėjimusi didesni tarptautinio komercinio arbitražo kaštai – nepalanki „Brexito“ pasekmė, ypač mažoms ir vidutinėms įmonėms, veikiančioms tarptautiniu mastu.

Svarstytina, ar noras išreikšti savo palankumą arbitražui, kaip ginčų sprendimo priemonei, nebuvo svarbus aspektas Jungtinės Karalystės Aukščiausiajam teismui 2020 m. vasarį priimant sprendimą *Micula* byloje. Plačiau apie jį ir įvairius kitus šios bylos aspektus kalbama darbo 3.2 poskyryje ir 4.1.1 skirsnyje.

2.5. *Anti suit injunction* po „Brexito“

Anti suit injunction – net ir lietuviškoje teisinėje literatūroje pastaruoju metu (Doržinkevič, 2022; Okinčic, 2024) originaliu anglišku terminu įvardinamas[99]

---

[99] Vis dėlto, pripažintina, kad anksčiau Lietuvos teisės moksle buvus bandymų apibrėžti šį terminą lietuvių kalba, pavyzdžiui (chronologiškai):

(i) „tapataus ieškinio pareiškimo užsienio valstybėje ribojimas“ (Mikelėnas, 2001, p. 166);

(ii) „teismo draudimas šalims pradėti bei tęsti procesą tuo pačiu pagrindu kitos valstybės teismuose“ (Kontrauskas, 2005, p. 87);

(iii) „draudimas vesti bylą kitos valstybės teisme“ (Nekrošius, 2009, p. 72) (nors profesorius Nekrošius ir neįvardina instituto originaliu terminu, autoriaus vertinimu, akivaizdu, kad turimas omenyje būtent *anti suit injunction* institutas, ypač, kadangi profesorius atkreipia dėmesį į jo anglosaksišką kilmę);

(iv) „teismo uždraudimas asmeniui pareikšti ieškinį arba tęsti jau pradėtą procesą“ (Brazdeikis, 2009, p. 95);

(v) „draudimas bylinėtis“ – variantas pateikiamas Lietuvos arbitražo praktikų parengtame E. Gaillard monografijos „Tarptautinio arbitražo teisės teorija“ lietuviškame vertime (Gaillard, 2010, p. 81);

(vi) „teisės kreiptis ar tęsti bylos nagrinėjimą kitos valstybės teisme suvaržymas“ (Vėbraitė, 2012, p. 329);

(vii) „draudimas paraleliai bylinėtis“ (Bliuvaitė, 2015, p. 101).

Lingvistinės analizės prasme pastebėtina, kad, iš esmės kiekvienas iš cituojamų autorių siūlomų variantų turi savų trūkumų. Pirmi trys ir šeštas variantai suponuoja, kad draudimas taikomas tik procesų užsienio valstybėse atžvilgiu, tuo tarpu originali instituto prasmė, kaip aptariama ir tekste, kaip tik turėjo grynai nacionalinį pobūdį ir turėjo riboti procesą kitoje Anglijos teisės sistemos atšakoje (Hartley, 2022, p. 264). Pastebėtina, kad profesoriaus Mikelėno siūlytam variantui taip pat trūksta ir jau pradėto proceso stabdymo elemento, taip pat jis laiko *anti suit injunction – lis pendens* doktrinos aspektu. Iš šiuolaikinių perspektyvų, antro, trečio ir ketvirto variantų atžvilgiu dar pasakytina, kad juose apsiribojama tik teisminiu procesu, t. y. trūksta arbitražo elemento. Trečias, ketvirtas, penktas ir šeštas variantai nepreciziški, kadangi nemini (potencialaus) paralelinio ginčo tapataus pobūdžio. Savo variantą 2013 m. *Gazprom* byloje bandė siūlyti ir LAT – „teismo išduodamas draudimas šaliai, bet ne teismui pradėti ar tęsti teismo procesą užsienio valstybėje ar paralelinį procesą toje pačioje jurisdikcijoje“, vis dėlto net ir pačioje nutartyje vartodamas originalųjį variantą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis). Autorių teigimu, tai buvusi vienintelė kol kas byla Lietuvos teismų praktikoje, kurioje išsamiai analizuotas *anti suit injunction* taikymas (Doržinkevič, 2022, p. 66).

Paminėtina, kad pati cituotoji M. Bliuvaitė pirmoji skyrusi dėmesio *anti suit injunction* termino vertimo klausimui, padarė, autoriaus nuomone, teisingą išvadą, kad Lietuvoje nesama nusistovėjusios praktikos šiuo klausimu ir galimi kitokie variantai (Bliuvaitė, 2015, p. 101). Su ja ypač dėl nusistovėjusios praktikos nebuvimo sutiko vėliau kiek dėmesio šiam klausimui skyręs A. Doržinkevič (Doržinkevič, 2022, p. 65). Kritiškai vertintini autoriai publikavę tyrimus lietuvių

bendrosios, o ne kontinentinės, teisės tradicijos sistemos valstybėms būdingas institutas (Gaillard, 2010, p. 81). Jo istorija, vienų autorių teigimu, siekia Britanijos normanų užkariavimo laikus (XI a.) ir patį bendrosios teisės tradicijos formavimosi laikotarpį (Weinzierl *et al.*, 2023). Tuo tarpu tiek profesorius Hartley, tiek R. Daujotas šio instituto genezę kildina iš XV a. Anglijos Lordo Kanclerio administruojamos teisingumo teisės (angl. *equity*)[100] teismų, iš vienos pusės, ir bendrosios teisės teismų, iš kitos pusės, ilgos tarpusavio konkurencijos (Bell, 2003, p. 170, 209; Kruger, 2008, p. 313; McLachlan, 2009, p. 53; Hartley, 2022, p. 264). R. Daujotas iš savo pusės taip pat pastebi, kad *anti suit injunction* buvęs priemone kitiems teismams slopinti Anglijoje bažnytinių teismų besiplečiančią jurisdikciją (Daujotas, 2018,

kalba, tačiau juose neatkreipę dėmesio į termino užsienio kalba vartojimo ir nusistovėjusio lietuviško atitikmens nebuvimo problematiką (pvz., Parchajev *et al.*, 2016).

Jei tyrimo autorius turėtų pateikti savo aptariamo instituto lietuvišką atitikmenį, jis būtų formuluojamas arčiausiai septinto varianto iš sąrašo aukščiau: „paralelinio bylinėjimosi draudimas“. Tačiau apibendrinant cituotų naujausių šaltinių analizės pagrindu darytina išvada, kad ne tik doktrinoje, bet ir Lietuvos teismų praktikoje toleruojama, taigi laikytina prigijusia, originalaus termino vartojimo praktika (Doržinkevič, 2022; Okinčic, 2024), dėl to *anti suit injunction* terminas vartojamas darbe originaliu variantu.

[100] Vartojamas kelių Lietuvos autorių (M. Maksimaičio, V. Bitinaitės ir S. Drazdausko) naudojamas šios specifinės bendrosios teisės sistemos kategorijos lietuviškas vertimas (Maksimaitis, 1998, p. 216; Drazdauskas, 2008, p. 93; Bitinaitė, 2022, p. 83). Patiems cituojamiems autoriams savo darbuose nesiplėtus dėl vartojamo lietuviško termino šaltinio, darbo autorius šio lietuviško termino autorystę linkęs priskirti pirmajam jį pavartojusiam – profesoriui Maksimaičiui.

p. 58). *Lis pendens*[101][102] instituto tyrėjai pastebi, kad draudimai kitai šaliai kreiptis į kitą teismą Anglijoje atsiradę keliais amžiais anksčiau, nei teismų praktikoje buvo pripažinta galimybė stabdyti bylą dėl proceso, jau vykstančio kitame teisme. Tai lėmė, pirma, istorinės Anglijos teismų sistemos tarpusavio hierarchijos nebuvimas ir, antra, šių teismų konkurencija dėl įtakos (McLachlan, 2009, p. 53). Vis dėlto, pripažįstama, kad galiausiai *anti suit injunction* buvo įtvirtintas ir Jungtinės Karalystės įstatymuose (Kruger, 2008, p. 313). Kaip ir kitas bendrosios teisės tradicijos institutas – *forum non conveniens*, taip ir *anti suit injunction* nebuvo įtvirtinti „Briuselio režimo" teisės aktuose (Kruger, 2008, p. 315).

Vertindamas *anti suit injunction* institutą profesorius Hartley pripažįsta, kad tai yra savotiškas būdas angliškajam požiūriui nugalėti iš esmės bet kuriame ginče dėl teismingumo bylose su angliškuoju elementu (Hartley,

---

[101] Lietuvos ir užsienio autorių sutariama, kad *lis pendens* doktrina, pačia bendriausia prasme, vertinama kaip suteikianti prioritetą pirmam bylą pradėjusiam nagrinėti teismui, jeigu tas pats reikalavimas, esant ginčui tarp tų pačių šalių, yra pareiškiamas kelių valstybių teismuose (Nekrošius, 2009, p. 72; Hartley, 2023, p. 368). Jos pagrindu, teismas, kuriam atitinkamas ieškinys pareikštas vėliau, *ex ofìcio* sustabdo bylos nagrinėjimą, kol pirmasis teismas išspręs savo kompetencijos nagrinėti ginčą klausimą. *Lis pendens* doktrina nėra šio darbo dalykas, tačiau, pripažįstama, kad, ypač kitur aptariamų Briuselis I bis reglamento 33 ir 34 straipsnių prasme, pripažįstančių galimybę ją taikyti procesų ne Europos Sąjungos valstybėse narėse (taigi ir Jungtinėje Karalystėje) atžvilgiu, ji aktuali ir „Brexito" kontekste. Paminėtini skirtingų autorių išsakomi nuogąstavimai dėl *lis pendens* doktrinos savotiško „šalutinio poveikio". Būtent, cituojamų autorių, bet taip pat ir profesoriaus Mikelėno teigimu (Mikelėnas, 2001, p. 163), ši doktrina skatina ginčo šalis kuo greičiau pareikšti ieškinį (sau potencialiai palankiame teisme (kad ir visais kitais aspektais – nelogiškame)) ir, atitinkamai, mažina galimybę susitarti ikiteisminiu būdu – kadangi šalis, suprasdama, kad kilęs ginčas gali persikelti į teismą, bus suinteresuota, ginčo nagrinėjimo taktikos prasme, greičiau reikšti ieškinį iš savo pusės siekdama užsitikrinti sau palankaus teismo jurisdikciją (Kruger, 2008, p. 276; Hartley, 2022, p. 245, 289) Galiausiai, tęsiant šios doktrinos kritiką, pastebėtina, kad jos taisyklės neatsižvelgia į tai, kuris teismas patogesnis ar tinkamesnis nagrinėti konkretų ginčą (Kruger, 2008, p. 276).

Pastebėtina, kad minėto Briuselis I bis reglamento 33 straipsnio neimperatyvioje formuluotėje tam tikri britų autoriai atranda *forum non conveniens* doktrinos įtvirtinimą, kai Europos Sąjungos valstybės narės teisme byla tapačiu klausimu (ir tarp tų pačių šalių) iškeliama vėliau nei ne ES valstybės narės teisme (Beaumont, 2018; Brannigan, 2022, p. 105).

[102] Autorių teigimu, *lis pendens* pagalba išvengiama jurisdikcijos konfliktų Europos Sąjungos teisėje, tačiau to kaina – bylų nagrinėjimas galimai neoptimaliuose teismuose, nuo to kenčiant konkrečiai ginčo šaliai. Taigi, daroma išvada, kad *lis pendens* neša naudą ne individualiai kažkuriai iš besibylinėjančių šalių, o atlieka viešos tvarkos palaikymo vaidmenį, užtikrindama, kad nekils ginčo tarp dviejų teismų dėl tapačios bylos nagrinėjimo (Hartley, 2022, p. 289).

2023, p. 379). Kiti autoriai teigia, kad istoriškai šis institutas Jungtinės Karalystės teismų taikytas situacijose, kai Europos Sąjungos valstybėje narėje (ar kitoje užsienio valstybėje) pradėtas procesas prieštaraujant šalių susitarimui dėl ginčo sprendimo arbitraže (Winthorst *et al.*, 2021, p. 268). Dar kiti britų autoriai tvirtina, kad tarptautinio komercinio bylinėjimosi prasme, būtent ginčas dėl teismingumo yra svarbiausias. Jų vertinimu, retas kuris toks bylinėjimasis pereina visas ginčo nagrinėjimo iš esmės stadijas (kadangi įprastai tokie procesai baigiami taikiais susitarimais), o pergalė ginče dėl teismingumo laikytina pergale visame ginče. Ieškovams žinoma, kad iškėlus bylą nepalankioje atsakovams jurisdikcijoje šie linkę kapituliuoti, ir atvirkščiai – visi atsakovai žino, kad jei tokią bylą iškelti sudėtinga, ieškovai bus linkę atsitraukti (Fentiman, 2017, p. 914).

Anti suit injunction instituto esmė – esant bent potencialiam nesutarimui dėl teismingumo, teismas vienos ginčo šalies prašymu gali uždrausti kitai ginčo šaliai pradėti ar tęsti procesą kitoje ginčų sprendimo institucijoje[103]. Šiuo atveju kalbama tik apie Jungtinės Karalystės teismus, tačiau pastebėtina, kad šis institutas taikomas ir kitose bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Nesutiktina su lietuvių autoriais, teigusiais, kad draudimai bylos šaliai kreiptis į kitos valstybės teismą yra reti ir taikomi tik tada, kai toks kreipimasis į kitą teismą būna, pirma, nepagrįstas, antra, neteisėtas, ir trečia, netinkamas

[103] *Anti suit injunction* teorija bendrojoje teisės tradicijoje, viena vertus, teigianti, kad institutas reikalingas taip pat ir dėl procesu piktnaudžiaujančių ieškovų, kurie linkę rinktis sau (o ne atsakovams) palankesnes (teismo išlaidų, sprendimo apskundimo, įrodinėjimo ir panašių taisyklių atžvilgiu (Nekrošius, 2009, p. 13) ginčų sprendimo institucijas (angl. *forum shopping*). Profesorius Mikelėnas aptardamas forumo pirkimo klausimą XXI a. pradžioje minėjo, kad rinkdamosi, kurios valstybės teisme bus nagrinėjama byla, šalys siekia iš tokio pasirinkimo naudos. Tačiau laikui bėgant vis labiau kritiškai vertintinas jo teiginys, kad kartais *forum shopping* yra ne kas kita, kaip paslėptas taikytinos teisės pasirinkimas, siekiant išvengti imperatyvių tam tikros valstybės teisės normų taikymo. Profesorius Mikelėnas pats pripažinęs, kad kontinentinėje Europoje *forum shopping* nelaikomas blogybe (Mikelėnas, 2001, p. 161–162). Šalių teisė pasirinkti jų santykiams taikytiną teisę laikytina tarptautinių ūkinių-komercinių santykių skatinimo priemone. Pastebėtina, kad panašių nuostatų laikėsi Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės derybininkai dėl „Brexito“. Pirma, jie norėję, kad šis nebūtų turėjęs neigiamos įtakos šalių teisei pasirinkti jų santykiams taikytiną teisę. Antra, po „Brexito“ Anglijos teisė išlikusi populiariu pasirinkimu tarptautiniuose ūkiniuose-komerciniuose šalių santykiuose, renkantis patikimą ir visuotinai pripažįstamą variantą. Taigi tai, kas buvo anuomet, bet taip pat ir profesoriaus Mikelėno XXI a. pradžioje vertinama kritiškai, „Brexito“ kontekste gali būti laikoma pripažinta saugotina tarptautinio ūkinio-komercinio šalių bendradarbiavimo vertybe. Grįžtant prie *anti suit injunction*, kita vertus, jo tikslas – užtikrinti, kad proceso dalyviai naudosis pasirinktos jurisdikcijos teismu ar arbitražu (Weinzierl *et al.*, 2023).

(Bužinskas, Grigienė, 2007, p. 242). Manytina, kad aptariamas institutas pakankamai paplitęs, o po „Brexito“ įgaunantis naujų atspalvių ir jo praktika besivystanti tiek Jungtinėje Karalystėje, tiek kitur.

Autoriai išskiria tris *anti suit injunction* ir arbitražo sąveikos aspektus (McLachlan, 2009, p. 219–221):

1. *Anti suit injunction* pritaikomas ginčą nagrinėjančio arbitražo – randama arbitražų praktikos, kai šis institutas, kaip, vartojant Lietuvos civilinio proceso ir arbitražo teisės terminologiją, laikinoji apsaugos priemonė, pritaikomas siekiant užkirsti kelią kažkuriai iš ginčo šalių paraleliai bylinėtis kitur, nei tai numatė arbitražinis susitarimas. Šį aspektą nagrinėję autoriai pripažino, kad tokių atvejų praktika palyginti negausi ir bet kokiu atveju labiau būdinga tarptautinės viešosios teisės arbitražams, kai bent viena ginčo šalių – suvereni valstybė. Dar daugiau – net ir tokiuose kontekstuose arbitrai linkę elgtis atsargiai, suprasdami savo lygybę su potencialiomis kitomis konkretaus ginčo sprendimo institucijomis. Vis dėlto, pripažintina, kad tiek 2006 m. atnaujintame 1985 m. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) pavyzdiniame tarptautinio komercinio arbitražo įstatyme, tiek, be kita ko, jo įkvėptame Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatyme minimos laikinosios apsaugos priemonės, kaip arbitražo proceso šalių būdas užtikrinti savo reikalavimų patenkinimą. Cituojant Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaro autorius, naujausia pasaulinė komercinio arbitražo praktika pripažįsta arbitrų įgaliojimus taikyti laikinąsias apsaugos priemones, be to akcentuojama, kad pagal senąją (1996 m.) Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo redakciją, šiam institutui nebuvo skiriama daug dėmesio ir jis buvo taikomas itin retai (Mikelėnas *et al.*, 2016, p. 88).

2. Anti-arbitražinės *anti suit injunction* – praktikoje pasitaikantys nacionalinių teismų draudimai ginčo šaliai kreiptis dėl ginčo sprendimo į arbitražą. Autorių sutariama, kad tokie variantai pasitaiko, kai prašymus dėl tokių draudimų išdavimo pateikia ginčuose dalyvaujančios valstybės ar valstybinės įmonės (Gaillard, 2010, p. 82; McLachlan, 2009, p. 220). Pripažįstant, kad tokios praktikos pavyzdžiai dažniau pasitaikantys mažiau brandžiose teisingumo sistemose ir jų sąsaja su „Brexitu“ abejotina, šiems klausimams daug dėmesio darbe neskiriama.

3. Bendrosios teisės tradicijos (taigi, pirmiausia – Jungtinės Karalystės) teismai išvystę *anti suit injunction* taikymo arbitražų naudai praktiką. Vis dėlto ilgainiui, šiam institutui pasiekus ESTT, jis buvo įvertintas kritiškai.

ESTT *West Tankers* byloje pasisakė dėl *anti suit injunction* nesuderinamumo su Europos Sąjungos teise tiek kiek tai susiję su arbitražo

procesais[104], patvirtindamas jau anksčiau išsakytą poziciją, pavyzdžiui, sprendime *Grovit* byloje teisminių procesų atžvilgiu. ESTT teigimu, *anti suit injunction* ypač nedera su tarpusavio pasitikėjimo principu, esančiu „Briuselio režimo“ pagrindu (Kruger, 2008, p. 315; Ojiegbe, 2020, p. 51). Europos Sąjungos civilinio proceso teisei būdingas Briuselis I bis reglamente įtvirtintas *lis pendens* institutas, draudžiantis pradėti naujus procesus tarp tų pačių šalių dėl to paties dalyko ir tuo pačiu pagrindu, pirmiausia remiantis proceso ekonomijos principu, teisiniu tikrumu ir atsakovo apsauga (Doržinkevič, 2022). Kai kurių autorių *lis pendens* institutas tiesiogiai kildinamas iš „Briuselio režimo“ (Chlebcova, 2008). Apibendrindamas savo įvadą į *lis pendens* institutą, profesorius Mikelėnas, tiesa, kalbėdamas tik apie procesus užsienio valstybės teismuose (o ne arbitražus), pripažįsta *anti suit injunction* esant kitu, manytina – priešingu, šios doktrinos aspektu (Mikelėnas, 2001, p. 166). Bendrosios teisės tradicijos autoriai taip pat atkreipia dėmesį, kad *anti suit injunction* yra adresuota ne kažkuriam teismui ar jurisdikcijos (pavyzdžiui, Europos Sąjungos valstybės narės) teisminei sistemai, o tai yra *in personam* nurodymas konkrečiai (priešingai) ginčo šaliai (Ojiegbe, 2020, p. 51). T. y. nors nurodymas ir asmeninis, su Europos Sąjungos teise nesuderinamas jo taikymas procesams Europos Sąjungos valstybėse narėse. Pripažindamas asmeninį nurodymo pobūdį, profesorius Hartley atkreipia

[104] Sprendimo *West Tankers* byloje kontekste papildomai pastebėtina, kad Europos Sąjungos civilinio proceso teisei būdingas tarpusavio pasitikėjimo principo taikymas ESTT joje buvo išplėstas atvejui, kai Europos Sąjungos teisė netaikoma, o arbitražo atžvilgiu. Vėliau sekusioje susijusioje *Gothaer* byloje, susijusioje ir su Lugano konvencijos taikymu, ESTT dar labiau išplėtė tarpusavio pasitikėjimo principo ribas pasakydamas, kad teismų sprendimų judėjimo laisve besinaudojantis sprendimas negali būti aiškinamas siaurai Briuselis I reglamento prasme taip, kad būtų mažinamas tokių sprendimų skaičius. *Gothaer* byloje buvo nagrinėjama procesinio pobūdžio teismo sprendimo galimybė pasinaudoti laisvu teismų sprendimų judėjimu. Atitinkamai minėto sprendimo kritikai Jungtinėje Karalystėje atkreipia dėmesį, kad ESTT plečiant tarpusavio pasitikėjimo principo apimtį, ilgainiui jis pasieksiąs „neriboto“ arba „aklo“ tarpusavio pasitikėjimo lygį. Kita vertus, pripažįstama, kad vėlesniuose sprendimuose, pvz., *Trade Agency* byloje, ESTT pateikė tam tikras gaires dėl tarpusavio pasitikėjimo principo ribų. Būtent tarpusavio pasitikėjimo principo riboms nustatyti aktuali Briuselis I reglamento praktika, susijusi su atsakovo teisės į teisingą nagrinėjimą užtikrinimu, galėjusi tapti Briuselis I bis reglamento nuostatos, suteikiančios suinteresuotai šaliai teisę teikti prašymą dėl teismo sprendimo nepripažinimo priežastimi (Ojiegbe, 2020, p. 53–57; Višinskis *et al.*, 2020, p. 502–503). Ieškodami kitų tarpusavio pasitikėjimo principo ribų subjektų, kuriuos jis saisto atžvilgiu, Jungtinės Karalystės autoriai mini ESTT sprendimą su Lietuva susijusioje *Gazprom* byloje ir akcentuoja, kad tarpusavio pasitikėjimo principas saisto tik Europos Sąjungos valstybių narių teismus, o ne pačias ES valstybes nares (Ojiegbe, 2020, p. 73).

dėmesį, kad tokiu būdu iš tikrųjų apribojamas teismų suverenitetas, nes jis gali būti įgyvendintas tik šaliai pradėjus atitinkamą procesą (Kruger, 2008, p. 314; Hartley, 2022, p. 265).

Anti suit injunction taikymas procesų ne Europos Sąjungos valstybėse narėse atžvilgiu, nelaikytinas Europos Sąjungos teisės klausimu, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad, pagal darbo rengimo metu prieinamus duomenis, Jungtinės Karalystės teismai nekeitė savo praktikos dėl *anti suit injunction* procesų ne Europos Sąjungoje atžvilgiu ir toliau tuos ribojimus taikė (Lazić, Okoli, 2022, p. 231)[105]. Iš kitos pusės – sekant ESTT argumentacijos *Grovit* byloje logika, taikyta Briuselio konvencijos atžvilgiu, pastebėtina, kad su Europos Sąjungos teise nesuderinamas *anti suit injunction* tapataus proceso Europos Sąjungos valstybėje narėje ribojimas, net jei nė viena ginčo šalių nėra įsteigta Europos Sąjungoje. Kita vertus, remdamiesi minėta ESTT praktika vieni komentatoriai taip pat padarė išvadą, kad bet kurios valstybės (taigi, ne tik Jungtinės Karalystės) į *anti suit injunction* panašios priemonės prieštarautų Europos Sąjungos civilinio proceso teisei (Ojiegbe, 2020, p. 53). Kiti autoriai tuo tarpu pastebėjo, kad net jei šalis, kuriai siekiama pritaikyti *anti suit injunction*, elgiasi nesąžiningai ir siekia piktnaudžiauti procesu, įskaitant jo vilkinimą, šis institutas bet kokiu atveju nesuderinamas su ESTT praktika (Lazić, Okoli, 2022, p. 230).

Anti suit injunction instituto šalininkai iš Jungtinės Karalystės atkreipia dėmesį, kad Europos Sąjungos teisėje nesama efektyvaus mechanizmo užkirsti kelią paraleliniams procesams – tapačiam bylinėjimuisi skirtinguose Europos Sąjungos valstybių narių teismuose ir arbitražuose[106], kas galiausiai daro neigiamą įtaką ir laisvo sprendimų judėjimo efektyvumui. Kita vertus, net ir jie sutinka, kad šis institutas nedera su kompetencijos kompetencijos doktrina, pagal kurią bylą nagrinėjantis teismas arba arbitražas kompetentingas nuspręsti dėl bylos priklausymo jo kompetencijai. Savo ruožtu, ieškant efektyvaus mechanizmo užkirsti kelią paraleliniams procesams varianto, komentatoriai pripažįsta būtinybę atnaujinti Niujorko konvenciją. Tačiau, nors visos Europos Sąjungos valstybės narės yra ir jos šalimis, šioje srityje negali veikti atskirai ir vienašališkai – sutiktina, kad būtinas ir Europos Sąjungos įsitraukimas, net nepriėjus svarstymų, ar taip būtų

[105] Šiame kontekste visgi pastebėtina, kad cituojami autoriai ankstesniuose savo tyrimuose išreiškę doktrinoje santykinai neįgavusią palaikymo nuomonę, kad *anti suit injunction* – nesuderinami su Niujorko konvencija (Lazić, Okoli, 2022, p. 231).

[106] Kita vertus, paminėtina, kad esama autorių, teigiančių, kad kai kuriose valstybėse (pvz., Šveicarijoje) užsienio teismų sprendimai dėl *anti suit injunction* arbitražo atžvilgiu išvis nepripažįstami (Ojiegbe, 2020, p. 136).

dėl Europos Sąjungai suteiktos kompetencijos teisingumo ir bendradarbiavimo civilinėse bylose srityje. Atitinkamai, Europos Sąjunga raginama imtis iniciatyvos ir koreguoti bent „Briuselio režimą“ (Briuselis I bis reglamentą), leidžiant teismams stabdyti bylų nagrinėjimą esat tokiems arbitražų prašymams, tačiau tai iššaukia kritines reakcijas tarp neigiamai vertinančiųjų papildomos kompetencijos Europos Sąjungai suteikimą. Kai kurie autoriai linkę šią papildomą kompetenciją jau ir įvardinti kaip išimtinę Europos Sąjungos kompetenciją tarptautinio komercinio arbitražo srityje. Tačiau tokio požiūrio kritikai neigiamai reagavo į buvusius atitinkamus Briuselis I bis reglamento koregavimo pasiūlymus (Ojiegbe, 2020, p. 112–113, 136, 157–158, 193, 249). Iš kitos pusės, sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad praktiškai efektyviausia paralelinių procesų Europos Sąjungoje išvengimo priemonė – aukšti jų kaštai, jei šalys, pasiruošusios vesti bylas keliuose teismuose vienu metu, turės tam skirti nepagrįstai daug resursų (Fentiman, 2017, p. 914).

Iš pradžių autorių nuomonės išsiskyrė, kuria kryptimi pasuks teismų praktika Jungtinėje Karalystėje *anti suit injunction* instituto klausimu po „Brexito“ (Windthorst, 2021, p. 269; Ojiegbe, 2020, p. 248). O kai kurie iš jų atkreipė dėmesį, kad panašų į anti-*anti suit injunction* institutą pradėję taikyti Europos Sąjungos valstybių narių (minimi teismų praktikos pavyzdžiai iš Vokietijos ir Prancūzijos) teismai, siekdami užkirsti kelią potencialiam Jungtinės Karalystės teismų *anti suit injunction* pritaikymui, ir prognozuota tokios praktikos tąsa (Lazić, Okoli, 2022, p. 231). Svarstytina, ar tokia Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika užimant konfrontacinę poziciją neprisidėjo prie Jungtinės Karalystės teismų atitinkamo atsako.

Šiuo metu jau galima užtikrintai teigti, kad „Brexito“ pagalba Jungtinės Karalystės teismai savotiškai išsilaisvino iš iki tol juos saisčiusios ESTT praktikos taip pat ir *anti suit injunction* klausimu[107]. Iki „Brexito“ Jungtinės Karalystės teismai pripažinę šio instituto pritaikymo negalimumą procesų, kurie vyksta Europos Sąjungos valstybėse narėse, atžvilgiu (Weinzierl *et al.*, 2023). Tačiau naujausia Jungtinės Karalystės teismų praktika po „Brexito“ patvirtina, kad jie grįžę prie *anti suit injunction* instituto taikymo – Jungtinės

[107] Šiame kontekste paminėtina, kad tarp kitų perkeliamų Europos Sąjungos teisės nuostatų Jungtinė Karalystė galėjo į savo nacionalinę teisę perkelti tiek Briuselis I bis reglamento turinį (ar jo dalį), tiek ESTT praktikos nuostatas konkrečiuose savo nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau, kiek tai susiję su civilinių ginčų sprendimu, tuo pasinaudojo labai ribota apimtimi, pavyzdžiui, konkrečiai nusprendė neperkelti Briuselis I bis reglamento. Atitinkamai, Jungtinė Karalystė nebetaiko abipusio pasitikėjimo principo ES valstybių narių teismų atžvilgiu ir prilygina juos bet kokių trečiųjų užsienio valstybių teismams (Weinzierl *et al.*, 2023).

Karalystės teismų sprendimų pagrindu stabdomi procesai Europos Sąjungos valstybių narių teismuose (pavyzdžiui, Belgijoje, Ispanijoje ir kt.) Jungtinės Karalystės teismų ar arbitražų naudai. Atsiranda autorių, teigiančių, kad galimybė vėl taikyti *anti suit injunction* leis Jungtinei Karalystei tapti pasauliniu mastu dar labiau pro-arbitražine valstybe, konkuruojant su kitomis (akivaizdu – ne Europos Sąjungos) jurisdikcijomis, kuriose šis institutas taikomas arbitražo naudai (pavyzdžiui, Niujorke ar Singapūre) (Ojiegbe, 2020, p. 12). Atliktos analizės pagrindu taip pat galima daryti išvadą, kad tik laiko klausimas, kada panašioje byloje *anti suit injunction* institutas bus pritaikytas bylos nagrinėjamos Lietuvos teisme atžvilgiu (Okinčic, 2024), taigi pritartina autoriams, teigiantiems, kad prie esamo neapibrėžtumo gali prisidėti papildomi klausimai Lietuvos teismų praktikoje (Doržinkevič, 2022, p. 66).

Kitas svarbus šiame tyrime nagrinėjamas *anti suit injunction* aspektas – tai, kad teismo sprendimo dėl šio instituto pritaikymo nesilaikymas vertinamas kaip nepagarba teismui (angl. *contempt of court*), t. y. teismo nurodymo nevykdymas, užtraukiantis Jungtinėje Karalystėje baudžiamąją atsakomybę (GavC Law, 2022). Sankcijos prasme, autoriai nurodo, kad *anti suit injunction* nesilaikymas gali būti baudžiamas Jungtinėje Karalystėje ne tik jį pažeidžiant gauto teismo sprendimo nepripažinimu, bet ir bauda, turto konfiskavimu ar laisvės atėmimu (Ojiegbe, 2020, p. 121).

Jungtinei Karalystei prisijungus prie 2019 m. Hagos konvencijos (kas aptariama darbo 2.2.2 skirsnyje), atsiranda tiek Jungtinės Karalystės, tiek Europos Sąjungos autorių teigiančių, kad prisijungimas prie Lugano konvencijos šiuo metu galėtų turėti neigiamų pasekmių *anti suit injunction* instituto taikymui (Herbert Smith, 2024; Windthorst *et al.*, 2021, p. 269). Tačiau, abejotina, ar šios galimos neigiamos pasekmės, viena vertus, sustabdytų *anti suit injunction* taikymą, kita vertus – galėtų paskatinti Europos Komisiją pritarti Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos.

Dar vienas aptartinas *anti suit injunction* instituto aspektas – situacijos, kai ginčą nagrinėjantis arbitražas jį pritaiko kaip laikinąją ieškovo interesų apsaugos priemonę. Autorių pripažįstama, kad bylinėjimosi taktikos prasme ginčo šalys tam tikrais atvejais gali siekti paralelinių procesų, taigi toks nurodymas / draudimas galėtų padėti užtikrinti ginčo sprendimo efektyvumą. Pažymėtina, kad tokie bylinėjimosi ribojimai nebuvo vertinti ESTT, taigi kol kas, autorių teigimu, laikytini suderinamais su Europos Sąjungos teise ir šalių (sudariusių arbitražinį susitarimą) autonomijos principo išraiška. Kita vertus, sutiktina, kad jie prieštarautų atitinkamų teismų kompetencijos kompetencijos doktrinos įgyvendinimui, ir kritikai teigia, kad arbitražai neturėtų nurodinėti teismams kaip jiems elgtis. Bet kokiu atveju kyla nemažai klausimų tiek dėl

arbitražų teisės tokius ribojimus nustatyti, tiek dėl tokių *anti suit injunction* nurodymų vykdymo užtikrinimo (Ojiegbe, 2020, p. 139–140). Pavyzdžiui, *Gazprom* byloje būtent tokį Stokholmo arbitražo nurodymą bandyta vykdyti Lietuvoje ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kreipėsi prejudicinio sprendimo į ESTT teigdamas, kad arbitražų *anti suit injunction* nesuderinami su Europos Sąjungos teise (Briuselis I reglamentu), pagal sprendimo *West Tankers* byloje *ratio decidendi* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis). ESTT generalinis advokatas savo išvadoje *Gazprom* byloje pripažino, kad arbitrų nesaisto tarpusavio pasitikėjimo principas, ir remdamasis Briuselis I bis reglamento preambulės 12 punkto nuostatomis padarė išvadą, kad arbitražų *anti suit injunction* neprieštarauja Europos Sąjungos teisei (GA Wathelet išvada *Gazprom* byloje, 2014)[108]. Vis dėlto ESTT nevertino šio inovatyvaus generalinio advokato pasiūlymo, taip pat ir dėl to, kad ginčui buvo taikomas Briuselis I reglamentas (o ne Briuselis I bis reglamentas) (ESTT sprendimas *Gazprom* byloje, 2015). Kadangi šiuo metu galiojantis Briuselis I bis reglamentas darbo rengimo metu dar nebuvo ESTT nagrinėjamas arbitražų paskiriamų *anti suit injunction* perspektyvoje, sutiktina su komentatoriais, prognozuojančiais, kad tokia byla anksčiau ar vėliau gali atsidurti ant ESTT stalo (Ojiegbe, 2020, p. 145), tikėtina – panašioje į *Gazprom* bylos situacijoje, bandant įvykdyti tokį arbitražo jau paskirtą *anti suit injunction* Europos Sąjungos valstybėje narėje. Darbo autoriaus vertinimu, jei toks konkretus klausimas atsidurtų ant ESTT stalo, šis dabar jau nukryptų nuo *West Tankers* byloje suformuluotos nuostatos[109] ir užimtų pro-arbitražinę poziciją, ir arba *expressis verbis* pripažintų, kad tokie *anti suit injunction* neprieštarauja Briuselis I bis reglamentui, arba tiesiog apsiribotų pasakymu, kad Briuselis I bis netaikomas arbitražo sprendimų pripažinimui ir vykdymui, kas taip pat būtų laikoma neprieštaravimu tokiems *anti suit injunction*.

Taip pat galima būtų svarstyti, kad kadangi Jungtinės Karalystės teismų sprendimai (taigi ir dėl *anti suit injunction*) Europos Sąjungoje po „Brexito“ bus palyginti sunkiau pripažįstami ir vykdomi, tai šalys siektų tokių ribojimų arbitražuose (kurių sprendimai pripažįstami ir vykdomi vadovaujantis

---

[108] Kai kurių autorių teigimu, minėtasis Briuselis I bis reglamento preambulės 12 punktas sustiprina Niujorko konvencijos taikymą (Ojiegbe, 2020, p. 231).

[109] Autoriai daro išvadą, kad radikalesnės Briuselis I reglamento korekcijos buvo atmestos, ir tai iliustruojama tuo, kad atitinkamos pro-arbitražinės nuostatos atgulė tik Briuselis I bis reglamento preambulėje (o ne pagrindiniame tekste). Kita vertus, ESTT suformuluota praktika *Grovit* byloje išliksianti nepakitusi. Taigi Briuselis I bis reglamentas ir toliau draudžiantis *anti suit injunction*, kurių paskirtis – jas išduodantiems teismams užsitvirtinti savo jurisdikciją (Ojiegbe, 2020, p. 245–247).

Niujorko konvencija, turinčia savotišką imunitetą nuo „Brexito“ neigiamo poveikio). Tačiau atlikta šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad tokie šalių prašymai ir atitinkami arbitražų sprendimai – mažai tikėtini.

2.6. Lis pendens ir anti suit injunction sąveika po „Brexito“

Autoriams sutariant, kad *lis pendens* – labiau kontinentinės (civilinės) teisės tradicijos doktrinos reiškinys[110] (Hartley, 2022, p. 245), o *anti suit injunction* – bendrosios (anglosaksų) teisės sistemai būdingas institutas[111], pastebėtini tam tikri jų tarpusavio sąveikos aspektai, taip pat ir „Brexito“ kontekste. Profesoriaus Mikelėno dar XXI a. pradžioje buvo pripažįstama (Mikelėnas, 2001, p. 164–165), kad ieškovui siekiant kuo greičiau iškelti bylą jis gali kreiptis su ieškiniu iš karto į kelių skirtingų valstybių teismus, o ir pareiškęs ieškinį vienos valstybės teisme, bent jau teoriškai, disponuodamas neribotais resursais, vėliau gali kreiptis su tapačiu ieškiniu į kitos valstybės teismą[112].

---

[110] Paminėtina, kad kontinentinės Europos valstybėse pirmosios teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo konvencijos atsirado 1899 m. (pavyzdžiui, 1899 m. Belgijos ir Prancūzijos Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismų ir arbitražų sprendimų ir autentifikuotų dokumentų galiojimo ir vykdymo) ir jau dalyje tokių ankstyvųjų konvencijų buvo skiriama dėmesio *lis pendens* institutui (Kruger, 2008, p. 278).

[111] Kaip ir, beje, kitur darbe aptariama Škotijoje (t. y. mišrioje bendrosios-civilinės teisės tradicijos jurisdikcijoje) XIX a. pabaigoje atsiradusi (o pačių škotų autorių teigimu, ji ten buvusi ir „išrasta“ (Brannigan, 2022, p. 84)) *forum non conveniens* doktrina, kuri ilgainiui galiausiai XX a. pabaigoje buvo perimta ir Anglijos teismų (Kruger, 2008, p. 284; Hartley, 2022, p. 245, 247). Tačiau, kaip rodo ir darbe cituojami profesoriaus Mikelėno tyrimai, ši doktrina XX a. pabaigoje taikyta ir kitose valstybėse – Australijoje, JAV, Kanadoje, Naujoje Zelandijoje, Izraelyje, Švedijoje ar Japonijoje, bet, jo teigimu, pripažįstama ir Europos Sąjungoje. Vis dėlto, kritiškai vertintinas profesoriaus Mikelėno pateikiamas šios doktrinos pripažinimo Europos Sąjungoje pavyzdys – byla, kurioje nukentėjusių asmenų ieškiniai buvo pareikšti ne dukterinei įmonei Indijoje, kur ir įvyko žalą sukėlusi avarija, o patronuojančiajai įmonei JAV. JAV teismai remdamiesi *forum non conveniens* doktrina pareiškė, kad byla nepriklausė jų jurisdikcijai. Akivaizdu, kad nė viena iš reikšmingų kaip pavyzdys pateikiamos bylos aplinkybių ar aktualių jurisdikcijų nesusijusi su Europos Sąjunga, o tai turėjęs būti būtent *forum non conveniens* doktrinos pripažinimo būtent Europos Sąjungoje pavyzdys (Mikelėnas, 2001, p. 162–163).

[112] Angliškoje literatūroje vadinamų „lenktynių“ (į teismą) – kas greičiau pareikš ieškinį sau palankiame teisme – aptarimas nėra šio darbo dalykas, tačiau, viena vertus, sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad tokiose lenktynėse neišvengiamai nukenčia tradicinė ikiteisminė ginčo nagrinėjimo stadija, kai abi pusės gali būti nesuinteresuotos ginčą spręsti ne teismo keliu, nes tokiu būdu taip pat informuos apie patį nesutarimo faktą ir, neišvengiamai, ginče užimamą poziciją ir naudojamą argumentų liniją (Bell, 2003, p. 65). Kita vertus, angliškoji teismų praktika nuo

Lis pendens doktrinai esant įtvirtintai „Briuselio režimo“ teisės aktuose (Briuselis I bis reglamento 29 straipsnyje, o anksčiau, atitinkamai, Briuselio reglamento 27 straipsnyje, o dar anksčiau – Briuselio konvencijos 21 straipsnyje), taigi, kaip ir minėta, visų pirma esant labiau kontinentinės teisės tradicijos reiškiniu, o *anti suit injunction* esant originaliai bendrosios teisės tradicijos institutu, „Brexitas“ natūraliai suponuotų Jungtinės Karalystės žingsnį tolyn nuo *lis pendens*, kad ir to paties *anti suit injunction* naudai, kaip buvo minima aukščiau. Vis dėlto, tyrimo rengimo metu nerandama tokio pokyčio patvirtinimo praktikoje.

Apibendrinant pasakytina, kad *anti suit injunction* – ryškus bendrosios teisės tradicijos institutas, kurio susigrąžinimui „Brexitas“, viena vertus, turėjęs savotiškai teigiamą įtaką. Kita vertus, šio instituto susigrąžinimas vertintinas kaip tam tikras tarpusavio pasitikėjimo, kaip iki šiol visuotinai Europos Sąjungoje pripažinto Europos Sąjungos civilinio proceso teisės principo, erozijos pavyzdys. Galiausiai – tik laiko klausimas, kada *anti suit injunction* bus Jungtinės Karalystės teismo pritaikytas bylos, nagrinėjamos Lietuvos teisme, atžvilgiu. Taip pat pasakytina, kad nors *anti suit injunction* susigrąžinimas – savotiškas Jungtinės Karalystės laimėjimas po „Brexito“, abejotina, ar tokio laimėjimo perspektyva buvusi tarp esminių argumentų priimant sprendimą išstoti iš Europos Sąjungos ir ar tai turės įtakos tarptautinių komercinių santykių dalyviams sprendžiant dėl jų ginčus potencialiai nagrinėsiančios institucijos (Windthorst *et al.*, 2021, p. 270). Autoriaus vertinimu, šis aspektas išvis nebuvo svarstomas priimant sprendimus „Brexito“ kontekste.

2.7. Ateities tyrimų pasiūlymai ir perspektyvos

„Brexito“ sąlygoti tarptautinio civilinio proceso srities įvykiai, viena vertus, iliustruoja Lietuvos autorių teiginį, kad užsienio teismų, taip pat ir arbitražų sprendimų pripažinimo procedūrai būdingi nuolatiniai pokyčiai, vis naujų teisės aktų priėmimas tiek tarptautiniu, tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmenimis, o taip pat besikeičianti teismų praktika bei doktrina, plečianti teisės mokslo ribas ir daranti jį vis sudėtingesniu (Višinskis *et al.*,

XIX a. yra ištikima logikai, kad teismas, remiantis taip pat ir ginčo šalių autonomija procese, neturi nei moralinės, nei iš teisės aktų kylančios teisės apriboti ieškovo galimybių naudotis jam suteikiamomis teisėmis bylinėjimosi procese (*Peruvian Guano*, 1883).

2020, p. 503)[113]. Kita vertus, net ir autorių pripažįstamoje kaip vienoje labiausiai politizuotų tarptautinės privatinės teisės sričių – užsienio teismų sprendimų pripažinime ir vykdyme – įvykusi reikšminga konvergencija. Ją iliustruoja tai, kad tiek lietuvių autoriai (L. Gumuliauskienė, profesorius Mikelėnas) tiek anglų kalba rašę mokslininkai (profesorius Hartley) pripažįsta poreikį atsisakyti abipusiškumo kaip užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo principo ir prioritetą teikti privačių subjektų teisių užtikrinimui, sutardami, kad teisinė pagalba teikiama ne užsienio valstybei, o privačiam asmeniui (Gumuliauskienė, 2008, p. 183; Mikelėnas, 2001, p. 199; Hartley, 2022, p. 382).

Savotiškai apibendrinant visa, kas išdėstyta šiame darbo skyriuje, darbo autoriaus nuomone, pasakytina, kad *ateities* šios srities tyrimai *teoriškai* galėtų analizuoti Europos Sąjungos „Briuselio režimo“ ir darbe aptariamų Hagos konvencijų bei nacionalinių tarptautinės privatinės teisės normų režimo ir kitų susijusių, darbe aptariamų klausimų, santykį Jungtinės Karalystės, kaip pirmos ir (bent jau kol kas) vienintelės pasaulio istorijoje valstybės, „Brexito“ pagalba perėjusios iš vieno teisinio režimo į kitą, kontekste[114]. Pirma, tokie tyrimai galėtų būti vykdomi ateityje – dėl darbo rengimo metu esančios ribotos reikšmingų pavyzdžių imties atlikta šaltinių analizė neleidžia teigti, kad jau esama pakankamai susijusio realus bylinėjimosi pavyzdžių, kad jų

---

[113] Cituojami Lietuvos autoriai, pripažindami klausimo sudėtingumą ir remdamiesi Europos teisėjų tarybos nuomone, skatina teisėjų specializaciją, kuri leistų užtikrinti bylų nagrinėjimo kokybės augimą, teismų efektyvumą, teisinį tikrumą ir pan. (Višinskis *et al*. 2020, p. 504), manytina, ir konkrečiai aptariamoje užsienio teismų sprendimo pripažinimo ir vykdymo srityje.

[114] „Briuselio režimo“ ir Hagos konvencijų režimo skirtumams nesant tiesiogiai šio darbo dalyku, paminėtina, kad net ir paviršutiniška šio klausimo analizė leidžia įžvelgti tam tikrus skirtumus. Pavyzdžiui, 2019 m. Hagos konvencijos 2 straipsnio 1 dalies j punktas mini, kad ši konvencija netaikoma ginčams dėl viešųjų registrų įrašų galiojimo, nelaikydama jų civiliniais ar komerciniais ginčais. Tuo tarpu Briuselis I reglamento 22 straipsnio 3 dalis numato išimtinę tokių klausimų sprendimo jurisdikciją (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 62). Taip pat 2019 m. Hagos konvencija, manytina, sąmoningai nutyli, ar ji būtų taikoma teismų sprendimams dėl piniginių (sutartinių) nuobaudų, kai Briuselis I bis reglamento 55 straipsnio ir, atitinkamai, Lugano konvencijos 49 straipsnio nuostatos konkrečiai mini, kad teismui galutinai nusprendus dėl nuobaudos sumos, tokio teismo sprendimo pripažinimas ir vykdymas patektų į „Briuselio režimo“ taikymo sritį. Dar daugiau, ESTT savo 2011 m. sprendime *Realchemie Nederland* byloje konkrečiai pripažino, kad „Briuselio režimas“ apskritai, ir Briuselis I bis reglamentas konkrečiai taikomi sprendimams dėl nuobaudų, mokamų į valstybės biudžetą, kylančių iš ginčų tarp privačių subjektų (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 74). Kitas skirtumo pavyzdys – kiek platesnis Hagos konvencijų režimo taikymas patenkinus priešieškinį (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 105).

pagrindu galėtų būti vykdomi rimti aptariamos srities tyrimai ir daromos toli siekiančios išvados. Su tuo, kad bet kokie gilesni šios srities tyrimai šiame etape būtų ankstyvi, sutinka ne tik daugelis šiuo klausimu pasisakiusių autorių (Windthorst *et al.*, 2021, p. 264), bet ir Europos Parlamentas savo 2023 m. ataskaitoje dėl Europos Sąjungos bendradarbiavimo su Jungtine Karalyste civilinėse ir komercinėse bylose (European Parliament, 2023, p. 46). Ir antra, manytina, kad jie galėtų būti vykdomi labiau teoriniame nei praktiniame lygmenyje, kadangi šio tyrimo tikslais jau atlikta analizė leidžia daryti išvadą, kad tarptautinės privatinės teisės problemų arba, viena vertus, nesama tiek daug, arba, kita vertus, jos nesančios tiek reikšmingos, kad būtų esminiu pagrindu atitinkamų procesų dalyviams priimant fundamentalius sprendimus. Kitaip tariant, viena vertus, tarptautinių komercinių ginčų dalyviai nors ir vertins „Brexito“ sukeltas problemas savo bylinėjimosi taktikos ar strategijos kontekste, tačiau vargu ar jos turės lemiamos įtakos priimant reikšmingus sprendimus. Šia prasme, paminėtina, pavyzdžiui, autorių pirminiuose tyrimuose daroma išvada, kad sunku pasakyti, ar arbitražo kaip ginčų sprendimo institucijos sąlyginai labiau augantis palyginti su Londono komerciniais teismais populiarumas sukeltas „Brexito“, ar apskritai augančio pasitikėjimo arbitražu dėl jo konkrečių pranašumų, pavyzdžiui, proceso konfidencialumo (Windthorst *et al.*, 2021, p. 267). Kiti autoriai prognozavę, kad pripažįstant ir vykdant teismų sprendimus taikant nacionalinius režimus neturėtų kilti didelių problemų nei Europos Sąjungos valstybėse narėse, nei Jungtinėje Karalystėje. Dar daugiau, atsiranda ESTT praktika, numatanti galimybę savotiškai plėsti Briuselis I bis reglamento taikymą sprendimų, priimtų trečiosiose šalyse (taigi ir Jungtinėje Karalystėje), vykdymui Europos Sąjungos valstybėse narėse, kai bent vienoje iš jų atitinkamas trečiosios valstybės teismo sprendimas jau buvo pripažintas užtikrinant proceso rungtyniškumą ir laikantis viešosios tvarkos[115]. Tokia praktika kai kurių autorių vertinama kaip rizikinga, atsižvelgiant į atskirų Europos Sąjungos valstybių narių užsienio teismų sprendimų pripažinimo nacionalinių režimų ypatumus (Lazić, Okoli, 2022, p. 233–234; van Calster, 2022b; ESTT sprendimas *J v H Limited* byloje, 2022). Tačiau pastebėtina, kad dar Briuselis I reglamento galiojimo laikotarpiu jo tyrėjai siūlydami galimus pakeitimus

[115] Aptariamame 2022 m. ESTT sprendime ginčas kilo Jungtinės Karalystės teisme (iki jos išstojimo iš Europos Sąjungos) pripažinus du Jordanijos teismo sprendimus ir bandant tokį Jungtinės Karalystės teismo sprendimą įvykdyti Austrijoje (ESTT sprendimas *J v H Limited* byloje, 2022). Pataisytini autoriai klaidingai nurodantys, kad prejudicinio sprendimo į ESTT kreipęsis būtent Jungtinės Karalystės teismas, kadangi tai padaręs bylą nagrinėjęs Austrijos teismas (Lazić, Okoli, 2022, p. 235).

minėjo, kad į šį teisės aktą galimai įtrauktinas atskiras skyrius, dedikuotas jurisdikcijos atsisakymui Europos Sąjungos valstybėje narėje trečiosios šalies teismo jurisdikcijos naudai, ypač kalbėdami apie ginčus, susijusius su nekilnojamuoju turtu, esančiu tokioje valstybėje. Atitinkami autoriai taip pat teikė konkrečius pasiūlymus dėl susijusių reglamento nuostatų tobulinimo – naujų galimų reglamento straipsnių konkrečias formuluotes (Kruger, 2008, p. 399–402)

Kita vertus, „Brexito“ keliami iššūkiai tarptautinei privatinei teisei net jei tam tikrais atvejais ir galėtų būtų laikomi fundamentaliais, neišvengiamai paklus politinei susitariančiųjų šalių logikai ir daug labiau politinei ar ekonominei nei teisinei jų darbotvarkei. Šia prasme sutiktina su autoriais darančiais išvadą, kad jei Hagos konvencijų režimas būsiantis nepakankamas, Europos Sąjunga ir Jungtinė Karalystė gali norėti sudaryti dvišalę sutartį dėl bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose, tačiau tam, pirmiausia, būtų reikalingas politinis sutarimas, kurio buvo stokojama (Lazić, Okoli, 2022, p. 239). Autoriaus nuomone, net ir esant politiniam sutarimui, praktinis tokio atskiro susitarimo poreikis artimiausiu metu, *inter alia* tiek Europos Sąjungai, tiek Jungtinei Karalystei esant 2019 m. Hagos konvencijos šalimis narėmis, gali būti nepakankamas, kad tokia sutartis būtų sudaryta.

Įvairių šiame darbo skyriuje analizuotų teisės aktų vertintojai, lygindami jų turinį, išskiria kelis pagrindinius jų skirtumus. Vieni autoriai atkreipia dėmesį į fundamentalų Briuselis I bis reglamento ir 2019 m. Hagos konvencijos skirtumą – reglamentui esant „dvigubu“ instrumentu, t. y. skirtu, kaip ir minėta, tiek jurisdikcijai, tiek sprendimų priėmimui ir vykdymui, konvencija skirta tik sprendimų pripažinimui ir vykdymui (Lazić, Okoli, 2022, p. 226). Tačiau esama ir konkretesnių, kitų autorių minimų skirtumų. Pavyzdžiui, pirma, pagal teismų sprendimų, kuriems jie taikomi, pobūdį, „Briuselio režimo“ instrumentai – Briuselis I bis reglamentas ir Lugano konvencija taikomi ne tik užsienio teismų sprendimams dėl esmės, bet ir tam tikra apimtimi – užsienio teismų sprendimams dėl reikalavimų užtikrinimo priemonių. Tuo tarpu nei 2005 m. Hagos konvencija, nei 2019 m. Hagos konvencija tokio pobūdžio sprendimams netaikomos (Gide, 2024), jos taikomos tik sprendimams dėl ginčo esmės. Atitinkamai, nepriklausomai nuo Jungtinės Karalystės prisijungimo prie 2019 m. Hagos konvencijos, teismų sprendimai dėl reikalavimų užtikrinimo priemonių, vartojant CPK terminologiją, taip pat ir laikinųjų apsaugos priemonių taikymo, bus pripažįstami ir vykdomi remiantis atitinkamais nacionaliniais režimais. Antra, „Briuselio režimo“ teisės aktai civilinį ir komercinį bylų pobūdį aiškina plečiamai, tuo tarpu Hagos konvencijoms būdinga palyginti siauresnė civilinių ir komercinių ginčų apibūdinimo praktika. Apibendrindami savo

įžvalgas minėti komentatoriai iš Prancūzijos kol kas daro išvadą, kad bet kokiu atveju abejotina, ar Jungtinės Karalystės prisijungimas prie 2005 m. Hagos konvencijos ir 2019 m. Hagos konvencijos grąžins Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos bendradarbiavimą civilinėse ir komercinėse bylose į iki „Brexito“ buvusį lygį (Gide, 2024). Besiperšančios pirminės autorių minimos išvados suponuoja, kad po „Brexito“ komercinių santykių dalyviai iš Europos Sąjungos valstybių narių, kurių tarpusavio santykiams taikoma Anglijos teisė, bus labiau linkę rinktis arbitražą kaip ginčų sprendimo instituciją nei Anglijos teismus (Windthorst *et al.*, 2021, p. 267). Tokia išvada nuosekliai koreliuoja su „Briuselio režimo“ apskritai, taigi ir ne tik konkrečiai „Brexito“ kontekste, kritikų išsakomais argumentais, kad jis skirtas kitiems iššūkiams spręsti, būtent – susijusiems su europine integracija plačiąja prasme ir tarptautinio bylinėjimosi paprastinimu, o ne susijusiems su didelės vertės tarptautiniu komerciniu bylinėjimusi (Fentiman, 2017, p. 915).

Galiausiai, vėlesnių tyrimų tikslais identifikuotinas konkretus specifinis tarptautinės privatinės teisės mastu santykinai trumpas ketverių su puse metų laikotarpis, apie kurį jau buvo užsiminta aukščiau – nuo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos (t. y. nuo 2021 m. sausio) iki 2019 m. Hagos konvencijos įsigaliojimo Jungtinės Karalystės atžvilgiu (t. y. iki 2025 m. liepos). Teismų sprendimai bylose, prasidėjusiose jo metu, tiek Europos Sąjungos valstybių narių teismuose pripažįstami ir vykdomi Jungtinėje Karalystėje vadovaujantis nacionaliniu Jungtinės Karalystės režimu, tiek Europos Sąjungos valstybėse narėse, įskaitant Lietuvą, Jungtinės Karalystės teismų sprendimai tokiu metu pradėtose bylose pripažįstami ir vykdomi remiantis atitinkamais nacionaliniais režimais. Būtent šiuo laikotarpiu prasidėjusių teismo procesų Jungtinėje Karalystėje ir atskirose Europos Sąjungos valstybėse narėse teismų praktikos analizė galėtų pateikti reikšmingų įžvalgų dėl „Brexito“ sukeltų problemų, kiek tai susiję su teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimu ir vykdymu. Pastebėjus, kad minėtas laikotarpis palyginti trumpas ir baigiasi teisės akto, kurio turinys jau žinomas, įsigaliojimu, svarstytina, ar kompetentingi teismai neims 2019 m. Hagos konvencijos taikyti savotiškai iš anksto, žinodami, kad neilgai trukus šis teisės aktas bus bet kokiu atveju privalomai taikomas. Dar 2008 m. L. Gumuliauskienė savo jau cituotoje disertacijoje iškėlė hipotezę, kad pripažįstant ir vykdant užsienio teismų sprendimus remiantis nacionaliniais režimais, t. y. nesant tarpvalstybinio reglamentavimo, šalys galėtų remtis pareiškimų ir kitų dokumentų rengimo bei pateikimo tvarka,

numatyta būtent tarptautinės teisės aktuose (Gumuliauskienė, 2008, p. 93)[116]. Taigi, remiantis taip pat ir šia logika, darbo autoriaus vertinimu, asmenys, kreipdamiesi su pareiškimu pripažinti užsienio teismo sprendimą į užsienio valstybės teismą nesant tarpvalstybinio teisinio reglamentavimo, galėtų pasiremti ir būsimame, dar neįsigaliojusiame, teisiniame reglamentavime numatyta pareiškimų ir kitų dokumentų rengimo bei pateikimo tvarka. Dar daugiau, toks dar formaliai neįsigaliojusios Jungtinės Karalystės atžvilgiu 2019 m. Hagos konvencijos taikymas 2024 ir 2025 metais būtų nuoseklus „Brexito“ istorijoje, atsižvelgiant į aukščiau darbe aptariamą ankstesnį tuomet dar neįsigaliojusio Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo taikymą 2021 m. pirmoje pusėje. Taigi, autoriaus vertinimu, darytina išvada, kad 2019 m. Hagos konvencija bus atitinkamų suinteresuotų šalių pagal poreikį ir situaciją remiamasi siekiant pripažinti ir vykdyti sprendimus bylose, prasidėjusiose taip pat ir dar iki jos formalaus įsigaliojimo (Jungtinės Karalystės atžvilgiu).

2.7.1. Viešosios tvarkos ir tarpusavio pasitikėjimo evoliucijos tyrimai

Vėlesniuose tyrimuose taip pat galėtų būti nagrinėjami „Brexito“ sukelti ar jo sąlygoti požiūrių į viešąją tvarką, prieštaravimas kuriai gali būti pagrindu nepripažinti užsienio teismo sprendimo, ir Europos Sąjungos civilinio proceso teisės, bet kai kurių autorių teigimu – ir Europos Sąjungos konstitucinės santvarkos (Lonardo, 2022a, p. 15), pagrindinio principo – tarpusavio pasitikėjimo, pokyčiai.

Prieštaravimas viešajai tvarkai galiausiai išlikęs Briuselis I bis reglamento 45 straipsnyje kaip pagrindas nepripažinti kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimo, tačiau pripažįstama, kad šis pagrindas taikomas labai retais atvejais ir tik esant tam tikroms sąlygoms. Prieštaravimas viešajai tvarkai tebėra pagrindu nepripažinti užsienio teismų sprendimus ir pagal 2019 m. Hagos konvenciją (2019 m. Hagos konvencijos 7 straipsnio 1 dalies c punktas). Atitinkamai, grįžtant prie jau išdėstytų argumentų šia tematika manytina, kad tikslinga atskirai tirti viešosios tvarkos išlygos likimą teisminio bendradarbiavimo (civilinėse ir komercinėse bylose) su Jungtine Karalyste santykiuose po „Brexito“. Tokiuose tyrimuose konkrečiai keltinas

[116] Vis dėlto cituojama autorė perspėja suinteresuotus asmenis įvertinti pareiškimo pripažinti užsienio teismo sprendimą užsienio valstybėje pliusus ir minusus („už“ ir „prieš“), įskaitant papildomas išlaidas, laiko sąnaudas ir sąlyginę galimybę, kad sprendimas bus pripažintas ir pradėtas vykdyti (Gumuliauskienė, 2008, p. 93). Svarstytina, ar visų aptariamų aplinkybių vertinimas iš esmės nenulemtų, kad teisingumas nebūtų įvykdomas – kai nors palankus teismo sprendimas vienoje valstybėje ir priimtas, tikimybė jį pripažinti ir įvykdyti atsakovo ar jo turto buvimo vietoje tokia nedidelė, kad bylą laimėjęs ieškovas net nesiimtų to daryti.

klausimas, ar po „Brexito“ viešoji tvarka, iš Jungtinės Karalystės teismų perspektyvų – Europos Sąjungos valstybėse narėse ir, atitinkamai atvirkščiai, iš Europos Sąjungos valstybių narių teismų perspektyvų – Jungtinėje Karalystėje, pasikeitusi tiek, kad turi būti vertinama kitaip (griežčiau), nei Jungtinei Karalystei tebesant Europos Sąjungos valstybe nare. Autoriaus nuomone, „Brexitas“ neturėtų sudaryti pagrindo nei Jungtinės Karalystės, nei Europos Sąjungos (valstybių narių) teismams vertinti, kad viešoji tvarka (Jungtinėje Karalystėje ar Europos Sąjungos valstybėse narėse) pasikeitusi pakankamai, kad prieštaravimas jai galėtų sudaryti pagrindą nepripažinti atitinkamos užsienio valstybės teismo sprendimo.

Aptariamu klausimu aktuali 2025 m. Lietuvoje Mykolo Romerio Universitete apginta M. Kirkučio disertacija „Viešosios tvarkos pažeidimas kaip teismo sprendimo nepripažinimo pagrindas pagal Reglamentą Briuselis IA“. Minėtas autorius savo tyrime nevertina Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos aplinkybės viešosios tvarkos pažeidimo kaip teismo sprendimo nepripažinimo pagrindo kontekste. Netgi priešingai, naudodamasis Jungtinės Karalystės teisės doktrina, tiesa, publikacijomis paskelbtomis iki „Brexito“, autoriaus vertinimu, M. Kirkutis neakivaizdžiai pritartų ir šiame darbe išsakomiems teiginiams dėl to, kaip turėtų būti vertinama viešoji tvarka minėtame kontekste (Kirkutis, 2025).

Manytina, kad panašių nuoseklesnių ir platesnių tyrimų ateityje nusipelno ir tarpusavio pasitikėjimo principas, kaip Europos Sąjungos civilinio proceso teisės, o ir Europos Sąjungos konstitucinės dimensijos esminis institutas. Nors ir, kaip ir kitais aptariamais klausimais, abejotina, ar įmanoma pernakt Europos Sąjungos valstybių narių nacionaliniams teismams prarasti pasitikėjimą Jungtinės Karalystės teismų akyse, ir atitinkamai – Jungtinės Karalystės teismams prarasti pasitikėjimą Europos Sąjungos valstybių narių teismų akyse, tačiau pripažintina, kad Jungtinės Karalystės teismų sugrįžimas, pavyzdžiui, prie *anti suit injunction* instituto taikymo – tarpusavio pasitikėjimo principo erozijos po „Brexito“ pavyzdys. Iš kitos pusės, autoriaus vertinimu, tarpusavio pasitikėjimo principas gali peržengti Europos Sąjungos civilinio proceso teisės ribas ir būti argumentu Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės šalims taikant 2019 m. Hagos konvencijos nuostatas. Manytina, kad, nors ir pastebint tarpusavio pasitikėjimo principo eroziją, Jungtinės Karalystės buvusi narystė Europos Sąjungoje negali nedaryti įtakos tiek Jungtinėje Karalystėje pripažįstant Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimus, tiek, analogiškai – Europos Sąjungoje pripažįstant Jungtinės Karalystės teismų sprendimus, nepriklausomai nuo to, kokiu teisiniu pagrindu tai būtų daroma. Dar daugiau, sekant ESTT praktikos *Achmea* ir *CETA* bylose logika, tarpusavio pasitikėjimo principui, kaip

Europos Sąjungos konstitucinės teisės kategorijai, būdinga ir privaloma atitinkamų valstybių narystė būtent Europos Sąjungoje (ESTT sprendimas *Achmea* byloje, 2018; GA Bot išvada *CETA* byloje, 2019; ESTT nuomonė *CETA* byloje, 2019; Lonardo, 2022a, p. 15–16). Taigi, Jungtinei Karalystei nebesant tokia valstybe, nors kalbėjimas apie tarpusavio pasitikėjimo principo eroziją automatiškai po išstojimo iš Europos Sąjungos (pereinamojo laikotarpio pabaigos) galėtų būti kritikuojamas, pripažįstant narystę Europos Sąjungoje kaip pastarojo taikymo būtiną elementą, darytina išvada, kad laikui bėgant atitinkama erozija vertintina ne tik kaip natūrali ir suprantama, bet ir nuosekli atsižvelgiant į šio principo turinį.

Kritiškai vertindami Europos Sąjungos civilinio proceso teisę, autoriai mini, kad ji teikianti daugiau dėmesio Europos teisingumo erdvės veiklai nei tarptautinės prekybos ar trečiųjų šalių interesams (Kruger, 2008, p. 395). Atitinkamai, po „Brexito“ minėti reiškiniai gali priversti teisininkų bendruomenę pergalvoti nusistovėjusias tvarkas, atsižvelgiant į pasikeitusią realybę – neišvengiamą poreikį bendradarbiauti, taip pat ir tarptautinės prekybos srityje, su buvusia Europos Sąjungos valstybe nare.

2.7.2. Hagos konferencijos ateitis po „Brexito“

Nors, kaip aptarta darbe aukščiau, matyti, kad Jungtinė Karalystė po „Brexito“ tęs savo dalyvavimą Hagos konferencijoje ir naudosis jos įdirbiu, identifikuotini keli naujos realybės šiame kontekste aspektai. Pirma, pati Jungtinė Karalystė kalbėdama Hagos konferencijoje kaip atskira valstybė, gali turėti mažesnę įtaką nei anksčiau, kai jos pozicija buvo iš dalies ir Europos Sąjungos pozicija. Antra, pati Hagos konferencija apskritai ir jos dedikuota darbo grupė konkrečiai, nuo 2021 m. kurianti naują konvenciją, kuri skirta reglamentuoti susitarimus dėl jurisdikcijos, tikėtina, kitaip vertins Jungtinės Karalystės indėlį. Europos Sąjungos tolesnis dalyvavimas Hagos konferencijoje laikomas akivaizdžiu.

Planuojamos Hagos konferencijos naujos konvencijos dėl jurisdikcijos projektų komentatoriai iš Jungtinės Karalystės įvardindami argumentus svarsto galimybes joje bent tam tikra apimtimi įtvirtinti *forum non conveniens* doktrinos taisykles *lis pendens* taisyklių sąskaita. Svarstoma, kad vienų vertybių įtvirtinimas kitų sąskaita būtų ne tik neefektyvus, bet ir pareikalautų nepagrįstų ir istorinių nuolaidų iš civilinės teisės tradicijos atstovų. Atitinkamai prieinama išvados, kad toks sprendimas – menkai tikėtinas, ir raginama naujoje konvencijoje atrasti ir įtvirtinti kompromisą tarp *forum non conveniens* ir *lis pendens*, kuriuo būtų užtikrintas tiek ieškovo, tiek atsakovo, dalyvaujančių tarptautiniame ginče, interesų balansas (Brannigan, 2022).

Cituojamas 2001 m. pasirodęs konvencijos projekto tekstas, kuriame įtvirtintos tiek *lis pendens*, tiek *forum non conveniens*[117] ir tvirtinama, kad jame atrandama, nors pripažįstama, kad ir neideali, šių priešingų doktrinų nuosekli harmonija (Brannigan, 2022, p. 104). Verta priminti, kad nesutariant dėl tokios palyginti plačios apimties konvencijos turinio, anuomet buvo apsiribota siauresnės apimties 2005 m. Hagos konvencijos, šiuo metu savo 5 straipsnio 2 dalyje eliminuojančios galimybę taikyti *forum non conveniens*, priėmimu (Kruger, 2008, p. 306–307).

Svarstytina, ar minėta doktrinoje ir projekto lygyje anuomet pasiekta harmonija bus kada nors ateityje (t. y. po „Brexito“) įtvirtinta praktikoje – konkrečioje naujoje Hagos konvencijoje, atsižvelgiant į tam reikalingą įvairių šalių ir teisinių tradicijų atstovų sutarimą. Cituojami autoriai, viena vertus, ir patys abejoja ypač civilinės teisės tradicijos teismų galimybe atlikti byloje reikalingas analizes *ex oficio*, kita vertus – pritaria būtinybei užtikrinti komunikacijos, dialogo ir bendradarbiavimo kanalus tarp kelių teismų skirtingose valstybėse, potencialiai kompetentingų nagrinėti atitinkamą ginčą (arba jau tokį tapatų ginčą nagrinėjančių) (Kruger, 2008, p. 306). Sutiktina su teigiančiais, kad nacionaliniai teismai civilinėse ir komercinėse bylose mažiau linkę megzti tokį daug išteklių reikalaujanti dialogą, palyginti su jau įprastu tokiu bendradarbiavimu šeimos bylose. Vis dėlto, vadovaujantis taip pat ir cituojamų autorių pateikiamais *soft* tipo šaltiniais, manytina, kad toks dialogas ir komunikacija skatintini taip pat sprendžiant potencialius su paraleliniais procesais susijusius iššūkius. Taip pat autorių minima galima alternatyva – vien jurisdikcinių kolizijų sprendimo taisyklių neprivalomas sąrašas, numatantis arba sąrašą aplinkybių, į kurias teismas neturėtų atsižvelgti, arba atvirkščiai – nustatantis aplinkybes, į kurias atsižvelgti privaloma, kas abiem atvejais leistų ginčo šalims lengviau prognozuoti galimą teismo sprendimą dėl

[117] Autoriai, lyginę šiuos du institutus, mini ne tik jų skirtingą genezę (*lis pendens* – civilinės (kontinentinės) teisės tradicijoje, o *forum non conveniens* – bendrosios teisės tradicijoje, ir atitinkamą jų įtvirtinimą šių sistemų teisės šaltiniuose), bet ir tam tikrus kitus skirtingus jų aspektus. *Lis pendens* taisyklės griežtas pagrindas – eilės tvarka, o pamatinė vertybė – anksčiau darbe aptartas tarpusavio pasitikėjimas. Tuo tarpu *forum non conveniens* – gerokai lankstesnis ir užtikrina tinkamiausio teismo paiešką atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes, o ne tik į abstrakčias jurisdikcijos taisykles. Minėtus institutus vienija proceso ekonomiškumo, paralelinių procesų išvengimo ir prieštaraujančių sprendimų tapačiose bylose išvengimo tikslai. Dar daugiau, tie patys autoriai, cituodami Jungtinės Karalystės teismų praktiką, kurioje toje pačioje byloje kasacinis teismas sustabdė procesą dėl kitame teisme vykusio tapataus ginčo, o apeliacinis – dėl *forum non conveniens*, pastebi, kad Jungtinės Karalystės teismai pripažįsta tarp šių institutų esančius skirtumus, nors ir, kaip teigiama autorių, patiems teismams nėra aišku, kokie tie skirtumai (*Sarrio*, 1997; Kruger, 2008, p. 306, 311).

jurisdikcijos. Tokio sąrašo pagrindu galėtų būtų 2019 m. Hagos konvencijos 5 straipsnio sąrašas, nustatantis netiesioginius jurisdikcijos pagrindus jau sprendimo pripažinimo ir vykdymo stadijoje (Brannigan, 2022, p. 109–111).

Kitas šiame kontekste aktualus galimų ateities tyrimų aspektas susijęs su Europos Sąjungos kaip regioninės ekonominio bendradarbiavimo organizacijos dalyvavimu Hagos konferencijos teisės aktuose. Hagos konferencijai vystantis, atitinkamai 2007 m. pakeitus savo statutą ir pripažinus regioninių ekonominio bendradarbiavimo organizacijų galimybę prisijungti prie konferencijos rengiamų teisės aktų, Europos Sąjunga, kaip pirmoji tokia organizacija, prisijungė tiek prie 2005 m. Hagos konvencijos, tiek prie 2019 m. Hagos konvencijos, kai ši buvo priimta. Dar iki „Brexito“ autoriai svarstę, kad trečiųjų šalių konvencijų narių santykiuose su regioninėmis ekonominio bendradarbiavimo organizacijomis gali kilti iššūkių sprendžiant dėl konvencijų taikymo ir galimų pažeidimų – ar atitinkami galimi konvencijos taikymo pažeidimai organizacijos (Europos Sąjungos) pusėje daromi pačios organizacijos, ar konkrečios jos narės kaip suverenios valstybės. Pačia bendriausia prasme, šiame kontekste autoriai vaizdžiai pastebėję, kad Europos Sąjungą ir Hagos konferenciją sieja meilės–neapykantos santykiai, kadangi, nors abi norinčios veikti išvien, Europos Sąjunga siekianti daug glaudesnės integracijos, nei Hagos konferencija galinti pasiūlyti (Kruger, 2008, p. 367–368, 388, 390). Manytina, kad Europos Sąjungos valstybės narės laikydamosi konvencijų laikysis ir vidinės Europos Sąjungos disciplinos (teikdamos prioritetą vis glaudesnei integracijai Europos Sąjungoje, o ne santykiams su trečiosiomis šalimis), galimai ja pateisindamos ir savo atitinkamas konvencijų taikymo praktikas, kurios galėtų būti neigiamai vertinamos trečiųjų šalių, atitinkamų konvencijų narių.

Europos Sąjungai kaip regioninei ekonominio bendradarbiavimo organizacijai taikant Hagos konvencijas ir kiti aspektai gali būti aktualūs santykiuose su Jungtine Karalyste po „Brexito“. Pavyzdžiui, autoriai dar gerokai iki jo pastebėję, kad, ypač 2005 m. Hagos konvencija (kaip vienas ankstyvųjų Hagos konferencijos konvencijų pavyzdžių, prie kurių prisijungė Europos Sąjunga (kaip regioninė ekonominio bendradarbiavimo organizacija), neišskiria jos nuostatų taikymo organizacijoms ir valstybėms. Atitinkamai, galimi ginčai dėl to, kurios nuostatos ir kokia apimtimi taikomos ir įgyvendinamos organizacijos, o kurios – atskirų jos valstybių narių lygmenyje (Kruger, 2008, p. 367–368). Pastebėtina, kad Hagos konferencijos mokslininkų, konvencijų rengėjų atitinkamos išvados buvo padarytos, ir 2019 m. Hagos konvencijoje minėta problema, bent iš dalies, tikėtina, išspręsta atskirose jos nuostatose konkrečiai pasisakant dėl jų taikymo ir galiojimo regioninėms ekonominio bendradarbiavimo organizacijoms

(pirmiausia galvojant būtent apie Europos Sąjungą) (2019 m. Hagos konvencija). Svarstytina, ar galimos problemos nebus sprendžiamos teisės akto analogijos būdu – t. y. interpretuojant probleminius Europos Sąjungos narystės 2005 m. Hagos konvencijoje klausimus, pagal analogiją pasitelkiant 2019 m. Hagos konvencijos turinį ir taikymo praktiką.

Analogija, kaip teisės taikymo šalinant teisės spragas priemonė, ilgą laiką visuotinai pripažįstama ir Lietuvos autorių, taip pat mininčių, kad visose valstybėse pripažįstama teismo teisė tokiu būdu spręsti bylas (Mikelėnienė, Mikelėnas, 1999, p. 157–158; Lastauskienė *et al.*, 2020, p. 174)[118]. Visgi, lietuvių autorių taip pat pripažįstama, kad proceso teisės analogijos taikymo pavyzdžių teismų praktikoje nėra gausu (Driukas, Valančius, 2005, p. 186). Nors nuo cituojamos publikacijos pasirodymo ir praėję dvidešimt metų, per šį laikotarpį naujų reikšmingų teismų praktikos pavyzdžių aptariamoje srityje neatsiradę, taigi, anuomet darytos išvados ir apibendrinimai laikytini aktualiais.

[118] Pastebėtina, kad Lietuvos teisės praktikoje kurį laiką vykusi diskusija šiais klausimais. Autoriaus vertinimu, sutiktina su profesoriumi Mikelėnu, kritiškai įvertinusiu Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimo nuostatą, kurioje pastarasis nurodė, kad „spragų įstatymuose pašalinimas yra įstatymų leidėjo prerogatyva“ ir pritarusiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatui, 1998 m. gegužės 15 d. nutarime išreiškusiam savo palaikymą teismo teisei užpildyti teisės spragas taikant *inter alia* įstatymo ar teisės analogiją (LRKT 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas; LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas; Mikelėnienė, Mikelėnas, 1999, p. 158). Darbo rengimo metu teisės analogijos taikymas Lietuvos civilinio proceso teisėje įtvirtintas įstatyminiu lygiu – CPK 3 straipsnio 6 dalyje.

3. BYLINĖJIMOSI SU JUNGTINE KARALYSTE PROBLEMATIKA

Visos narės tarptautinius ginčus sprendžia taikiomis priemonėmis taip, kad nekeltų grėsmės tarptautinei taikai bei saugumui ir teisingumui
Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 3 dalis

Taikus tarptautinių ginčų sprendimas – XXI a. visuotinai pripažįstamas tarptautinės teisės principas, be kita ko, reiškiantis, kad ginčai sprendžiami teisinėmis priemonėmis. Pacituotai Jungtinių Tautų Chartijos nuostatai kalbant tik apie jos narių įsipareigojimą, viena vertus, darbo kontekste akcentuotina, kad Jungtinė Karalystė, kaip šiame darbo skyriuje aptariamų ginčų šalis, yra Jungtinių Tautų (Chartijos) nare. Kita vertus – visos Europos Sąjungos narės taip pat yra jos narėmis, o Jungtinių Tautų Chartija nesanti teisės aktu, prie kurio galėtų prisijungti tarptautinės regioninės bendradarbiavimo organizacijos, tokios kaip Europos Sąjunga. Tačiau taip pat ir lietuvių autoriai (profesorius Katuoka) pastebėję, kad Europos Sąjungos sutarties 21 straipsnyje nurodoma, jog Europos Sąjungos veiksmai tarptautinėje arenoje grindžiami principais, paskatinusiais jos sukūrimą, vystymąsi ir plėtrą, ir kurių įgyvendinimą ji skatina platesniame pasaulyje, taigi ir Jungtinių Tautų Chartijos laikymusi (Katuoka, 2013, p. 43). Atitinkamai, darytina natūrali išvada, kad kadangi viena iš ginčo tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos šalių būtų Jungtinių Tautų Chartijos šalimi, taip pat ir šiuo pagrindu, tokie ginčai spręstini taikiai, taigi – teisinėmis priemonėmis, netgi nepriklausomai nuo to, kad kita ginčo šalis – tarptautinė organizacija, kurią sudaro išimtinai Jungtinių Tautų Chartijos narės. Kaip ir minėta, bet kokiu atveju ji vienoje savo pamatinių sutarčių įsipareigojusi laikytis Jungtinių Tautų Chartijos, taigi ir taikaus tarptautinių ginčų sprendimo principo[119].

---

[119] Ypač „Brexito“ ir panašių situacijų kontekste, galėtų būti svarstoma, ar jėgos panaudojimo sprendžiant ginčus draudimas aktualus tik kalbant apie valstybes ir jų tarptautinius santykius, kas akcentuojama, pavyzdžiui, lietuviškojoje tarptautinės teisės doktrinoje (Katuoka, 2013, p. 43), ar tai aktualu ir kalbant apie tarptautines organizacijas, pavyzdžiui, Europos Sąjungą. Manytina, kad objektyviai vertinant tiek valstybių, kaip tarptautinių santykių subjektų, vaidmenį, tiek tarptautinių organizacijų pobūdį ir tikslą apskritai, taip pat ir tarptautinės organizacijos *per se* įsipareigoja laikytis susilaikymo nuo grasinimo jėga ir jos panaudojimo principo, taigi ir sprendžia visus kylančius ginčus taikiomis (teisinėmis) priemonėmis. Atitinkamai, XXI a. kritiškai reikėtų vertinti tarptautines organizacijas, kitaip interpretuojančias ginčų sprendimą ir

Kalbant toliau apie ginčus su Jungtine Karalyste kaip ginčo šalimi, jau konkrečiai „Brexito“ kontekste, neišvengiamai išskiriamos bent kelios tyrimo prasme reikšmingos analizės kryptys. Pirma, analizuotini ginčai, kylantys iš Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos apskritai, ir iš su tuo susijusių Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sudarytų sutarčių – Išstojimo sutarties bei Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo, konkrečiai. Antra – analizuotinas tokio esminio įvykio Jungtinės Karalystės teisės istorijoje kaip „Brexitas“ poveikis platesniame kontekste, pavyzdžiui, kiek tai susiję su tarptautinio investicinio arbitražo problematika Jungtinei Karalystei esant ne tik investicijas priimančia valstybe, bet ir valstybe, kurios investuotojai linkę investuoti užsienyje, taigi ir Europos Sąjungoje[120].

3.1. Ginčai kylantys iš Jungtinės Karalystės – Europos Sąjungos sutarčių

Kadangi ši darbo dalis skirta ginčams, kylantiems iš tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos sudarytų sutarčių, manytina tikslinga apžvelgti Europos Sąjungos naudojamas teisines priemones tarptautinių ginčų sprendimo srityje. Autoriai sutaria dėl kelių aspektų. Pirma, Europos Sąjungai būdinga savo sudaromose tarptautinėse sutartyse numatyti įvairius ir labai skirtingus ginčų sprendimo modelius. Antra, nors ir ne visos Europos Sąjungos sudarytos tarptautinės sutartys numato ginčų sprendimo mechanizmus (tačiau beveik visose dvišalėse sutartyse tokie mechanizmai numatomi (Lonardo, 2024, p. 9)), tos, kuriose tokie mechanizmai numatomi, remiasi PPO praktika. Įprastas modelis numato konsultacijas tarp sutarties šalių, kurių pagalba nepavykus išspręsti ginčo, viena iš šalių gali kelti arbitražo bylą, kurios pralaimėtoja susitaiko su arbitražo priimtu sprendimu ir jį vykdo. Praktikoje, bet koks formalus ginčas įprastai užbaigiamas neformalių konsultacijų etape. Pačia bendriausia prasme, Europos Sąjungos tarptautinėse sutartyse numatyti ginčų sprendimo mechanizmai labiau priklauso nuo materialaus teisinio santykio pobūdžio, nei nuo konkrečios tarptautinės sutarties kitos šalies, formos arba turinio. Pasitaiko sutarčių, numatančių arbitražą vienais

---

numatančias jėgos panaudojimo galimybę iškylantiems tarptautiniams ginčams spręsti.

[120] Viena vertus, laikant, kad Jungtinė Karalystė – labiau kapitalą eksportuojanti nei importuojanti valstybė, kita vertus – atsižvelgiant į darbe analizuojamą temą, t. y. bylinėjimosi su Jungtine Karalyste problemas, kalbant apie investicinį arbitražą koncentruojamasi ties Jungtine Karalyste, kaip investicijas priimančia valstybe, kaip potencialia atsakove tokiose arbitražo bylose. Kita vertus, pripažįstama, kad už šios analizės ribų paliekama Jungtinės Karalystės investuotojų, investuojančių kitose jurisdikcijose ir, esant poreikiui, norinčių savo teises ginti taip pat ir investicinio arbitražo pagalba problematika „Brexito“ kontekste (Lonardo, 2022b, p. 7).

klausimais ir mediaciją kitais sutartyje aptariamais klausimais. Vis dėlto, šioje mechanizmų įvairovėje pastebėtinos tam tikros tendencijos. Pavyzdžiui, pirma, su kuo geografiškai ir politiškai artimesne valstybe sudaroma sutartis, tuo didesnis Europos Sąjungos institucijų įsitraukimas. Antra, naujesnės sutartys įprastai formalesnės už sudarytas anksčiau (Lonardo, 2024, p. 2–4). Abi tendencijos aktualios ir pastebimos su „Brexitu“ susijusių sutarčių atžvilgiu – tiek Išstojimo sutartyje, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime, tačiau šių sutarčių pobūdis neišvengiamai laikytinas išskirtiniu palyginti su kitomis Europos Sąjungos sutartimis.

Cituojamas L. Lonardo nors ir pripažįsta Europos Sąjungą visus ginčus su kitais subjektais sprendžiant taikiomis priemonėmis, tačiau ir jos skirstomos į labiau prievartinio ir taikinamojo pobūdžio (Lonardo, 2024, p. 3–4)[121]. Visus ginčus sprendžiant taikiomis priemonėmis, vienas iš agresyviausių prievartinio pobūdžio būdų Europos Sąjungai pasiekti savo tikslų ginčo situacijoje – tarptautinių ekonominių sankcijų taikymas. Jas taikydama Europos Sąjunga siekia priversti tokių sankcijų adresatą elgtis jos norimu būdu, tai taip pat priemonė Europos Sąjungai skleisti savo vertybes už jos ribų (Lonardo, 2024, p. 6). Šia prasme ypač aktuali Europos Sąjungos partnerystės sutarties su Rusijos Federacija nuostata, iš esmės atkartojanti PPO pirmtako – Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos atitinkamą nuostatą, kad šalys gali imtis reikiamų priemonių siekdamos apginti savo interesus karo ar tarptautinių nesutarimų metu (ES–Rusija, 1994). Europos Sąjungai 2014 m. pritaikius ekonomines sankcijas Rusijos Federacijai dėl karo Ukrainoje, ESTT *Rosneft* byloje pasisakė, jog nebūtina, kad karo veiksmai būtų vykdomi vienos iš sutarties šalių (t. y. Europos Sąjungos arba Rusijos Federacijos) teritorijoje, kad Europos Sąjungos pagal tarptautinę sutartį taikomos tarptautinės sankcijos būtų teisėtos[122] (Lonardo, 2024, p. 7).

---

[121] Cituojamas autorius aktualiame tyrime apibendrino Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių ginčų sprendimo nuostatas ir ištyrė platų spektrą Europos Sąjungos sutarčių – nuo palyginti neformalių tarpusavio supratimo memorandumų dėl apmokestinimo, kuriuose nesama ginčų sprendimo nuostatų, iki kitame spektro gale esančių Europos Sąjungos sutarčių su mikro-valstybėmis (pvz., su Monaku), kurios pasirinkusios eurą kaip savo nacionalinę valiutą, kuriose numatyta išimtinė ESTT kompetencija spręsti iškylančius ginčus. Savo tyrime jis pastebėjo augantį ginčų sprendimo mechanizmų sudėtingumą, nuo senesnėse Europos Sąjungos tarptautinėse sutartyse įprastesnių politinių ginčų sprendimo priemonių, iki PPO įkvėptų teisinių ginčų sprendimo mechanizmų, plačiai taikomų Europos Sąjungos tarptautinėse sutartyse nuo 2000 m. (Lonardo, 2024, p. 4-6, 15).

[122] Taigi, pritaikant šią logiką aptariamai temai, viena vertus, nors praktikoje tai iš dabartinių perspektyvų sunkiai įsivaizduojama, jei Jungtinė Karalystė vykdytų karinius veiksmus trečiųjų šalių teritorijoje, manytina, kad Europos Sąjunga

Autoriai pripažįsta, kad visose Europos Sąjungos sudarytose tarptautinėse prekybos sutartyse esama ginčų sprendimo nuostatų ir nors ginčai pagal jas gali būti inicijuojami tik sutarčių šalių (Europos Sąjungos arba atitinkamos valstybės – kitos sutarties šalies), paplitusi praktiką, kad privačios interesų grupės atitinkamose pusėse vykdo lobizmą siekdamos savo interesų patenkinimo, net jei tam reikalingas ginčų sprendimas pagal tarptautinę sutartį. Tai nuosekliai nurodoma šį temos aspektą tyrinėjusio autoriaus (Lonardo, 2022b, p. 7–9; Lonardo, 2024, p. 9). Galiausiai – pats atitinkamos bylos iškėlimas gali būti laikomas pakankama spaudimo kitai sutarties pusei priemone pasiekti savo tikslų.

Kiti autoriai, svarstydami Europos Sąjungos ginčų su Jungtine Karalyste sprendimo galimus modelius, minėjo, kad yra bent trys galimi modeliai, remiantis narystės Europos Sąjungoje siekiančių valstybių pozicija ir situacija, kuri galėjo turėti įtakos Jungtinei Karalystei priimant atitinkamus sprendimus. Pirmajame modelyje valstybė savanoriškai pasirenka Europos Sąjungos teisminių institucijų jurisdikcijos elementus mainais į dalinę integraciją (narystės ELPA modelis[123]). Antrasis modelis pasireiškia Europos Sąjungos santykiuose su Turkija, kur kylantys ginčai perduodami spręsti Asociacijos tarybai, įkurtai 1963 m. Europos Sąjungos ir Turkijos asociacijos sutartimi. Trečiasis modelis pasireiškia Europos Sąjungos santykiuose su Šveicarija ir yra iš esmės nesusijęs su ESTT. Lyginantys šiuos tris modelius autoriai pastebi, kad pirmajame – ELPA/EEE – taikoma tiek Europos Sąjungos teisė, tiek ESTT jurisdikcija, tuo tarpu tiek „šveicariškasis“, tiek „turkiškasis“ modeliai nors ir lieka tam tikroje Europos Sąjungos teisės įtakoje, tačiau yra nepriklausomi nuo ESTT tiesioginės jurisdikcijos. Tęsiant lyginamąją analizę ir į ją įtraukiant jau ir Jungtinės Karalystės padėtį, pastebėtina, kad integracijos (ELPA/EEE, Turkijos ir Šveicarijos) modeliai turėtų būti savotiškai priešingi dezintegracijos (Jungtinės Karalystės) atvejui, esant priešingoms dominuojančioms idėjoms, t. y. integracijos atveju – norui dalyvauti bendrojoje rinkoje, tuo tarpu dezintegracijos atveju – norui iš jos pasitraukti.

---

analogiškai Europos Sąjungos ir Rusijos partnerystės sutarties atvejui galėtų Jungtinės Karalystės atžvilgiu pritaikyti tarptautines sankcijas gindama savo ekonominius interesus. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys, kad PPO ir Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos specifiškai siekia užkirsti kelią šalims naudotis saugumo išimtimi ginant savo ekonominius interesus. Vis dėlto, ESTT kol kas (taip pat ir minėtoje *Rosneft* byloje) giliau nenagrinėjęs šios temos (Lonardo, 2024, p. 7).

[123] Narystės ELPA modelio pritaikymo „Brexito“ atveju entuziastai – savaime suprantama, patys besinaudojantys juo ir siekiantys jį populiarinti naujose situacijose, pvz., ELPA teismo atstovai (Institute for Government, 2017). Daugiau jų pozicijai darbe neskiriama dėmesio.

Vis dėlto, autorių vertinimu, šis priešingumas neatsispindi pasirinktame bendradarbiavimo modelyje tiek, kiek būtų buvę galima to tikėtis (Terpan, Saurugger, 2022, p. 11–12).

Kalbant apie patį Europos Sąjungos polinkį spręsti kylančius ginčus teisinėmis priemonėmis, komentatoriai atkreipia dėmesį, kad Europos Sąjunga, viena vertus, linkusi vengti formaliai pasinaudoti ginčų sprendimo nuostatomis, esančiomis jos laisvos prekybos sutartyse su trečiosiomis šalimis, tačiau, kita vertus, noriai besinaudojanti institucine PPO ginčų sprendimo sistema (Peers, 2021). Šiame kontekste autorių atkreipiamas dėmesys, kad Jungtinė Karalystė PPO (kaip ir kitose organizacijose ir sutartyse, kurių narė ar, atitinkamai, šalis yra Europos Sąjunga)[124] po „Brexito“ nebetekusi galimybės savo požiūrio (ne tik ginčytinais klausimais, bet ir absoliučiai visais) reikšti per Europos Sąjungą, turinčią jau atitinkamai galingesnę derybinę poziciją ir autoritetą organizacijoje nei pavienė valstybė organizacijos narė, kokia dabar yra Jungtinė Karalystė (Santos Vara *et al.*, 2020, p. 2).

3.1.1. Ginčų kylančių iš Išstojimo sutarties sprendimas[125]

Kaip ir minėta darbo įvade, Jungtinė Karalystė nesutikusi su pirmine Europos Sąjungos pozicija dėl ginčų kylančių iš Išstojimo sutarties sprendimo, kai jie

---

[124] Autoriai teigia, kad Europos Sąjungos sutarčių duomenų bazėse randama virš 1100 tarptautinių sutarčių, sudarytų Europos Sąjungos ir Euroatom organizacijos (iš kurios Jungtinė Karalystė taip pat išstojusi „Brexito“ metu) su viso pasaulio valstybėmis, kurių tematika įvairi – nuo prekybos ir ekonominio bendradarbiavimo iki žmogaus teisių ir aplinkos apsaugos. Automatinis šių sutarčių perrašymas su Jungtine Karalyste ne visuomet gali būti svarstomas variantas, taip pat ir dėl to, kad priešinga atitinkamos sutarties šalis norėsianti pasinaudoti visai kita derybinių galių pusiausvyra kai dėl sutarties būtų deramasi su Jungtine Karalyste kaip atskira valstybe, nei kai buvo deramasi su Europos Sąjunga kaip bloku. Pirminiai tyrimai rodo, kad būtent nuo iki „Brexito“ sudarytų sutarčių persirašymo Jungtinė Karalystė ir pradėjusi savo (įsivaizduojamą) kelią link tapimo ekonomine galia pasauliniu mastu, nesuvaržyta Europos Sąjungos teisės reikalavimų (Santos Vara *et al*., 2020, p. 2, 5).

[125] Pripažįstant, kad be žemiau aptariamo Jungtinio Komiteto, taip pat buvo įsteigta nauja speciali Išstojimo sutarties 159 straipsnyje numatyta ginčų sprendimo institucija Jungtinės Karalystės teisės sistemoje – Nepriklausoma monitoringo tarnyba (angl. *Independent Monitoring Authority*), jai dėmesio darbe neskiriama, kadangi ši institucija užtikrina Europos Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teises, taigi, manytina, jos kompetencijos nesusijusios su komercinių ginčų sprendimu. Vis dėlto, paminėtina, kad, pirma, nesama sutarimo dėl jos įsteigimo tikslaus momento. Išstojimo sutarties komentaro autorių teigimu, ši institucija pradėjusi veiklą pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigoje (Lieflander *et al*., 2021,

turėjo būti patikėti ESTT. Atitinkamai, Išstojimo sutarties komentaro autorių teigimu, sutarties šalims prireikę laiko susitarti dėl iš šios sutarties kylančių ginčų sprendimo nuostatų, ir jos pakankamai detalios (Lieflander *et al.*, 2021, p. 389). Aptariant jas, pirmiausia pasakytina, kad Išstojimo sutartis užkrauna ant Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės bendradarbiavimo pareigą – pirmiausia bendradarbiaudamos šalys įsipareigoja spręsti tarpusavio nesutarimus (Polak, 2023, p. 225).

Kalbėdami apie ginčus kylančius iš Išstojimo sutarties, autoriai pabrėžia jų simbolinį teisinį ir politinį unikalumą, akcentuodami, viena vertus, kad ši sutartis buvusi pirmoji ir kol kas vienintelė, kurios pagrindu buvo galima konceptualizuoti Europos Sąjungos ir jos buvusios valstybės narės išstojimo iš Europos Sąjungos santykius, taigi – ir jų tarpusavio ginčus. Kita vertus, autoriai pripažįsta, kad Išstojimo sutartis – reikšminga, kaip pirmas istorijoje fundamentalus ir teisiškai įtvirtintas bei šalis – tiek Europos Sąjungą, tiek Jungtinę Karalystę, kaip buvusią jos narę, – saistantis konsensusas tarp Europos Sąjungos ir jos buvusios (iš jos beišstojančios) valstybės narės (Lonardo, 2022b, p. 3). Sutiktina, kad Išstojimo sutarties pobūdis specifinis, tačiau ji neišvengiamai galėsianti būti pavyzdžiu bet kokioms panašioms sutartims ateityje (jei kuri iš esamų Europos Sąjungos valstybių narių nuspręstų išstoti). Vis dėlto, kritiškai vertintinas kai kurių autorių teiginys, kad ši sutartis laikytina tipine, modeline išstojimo iš Europos Sąjungos sutartimi (Lonardo, 2024, p. 12), ypač, kadangi tai tėra vienintelis tyrėjams prieinamas pavyzdys, ir jo pagrindu daryti toli siekiančias išvadas galėtų būti rizikinga. Neišvengiamai, bet kuri kita iš Europos Sąjungos išstosianti valstybė narė, jei

---

p. 363), o jos pačios teigimu – jau 2021 m. (Independent Monitoring Authority, 2024, p. 3). Antra, jos sudarymą ir veiklą reglamentuoja Jungtinės Karalystės 2020 m. Išstojimo iš Europos Sąjungos įstatymas (Lieflander *et al*., 2021, p. 363) Trečia, autoriai, cituodami taip pat ir Išstojimo sutarties 159 straipsnio 1 dalį, mini, kad šios institucijos galios prilyginamos Europos Komisijai, Europos Sąjungos piliečių teisių apsaugos srityje inicijuoti tyrimus savo iniciatyva dėl galimų Jungtinės Karalystės administracinių institucijų galimai įvykdytų Išstojimo sutarties pažeidimų (Lonardo, 2024, p. 13). Ir ketvirta, Nepriklausomai monitoringo tarnybai suteikiama teisė, sulaukus atitinkamų Europos Sąjungos piliečių skundų, kreiptis į kompetentingą Jungtinės Karalystės ginčų sprendimo instituciją su reikalavimu tinkamai ištaisyti įvykdytą pažeidimą. (Išstojimo sutarties 159 str. 1 d.).

Iš kitos pusės, prisimenant jau cituotą profesorės Barnard mintį, kad po „Brexito“ teisinė realybė kontroliuojama valstybių, t. y. Europos Sąjungos (valstybių narių) ir Jungtinės Karalystės, o ne individų ar privačių subjektų, kai tuo tarpu dėl Jungtinės Karalystės vykdomų galimų Išstojimo sutarties pažeidimų reiktų kreiptis į minėtą Nepriklausomą monitoringo tarnybą, dėl galimų Europos Sąjungos vykdomų sutarties pažeidimų reiktų kreiptis į Europos Komisiją (Lieflander *et al*., 2021, p. 388).

tokių būtų, stengtųsi išvengti Jungtinės Karalystės padarytų klaidų. Savaime suprantama, kad savo pamokas bus išmokusi ir Europos Sąjunga.

Lenkų autoriai pastebi, kad su ginčų sprendimu susijusios Išstojimo sutarties atitinkamos nuostatos ir susiję mechanizmai aprašyti joje stebėtinai detaliai ir teigia, kad tai nulemta Europos Sąjungos supratimo, kad bet kokie vėlesni kompromisai su Jungtine Karalyste gali būti sudėtingi, taigi norėta iš anksto pagal galimybes užkirsti kelią galimiems rimtiems nesutarimams (Gapsa, 2022, p. 50–51).

Nors didžiosios Išstojimo sutarties dalies galiojimo terminas ribotas – pereinamasis laikotarpis nuo jos įsigaliojimo 2020 m. vasario 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d., – ji liekanti aktuali *inter alia* ir ginčų sprendimui dėl to, kad jos galiojimo metu Jungtinės Karalystės padarytiems Europos Sąjungos teisės pažeidimams taikomos Išstojimo sutarties nuostatos ir išliekanti ESTT jurisdikcija susijusiems ginčams spręsti.

Autoriai pripažįsta, kad, pirma, Išstojimo sutarties ginčų sprendimo mechanizmų nuostatos išimtinės, t. y. sutarties šalys susijusius ginčus spręs tik pagal jas, ir antra, unikalu tai, kad nenumatyta jokių šios taisyklės išimčių. Iš trijų Išstojimo sutarties numatytų ginčų sprendimo modelių: pirmas – nacionalinių teismų, antras – ESTT ir trečias – arbitražo, – tik paskutinysis laikomas tradiciniu, o ESTT priskirta kompetencija – palyginti unikali visų kitų Europos Sąjungos sudarytų sutarčių kontekste, būdinga tik Išstojimo sutarčiai, tačiau būtent iš pačios Išstojimo sutarties unikalumo ir kylanti (Lonardo, 2022b, p. 18). Plačiau ESTT vaidmuo Išstojimo sutarties kontekste aptariamas darbo 4.1.1 skirsnyje. Bendrai pasakytina, kad nacionaliniams Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos valstybių narių teismams Išstojimo sutartimi suteikiama teisė kreiptis į ESTT prejudicinių sprendimų (Išstojimo sutarties 158 straipsnis), o specialieji Išstojimo sutarties arbitražai įpareigoti kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės interpretavimo (Išstojimo sutarties 174 straipsnis), kas plačiau aptariama minėtame darbo skirsnyje žemiau.

Ginčų sprendimui skirti Išstojimo sutarties 167–181 straipsniai. Komentatoriai pastebi, kad Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatos, viena vertus, nulemtos sutarties šalių geros valios, kaip tarptautinių santykių pamatinio principo, ir, kita vertus, kaip ir vėliau aptariamos Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo institucijos atveju, numatė įvairius einamuosius šalių konsultacijų ir bendradarbiavimo mechanizmus, užtikrinusius, kad joks realus ginčas nekiltų (Gapsa, 2022). Apibendrinusieji Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių ginčų sprendimo nuostatas pripažinę, kad toks (išankstinis) ginčų sprendimo būdas – būdingas įvairioms Europos Sąjungos sutartims (Lonardo, 2024, p. 4).

3.1.2. Išstojimo sutarties ginčų sprendimo institucija ir jos sprendimų vykdymas

Nors, kaip ir buvo minėta, Išstojimo sutartis laikytina istoriniu dokumentu, kai kurių komentatorių vertinimu, joje esančios nei santykių valdysenos ir bendradarbiavimo, nei ginčų sprendimo nuostatos nėra neįprastos. Jie pripažįsta, kad Išstojimo sutarties valdysenos ir ginčų sprendimo nuostatos atitinka įprastai tarptautinių sutarčių praktikoje aptinkamus ir, atitinkamai, jose esančius arbitražinius susitarimus. Taip pat komentatoriai mini, kad dėl šių nuostatų Europos Sąjungai ir Jungtinei Karalystei, kaip sutarties šalims, buvo palyginti nesudėtinga susitarti, išskyrus kiek tai susiję su ESTT vaidmeniu, kuris plačiau aptariamas darbo 4.1.1 skirsnyje (Lukic, 2020; Dougan, 2021, p. 188, 214).

Išstojimo sutartis numato jos šalių pareigą prieš keliant arbitražo bylą siekti susitarimo konsultacijų keliu vadinamajame Jungtiniame Komitete. Vienų autorių vertinimu, toks mechanizmas – neretai sutinkamas tiek PPO instrumentuose, tiek Europos Sąjungos sudarytose laisvos prekybos sutartyse (Larik, 2020, p. 12). Kiti autoriai pastebi, kad tokio organo steigimas – būdingas nuolatiniam bendradarbiavimui pagal ilgalaikes Europos Sąjungos tarptautines sutartis (pavyzdžiui, su Kanada ar Japonija), siekiant užtikrinti būtent sklandų ilgalaikį bendradarbiavimą pagal tokią atitinkamą sutartį (o ne išstojimo iš organizacijos ginčams spręsti) (Polak, 2023, p. 224). Manytina, kad toks organas buvo įsteigtas kaip kompromisas vertinant pačios Išstojimo sutarties unikalumą, kai šalys sutarė, kad net jei pastaroji ir skirta santykių pabaigai, tam, kad procesai įvyktų sklandžiai, gali praversti papildomas nuolatinis organas, kuriame atstovaujamos abi šalys. Atitinkamai, autoriai pastebi, kad Jungtiniam Komitetui skirtas Išstojimo sutarties 164 straipsnis, kaip ir keli kiti susiję Išstojimo sutarties straipsniai, buvo Jungtinės Karalystės priimti be didesnių diskusijų, kaip palyginti pažįstamos ir kitose minėtose Europos Sąjungos sutartyse jau matytos nuostatos (Lieflander *et al.*, 2021, p. 374).

Nepavykus išspręsti nesutarimų Jungtiniame Komitete, bet kuri iš šalių gali kreiptis dėl ginčo sprendimo penkių arbitrų arbitraže, administruojamame Nuolatinio arbitražo teismo. Išstojimo sutarties 171 straipsnio 1 dalies pagrindu Jungtinis Komitetas paskelbė dvidešimt penkių potencialių arbitrų sąrašą. Kiekviena iš šalių pateikia 10 kandidatų, o dar 5 kandidatai pateikiami abiejų šalių kartu. Natūralu, kad visi asmenys sąraše laikomi nepriklausomais ekspertais, pakankamai kvalifikuotais būti arbitrais tokio pobūdžio ginčuose. Taip pat pastebėtina, kad Išstojimo sutarties IX Priedo B dalis nustato

arbitražo kolegijų narių etikos kodeksą, siekiant užtikrinti jų nepriklausomumą ir interesų konfliktų vengimą.

Sudarant konkrečią kolegiją, šalys pasirinktų po 2 atstovus iš anksčiau pateiktų savo sąrašų ir šie 4 arbitrai išrinktų kolegijos pirmininką iš 5 Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės bendrai anksčiau pateiktų kandidatūrų. Nesant sutarimo dėl pirmininko kandidatūros, pagal Išstojimo sutarties 171 straipsnio 5 dalį iš minėtų 5 potencialių pirmininkų tarpo jį burtų keliu išrenka Nuolatinio arbitražo teismo sekretorius. Komentatoriai teigiamai vertina tiek vienos, tiek kitos pusės autoritetingų arbitrų pasirinkimą potencialiems arbitražams, jei tokių būtų (potencialių arbitrų sąraše – buvę EŽTT ar Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinių teismų teisėjai)[126]. Išstojimo sutarties 181 straipsnio 2 dalis užtikrina arbitrams imunitetą nuo teisminio persekiojimo Europos Sąjungoje ir Jungtinėje Karalystėje (Gapsa, 2022). Svarbi atitinkamos arbitrų kolegijos sudarymo data, kadangi nuo jos skaičiuojami terminai, per kuriuos arbitrai privalo pateikti savo sprendimą nagrinėjamame ginče. Išstojimo sutarties 173 straipsnis numato, kad arbitrų kolegija pateiks savo galutinį sprendimą Europos Sąjungai, Jungtinei Karalystei ir Jungtiniam Komitetui per 12 mėnesių, o skubiais klausimais – per 6 mėnesius. Terminų skaičiavimas stabdomas kreipimosi į ESTT laikotarpiu, o ši arbitražų pareiga kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų interpretavimo plačiau aptariama darbo 4.1.1.1 dalyje.

Išstojimo sutartis nuo XX a. pradžios veikiančiam Nuolatiniam arbitražo teismui priskyrė minėtą specifinį techninį vaidmenį ir įgaliojimus, kurie, komentatorių teigimu, leis sklandžiai veikti pagal Išstojimo sutartį sudarytam arbitražui. Lygindami minėtą Nuolatiniam arbitražo teismui Išstojimo sutartimi priskiriamą vaidmenį su kitais jo prisiimtais vaidmenimis ir vieta tarptautinės teisės institucijų sistemoje, autoriai, viena vertus, akcentuoja, kad tik valstybės gali būti Nuolatinio arbitražo teismo šalimis dalyvėmis, tačiau, kita vertus, pripažįsta, kad Išstojimo sutartimi su Nuolatiniu arbitražo teismu atlikti pasirinkimai yra nuoseklūs ir atitinka gerąją pasaulinę tarptautinių ginčų sprendimo praktiką (Gapsa, 2022, p. 45).

Arbitrų kolegijos veiklą reglamentuoja Išstojimo sutarties 180 straipsnis ir specialus arbitražo procedūros reglamentas, išdėstytas sutarties IX priedo A dalyje. Arbitrų kolegijos turėtų priimti sprendimus bendru sutarimu, o situacijose, kai tai neįmanoma – balsų dauguma, arbitrams nepublikuojant atskirųjų nuomonių.

---

[126] Šiame kontekste pažymėtina, kad į galimų Europos Sąjungos arbitrų pagal Išstojimo sutartį rezervinį sąrašą pateko ir du teisininkai iš Lietuvos – Vilenas Vadapalas ir Ignas Vėgėlė (Tarybos sprendimas, 2020).

Ginčų sprendimo nuostatas skirtingose Europos Sąjungos tarptautinėse sutartyse tyrinėję autoriai daro išvadą, kad nenuolatinis arbitražo pagal Išstojimo sutartį pobūdis dėl įvairių priežasčių laikytinas jo pranašumu – minima, kad kaskart galima pritaikyti kolegijos sudėtį konkrečiam ginčui, be to, aktualus šalių vaidmuo sprendžiant šiuos (arbitrų pasirinkimo) klausimus (Lonardo, 2024, p. 10).

Kalbant apie pagal Išstojimo sutartį sudaryto arbitražo sprendimų vykdymą, komentatoriai akcentuoja, kad šalims sudarius Išstojimo sutartį laisva valia, taip pat laisva valia turėtų būti vykdomi susitarimai pagal ją, įskaitant minėtų arbitražų sprendimus (Gapsa, 2022, p. 46) Tačiau, pastebėtina, kad šaliai nevykdant priimto jai nepalankaus sprendimo, laimėjusi šalis gali kreiptis į arbitražą dėl baudos skyrimo sprendimo nevykdančiai šaliai. Pagal Išstojimo sutarties 178 straipsnio 1 dalį, priimdamas sprendimą dėl baudos skyrimo arbitražas atsižvelgs į visas reikšmingas aplinkybes. Pagal Išstojimo sutarties 178 straipsnio 2 dalį šaliai, kurios atžvilgiu priimtas nepalankus sprendimas ir kuri nevykdo sprendimo dėl baudos paskyrimo, šalis ieškovė atsakomąja priemone[127] turi teisę nevykdyti tam tikrų Išstojimo sutarties (išskyrus jos Antros dalies, skirtos piliečių teisių užtikrinimui) bei kitų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sudarytų sutarčių nuostatų. Autoriai sutaria, kad su (atitinkamai) Europos Sąjungos arba Jungtinės Karalystės piliečių teisių užtikrinimu susijusių Išstojimo sutarties nuostatų nevykdymas kaip atsakomoji priemonė nepragrįstai įtrauktų į šalių ginčą su juo nesusijusius abiejų pusių subjektus – vartotojus, fizinius asmenis – ir priverstų nuo to kentėti (Lieflander *et al.*, 2021, p. 395–396).

Taip pat autoriai sutaria, kad, pirma, „kitų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sudarytų sutarčių“ prasme labiausiai aktuali sutartis – Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, ir, antra, pagal Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatas, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatų suspendavimas (įskaitant susijusias su prieiga prie vidaus rinkos) laikytinas priemone priversti Jungtinę Karalystę laikytis Išstojimo sutarties (įskaitant Šiaurės Airijos protokolą dėl jos (žr. 4.1.1.4 dalį žemiau)) (Larik, Wessel, 2022, p. 134). Ir trečia, buvo būtina susieti atsakomąsias priemones su kitomis sutartimis, kadangi Išstojimo sutartis (aptarianti Jungtinės Karalystės būtent išstojimo iš Europos Sąjungos klausimus) galinti būti nebeaktuali vėlesniuoju šalių santykių etapu. Pastebėtina, kad įsipareigojimų nevykdymas pagal būsimas šalių sutartis turės būti atliekamas pagal atitinkamas tokių sutarčių

[127] Tokios atsakomosios priemonės lietuviškame Išstojimo sutarties vertime, darbo autoriaus nuomone, netiksliai vadinamos taisomosiomis priemonėmis.

nuostatas, taip pat autorių pastebima, jog tokios būsimos sutartys gali numatyti, kad jų nuostatų vykdymo sustabdymas kaip atsakomoji priemonė vienai iš šalių nevykdant Išstojimo sutarties – negalimas. Atitinkamai, nuoseklu, kad Prekybos ir bendradarbiavimo sutartis, nors ir neminėdama Išstojimo sutarties, konkrečiai mini ribotą sąrašą nuostatų, kurių vykdymo sustabdymas negalimas šaliai nevykdant pagal ankstesnę tarp šalių sudarytą sutartį įsteigto arbitražo sprendimo (Lieflander *et al.*, 2021, p. 395–396).

Aptariama atsakomųjų priemonių teise gali būti pasinaudojama laikantis trijų tame pačiame Išstojimo sutarties 178 straipsnyje numatytų sąlygų. Pirma, šalis, kurios atžvilgiu tai atliekama, turi būti informuojama apie sutarties nevykdymą ne vėliau kaip prieš dešimt dienų iki atsakomojo sutarties nesilaikymo pradžios. Toks informavimas leidžia informuotai šaliai įvertinti, ar planuojamas nesilaikymas yra proporcingas, ir, jei jos vertinimu – ne, imtis atitinkamų veiksmų, t. y. kreiptis į tą patį arbitražą dėl atitinkamo sprendimo; inicijavus tokią proporcingumo vertinimo procedūrą, įsipareigojimų vykdymas negali būti stabdomas, kol nepriimamas arbitražo sprendimas dėl planuojamų veiksmų proporcingumo (Lieflander *et al.*, 2021, p. 396). Antra, privaloma įvertinti, ar būtent Išstojimo sutarties nuostatų (o ne kažkurios kitos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sudarytos sutarties) nesilaikymas yra tinkamiausia atsakomoji priemonė. Iš darbo rengimo laikotarpio perspektyvų galima būtų teigti, kad nuosekliau ir efektyviau galėtų atrodyti Prekybos ir bendradarbiavimo sutarties nesilaikymo variantas. Trečia, atsakomasis sutarties nuostatų nevykdymas turi būti proporcingas kitos pusės atliktam pažeidimui, atsižvelgiant taip pat ir į tai, ar buvo paskirta bauda ir ar nubaustoji šalis ją sumokėjo.

Galiausiai, kadangi po „Brexito“ Europos Komisija Jungtinės Karalystės atžvilgiu neturi SESV 260 straipsnyje numatytų įgaliojimų, leidžiančių skirti finansines nuobaudas ESTT sprendimų nevykdančioms valstybėms narėms, pagal Išstojimo sutarties 178 straipsnio 1 dalį galimas vienkartinės ar periodinės baudos skyrimas Jungtinei Karalystei laikytinas tam tikra minėto SESV 260 straipsnio alternatyva po „Brexito“. Sutariama, kad minėto Išstojimo sutarties straipsnio nuostatos buvo formuluotos remiantis ESTT praktika pagal SESV 260 straipsnį, visų pirma ESTT sprendimais dviejose Europos Komisijos bylose prieš, atitinkamai, Italiją (ESTT 2014 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje Nr. C-196/13, *Commission v. Italy*) ir Airiją (ESTT 2019 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje Nr. C-261/18, *Commission v. Ireland*). Atitinkamai, arbitražui nustatant baudos dydį vertinamas pažeidimo (sutarties nuostatų nesilaikymo ar ankstesnio arbitražo sprendimo nevykdymo) sunkumas ir trukmė.

Komentatoriai pripažįsta, kad, skiriant finansines nuobaudas pagal Išstojimo sutarties 178 straipsnio 1 dalį, arbitražui neprivaloma sekti SESV 260 straipsnio praktika – Išstojimo sutarties nuostatos arbitražui suponuoja diskreciją pačiam nuspręsti, ar jis galintis skirti vienu metu vienkartinę ir periodinę baudą, kaip nutikę SESV 260 straipsnio Europos Komisijos byloje prieš Graikiją (ESTT 2018 m. lapkričio 14 d. sprendimas byloje Nr. C-93/17, *Commission v. Greece*). Vis dėlto, minėtos Išstojimo sutarties nuostatos paskirtis akivaizdi – skiriama finansinė nuobauda turi būti pakankamai didelė, kad įtikintų pažeidėją įvykdyti ankstesnį arbitražo sprendimą. Arbitražui paskyrus finansinę nuobaudą, pagal Išstojimo sutarties 179 straipsnio 1 dalį, atsakovas turi pranešti ieškovui apie priemones, kurių ėmėsi anksčiau nevykdyto arbitražo kolegijos sprendimo įvykdymui, ir apie paskirtos baudos sumokėjimą. Pagal Išstojimo sutarties 179 straipsnio 2 dalį, šalims nesutariant ar ginčas išspręstas, dėl to pasisako tas pats arbitražas (Lieflander *et al.*, 2021, p. 395–396).

Apibendrindami Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatas, autoriai pripažįsta jų kompleksiškumą. Atitinkamai, potencialus politinis kompromisas ginčytinais klausimais (Jungtiniame Komitete ar kitame forume) – realesnė ginčų sprendimo priemonė, nei sėkmingas Išstojimo sutarties numatytų teisinių mechanizmų panaudojimas (Lonardo, 2022b, p. 22). Tačiau britų autoriai taip pat pastebi, kad jei Jungtinė Karalystė piktybiškai nesilaikytų Išstojimo sutarties ar piktnaudžiautų savo turimomis teisėmis kitu būdu, Europos Sąjungai beliktų minėti sudėtingi teisiniai mechanizmai (Dougan, 2021, p. 216). Vis dėlto, pripažintina, kad daryti tokias toli siekiančias išvadas, viena vertus, gali būti kiek ankstyva, kita vertus, atliktų šaltinių analizė leidžia daryti preliminarią išvadą, kad Išstojimo sutarties ginčų sprendimo mechanizmai gali ir nebūti praktiškai išbandyti. Taigi jie gali ir telikti teorinių svarstymų objektu, taip pat potencialiu pavyzdžiu kitoms Europos Sąjungos valstybėms narėms, jei kuri iš jų nuspręstų siekti išstojimo iš Europos Sąjungos. Vis dėlto, manytina, kad potencialios kitos išstojimo iš Europos Sąjungos sutartys idealiai neatkartos Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatų, o turės savitą specifiką, priklausomai tiek nuo atitinkamos siekiančios išstojimo Europos Sąjungos valstybės narės, tiek nuo konkrečių derybų dėl išstojimo dinamikos, taip pat ir nuo pasirinktos derybų taktikos.

3.1.3. Ginčų kylančių iš Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo sprendimas

Lygindami Išstojimo sutartį su Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimu, autoriai pirmiausiai atkreipia dėmesį ne tik į jų skirtingą paskirtį, bet ir į skirtingą šių sutarčių rengimo, sudarymo, ir, kas svarbiausia, taikymo laikotarpį. Išstojimo sutartis yra labiau retrospektyvinio pobūdžio: ji taikoma ribotu pereinamuoju laikotarpiu ir, Jungtinei Karalystei nusprendus jos taikymo nepratęsti (kaip aptarta aukščiau), iš esmės galioja tik iki šio laikotarpio pabaigos, taip pat taikoma tuo metu prasidėjusiems santykiams. Kitas jau minėtas svarbus aspektas yra tai, kad ji skirta aptarti būtent valstybės (narės) išstojimą iš tarptautinės organizacijos, taigi, svarstytina, ar šis aspektas nesantis tiek svarbus, kad reikalautų sudėtingesnių ginčų sprendimo mechanizmų. Tuo tarpu Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas taikomas neribotą laikotarpį ir yra orientuotas į ateitį, o jame aptariami santykiai tarp šalių, kurios bent jau teoriškai nėra tarpusavyje priklausomos (Dougan, 2021, p. 191). Kiti autoriai mini, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime ginčų sprendimo procedūros gerokai labiau detalizuotos nei Išstojimo sutartyje. Jie taip pat pastebi, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatyta daug daugiau išimčių iš bendro ginčų sprendimo mechanizmo, kai tuo tarpu Išstojimo sutartyje iš esmės visi galimai iškilsiantys ginčai turėtų būti sprendžiami bendra tvarka (Peers, 2021). Galiausiai, esama autorių akcentuojančių, kad Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatos susijusios su Europos Sąjungos institucine struktūra, o Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas – gerokai labiau prisotintas tarptautinės teisės elementų ir į ją orientuotas (Lonardo, 2024, p. 13). Toks požiūris suprantamas, atsižvelgiant į pasikeitusią Jungtinės Karalystės, kaip abiejų sutarčių šalies, padėtį. Pirmoji sutartis buvo sudaryta tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, veikiančios kaip iš Sąjungos išstojanti valstybė narė, o antroji – tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, jau turinčios trečiosios valstybės statusą.

Su ginčų sprendimu susijusios Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatos, jų analizės tikslais, lygintinos su kitomis Europos Sąjungos su trečiosiomis valstybėmis sudarytomis sutartimis, pavyzdžiui, laisvos prekybos sutartimis su Kanada, Kinija, Meksika, Pietų Korėja ar Vietnamu, taip pat asociacijos sutartimis, pavyzdžiui, su Ukraina ar Moldova. Autorių teigimu, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatytas ginčų sprendimo mechanizmas esąs sudėtingas, kupinas išimčių ir „išimčių iš išimčių“. Visgi pastebėtina, kad komentatorių vertinimu, Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės atstovų Prekybos ir bendradarbiavimo sutartimi pasiekti kompromisai – artimiausi būtent minėtai Europos Sąjungos laisvos prekybos

sutarčiai su Kanada (Hix *et al.*, 2022; Larik, Wessel, 2022, p. 130, 143)[128]. Tačiau autorių pripažįstama, kad sutartyje su Kanada esantis nuolatinis ginčų sprendimo tribunolas – labai specifinė institucija, kokios nenumato nei Išstojimo sutartis, nei Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas (Lonardo, 2024, p. 10–11)[129]. Taip pat esama autorių, kuriems Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo modelis artimas taikomam nuo 1995 m. Europos Sąjungos ir Turkijos santykiuose, tačiau atkreipiamas dėmesys į skirtumus, susijusius su Europos Sąjungos teisės taikymu ir gerokai detalesniais reikalavimais arbitrams Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime (Terpan, Saurugger, 2022, p. 12). Būtent tokios pozicijos laikosi ir pati Europos Sąjunga, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas yra labiau asociacijos nei laisvos prekybos sutartis. Tai patvirtinama ir Europos Sąjungos tarybai Prekybos ir bendradarbiavimo sutarties pagrindu nurodant SESV 217 straipsnį, kalbantį apie asociacijos santykius su trečiosiomis valstybėmis. Kita vertus, autoriai atkreipia dėmesį, kad politinės priežastys nulėmė tai, jog Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas nebuvo tiesiogiai įvardytas asociacijos sutartimi, nors Jungtinė Karalystė pastaruoju metu yra pasirašiusi asociacijos sutarčių trečiosiomis valstybėmis, pavyzdžiui, Egiptu (Larik, Wessel, 2022, p. 130–131). Bet kokiu atveju, visuomet pripažintina ypatinga

---

[128] Atskirai pastebėtina, kad esama tyrimų, vertinančių Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą kaip konkrečiai laisvos prekybos sutarties pavyzdį, tiek priskiriant jam iš to kylančias reikšmes, tiek vertinant, ką dar buvo įmanoma jame pasiekti per savotiškai klasikine tapusia laisvos prekybos sutarčių analizės prizmę. Šia prasme Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas laikomas „bazine“ laisvos prekybos sutartimi (Hix, 2018). Kiti autoriai tuo tarpu pastebi, jog Jungtinė Karalystė sąmoningai siekusi, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas būtų artimiausias būtent minėtai Europos Sąjungos laisvos prekybos sutarčiai su Kanada ir apimtų tik prekybos klausimus, tuo tarpu kitiems klausimams būtų sudaromos atskiros sutartys (Santos Vara *et al*., 2020, p. 2). Vis dėlto susitarimas su Kanada yra mišraus pobūdžio, todėl, atsižvelgiant į palyginti trumpą pereinamąjį laikotarpį po „Brexito“, analogiško susitarimo su Jungtine Karalyste ratifikavimas valstybių narių nacionaliniuose parlamentuose būtų buvęs nemažas iššūkis. Dėl šios priežasties apsistota ties bazine laisvos prekybos sutartimi (Tatham, 2020, p. 19).

[129] ESTT pasisakydamas dėl Europos Sąjungos laisvos prekybos sutarties su Kanada, atkreipė dėmesį, kad minėtoje sutartyje numatytas tribunolas skiriasi nuo *ad hoc* pobūdžio ginčų sprendimo institucijų (arbitražų). Nebūdamas Europos Sąjungos teisės sistemos dalimi, jis negali interpretuoti Europos Sąjungos teisės. Cituojama ESTT nuomonė laikoma autoritetingu šaltiniu interpretuojant ginčų sprendimo nuostatas Europos Sąjungos laisvos prekybos sutartyse. (Lonardo, 2024, p. 12; ESTT 2019 m. balandžio 30 d. nuomonė byloje Nr. 1/17 (*CETA*)) Autoriaus vertinimu, pagal tam tikrą analogiją, jos argumentai galės būti naudojami aiškinant Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatas, ypač šalims grindžiant jų (priešingas) pozicijas.

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo situacija, kai viena iš sutarties šalių ilgą laiką buvo kitos nare. Taigi Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas laikytinas Europos Sąjungos dezintegracijos rezultatu. Tuo tarpu minėtosios kitos Europos Sąjungos sutartys yra glaudesnio bendradarbiavimo ir netgi Europos integracijos bei Europos Sąjungos plėtros pavyzdžiai, kaip antai minėtos sutartys su viena ar kita narystės Europos Sąjungoje forma siekiančiomis Ukraina, Moldova ar Turkija.

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas pripažįstamas pamatine Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykių sutartimi, numatant, kad tarp šalių bus sudaromos ir kitos šį susitarimą papildančios ar jo nuostatas detalizuojančios sutartys. Šia prasme autoriai išskiria du aspektus. Pirma, kad Europos Sąjunga yra pasidariusi išvadų iš santykių su Šveicarija, kurių kontekste nėra vienos pamatinės sutarties, o tai, ypač iš Europos Sąjungos perspektyvos, laikoma trūkumu, nes dėl sutarčių gausos nukenčia jų įgyvendinimo efektyvumas (Cygan, Żelazna, 2020, p. 46). Antra, novatorišku laikomas Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo sprendimas: nors jis laikytinas pamatine bendradarbiavimo sutartimi, jame įtvirtinta nemažai palyginti detalių techninių nuostatų tokiose srityse kaip prekyba, transportas ar žuvininkystė, kartu numatant galimybę ateityje sudaryti papildomus susitarimus. Prekybai sudarant ekonominio bendradarbiavimo pamatą pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą, pažymėtina, kad ši sutartis, nors iš esmės užtikrina prekybą tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos be muitų tarifų ar kvotų, tačiau tai neprilygintina laisvam prekių judėjimui Europos Sąjungos vidaus rinkoje (Larik, Wessel, 2022, p. 135–136).

Autoriai, lyginantys Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą su Europos Sąjungos laisvos prekybos sutartimi su Kanada, pastebi, kad minėtai Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sutarčiai trūksta investuotojų ir investicinių ginčų sprendimo mechanizmo (Larik, Wessel, 2022, p. 139). Tokia padėtis paaiškintina tuo, kad iš aptariamos sutarties kylančius ginčus turėtų spręsti jos šalys, nesuteikiant papildomų teisių privatiems subjektams.

Post-funkcionalistinio požiūrio autoriai įsitikinę, kad tai, jog sprendžiant Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos ginčus ESTT priskiriamas minimalus vaidmuo (aptariamas darbo 4.1 poskyryje), viena vertus, buvusi tapatybės politikos išdava, kurios pagrindu Jungtinė Karalystė norėjo apskritai išvengti bet kokio ESTT vaidmens Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste. Kita vertus, vertindami Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykių po „Brexito“ modelį (įskaitant, kiek tai susiję su tarptautinių komercinių ginčų sprendimu), jie didelę savotiškai neigiamą įtaką priskiria Jungtinės Karalystės vidaus politikos klausimams, teigdami, kad jei ne Jungtinės Karalystės vidaus politikos įtampos, po „Brexito“ būtų buvę galima

pasiekti daug glaudesnį bendradarbiavimo su Europos Sąjunga modelį. To patvirtinimui, autorių teigimu, net atsiradęs atskiras Šiaurės Airijai skirtas ginčų sprendimo modelis (plačiau aptariamas tyrimo 4.1.1.4 dalyje žemiau) (Terpan, Saurugger, 2022, p. 13).

Ginčų sprendimas tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą pradėtinas diplomatinių konsultacijų procedūra (Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 738 straipsnis). Autoriai sutaria, kad komercinio sutarties šalių bendradarbiavimo prasme labiausiai tikėtina priežastis kilti ginčams pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą – reguliacinių standartų Jungtinėje Karalystėje arba, atitinkamai, Europos Sąjungoje, mažinimas, siekiant konkurencinio pranašumo. Taip pat paminėtina, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas numato vienašalių atsakomųjų priemonių panaudojimo galimybę. Komentuodami Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo turinį autoriai mini, kad jame numatyti nuolatiniai bendradarbiavimo mechanizmai, įskaitant specialius komitetus, vykdančius sutarties įgyvendinimo priežiūrą (Hix *et al.*, 2022). Neabejotina, kad buvo planuojama, jog tokie bendradarbiavimo mechanizmai mažins ginčų kilimo tikimybę, nes bet kokie nesutarimai spendžiami dar pradinėse stadijose.

3.1.3.1. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo institucija

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo istorinis unikalumas ir precedentinis pobūdis neišvengiamai daro įtaką jo atitinkamų institutų, taigi ir jame numatyto ginčų sprendimo mechanizmo, vertinimui. Natūraliai besiperšanti išvada yra ta, kad, kaip ir Išstojimo sutarties atveju, visi būsimi (jei tokių būtų) išstojimai iš Europos Sąjungos viena ar kita apimtimi remsis ir šios sutarties patirtimi, taigi ir jos tekstu – tiek apskritai, tiek konkrečiai kalbant apie pasirenkamą ginčų sprendimo mechanizmo modelį. Vis dėlto, nors asociacijos taryba yra įprastas Europos Sąjungos asociacijos sutarčių elementas (žr., pavyzdžiui, Europos Sąjungos–Ukrainos asociacijos sutarties 461 straipsnį), Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimu įsteigta partnerystės taryba veikia šalia Jungtinio Komiteto, įsteigto pagal Išstojimo sutartį. Nepaisant to, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo šalimi yra Europos Sąjunga, valstybėms narėms suteikiama teisė deleguoti savo atstovus į partnerystės tarybos ir kitų pagal šį susitarimą įsteigtų organų susitikimus.

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas apskritai nenumato reguliarių jo šalių viršūnių susitikimų, būdingų asociacijos sutartims. Nors Jungtinės Karalystės parlamente svarstant šiuos klausimus minėta, kad tokie viršūnių

susitikimai vyksiantys natūraliai, sutiktina su kitaip šiuos aspektus vertinančiais autoriais. Įvairūs komentatoriai, įskaitant profesorių Usherwood, pastebi, kad viršūnių susitikimų nenumatymas Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime nėra atsitiktinumas, kadangi ši sutartis skirta aptarti bendradarbiavimą dezintegracijos kontekste, kai tuo tarpu asociacijos sutartyse siekiama konvergencijos ir vis gilesnės integracijos į Europos Sąjungą. Taigi, kadangi iš anksto suplanuotų reguliarių Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės viršūnių susitikimų praktinė prasmė kvestionuotina, neturėtų stebinti, kad jie ir nenumatyti Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime (Larik, Wessel, 2022, p. 141–142). Kita vertus, faktiškas viršūnių susitikimų nebuvimas kritiškai vertinamas Europos Sąjungoje, jos pirmajam pasiuntiniui Jungtinėje Karalystėje teigiant, kad nėra normalu, kai su Kinija vyksta daugiau Europos Sąjungos viršūnių susitikimų nei su Jungtine Karalyste, vis dėlto, manytina, ateityje situacija pasikeisianti (Parker, 2022).

Nepavykus taikiai išspręsti Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės ginčo, kylančio iš Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo, ginčo sprendimas arbitražo būdu komentatorių lyginamas su PPO modeliu (Larik, Wessel, 2022, p. 144). Arbitražo tvarka ginčą nagrinėtų trijų arbitrų kolegija, kurios formavimui numatyti griežti terminai. Autoriai įžvelgia neaiškumų arbitrų pasirinkimo procese, pavyzdžiui, nėra iki galo aišku, kas atsitinka, jei viena iš šalių vilkina procesą nepasirinkdama arbitrų. Pritartina teigiantiems, kad jei dėl tokio vilkinimo dėl arbitražo kolegijos sudėties galėtų nuspręsti viena (kita nei procesą vilkinanti) šalis, tai būtų puiki priemonė užtikrinti, kad procesas nebūtų vilkinamas (Peers, 2021). Žodiniai arbitražo posėdžiai vyktų Londone arba Briuselyje – šalies atsakovės teritorijoje. Arbitrai renkami iš šalių iš anksto pateiktų arbitrų sąrašų, pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 752 straipsnį.

Pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 745 straipsnį, per 100–130 dienų nuo sudarymo arbitražas pateiks savo tarpinį sprendimą šalių komentarams. Sulaukus šalių pastabų, bet ne vėliau kaip per 160 dienų nuo arbitražo įsteigimo dienos, viešai paskelbiamas galutinis sprendimas, o su juo nesutinkantiems arbitrams draudžiama pareikšti atskirąją nuomonę. Priimtas sprendimas privalomas šalims pagal tarptautinę teisę: pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 746 straipsnį arbitražo sprendimu pripažinta savo įsipareigojimų pagal sutartį nevykdančia šalis privalo nedelsdama įvykdyti tokį arbitražo sprendimą (pavyzdžiui, nutraukia neteisėtus veiksmus). Kaip ir PPO arbitražo modelio bei Išstojimo sutarties atvejais, taip ir pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą, šaliai nevykdant arbitražo sprendimo, priešinga šalis gali reikalauti piniginės kompensacijos, dėl kurios

spręstų arbitražas, arba imtis atsakomųjų priemonių[130] ir nevykdyti tam tikrų savo įsipareigojimų. Jei kiltų ginčų dėl atsakomųjų priemonių proporcingumo ar taikymo sąlygų, tokius ginčus nagrinėtų tas pats arbitražas, kuris nagrinėjo pirminį ginčą, kaip numatyta Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 749 straipsnyje. Kai kurie autoriai palankiai vertina tokį modelį, kadangi jis iš principo užkerta kelią šaliai pažeidėjai „išsipirkti“ iš sutarties pažeidimo, kai jis vykdomas sąmoningai prisiimant galimą sukeliamos finansinės žalos kitai pusei atlyginimo riziką (Oehm, Klodt, 2021).

Lygindami Išstojimo sutartyje ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatytas su arbitražu susijusias nuostatas, komentatoriai atkreipia dėmesį, kad pastarojoje sutartyje nenumatytas joks Nuolatinio arbitražo teismo vaidmuo, kuriam Išstojimo sutartyje buvo priskirtos tam tikros administracinės funkcijos, kaip jau minėta darbo 3.1.3 skirsnyje (Larik, Wessel, 2022, p. 145). Būtent Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo atveju, jau paskirtiems arbitražo kolegijos nariams nesutariant dėl arbitražo kolegijos pirmininko, šį burtų kelių išrenka Partnerystės Tarybos pirmininkas, atstovaujantis šaliai ieškovei. Manytina, kad tai aiškintina sutarčių pobūdžio skirtumais: Išstojimo sutartis labiau skirta valstybės išstojimui iš tarptautinės organizacijos, kur įžvelgtinas tam tikras, taip pat ir įvairių autorių pastebimas ir pripažįstamas, subordinacijos elementas, o Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo atveju šis subordinacijos elementas, jei ir pasireiškia, vis tiek nėra akivaizdus ir šalių derybinė galia vertintina kaip palyginti labiau subalansuota. Galiausiai, autorių pripažįstama, kad tiek Išstojimo sutartyje, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatytų minėtų traukiamų burtų ir iš anksto nustatytų terminų ginčui spręsti vaidmuo yra tradicinis, aptinkamas taip pat ir kitose Europos Sąjungos sutartyse (pavyzdžiui, su Vietnamu), ir vertintinas teigiamai, kaip padedantis spręsti potencialią proceso vilkinimo problemą ir užtikrinantis, kad ginčas bus išspręstas (Lonardo, 2024, p. 15).

Sistemiškai aiškindami Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatas autoriai pastebi kelis dalykus. Pirma, šalys praktikoje gali imtis atsakomųjų priemonių ir nelaukdamos arbitražo proceso ar jo galutinio sprendimo nesilaikymo ir, antra, nepaisant minėtos labiau subalansuotos derybinės šalių galios, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatos palyginti vis tiek palankesnės ne Jungtinei Karalystei, o Europos Sąjungai, kaip santykinai ekonomiškai stipresnei susitarimo šaliai (Larik, Wessel, 2022, p. 145).

---

[130] Kaip ir minėta aukščiau, kaip ir Išstojimo sutarties atveju, taip ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo lietuviškajame vertime, darbo autoriaus nuomone, atsakomosios priemonės netiksliai vadinamos taisomosiomis priemonėmis.

3.1.3.2. Jungtinės Karalystės–Europos Sąjungos parlamentinė partnerystės asamblėja

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 11 straipsnyje numatyta Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos parlamentinė partnerystės asamblėja laikytina vienu iš forumų, kuriame vykstančios diskusijos leis užkirsti kelią kylantiems ginčams. Autoriai taip pat pastebi, kad šis organas – būdas Jungtinei Karalystei vystyti ir reikšti savo poziciją Europos Sąjungoje (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022, p. 447). Taip pat atkreiptinas dėmesys į jau minėtą viršūnių susitikimų trūkumą. Parlamentinė asamblėja gali būti laikoma savotišku kompromisu – organizuotu reguliariu viršūnių susitikimų formatu, kuriame ne tik vystomos diskusijos strateginiais klausimais, bet ir išrinktų tautų atstovai vertina Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo Partnerystės tarybos veiklą. Natūralu, kad minėtoje Europos Sąjungos–Jungtinės Karalystės parlamentinėje asamblėjoje Europos Sąjungai atstovauja Europos Parlamento nariai, o ne nacionalinių valstybių narių parlamentų atstovai.

3.1.3.3. Jungtinės Karalystės inicijuota konsultacijų procedūra pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą

2022 m. rugpjūtį Jungtinė Karalystė pasinaudojo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo suteikiamomis teisėms ir inicijavo konsultacijas dėl Europos Sąjungos galimai daromo minėtos sutarties pažeidimo, susijusio su Jungtinei Karalystei žadėtos, bet nesuteiktos prieigos prie Europos Sąjungos tyrimų programų (Horizon, Copernicus, Euratom ir t. t.) (Reuters, 2022b). Remiantis atlikta šaltinių analize, galima pakankamai užtikrintai teigti, kad ši procedūra visų pirma laikytina politiniu, o ne teisiniu, Jungtinės Karalystės atsaku į Europos Sąjungos savo ruožtu inicijuotą procedūra prieš Jungtinę Karalystę dėl Šiaurės Airijos protokolo; pastaroji plačiau aptariama darbo 4.1.1.4 dalyje. Dar daugiau, Europos Sąjunga, per savo pasiuntinį Jungtinėje Karalystėje pati pripažinusi, kad prieigos prie Horizon tyrimų programos nesuteikimas Jungtinei Karalystei buvęs kitu Europos Sąjungos atsaku į minėtą procedūrą dėl Šiaurės Airijos protokolo iššaukusius Jungtinės Karalystės veiksmus (Parker, 2022).

3.1.3.4. Žvejybos kvotų arbitražas

2024 m. balandį iškilus pirmajam iš tikrųjų rimtam nesutarimui žuvininkystės klausimu ir nepavykus jo išspręsti konsultacijų procedūra, tų pačių metų spalį Europos Sąjunga inicijavo pirmąjį arbitražą Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo pagrindu prieš Jungtinę Karalystę, dėl pastarosios įvesto tobinių

žuvų (stintų) žvejybos Šiaurės jūroje draudimo, Europos Sąjungos teigimu, prieštaraujančio minėtai sutarčiai, ypač kiek tai susiję su bendru žuvininkystės Šiaurės jūroje valdymu (Ares, Fella, 2025). Europos Sąjunga argumentavo, kad draudimas neproporcingas, diskriminuojantis Europos Sąjungos žvejus ir neparemtas naujausiais ir geriausiais moksliniais tyrimais. 2025 m. pradžioje įvykę pirmieji šios bylos posėdžiai Nuolatiniame arbitražo teisme. Arbitrai byloje – iš anksčiau (2022 m.) šalių pateiktų sąrašų, plačiau aptartų darbo 3.1.3.1 dalyje.

Komentatoriai iš karto atkreipę dėmesį į kelis reikšmingus bylos aspektus. Pirma, toks Europos Sąjungos žingsnis nederantis su pastaruoju metu Jungtinės Karalystės politinių aplinkybių sąlygojamu ir aiškiai išreiškiamu noru siekti glaudesnio bendradarbiavimo, o ne konfrontacijos su bloku. Antra, ginčo suma, turint omeny šalių bendradarbiavimo mastą apskritai, palyginti nereikšminga (apie 50 milijonų Eurų – ne Jungtinės Karalystės laivų prarastos pajamos iš uždraustos žvejybos), tačiau politiškai galinti turėti reikšmingų implikacijų. Arbitražui nusprendus, kad draudimas prieštarauja Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimui, Europos Sąjunga galėtų imtis atsakomųjų priemonių, jei Jungtinė Karalystė minėto draudimo greitu metu nepanaikintų. Aplinkosaugininkai ir „Brexito“ šalininkai palaikantys draudimą – Jungtinės Karalystės laivai stintų nežvejoja, palikdami jas pašarui stambesnėms žuvims ir jūros žinduoliams, o tuo tarpu Danijos žvejai žvejoja stintas Šiaurės jūroje dėl žuvų taukų. Darbo rengimo metu arbitražo sprendimo tikėtasi sulaukti 2025 m. balandžio pabaigoje (Reuters, 2025).

Taip pat atkreiptinas dėmesys į Nuolatinio arbitražo teismo vaidmenį šioje byloje. Nors Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, kitaip nei Išstojimo sutartis, nenumatė šiai institucijai jokio vaidmens sprendžiant ginčus tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, šalys *ad hoc* nusprendė pasinaudoti jo paslaugomis nagrinėjamoje byloje, tokiu būdu tiek pripažindamos jo autoritetą, tiek sutikdamos, kad praktiškai tai yra patogus ir nešališkas administracinis resursas bylos nagrinėjimo procese.

Atskirai aptartinas byloje nagrinėjamas Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 496 straipsnyje, skirtame būtent žuvininkystės valdymo klausimams, minimų „geriausių mokslinių tyrimų“ vertinimo aspektas[131].

[131] Oficialiame sutarties vertime į lietuvių kalbą šis žvejybos valdymo pagrindas įvardinamas kaip „patikimiausios turimos mokslinės rekomendacijos“. Lingvistinės analizės prasme, svarstytina, ar originalaus teksto formuluotė „geriausios“ nesanti platesnė, nei pateikiama lietuviškame vertime („patikimiausios“). Papildomų aspektų ši analizė įgauna atsižvelgiant į aptariamą

Sutarties šalys įsipareigojo viena kitai valdyti žuvininkystės išteklius, remdamosi būtent tokiais tyrimais. Europos Sąjunga laikosi pozicijos, kad žvejybos draudimas neatitinka tokių geriausių ar patikimiausių tyrimų rezultatų, o Jungtinė Karalystė šią poziciją ginčija, teigdama, pirma, kad sprendimų priėmimo pagrindu naudojami moksliniai tyrimai privalo būti aukščiausios, objektyviai patikrinamos kokybės ir, antra, Šiaurės jūros tyrimai yra besivystantys, todėl būtų klaidinga teigti, jog jie jau pasiekė galutinį rezultatą. Atitinkamai, Jungtinė Karalystė kritiškai vertina Europos Sąjungos poziciją eliminuojant neišsamius tyrimus, tvirtindama, kad tik tokių ir tesama, taigi jais ir turėtų būti remiamasi priimant sprendimus (Jungtinės Karalystės atsiliepimas, 2025, p. 76–77).

Darbo rengimo metu iš šio besitęsiančio ginčo galima padaryti kelias platesnes įžvalgas. Pirma, nors, autoriaus vertinimu, arbitražai tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės ir toliau liks apskritai mažai tikėtini, vienas toks konkretus pavyzdys leidžia manyti, kad vis dėlto ateityje jų gali būti ir daugiau. Šis ginčas priskirtinas taip pat ir tarptautinės jūrų teisės ginčų kategorijai, kurių klasifikacija pateikiama ir Lietuvos autorių (Isokaitė-Valužė, 2020, p. 270–271). Pagal ją, skirstant tarptautinės jūrų teisės ginčus pagal jų pobūdį, aptariamas arbitražas laikytinas ginču dėl jūros išteklių naudojimo, taigi patenkančių tarp pagrindinių tarptautinės jūrų teisės ginčų kategorijų. Svarstytina, kokia apimtimi aptariamas arbitražas laikytinas tarptautiniu komerciniu ginču su Jungtine Karalyste. Autoriaus vertinimu, kadangi nagrinėjamoje byloje kilęs ginčas yra susijęs su komercinės žvejybos teisiniais santykiais, reglamentuojamais Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimu, jis laikytinas tiek tarptautinės jūrų teisės ginču, tiek tarptautiniu komerciniu ginču tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės. Šiame kontekste taip pat paminėtina, kad užsienio autoriai pateikia savo

---

arbitražo procesą, kuriame Jungtinė Karalystė kaip tik tvirtino, kad moksliniai tyrimai, kuriais savo poziciją grindusi Europos Sąjunga, nesantys „geriausi“. Dar daugiau, svarstytina, ar lietuviškojo vertimo autoriai nesirėmė prof. Katuokos viename pirmųjų tarptautinei jūrų teisei skirtame veikale lietuvių kalba vartojama terminologija. Minėtas autorius, 1997 m. nagrinėdamas žvejybos laisvės teisines problemas ir valstybių pastangas palaikyti ar atstatyti gaudomų rūšių populiacijas, teigė, kad būtent patikimais moksliniais duomenis remdamosi valstybės priima atitinkamus sprendimus šioje srityje (Katuoka, 1997, p. 149)

Tęsiant lingvistinės analizės taikymą Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo žuvininkystės nuostatoms, atkreiptinas dėmesys, viena vertus, į lietuviškame sutarties 506 straipsnio vertime vartojamą „neproporcingumo“ terminą, kalbant apie taisomąsias priemones, kuris nėra apibrėžtas sutartyje, tačiau autorių siūloma vartoti Europos Sąjungos teisėje naudojamą apibrėžimą. Pastarasis reikalautų naudoti tik tokio griežtumo priemones, kurios yra reikalingos norimam tikslui pasiekti (Zhu, Xu, 2024).

publikacijose atskiras žvejybos ginčų klasifikacijas. Vis dėlto svarstytina, ar galima būtų sutikti su jų pastebėjimu, kad tokia klasifikacija nepateikiama Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime. Autoriaus vertinimu, tokios klasifikacijos minėtoje sutartyje ir nereikėtų tikėtis. Bet kokiu atveju, autorių pateikiamose žvejybos ginčų klasifikacijose minima, kad neretai žvejybos ginčai susiję su teritorinių vandenų ribų ginčais. Akivaizdu, kad aptariamame arbitraže tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės tokie klausimai nėra keliami. Vis dėlto iš principo sutiktina su pozicija, pagal kurią žvejybos ginčai siejami su žvejybos kontrole teritoriniuose vandenyse, nes, jei Jungtinė Karalystė po „Brexito“ būtų gavusi visišką diskreciją spręsti dėl žvejybos savo vandenyse valdymo klausimus, aptariamas ginčas greičiausiai nebūtų kilęs tokia forma, kokia jis kilo pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą (Zhu, Xu, 2024).

Antra, kaip autorių buvo prognozuota anksčiau, žuvininkystė tapusi vienu iš esminių nesutarimo tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės šaltinių, o kilęs ginčas tarp šalių buvo pirmasis pasiekęs arbitražo proceso stadiją[132]. Atitinkamai, natūralu, kad tiek vėliau sudaryti susitarimai dėl potencialių ginčų sprendimo, tiek pats aptariamo arbitražo sprendimas greitai sulaukė akademikų už Europos dėmesio sprendžiant iš žuvininkystės kylančius ginčus, pavyzdžiui, Kinijoje, kuri yra sudariusi žvejybos susitarimus su daugiau nei dvidešimčia valstybių ir kur nuolatos kyla su tuo susijusių nesutarimų (Zhu, Xu, 2024)[133]. Tikėtina, kad aptariamas arbitražo

---

[132] Autoriams analizuojant nesutarimų žvejybos klausimais priežastis, minima, be kita ko, ir žuvininkystės sektoriaus valdymo decentralizacija Jungtinėje Karalystėje, kur, viena vertus, valstybės atskiros sudėtinės dalys gali tam tikra apimtimi vykdyti nuosavą nepriklausomą žuvininkystės politiką, tačiau, kita vertus, tos keturios skirtingos žuvininkystės politikos gali prieštarauti tarpusavyje ir taip pat nederėti su Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimu. Atkreiptinas dėmesys, kad žvejybos sektoriaus valdymas Jungtinėje Karalystėje buvo decentralizuotas dar iki „Brexito“, po jo šio sektoriaus valdymas iš esmės nesikeitęs. Autoriai taip pat pažymi, kad žvejybos sektoriaus atstovai apskritai buvo laikomi vienais iš „Brexito“ entuziastų, tačiau jam įvykus tapo juntamas nusivylimas dėl to, kad nepavyko atgauti visiškos kontrolės žvejybos Jungtinės Karalystės vandenyse klausimais, kaip buvo tikėtasi (Zhu, Xu, 2024).

[133] Lyginamosios analizės prasme pastebėtina, kad cituojamos publikacijos autoriai mini Kinijos žvejybos ginčus su Japonija, Pietų Korėja, Filipinais ar Indonezija ir atkreipia dėmesį, kad žuvininkystės sektoriuje nesama nuoseklaus visuotinai pripažįstamo ginčų sprendimo mechanizmo. Autoriai analizavo su žvejyba ir iš jos kylančių ginčų sprendimu susijusias Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatas ir teigiamai įvertino jų išsamų pobūdį, palyginti su tuo, kas yra įprasta tarptautinėse sutartyse. Nors Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime eksplicitiškai neminimas su žvejyba susijusių ginčų sprendimas, autorių

sprendimas taip pat sulauks platesnio dėmesio pasauliniame žuvininkystės sektoriuje.

Trečia, nors Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas numatė konkrečias iš žvejybos kylančių ginčų sprendimo priemones, pavyzdžiui, sutarties 506 straipsnis konkrečiai kalbantis apie taisomąsias priemones ir ginčų sprendimą žvejybos srityje, jos pasirodžiusios nepakankamomis šiam konkrečiam iškilusiam nesutarimui išspręsti. Minėtos Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatos, susijusios su ginčų, kylančių žvejybos srityje, sprendimu, autorių vertinamos nevienareikšmiškai. Viena vertus, jos nepasiteisino ginče tarp Jungtinės Karalystės ir Prancūzijos, kai konsultacijų forma turėjusi įsitraukti Europos Sąjunga. Kita vertus, atsižvelgiant į ribotą pasitikėjimą tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės derybų dėl sutarties metu, minėtos nuostatos, viena vertus, suformuluotos pakankamai plačiai, kita vertus, iš esmės apsiriboja kompensacinių mechanizmų įvardinimu, taip suteikdamos sutarties šaliai galimybę nesilaikyti savo įsipareigojimų, jeigu ji laiko, kad kita šalis pažeidžia sutartį. Galiausiai taip pat teigiama, kad platus minėtų nuostatų pobūdis leidžia bet kokiam žvejybos ginčui nepagrįstai išsiplėsti į kitas, su žvejyba nesusijusias Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės bendradarbiavimo sritis. Tačiau, kritikuodami minėtas nuostatas, autoriai kartu pripažįsta ir tam tikrus teigiamus jų aspektus, pavyzdžiui, veiksmingą Europos Sąjungos–Jungtinės Karalystės Žvejybos komisijos veiklą, kuri Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime reguliuojama gerokai detaliau nei, pavyzdžiui, analogiško Kinijos–Pietų Korėjos komiteto veikla, su kuria ją lygina kai kurie Kinijos autoriai. Be to, atkreipiamas dėmesys, kad šalys kartais sąmoningai palieka tam tikras sutarčių nuostatas neaiškias, siekdamos vėliau išnaudoti šiuos neapibrėžtumus ar reguliavimo spragas savo naudai (Zhu, Xu, 2024).

Ketvirta, šis ginčas gali būti laikomas paradoksaliu, dėl to, kad autoriams pripažįstant Europos Sąjungą griežčiausiai gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančia organizacija (Fahey, 2020, p. 333), jis kilęs būtent iš to, kad kita pusė – Jungtinė Karalystė – taikiusi aplinkosaugai (o ne verslui) draugiškesnį sprendimą. Tokia ginčo perspektyva, viena vertus, nustebinsianti anksčiau cituotus autorius eksplicitiškai teigusius, kad „Brexitas“ neprivers Jungtinės Karalystės taikyti draugiškesnių aplinkai žvejybos standartų, kita

vertinimu, atitinkamos sutarties nuostatos, ypač kalbant apie būtent žvejybai skirtą sutarties V dalį (lietuviškame tekste įvardinamas podaliu) ir keturis būtent šiai temai dedikuotus sutarties priedus, suformuluotos taip, kad tokių ginčų pavyktų išvengti (Zhu, Xu, 2024).

vertus, svarstytina, ar būtent aplinkos apsauga paskatino minėtąjį žvejybos draudimą.

Penkta, žvejybos kvotoms tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės esant sutartoms tik iki 2026 m. birželio, tikėtina, kad vykstantis arbitražas gali turėti įtakos šalims derantis dėl kvotų ateičiai. Galiausiai, cituojami autoriai, kritikavę su žvejyba susijusias Prekybos ir bendradarbiavimo sutarties nuostatas dėl jų nepreciziškumo, ragina jas tikslinti, pavyzžiui, numatytos reguliarios sutarties peržiūros metu, kadangi tai padėtų padidinti pasitikėjimą tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės (Zhu, Xu, 2024). Vis dėlto, autoriaus vertinimu, viena vertus, abejotina, ar bus imamasi tokių veiksmų. Kita vertus, galutinis arbitražo sprendimas bus pamoka abiem šalims.

3.1.3.5. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ateitis

Pagal iš anksto numatytą ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 776 straipsnyje įtvirtintą reguliarios sutarties peržiūros mechanizmą šis susitarimas bus peržiūrimas 2026 metais. Kaip jau minėta kitur darbe, abejotina, ar tokios reguliarios peržiūros metu susitarimas galėtų būti papildytas nuostatomis, reglamentuojančiomis sritis, kurios jame šiuo metu apskritai nėra aptartos (pavyzdžiui, nuostatomis, skirtomis būtent bendradarbiavimui civilinių ir komercinių ginčų srityje). Manytina, kad peržiūros metu dėmesys bus sutelktas ties išties probleminiais Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos bendradarbiavimo aspektais. Anglijos autoriai mini bent kelis tokius probleminius aspektus. Pavyzdžiui: susitarimai dėl Gibraltaro, piliečių teisių, Jungtinės Karalystės sausumos sienos tarp Šiaurės Airijos ir Airijos apsaugos klausimai (kažkiek aptarti aukščiau), o taip pat netrukus nustosiantys galioti laikini trejų metų trukmės susitarimai, pavyzdžiui, dėl klyringo namų, žuvininkystės ar energetikos (Duff, 2024, p. 6).

Vertindami tolesnį Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos bendradarbiavimą per minėtų konkrečių problemų prizmę, autoriai pažymi, kad sprendimai, vienaip ar kitaip priimami ginčytinais klausimais, gali suponuoti arba glaudesnį bendradarbiavimą (t. y. tam tikrą žingsnį atgal integracijos su Europos Sąjunga kryptimi), arba, atvirkščiai, tolesnę konfrontaciją ir dezintegraciją (Duff, 2024). Manytina, kad Jungtinė Karalystė elgsis pragmatiškai gindama savo interesus ir, priklausomai nuo ginčytino klausimo, atitinkamai sieks arba glaudesnio bendradarbiavimo, arba tolesnės dezintegracijos. Taigi abejotina, ar jos elgesyje bus galima įžvelgti nuoseklumo, kurį būtų galima laikyti konkrečiu siekiu – ar atgal integruotis į Europos Sąjungą, ar toliau žengti konfrontacijos keliu. Atitinkamai, autoriaus nuomone, kritiškai vertintinos cituojamų autorių 2024 m. išsakytos

prognozės, pagal kurias ribotas Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo lankstumas gali paskatinti visiškos Jungtinės Karalystės reintegracijos į Europos Sąjungą idėjas ir su tuo susijusius konkrečius veiksmus. Tačiau sutiktina su komentatorių teiginiais, kad Jungtinės Karalystės leiboristų vyriausybės pramonės strategija derėtų su Europos Sąjungos politikos kryptimis (gyvybės mokslų, skaitmeninės transformacijos ir pan.). Visgi abejotina, ar Europos Sąjunga ryšis žengti cituojamo autoriaus siūlomą žingsnį iš savo pusės ir pritarti Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos (Duff, 2024, p. 7, 9).

3.1.4. Lyginamoji ginčų sprendimo mechanizmų analizė

Kalbant apie tarptautinėse sutartyse numatytų ginčų sprendimo mechanizmų lyginamąją analizę, pritartina su autorių pozicija, pagal kurią, pačia bendriausia prasme, sutartyse numatyti ginčų sprendimo mechanizmai yra sąlygojami pačių sutarčių turinio ir paskirties. Pavyzdžiui, kuo labiau sutartis yra specifinė ir techninio pobūdžio, tuo labiau specializuotų ekspertų įtraukimas tampa reikšmingas sprendžiant ginčus pagal tokią sutartį. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos ir Japonijos laisvos prekybos sutartyje numatyta, kad prieš pradedant formalų ginčo sprendimo procesą būtinos techninių ekspertų konsultacijos, susijusios su konkrečiam ginčui aktualių fitosanitarinėmis priemonėmis. Be to, ši sutartis, kaip ir analogiška Europos Sąjungos sutartis su Pietų Korėja, numato paspartintą ginčų sprendimo procedūrą tais atvejais, kai ginčas susijęs su automobilių pramone, taip pripažįstant šios pramonės reikšmę šalių bendradarbiavimui. Kita vertus, lyginamosiose analizėse autoriai taip pat nurodo Europos Sąjungos tarptautines sutartis su trečiosiomis valstybėmis, kuriose ginčų sprendimo mechanizmai diferencijuojami priklausomai nuo konkrečios sutarties reguliuojamos bendradarbiavimo srities. Galiausiai, autoriai pateikia ir tokių Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių su trečiosiomis valstybėmis pavyzdžių, pagal kurias ginčai, kylantys iš bendradarbiavimo tam tikrose srityse, apskritai nepatenka į tokių sutarčių ginčų sprendimo mechanizmų taikymo sritį (Lonardo, 2024, p. 16–17).

Manytina, kad analogiška aukščiau aptartai perspektyva aktuali ir lyginamosios analizės prasme vertinant „Brexito“ kontekste abiejose Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės tarptautinėse sutartyse – Išstojimo sutartyje ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime – numatytus ginčų sprendimo mechanizmus. Abi šios sutartys – gerokai bendresnio ir fundamentalesnio pobūdžio nei, pavyzdžiui, jau minėta Europos Sąjungos sutartis su Japonija. Atitinkamai, natūralu, kad Europos Sąjungos sutarčių su Jungtine Karalyste

atveju, techninio pobūdžio konsultacijos nenumatytos. Kita vertus, sutariama, kad tiek Išstojimo sutartyje tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatyti šalių bendradarbiavimo organai (pavyzdžiui Jungtinis Komitetas pagal Išstojimo sutartį) – įprasti ir nuosekliai sutinkami įvairiose Europos Sąjungos tarptautinėse sutartyse, o tokių organų neakivaizdinis tikslas – užtikrinti, kad bet kokie nesutarimai būtų sprendžiami diskusijų keliu, neinicijuojant formalios ginčo sprendimo procedūros[134]. Sutarčių ne su Jungtine Karalyste atveju, tokiuose komitetuose Europos Sąjungai įprastai atstovauja Europos Komisijos narys, o kitai sutarties šaliai – jos vyriausybės kompetentingas ministras. Tokie komitetai užtikrina atitinkamos laisvos prekybos sutarties tinkamą įgyvendinimą, o jų priimami sprendimai dėl sutarties nuostatų interpretavimo, taip pat ir vadovaujantis ESTT praktika *CETA* byloje – atitinkamos Europos Sąjungos sutarties su Kanada atžvilgiu, laikomi privalomais sutarties šalims ir vertinami kaip „paskesnis susitarimas“ 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės prasme (ESTT nuomonė CETA byloje, 2019). Sutiktina su autoriais darančiais išvadą, kad nuosekliomis ir atitinkančiomis Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių pastarojo laikotarpio vystymosi praktiką laikytinos formalizuotos ginčų sprendimo nuostatos tiek Išstojimo sutartyje, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime, pripažįstant, kad tokios formalizuotos nuostatos būdingos būtent pastarojo laikotarpio sutartims (Lonardo, 2024, p. 18–19).

Šiame darbo 3.1 poskyryje išsamiai aptarus Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės Išstojimo sutartyje ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatytus ginčų sprendimo mechanizmus, išskyrus, kiek tai susiję su kreipimaisi į ESTT, kas plačiau aptariama darbo 4.1 poskyryje, keltini klausimai ar aptarti mechanizmai kelia fundamentalių problemų. Atliktos šaltinių analizės pagrindu darytina išvada, kad tiek tarptautinės privatinės teisės klausimais, kaip jau aptarta darbo 2 skyriuje, tiek tarptautinės viešosios, o ir Europos Sąjungos teisės prasme, abejotina, ar nuo „Brexito“ praėjęs pakankamas laikas daryti toli siekiančias išlaidas komercinių ginčų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės srityje. Paminėtina, kad įvairių šalių autoriai, nagrinėję Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatas, daro bendra išvada, jog abiejose sutartyse numatyti einamieji bendradarbiavimo mechanizmai užtikrina, kad

[134] Tokių organų pavadinimai įvairuoja. Pavyzdžiui jie gali būti įvardinami jungtiniu komitetu (Europos Sąjungos Kanados sutartyje), bendradarbiavimo taryba (Europos Sąjungos–Kazachstano sutartyje), partnerystės taryba (Europos Sąjungos – Armėnijos sutartyje) ar asociacijos taryba (Europos Sąjungos sutartyse su Viduržemio jūros regiono valstybėmis). Vis dėlto, autorių sutariama, kad, nepriklausomai nuo pavadinimo, jų funkcijos išlieka tos pačios (Lonardo, 2024, p. 18).

jokie ginčai, nepaisant pasitaikiusios ir aukščiau aptartos išimties žuvininkystės srityje, nepasiektų realaus bylinėjimosi stadijos (Gapsa, 2022, p. 51, Hix *et al.*, 2022).

Lyginant Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatas, nesusijusias su ESTT vaidmeniu, pastebėtini keli dalykai. Pirma, abiejų sutarčių atvejais, šalys iš anksto pateikia potencialių būsimų arbitražo kolegijų narių sąrašus, kas gali būti aiškinama įvairiais argumentais. Visų pirma – šalių stabilumo siekis, kai kaip įmanoma daugiau klausimų siekiama išspręsti iš anksto, kad dėl jų vėliau nekiltų nesutarimų ir nei viena iš šalių nenustebintų kitos netikėta arbitro kandidatūra. Tiek Europos Sąjunga, tiek Jungtinė Karalystė yra suinteresuotos iš anksto sudaryti į aptariamą problematiką įsigilinusių specialistų sąrašą, iš kurio bus renkami arbitrai. Akivaizdu, kad abiejų sutarčių atveju šis stabilumo siekis nusvėrė galimo lankstumo poreikį, kadangi iš anksto numatyti, iš kurios – plačios ir iš anksto neapibrėžtos – Europos Sąjungos, tarptautinių santykių ir laisvos prekybos santykių srities ateityje gali kilti konkretus ginčas ir kokie arbitrai tokiu atveju būtų tinkamiausi, yra itin sudėtinga. Be to, tokiu būdu nurodytu sąrašu sutarties šalis save apriboja. Galiausiai, pažymėtina, kad abiejų sutarčių atvejais, pirmasis arbitražas, jei tokių apskritai būtų buvę, galėjęs kilti iš bet kurios iš dviejų aptariamų sutarčių po visų arbitrų iš pradinių arbitrų sąrašų mirties. Taigi, minėti arbitrų sąrašai turi būti pagal poreikį atnaujinami, kas paaiškintina atsižvelgiant į jų pobūdį bei ilgalaikius sutarčių šalis siejančius santykius. Antra, kalbant apie arbitražų sprendimų vykdymą pastebėtinas esminis panašumas tarp atitinkamų Išstojimo sutarties 178 straipsnio ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 749 straipsnio nuostatų. Abu minėti šių sutarčių straipsniai numato galimybę šaliai ieškovei imtis atsakomųjų priemonių šaliai atsakovei nevykdant arbitražo kolegijos sprendimo – laikinai sustabdyti savo įsipareigojimų vykdymą. Nors abiejų sutarčių atveju laikinas įsipareigojimų pagal pačią atitinkamą sutartį vykdymo sustabdymas iš esmės panašus, tačiau šiame kontekste pastebėtinas ir esminis minėtų nuostatų skirtumas. Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas numato šalies ieškovės galimybę sustabdyti savo įsipareigojimų pagal šią sutartį vykdymą, kai šalis atsakovė nevykdo pagal ankstesnę tarp šalių sudarytą sutartį įsteigto arbitražo sprendimo (Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 749 straipsnio 4 dalis). Tuo tarpu analogiškoje situacijoje Išstojimo sutartyje (178 straipsnio 2 dalyje) ne tik nereikalaujama kitos sutarties pagrindu įsteigto arbitražo sprendimo, bet ir numatoma galimybė stabdyti įsipareigojimų vykdymą ne tik pagal ankstesnę, bet ir pagal bet kurią, taigi – ir vėliau tarp šalių sudarytą sutartį, vadinasi, kaip ir minėta – pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą. Atsižvelgiant į minėtus aptartų sutarčių nuostatų komentarus, manytina, kad

ieškovei laimėjus arbitražą pagal Išstojimo sutarties nuostatas, atsakovei nevykdant to arbitražo sprendimo, ieškovė gali imtis atsakomųjų priemonių – savo įsipareigojimų pagal (vėlesnį) Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą nevykdymo.

Nagrinėdami Išstojimo sutartyje ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime esančias arbitražines išlygas kai kurie autoriai jas laiko standartinėmis ir tik pasiskolinusiomis kai kuriuos elementus iš PPO ginčų sprendimo sistemos (Polak, 2023, p. 226). Disertacijos autoriaus nuomone, tokia pozicija diskutuotina. Visų pirma, minėti autoriai nepateikia savo apibūdinimo, kas jų vertinimu laikytina standartine arbitražine išlyga, ir tai savaime vertintina kritiškai norint padaryti atitinkamas išvadas. Antra, kadangi bet kokio ginčo sprendime (pagal Išstojimo sutartį) privalomas Jungtinio Komiteto dalyvavimas, o prireikus arbitražo arbitrai parenkami iš jau iš anksto žinomo sąrašo, manytina, kad procedūra artimesnė būdingoms PPO ginčų sprendimo sistemms – kai akcentuojamos politinės konsultacijos, o galimas arbitražas laikomas tik kraštutine, *ultima ratio* priemone, neradus kompromisų politinių konsultacijų ginčijamais klausimais metu.

Galiausiai paminėtina, kad kai kurie autoriai lygina Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatas su Europos ekonominės erdvės sutarties ginčų sprendimo nuostatomis, ypač kiek tai susiję su ESTT įtraukimu į ginčų sprendimo procesą. Savo analizėse jie pirmiausia atkreipia dėmesį į kelis šių modelių skirtumus. Pirma, Europos ekonominės erdvės sutarties 111 straipsnis suteikia teisę bet kuriai sutarties šaliai kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo, tuo tarpu pagal Išstojimo sutartyje tokia teisė ar pareiga yra suteikta arbitražui. Antra, lingvistinės analizės požiūriu vertinant minimų sutarčių tekstus, pažymėtina, kad Išstojimo sutartis suteikia platesnę diskreciją tiek arbitražui, tiek ESTT, nes joje kalbama apie Europos Sąjungos teisės sąvokų (angl. *concept*), o ne vien konkrečių sutarties nuostatų aiškinimą, kaip yra Europos ekonominės erdvės sutartyje. Galiausiai, Išstojimo sutartyje arbitražui nustatyta pareiga kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo, kai tuo tarpu Europos ekonominės erdvės sutartyje ginčo šalims tik suteikiama tokia teisė. Vis dėlto, autoriai pažymi, kad arbitražo diskrecija pasireiškia būtent tuo, jog jis pats sprendžia ar nagrinėjant ginčą iškyla Europos Sąjungos teisės klausimas, dėl kurio privaloma kreiptis išaiškinimo į ESTT, ir būtent šioje diskrecijoje yra įžvelgiama galima grėsmė Europos Sąjungos teisės autonomijai, ypač atsižvelgiant į Bendrojo patentų teismo patirtį. Kadangi ESTT neturi įgaliojimų priversti ginčą nagrinėjantį, pagal Išstojimo sutartį įsteigtą, arbitražą kreiptis dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo (ar nubausti už nesikreipimą), tame įžvelgiama minėta grėsmė Europos Sąjungos teisės autonomijai. Kitas autorių pateikiamas pavyzdys yra

susijęs su Europos Sąjungos narystės EŽTK klausimu. Panašiame į aptariamą kontekste minima, kad būtent prievolė paklusti EŽTT jurisprudencijai užkirto kelią galimam Europos Sąjungos prisijungimui prie EŽTK (Polak, 2023, p. 230–231).

Apibendrintai vertinant pasirinktus ginčų sprendimo mechanizmus, įvairiuose šaltiniuose randami susijusių atitinkamų Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatų paaiškinimai pasitelkiant schemas, būtent kokia procedūra taikoma ir kokios stadijos eilės tvarka pereinamos sprendžiant ginčus (European Commission, 2018; Baker McKenzie, 2021). Pirminė tokių schemų analizė leidžia daryti išvadą, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime numatyti ginčų sprendimų mechanizmai yra kur kas sudėtingesni nei numatyti Išstojimo sutartyje. Manytina, kad tai sąlygota taip pat ir anksčiau minėto skirtumo tarp šių sutarčių: kadangi Išstojimo sutartis yra labiau retrospektyvinio pobūdžio, tai jai pakanka paprastesnių procedūrų. Tuo tarpu Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas savo esme – laisvos prekybos sutartis, nukreipta į ateitį, taigi reikalaujanti palyginti sudėtingesnių ginčų sprendimo mechanizmų. Autoriai taip pat atkreipia dėmesį, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatos yra kur kas detalesnės nei Išstojimo sutartyje ir jose numatyta daug daugiau išimčių iš bendro ginčų sprendimo mechanizmo (Peers, 2021).

3.2. Tarptautinio investicinio arbitražo problematika

Svarstytina, ar darbe, skirtame tarptautinio komercinio bylinėjimosi problematikai, tikslinga aptarti ir investicinio arbitražo kontekstą. Vis dėlto, traktuojant bylinėjimąsi pačia plačiausia prasme, apimančią ir alternatyvius ginčų sprendimo būdus, įskaitant arbitražą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad darbe nagrinėjamos bylinėjimosi problemos būtent su Jungtine Karalyste kaip ginčo šalimi, manytina, jog investicinio arbitražo aptarimas yra pagrįstas[135]. Tai ypač aktualu atsižvelgiant į vykstančią pasaulinės investicinio arbitražo sistemos reformą ir į tai, kaip su tuo susiję procesai buvo paveikti „Brexito“.

Pradedant kalbėti apie investicinį arbitražą šio darbo kontekste, pastebėtina, kad nepasiteisino R. Daujoto dar 2017 m. išsakytos prognozės dėl po „Brexito“ išaugsiančio investicinio arbitražo procesų skaičiaus (Daujotas, 2017).

[135] Darbe vartojama plačiausiai paplitusi ir visuotinai pripažįstama investicinio arbitražo samprata, pagal kurią (i) investicinio arbitražo ginčai, kylantys iš tiesioginių užsienio investicijų apsaugos ir skatinimo sutarčių, ir (ii) tokio ginčo šalys – investuotojas iš vienos minėto tipo sutartį sudariusios valstybės ir investicijas priimanti valstybė, kaip kita sutarties šalis.

Nei besitęsianti investicinio arbitražo reforma nei tarp Europos Sąjungos valstybių narių sudarytų dvišalių sutarčių dėl tiesioginių investicijų skatinimo ir abipusės apsaugos (DIS) likimas po ESTT sprendimo *Achmea* byloje *per se* nėra šio tyrimo dalykas, tačiau tiek viena, tiek kita savotiškai atsiskleidžia „Brexito“ kontekste[136]. 2020 m. ES valstybės narės nutraukė tarp jų sudarytas DIS, o Europos Sąjunga pradėjo pažeidimo procedūrą prieš Jungtinę Karalystę, kuri turėjusi taip pat nutraukti savo dvišales investicijų sutartis su ES valstybėmis narėmis vis dar besitęsiant pereinamajam laikotarpiui po „Brexito“ ir Europos Sąjungos teisei tebegaliojant Jungtinės Karalystės atžvilgiu (Windthorst *et al.*, 2021, p. 271). Nuo to laiko Jungtinė Karalystė nutraukusi daugumą DIS su ES valstybėmis narėmis, išskyrus Bulgariją, Kroatiją ir Slovėniją. Lietuvos ir Jungtinės Karalystės dvišalės investicijų sutarties nutraukimo procedūra prasidėjo 2022 m. ir darbo rengimo metu buvo laukiama, kol Jungtinė Karalystė atliks reikalingus formalius veiksmus iš savo pusės. Tikėtina, kad minėti formalūs veiksmai dėl Lietuvos DIS nutraukimo bus atlikti, o ir likusių trijų tebegaliojančių Jungtinės Karalystės dvišalių investicijų sutarčių su ES valstybėmis narėmis nutraukimo procesas baigsis anksčiau, nei baigsis minėtos pažeidimo procedūros nagrinėjimas.

Vertinant iš besitęsiančios pasaulinės investicinio arbitražo sistemos reformos ir Jungtinės Karalystės joje užimamos pozicijos perspektyvos, tam tikra prasme kaip atgyvena gali būti vertinamas 2020 m. vasario 19 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimas *Micula* byloje[137] (UKSC Micula, 2020). Šioje byloje teismas nurodė vykdyti Jungtinėje

---

[136] Pasaulinės investicinio arbitražo reformos klausimai „Brexito“ kontekste, įskaitant susijusį tiek Jungtinės Karalystės tiek ES valstybių narių tarptautinių dvišalių tiesioginių užsienio investicijų skatinimo ir apsaugos sutarčių nutraukimo klausimai plačiau nagrinėjami autoriaus straipsnyje žurnale „Teisė“ – „Brexito“ įtaka arbitražui: *anti suit injunction* ir investicinio arbitražo aspektai (Okinčic, 2024).

[137] Atsižvelgiant į tai, kad pirminis arbitražo sprendimas *Micula* byloje priimtas dar 2013 m., ginčijami Rumunijos veiksmai atlikti dar 2004 m., o procesams dėl susijusio Jungtinės Karalystės įvykdyto Europos Sąjungos teisės pažeidimo darbo rengimo metu vis dar tebesitęsiant, darbe terminas „*Micula* byla“ vartojamas pačia bendriausia prasme. Atsižvelgiant į kontekstą, išskiriami atskiri šioje byloje priimti sprendimai ir susiję dokumentai, kur tai aktualu nagrinėjamai problematikai. Kita vertus, *Micula* byloje kyla įvairių teisės šakų klausimų, šiame tyrime sąmoningai koncentruojamasi tik į tuos bylos aspektus, kurie yra tiesiogiai susiję su darbo tematika. Vis dėlto, kalbant apie šį ginčą pačia bendriausia prasme, pažymėtina, kad jame persipina daugybė sudėtingų XXI a. pradžios teisinių procesų ir reiškinių, įskaintant, *inter alia*, Europos Sąjungos plėtrą, dvišalių investicijų skatinimo ir apsaugos sutarčių tarp „senųjų“ (t. y. įstojusių į Europos Sąjungą iki 2004 m.) ir „naujųjų“ (įstojusių į Europos Sąjungą 2004 m.)) ES valstybių narių galiojimą, investicinio arbitražo reformą bei „Brexitą“, apie kurio galimybę ar perspektyvą ginčo pradžioje (apie 2005 m.)) vargu ar buvo svarstoma.

Karalystėje investicinio arbitražo sprendimą, priimtą pagal Švedijos–Rumunijos DIS, aiškindamas Europos Sąjungos teisės nuostatą – SESV 351 straipsnio pirmą pastraipą – ir padarydamas išvadą, kad sprendimo vykdymą reglamentuoja daugiašalė tarptautinė sutartis, t. y. ICSID konvencija. Jungtinė Karalystė prisijungė prie ICSID konvencijos prieš įstodama į Europos Sąjungą, ir šioje konvencijoje nustatyti įpareigojimai Jungtinei Karalystei, kurių vykdymo gali reikalauti kitos ICSID konvencijos šalys. Atitinkamai, teismo prioritetas suteiktas Jungtinės Karalystės įsipareigojimams pagal ICSID konvenciją, o ne pagal SESV.

Svarstytina, kad jei Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas spręstų tuos pačius *Micula* bylos klausimus dabar (praėjus daugiau nei 5 metams), jo sprendimas ir samprotavimo logika būtų kitokie: viena vertus, arba būtų buvę atsisakyta Jungtinėje Karalystėje vykdyti arbitražo sprendimą, arba, kita vertus, jei vis dar būtų pripažįstama lojalumo ir bendradarbiavimo su ESTT pareiga, būtų buvę kreiptasi į ESTT prejudicinio sprendimo šioje byloje, vienu ar kitu būdu galimai išvengiant ir Europos Sąjungos teisės pažeidimo, apie kurio nagrinėjimą ESTT plačiau kalbama darbo 4.1.1.2 dalyje. Taigi, anuomet buvęs palankumas (investiciniam) arbitražui, šiuo metu, investicinio arbitražo reformai įsibėgėjus, kiek paradoksaliai, galėtų užleisti vietą būtent Europos Sąjungos teisei, preziumuojant Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo nuoširdumą, kalbant apie jo lojalumo ir bendradarbiavimo su ESTT pareigą.

Kita vertus, dar 2022 m. kai kurie autoriai nurodę, kad investicinio arbitražo sprendimai priimti tarp Europos Sąjungos valstybių narių (subjektų), Jungtinėje Karalystėje kaip tik ir galėtų būti sėkmingai pripažįstami ir vykdomi, kadangi jos nesaistanti ESTT praktika[138]. Taip pat, kol, darbo

[138] Šiame kontekste primintinas trijų ESTT bylų bendras poveikis. Pirma, kaip ir minėta, sprendime *Achmea* byloje ESTT nurodė, kad arbitražo procesai pagal tarp ES valstybių narių sudarytas dvišales investicijų sutartis yra nesuderinami su SESV. Antra, sprendime *Komstroy* byloje ESTT patvirtino, kad arbitražai tarp ES valstybių narių (subjektų) pagal Energetikos chartijos sutartį taip pat yra nesuderinami su SESV. Trečia, sprendime *PL Holdings* byloje ESTT nurodė, kad investiciniai arbitražai tarp ES valstybių narių (subjektų) yra nesuderinami su SESV, net jei Europos Sąjungos valstybė narė sutikusi spręsti atitinkamą ginčą arbitražo pagalba atskiru *ad hoc* susitarimu dėl arbitražo. Visuotinai pripažįstama, kad bendras ESTT sprendimų minėtose trijose bylose poveikis toks, kad (bet koks) investicinis arbitražas tarp ES valstybių narių (subjektų) yra nesuderinamas su SESV (O'Callaghan *et al*., 2022).

Atskirai verta paminėti Energetikos chartijos sutarties, kaip buvusios daugiašalės tiesioginių užsienio investicijų į energetikos sektorius, įskaitant investicijas į iškastinį kurą, skatinimo ir apsaugos sutarties, likimą, kurios planuota reforma – lietuviškuose šaltiniuose įvardijama jos „žaliąja pertvarka" – pasisuko

rengimo metu, atitinkamos kitokios Jungtinės Karalystės teismų praktikos nesama, kuri paneigtų anksčiau šioje darbo dalyje aptartą Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimą *UKSC 2020 Micula* byloje, Jungtinė Karalystė laikytina palankia valstybė pripažinti ir vykdyti tiek ICSID konvencijos, tiek kitokių investicinių arbitražų sprendimus. (O'Callaghan *et al.*, 2022)

Kai kurių autorių vertinimu, ESTT sprendime *Achmea* byloje suformuota taisyklė, nustatanti, kas Europos Sąjungos teisės neleidžiama tarp ES valstybių narių, priešpastatytina ESTT sprendime *CETA* byloje suformuotai taisyklei, nustatančiai, kas leidžiama santykiuose tarp Europos Sąjungos ir trečiosios valstybės (Lonardo, 2022a, p. 16–17). Svarstytina, ar po „Brexito" Jungtinei Karalystei apskritai ir, pavyzdžiui, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimui konkrečiai, pagal analogiją nepritaikytina sprendimo *CETA* byloje logika. Vis dėlto, autoriaus vertinimu, tokia mechaninė analogija vertintina kritiškai, dėl ilgametės Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje ir galėsianti būti įtvirtinta praktikoje tik ilgainiui. Taip pat šiame kontekste, bet ir apskritai, gali būti svarstoma kiek laiko turi praeiti nuo Jungtinės Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos, kad pirmoji būtų laikoma „tikrąja" trečiąja valstybe ir jos nebesaistytų narystės Europos Sąjungoje metu sukurti saitai. Abejotina, ar tokį laikotarpį įmanoma tiksliai ir nuosekliai įvardyti ar prognozuoti, tačiau, autoriaus vertinimu, būtų logiška tokį terminą sieti su, pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės buvimo ES valstybe nare laikotarpiu. Atitinkamai, kai Jungtinė Karalystė nebebus ES valstybe nare tokį pat laiką, kokį ji buvo Europos Sąjungoje, manytina, galėtų būti nuoseklu ir pagrįsta kalbėti apie tokį tarpusavio santykių etapą, kuriame buvusi narystė Europos Sąjungoje ir atitinkama istorinė atmintis, Europos Sąjungos teisė bei bendros teisinės sistemos palikimas turėsiantys vis mažiau įtakos.

Savaime suprantama, aktuali ir atvirkštinė perspektyva – kai situacija vertinama iš Europos Sąjungos perspektyvų. Kuo ilgiau Jungtinė Karalystė

---

kiek netikėta linkme daugeliui šalių (įskaitant iš pradžių Jungtinę Karalystę, o neilgai trukus ir Europos Sąjungą bei jos atskiras valstybes nares) galiausiai nusprendus iš jos pasitraukti, taip ir nepavykus suderinti šio teisės akto su nulinės emisijos tikslu. Darbo rengimo metu, Lietuva kol kas nebuvo priėmusi sprendimo pasitraukti iš Energetikos chartijos sutarties, tačiau klausimo komentatoriai Lietuvoje tikina, kad pasitraukimo tendencija besitęsianti (Mark, 2024; Vilčinskaitė, Andrieieva, 2025). Sutiktina su cituojamame lietuviškame šaltinyje išsakyta mintimi, kad valstybių sprendimas atsisakyti užsienio investicijų apsaugos sutarčių (įskaitant minėtą Energetikos chartijos sutartį) dėl didėjančių tarptautinių įsipareigojimų – nėra veiksmingas kovos su klimato kaita įrankis, o veikiau būdas parodyti dėmesį šiam klausimui kartu bandant sumažinti su investiciniu arbitražu susijusias išlaidas (Vilčinskaitė, Andrieieva, 2025).

nebebus Europos Sąjungos nare, tuo mažiau bendro bus galima įžvelgti tarp pastarosios ir Jungtinės Karalystės teisės sistemų. Klausimą analizavę autoriai kaip iliustratyvų pavyzdį pateikia būtent anksčiau darbe aptartos Europos Sąjungos tarptautinės privatinės teisės eksteritorialų poveikį trečiosioms valstybėms – būtent, kokius standartus turi atitikti trečiųjų valstybių teisinės sistemos, kad atitinkamų sistemų teismų sprendimai būtų pripažįstami ir vykdomi ES valstybėse narėse. Atitinkamai, autorių daroma išvada, kad eksteritorialus Europos Sąjungos teisės poveikis – Europos Sąjungos ženklas siunčiamas trečiosioms valstybėms, kad jų teisinės sistemos galimai neatitinka pastarosios reikalaujamų standartų ir jomis Europos Sąjungoje nėra pasitikima (Lonardo, 2022a, p. 19–22). Suprantama, kad po „Brexito“ turės praeiti nemažai laiko (pavyzdžiui, kaip minėta, bent tiek laiko, kiek Jungtinė Karalystė buvusi Europos Sąjungos valstybe nare iki išstojimo), kol Jungtinė Karalystė tiek nutols, jei tai įmanoma, nuo Europos Sąjungos standartų, kad Europos Sąjunga nebepasitikės pastarosios teisine sistema tokiu mastu, kad tai darys neigiamą poveikį tarptautinio komercinio bylinėjimosi\ prasme.

Apibendrinant, pasakytina, kad ne tik Jungtinės Karalystės, bet ir Europos Sąjungos pozicija investicinio arbitražo atžvilgiu „Brexito“ kontekste nuosekliai koreliuoja su besivystančiais pasauliniais investicinio arbitražo reformos procesais. Taip pat šiame kontekste aktuali vis glaudesnė Europos Sąjungos integracija. Atitinkamų Europos Sąjungos išorės kompetencijų reguliavimo nuostatų pagrindu ES valstybės narės komercinio (taigi ir investicinio) bendradarbiavimo su Jungtine Karalyste klausimais veikia kartu, kaip blokas, per Europos Sąjungos institucijas, o ne kiekviena ES valstybė narė atskirai. Abejotina, ar investuotojai į Europos Sąjungą specialiai struktūruos savo investicijas per trečiąsias valstybes turėdami omenyje specialųjį tikslą pasinaudoti likusių ES valstybių narių dvišales investicijų sutartis (su tokiomis trečiosiomis šalimis)[139].

[139] Statistikos prasme paminėtina, pavyzdžiui, kad darbo rengimo metu esama 13 dvišalių investicijų sutarčių tarp ES valstybių narių ir Jungtinių Arabų Emyratų ir po 11 tarp ES valstybių narių ir Šveicarijos ir Singapūro (Windthorst *et al.*, 2021, p. 271).

4. EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS IR ESTT VAIDMUO „BREXITO“ KONTEKSTE

Tai, kad stojant į Europos Sąjungą 1972 m. prie Anglijos teismo institucijų prisidėjo ESTT, bendrosios teisės tradicijos tyrėjų vertinama kaip viena reikšmingiausių permainų per kelis šimtmečius (Glendon *et al*., 1993, p. 192). Praėjus beveik keturiems dešimtmečiams, jau „Brexito“ kontekste, Jungtinės Karalystės teisinei sistemai ir kultūrai prioritetą apskritai teikiant ne teisminei kontrolei, o parlamento suverenitetui[140], kuris plačiau aptariamas žemiau, noras išsilaisvinti nuo ESTT įtakos ir jurisdikcijos buvęs viena „Brexito“ priežasčių. Vis dėlto, konkretesnius dedikuotus tyrimus atlikę autoriai sutaria, kad Jungtinė Karalystė iš esmės nenukentėjusi nuo ESTT sprendimų[141] (Terpan, Saurugger, 2022, p. 8–9, 13). Dar daugiau – XX a. pabaigos tyrimuose vyravusi nuomonė, kad Anglijos teismai nuosekliai vengdavę kreiptis į ESTT, įsitikinę, kad yra pajėgūs patys prieiti išvadų, neprasilenkiančių su Europos Sąjungos teise, tokiu būdu kylant rizikai

---

[140] Pačia bendriausia tradicine Jungtinės Karalystės konstitucinės teisės prasme, Jungtinės Karalystės parlamentinio suvereniteto principas reiškia, kad įstatymų leidžiamosios valdžios (parlamento ir monarcho, veikiančių kartu) galios yra beribės, ir jos nesaisto pirmtakų priimti sprendimai (Lange, 2014, p. 1656). Jungtinės Karalystės konstitucinės teisės sistemoje suvereno klausimus XX a. nagrinėję autoriai polemizavo su J. Austino XIX a. teiginiais šioje srityje, pastebėdami, kad pastarasis galėjęs painioti teisinį ir politinį suverenitetą. Politinis suverenitetas priklausantis tautai. Tuo tarpu teisinis – parlamentui. Vis dėlto, kiti autoriai teigia, kad J. Austino veikaluose Jungtinės Karalystės suverenas įvardijamas teisingai per tik jam vienam būdingą aukščiausią politinį autoritetą, kuriam kolektyviai paklūstama (Cotterell, 1992, p. 70–71).

[141] Aiškindamiesi, ar ir kiek iš tikrųjų Jungtinė Karalystė nukentėjusi nuo ESTT jurisprudencijos, kiti autoriai pastebėję, kad Jungtinė Karalystė per savo narystės Europos Sąjungoje laikotarpį tik 146 kartus buvusi ESTT atsakove pagal SESV 258 straipsnį, kai tuo tarpu Italija per tą patį laikotarpį – 658, Prancūzija – 419, Graikija – 415 ir t. t. Taigi, minėti autoriai daro išvada, kad Jungtinė Karalystė santykinai dar laikėsi Europos Sąjungos teisės. Visgi ESTT Jungtinėje Karalystės viešajame diskurse buvo dažnai klaidingai laikomas užsienio teismu, nors tai organizacijos, kurios lygiateise nare Jungtinė Karalystė buvo ilgus metus ir į kurį nuolatos deleguodavo tiek savo teisėjus, tiek generalinius advokatus. (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022, p. 442) Be to, per atitinkamus ESTT narius – teisėjus ir generalinius advokatus, Jungtinė Karalystė dariusi įtaką šio teismo praktikai ir veiklai apskritai. Kaip ir minėta kitur, ESTT netekus Jungtinės Karalystės atstovų jis bus dar labiau dominuojamas civilinės teisės tradicijos. Galiausiai, autoriaus vertinimu, minėtiems skaičiams galėjo turėti įtakos taip pat ir tai, kad, kaip minima darbe, ir Jungtinės Karalystės subjektai ne tiek pasitikėję ESTT, kad būtų patikėję jam spręsti savo ginčus, net ir dėl to kaip Europos Sąjungos teisė būdavo įgyvendinama Jungtinėje Karalystėje.

susiformuoti tokiems Jungtinės Karalystės teismų precedentams, kurie skirtųsi nuo Europos Sąjungos teisės apskritai (Glendon *et al*., 1993, p. 250–251).

Pastarojo laikotarpio tyrimai patvirtina anuomet pastebėtas tendencijas – statistiškai Jungtinės Karalystės teismai kreipėsi į ESTT rečiau nei, pavyzdžiui, Vokietijos ar Prancūzijos teismai, – ir juose daromos išvados, analogiškos darytoms jau minėtuose XX a. pabaigos tyrimuose (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022). Kita vertus, Jungtinės Karalystės autoriai pripažįsta, kad jos konstitucinės teisės mokslininkams savo tyrimuose dar teks atskleisti kokiu mastu parlamentinio suvereniteto principas buvo apribotas net ir paties „Brexito“ kontekste, o ir, pavyzdžiui, konkrečiai pačios Išstojimo sutarties kontekste. Tačiau parlamentinio suvereniteto principas neišvengiamai išlieka aktualus Jungtinėje Karalystėje, ir tai reiškia, kad bet kuris naujai išrinktas parlamentas (taip pat ir „Brexito“ kontekste) gali priimti įstatymus, kuriais atsiribos nuo savo pirmtakų priimtų sprendimų (Dougan, 2021, p. 222, 316), nors kai kurių autorių ir pripažįstama tam tikra parlamentinio suvereniteto principo erozija, palyginti su ankstesniais laikais. Kalbėdami apie šią eroziją autoriai mini, kad minėtas principas pastaruoju metu išlikęs (tik) savo forma, tačiau šio principo realus turinys gerokai pasikeitęs, atsižvelgiant taip pat ir į buvusią Jungtinės Karalystės narystę Europos Sąjungoje.

Aptardami, kaip parlamentinio suvereniteto principas derėjo su buvusia Jungtinės Karalystės naryste Europos Sąjungoje, kai kurie autoriai, cituodami 1980 m. Anglijos teismo sprendimą (EWCA Macarthys, 1980) ir susijusį ESTT prejudicinį sprendimą (ESTT 1980 m. kovo 27 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. 129/79 (*Macarthys*)), minėjo, kad, pirma, nacionalinės teisės nuostata, prieštaraujanti Europos Sąjungos teisei, laikytina su ja nederančia atsitiktinai. Tokios nuomonės buvo laikomasi, kadangi, jei Jungtinės Karalystės įstatymų leidėjas būtų turėjęs tokių intencijų, kad jo priimtas teisės aktas turėtų viršenybę Europos Sąjungos teisės atžvilgiu, jis privalėjo dėl to tiesiogiai pasisakyti. Antra, prioriteto Europos Sąjungos teisei teikimas Jungtinės Karalystės parlamento priimto įstatymo atžvilgiu, laikytinas tikros parlamento valios užtikrinimu. Vis dėlto, tie patys autoriai pripažinę, kad vėliau būta alternatyvių nuomonių ir mažiau radikalių teismų sprendimų dėl Jungtinės Karalystės teisės suderinamumo su Europos Sąjungos teise, labiau laikantis „darnaus interpretavimo“ (angl. *harmonious construction*) principo, nei pripažįstant Europos Sąjungos teisės viršenybę (Craig, De Burca, 2015, p. 271–273). Apibendrinant pasakytina, kad įvairūs autoriai sutaria, jog šiuo metu parlamentinis suverenitetas nebelaikomas pamatiniu Jungtinės Karalystės konstitucijos principu (Lange, 2014, p. 1656–1657).

Kiti autoriai, kalbėdami apie ESTT vaidmenį, minėjo, kad „Brexito“ šalininkų akyse jis įkūnijo Europos Sąjungos federalistines tendencijas, taip neigiamai vertinamas Jungtinėje Karalystėje (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2020, p. 439–440). Galiausiai, autoriai, nagrinėję ESTT sprendimus po *Francovich* bylos, „Brexito“ kontekste pastebėję, kad bylos su Jungtine Karalyste kaip šalimi koncentravosi ne ties Europos Sąjungos materialinės pirminės teisės pažeidimais, bet būtent ties *Francovich* bylos klausimais, t. y. netinkamu direktyvų perkėlimu. Taigi, daryta išvada, kad Jungtinei Karalystei buvo labiau tikėtina būti pripažintai pažeidus Europos Sąjungos teisę po Europos Komisijos pažeidimo procedūros tyrimo, nei privačiam subjektui prisiteisti žalą už tuos pažeidimus Jungtinės Karalystės teisme, ir atkreiptas dėmesys į tiesioginį šio klausimo išsprendimą Išstojimo sutartyje, tačiau pripažinta, kad nors šis pavyzdys liudijęs nepasitenkinimą ESTT jurisdikcija, tai neturėję būti „Brexito“ priežastimi. Dar daugiau, autoriai atkreipia dėmesį, kad nors politiškai Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės santykiai buvo savotiški, tačiau teisiškai nebūta pernelyg didelių konfliktų apskritai ir abejojama, ar Jungtinė Karalystė pati būtų dariusi ką nors kitaip, jei būtų turėjusi daugiau kontrolės, nei turėjo būdama viena iš ES valstybių narių. Taigi, daroma išvada, kad išsilaisvinimo iš ESTT jurisdikcijos paskirtis – ne nubausti patį ESTT už praeities skriaudas Jungtinei Karalystei, o apskritai išstoti taip pat ir iš Europos Sąjungos institucinės teisinės disciplinos režimo (Armstrong, 2021).

Bet kokiu atveju, kaip skelbia atitinkamas Jungtinės Karalystės įstatymas dėl išstojimo iš Europos Sąjungos, įvykus „Brexitui“, pirma, joks Jungtinės Karalystės teismas nesaistomas principų ar sprendimų, priimtų ESTT iki išstojimo dienos ir, antra, joks Jungtinės Karalystės teismas negali kreiptis jokiu klausimu į ESTT (Išstojimo įstatymo 6 straipsnis). Nors cituojamas teisės aktas *expressis verbis* kalba tik apie ESTT, laikytina, kad jis taikomas ir kitų Europos Sąjungos teisminių institucijų atžvilgiu. Atitinkamai, kai kurie Jungtinės Karalystės autoriai taip pat daro išvadą, kad Jungtinės Karalystės teismų po „Brexito“ nesaistąs ir darbe jau aptartas tarpusavio pasitikėjimo principas (Ojiegbe, 2020, p. 69).

Vis dėlto, kaip rodo detalesnė analizė, norėtos visiškos laisvės nepavyko iki galo pasiekti, ir ESTT vaidmuo „Brexito“ kontekste yra keleriopas. Viena vertus – ketverius metus nuo pereinamojo laikotarpio pabaigos (t. y. iki 2024 m. gruodžio 31 d.) išlikusi ESTT kompetencija spręsti ginčus dėl Jungtinės Karalystės padarytų Europos Sąjungos teisės pažeidimų, įvykdytų iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pagal Išstojimo sutartį pabaigos (Išstojimo sutarties 87 straipsnio 1 dalis). Kita vertus, autoriai laikosi pozicijos, kad Jungtinė Karalystė ir Europos Sąjunga Prekybos ir

bendradarbiavimo susitarime susitarė dėl savotiško „mišraus“ ESTT įtakos Jungtinei Karalystei modelio (Terpan, Saurugger, 2022).

Galiausiai, ESTT ir toliau bet kokiu atveju, ir iš esmės nepriklausomai nuo Jungtinės Karalystės, vystys Europos Sąjungos teisės praktiką pagal savo kompetenciją. Nors autoriai ir pripažįsta, kad ESTT – ne kažkurios konkrečios valstybės nacionalinis teismas, ir, atitinkamai, jo kompetencija konkrečiai apibrėžta, tuo pat metu teigiama, kad sprendimai priimami iš Europos Sąjungos teisės perspektyvų, natūraliai labiau akcentuojant ir pirmenybę teikiant Europos Sąjungos integracijos, o ne dezintegracijos procesams (Kruger, 2008, p. 18).

Kita vertus, atkreiptinas dėmesys į Jungtinėje Karalystėje išlaikytą Europos Sąjungos teisę.

Taip, kaip narystės Europos Sąjungoje siekiančios valstybės harmonizuoja savo nacionalinę teisę su Europos Sąjungos teise iki narystės, taip, natūralu, Jungtinės Karalystės, kaip valstybės narės, teisė iki „Brexito“ buvusi harmonizuota su Europos Sąjungos teise, ir per naktį, pasibaigus pereinamajam laikotarpiui po „Brexito, turėto harmonizuotumo lygio neprarado. Per kelis pasiruošimo išstojimui metus Jungtinėje Karalystėje nebuvo parengta naujų teisės aktų tik tam, kad jie skirtųsi nuo Europos Sąjungos teisės. Autoriai sutarė, kad tai nebuvo nei Jungtinės Karalystės, nei jos subjektų interesas, kad „Brexitas“ reikštų visišką teisinės sistemos pokytį, teisinis tikrumas, teisėtų lūkesčių principas ir teisinės sistemos prognozuojamumas turėjo būti užtikrinti. Dar daugiau, derybų dėl išstojimo metu buvo sutarta, kad tam tikras Europos Sąjungos teisės išlaikymas po išstojimo – tvarkingo išstojimo elementas ir sąlyga (Tatham, 2020, p. 22). Autorių sutariama, kad didelį vaidmenį šioje srityje suvaidino žemiau darbe aptariamas Jungtinės Karalystės Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės įstatymas.

Vieni autoriai pripažino, kad bendros teisės sistemos išlaikymas padės sumažinti neigiamas išstojimo iš Europos Sąjungos pasekmes (Cygan, Żelazna, 2020, p. 45). Kiti autoriai tuo tarpu atkreipę dėmesį į Europos Sąjungos teisės autoritetą pasauliniu mastu apskritai – per keliasdešimt taikymo metų Europos Sąjungos teisė tapusi švelnios įtakos priemone visame pasaulyje, kuriai įvairios valstybės linkusios savanoriškai paklūsti siekdamos glaudesnio bendradarbiavimo su bloku ir norėdamos pademonstruoti savo pasiruošimą atitikti Europos Sąjungoje taikomus standartus. Pripažįstama, kad Europos Sąjunga skatinanti trečiąsias valstybes laikytis jos aukštų standartų, taikomų, pavyzdžiui, vartojimo produktams, mainais į prekybos su tokiomis trečiosiomis valstybėmis liberalizavimą. Europos Sąjungos konkurencijos teisės reguliavimas laikomas labiausiai išvystytu pasaulyje (Fahey, 2020,

p. 329, 333). Taip pat autorių minimas tiek vis platesnis Europos Sąjungos teisės tarptautiškumas iš vienos pusės, tiek ir tarptautinės teisės europėjimas, tokiu būdu patvirtinant anksčiau minėtą Europos Sąjungos įtaką pasauliniu mastu. Galiausiai, kai kurių autorių teigiama, kad tam tikrose srityse visiškai atsisakyti Europos Sąjungos teisės gali būti apskritai neįmanoma (Fahey, 2020, p. 329, 331).

4.1. ESTT vaidmuo ES – Jungtinės Karalystės sutarčių kontekste

Kaip jau buvo užsiminta darbe cituojant įvairių autorių pateikiamus Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo skirtumus, pirmoji sutartis – gerokai labiau už antrąją susijusi su Europos Sąjungos institucine struktūra. Atitinkamai, taip pat ir dėl Europos Sąjungos gerokai svaresnės derybinės galios Išstojimo sutarties kontekste, joje numatytas daug didesnis ESTT vaidmuo nei Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime, ypač kalbant apie tai, ką autoriai įvardija kaip ESTT jurisdikcinį monopolį Europos Sąjungos teisės interpretavimo klausimais (Lonardo, 2024, p. 13). Be to, tokiu būdu – išimant Europos Sąjungos teisės interpretavimo klausimus iš arbitražo kompetencijos – užtikrinamas Europos Sąjungos teisės autonomijos principo įgyvendinimas (Polak, 2023, p. 228).

4.1.1. ESTT vaidmuo Išstojimo sutarties kontekste

Išstojimo sutartis priskiria ESTT privalomą ir išimtinį vaidmenį tam tikrais aspektais net ir po pereinamojo laikotarpio pabaigos. Pirma, į ESTT kreipiamasi dėl prejudicinio sprendimo, antra, ESTT yra kompetentingas nagrinėti pažeidimo procedūrą, jei Europos Komisija nusprendžia, kad Jungtinė Karalystė pažeidė Išstojimo sutarties, kaip Europos Sąjungos teisės akto, nuostatas. Išstojimo sutartis taip pat įpareigoja Jungtinę Karalystę laikytis iki pereinamojo laikotarpio pabaigos ESTT pateikto Europos Sąjungos teisės interpretavimo ir atkreipti „deramą dėmesį“ (angl. *due regard*) į ESTT pateikiamą Europos Sąjungos teisės interpretavimą ir po pereinamojo laikotarpio pabaigos. Pastaroji nuostata autorių pripažįstama kaip probleminė ir sukelsianti nemažai klausimų Jungtinės Karalystės teismuose (Lonardo, 2022b, p. 20), tačiau bendrame kontekste ji vertintina kaip kompromisinė – Europos Sąjungos pagrindinei teisminei institucijai ir jos pateikiamoms Europos Sąjungos teisės interpretacijoms suteikiamas vaidmuo taip pat ir buvusioje Europos Sąjungos valstybėje, t. y. Jungtinėje Karalystėje. ESTT kompetencija visose su Išstojimo sutartimi susijusiose bylose autorių teisingai kildinama iš SESV 272 straipsnio, teigiančio, kad ESTT turi teisę priimti

sprendimus, kai į ją kreipiasi arbitražas, įsteigtas pagal tarptautinę sutartį, kurios šalimi yra Europos Sąjunga (Gapsa, 2022, p. 48).

Autoriai skaičiuoja, kad esama trijų atvejų, kai ESTT priskiriama kompetencija spręsti dėl Europos Komisijos skundų Jungtinės Karalystės atžvilgiu (Gapsa, 2022, p. 49). Pirma, Jungtinei Karalystei nevykdant savo įsipareigojimo pagal Europos Sąjungos sutartis arba su pereinamuoju laikotarpiu susijusios Išstojimo sutarties dalies. Tokiu atveju Europos Komisijos skundas ESTT kiltų taip pat ir iš SESV 258 straipsnio, numatančio valstybių narių atsakomybę už savo įsipareigojimų pagal Europos Sąjungos steigiamąsias sutartis pažeidimą. Antra, Jungtinei Karalystei nevykdant sprendimo fizinio ar juridinio asmens atžvilgiu. Šiuo atveju Europos Komisijos skundas galėtų būti susijęs su iki pereinamojo laikotarpio pabaigos Europos Sąjungos institucijos priimto sprendimo nevykdymu Jungtinėje Karalystėje. Ši ESTT kompetencija taip pat kildinama iš SESV 258 straipsnio ir aktuali tuo pačiu aukščiau minėtu ketverių metų po pereinamojo laikotarpio pabaigos laikotarpiu. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys, kad darbo rengimo metu taip pat ir pastarasis terminas yra suėjęs, taigi minėtoji kompetencija aktuali labiau iš teorinių Europos Sąjungos teisės studijų perspektyvos. Galiausiai, trečia, pagal Išstojimo sutarties 160 straipsnį, Jungtinė Karalystė gali būti nubausta už savo prisiimtų finansinių įsipareigojimų nevykdymą. Šiuo atveju ESTT kompetencija kiltų ne tik iš SESV 258 straipsnio, bet ir iš SESV 260 straipsnio, numatančio atsakomybę už anksčiau priimto ESTT sprendimo nevykdymą. Pastaruoju atveju Jungtinės Karalystės atsakomybė neribojama laike, taigi Europos Komisija galės kelti atitinkamas bylas Jungtinei Karalystei ESTT bet kada ateityje (Gapsa, 2022, p. 49).

Lygindami ESTT vaidmenį, koks numatytas Išstojimo sutartyje, ypač toje apimtyje, kur į ESTT kreiptis gali arbitražo teismas[142], su panašiais vaidmenimis, numatytais kitose Europos Sąjungos sutartyse, autoriai kaip panašiausią visų pirma mini jau minėtos Europos Sąjungos ir Moldovos asociacijos sutarties 403 straipsnį, ar analogišką nuostatą Europos Sąjungos ir Ukrainos asociacijos sutartyje (Lukic, 2020). Šiuo atveju vis dėlto pastebėtinas ir akivaizdus kontrastas tarp Europos Sąjungos ir Moldovos ar Ukrainos santykių, kai pastarosios valstybės siekia glaudesnės integracijos, ir

[142] Lyginamosios analizės prasme paminėtina, kad *ad hoc* tarpvalstybinių arbitražų teisė kreiptis į nuolatinius teismus yra nors ir nedažnas reiškinys, ir dar rečiau panaudotas praktikoje, tačiau tai nėra vien Europos Sąjungos tarptautinėms sutartims būdingas institutas. Pavyzdžiui, autorių minimas 1982 m. Jūrų teisės konvencijos 188 straipsnis, pagal kurį pagal šią konvenciją suformuoti arbitražai turi teisę kreiptis į Tarptautinio jūrų teisės tribunolo Ginčų dėl jūros dugno kolegiją (Lukic, 2020).

dezintegracinio santykio tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, kaip iš jos išstojančios valstybės. Nepaisant šio kontrasto tarp iš esmės priešingų santykių, ESTT pasitelkimas abiejose situacijose, ypač dezintegracinio santykio kontekste, laikytinas ir savotišku Europos Sąjungos derybinės galios įrodymu.

4.1.1.1. ESTT prejudiciniai sprendimai pagal Išstojimo sutartį

Išstojimo sutarties 174 straipsnis numato, kad pagal šią sutartį įsteigtas arbitražas negali spręsti Europos Sąjungos teisės taikymo klausimo ir privalo dėl jo kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės nuostatos išaiškinimo, jei toks klausimas kiltų jam nagrinėjant Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos ginčą pagal ją. Tokioje ESTT prejudicinio sprendimo procedūroje Jungtinė Karalystė turėtų teisę dalyvauti kaip proceso ESTT šalis (t. y. turėtų tokias pačias teises, tarsi vis dar būtų Europos Sąjungos valstybe nare).

Minėtas Išstojimo sutarties straipsnis savo pirmojoje dalyje išskiria tris atvejus, kada kreipimasis į ESTT yra privalomas. Pirma, kai kyla Europos Sąjungos teisės sąvokos (angl. *concept*) klausimas, antra, kai kyla klausimas dėl Išstojimo sutartyje nurodomos Europos Sąjungos teisės nuostatos (angl. *provision*)[143], ir trečia – kai kyla klausimas, ar Jungtinė Karalystė laikėsi įsipareigojimų pagal Išstojimo sutarties 89 straipsnio 2 dalį. Pirmais dviem atvejais referuojama į Išstojimo sutarties 4 straipsnį, kuris numato jos galiojimo, įgyvendinimo ir taikymo metodus ir principus, o ypač minėto straipsnio 3 ir 4 dalis. Išstojimo sutarties 4 straipsnio 3 dalis sako, kad šios sutarties nuostatos, kuriose daromos nuorodos į Europos Sąjungos teisę arba jos sąvokas ar nuostatas, aiškinamos ir taikomos vadovaujantis Europos Sąjungos teisės metodais ir bendraisiais principais. Išstojimo sutarties 4 straipsnio 4 dalis nurodo, kad įgyvendinamos ir taikomos šios sutarties nuostatos, kuriose daroma nuoroda į Europos Sąjungos teisę arba jos sąvokas ar nuostatas, aiškinamos atsižvelgiant į atitinkamą ESTT praktiką, suformuotą iki pereinamojo laikotarpio pabaigos. Trečiasis atvejis, kaip ir minėta, nukreipia į Išstojimo sutarties 89 straipsnio 2 dalį, kalbančią apie ESTT pripažinimą, kad Jungtinė Karalystė neįvykdžiusi savo įsipareigojimų pagal Europos Sąjungos teisę ir tokį savo elgesį turinti atitaisyti – įvykdyti

[143] Svarstytina ar darbo tekste vartojamos lietuviškojo Išstojimo sutarties (174 straipsnio) vertimo formuluotės tinkamai atspindi originalaus sutarties teksto anglų kalba mintis. Tačiau, pripažintina, kad šie klausimai yra aktualūs iš esmės žvelgiant į bet kurio Europos Sąjungos teisės akto lietuviškąjį vertimą. Kaip ir kitų darbe nagrinėjamų klausimų atžvilgiu, taip ir šiuo atveju, Išstojimo sutarties nuostatų skirtingomis kalbomis interpretavimas, dėl vertimo trūkumų kol kas nesukėlęs žinomų problemų.

atitinkamą ESTT sprendimą. Taigi, ši nuostata susijusi su situacija, kai Jungtinės Karalystės atžvilgiu vykdyta pažeidimo procedūra nustatė Europos Sąjungos teisės pažeidimą SESV 258 straipsnio pagrindu iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos, ar ir jam pasibaigus, Išstojimo sutarties 86 arba 87 straipsnių pagrindu, kadangi Europos Komisija nebeturinti Jungtinės Karalystės atžvilgiu SESV 260 straipsnio suteikiamų įgaliojimų užtikrinti ESTT atitinkamo sprendimo įvykdymą. Minėtas SESV straipsnis suteikia Europos Komisijai teisę kreiptis į ESTT dėl finansinės nuobaudos skyrimo valstybei narei, kuri ankstesniu ESTT sprendimu pripažinta pažeidusia Europos Sąjungos teisę, kai toks pažeidimas, Europos Komisijos vertinimu, likęs neištaisytas. Akivaizdu, kad SESV 260 straipsnio įgalinimų Jungtinės Karalystės, kaip nebe Europos Sąjungos valstybės narės, atžvilgiu Europos Komisija nebeturinti. Taigi, atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, pateisinamas Europos Sąjungos noras turėti tinkamą alternatyvą.

Išstojimo sutarties komentaro autoriai aptardami Išstojimo sutarties 174 straipsnio 1 dalį pastebi, kad ginčą nagrinėjantis arbitražas, pirma, privalo kreiptis į ESTT, kai tarp ginčo šalių kilęs Europos Sąjungos teisės interpretavimo klausimas, ir, antra, gali tai padaryti savo iniciatyva, kai jam kyla abejonė dėl Europos Sąjungos teisės nuostatos interpretavimo, ir nesant dėl to šalių ginčo byloje. Aptariamo Išstojimo sutarties straipsnio 2 dalis numato ginčo šalių, t. y. tiek Europos Sąjungos, tiek Jungtinės Karalystės, teisę pateikti atitinkamus pozicijos pareiškimus dėl poreikio kreiptis į ESTT (Lieflander *et al.*, 2021, p. 392–393).

Tokie pozicijos pareiškimai lietuviškame Išstojimo sutarties 174 straipsnio 2 dalies tekste, autoriaus vertinimu, nepreciziškai įvardinami kaip „informacija“ (angl. *submissions*), suponuojant jų informacinį pobūdį, galimai neturintį teisinio turinio. Tačiau likęs aptariamos Išstojimo sutarties 174 straipsnio dalies tekstas vienareikšmiškai tokį turinį suteikia: sulaukęs tokių kreipimusi, arbitražas arba privalo pateikti atitinkamą paklausimą ESTT, arba pateikia savo vertinimo priežastis, jei, jo vertinimu, klausimas nesusijęs su Europos Sąjungos teisės nuostatos aiškinimu ar tuo, kaip Jungtinė Karalystė laikėsi savo įsipareigojimų pagal Išstojimo sutarties 89 straipsnio 2 dalį.

Išstojimo sutarties 174 straipsnio 3 dalis įpareigoja Europos Sąjungos teisės išaiškinimo prašiusį arbitražą pateikti savo galutinį sprendimą byloje per 60 dienų nuo ESTT sprendimo gavimo. Autoriai sutaria, kad ESTT pateikiamas išaiškinimas yra privalomas klausimą pateikusiam, atitinkamą konkretų ginčą sprendžiančiam arbitražui (Lonardo, 2024, p. 13).

Kai kurie komentatoriai lygina šį ESTT prejudicinių sprendimų pagal Išstojimo sutartį mechanizmą su įprastu prejudicinių sprendimų mechanizmu, kai į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės išaiškinimo kreipiasi valstybės narės

teismas jo nagrinėjamoje byloje iškilus atitinkamam Europos Sąjungos teisės taikymo klausimui (Gapsa, 2022, p. 44). Toks palyginimas gali būti vertinamas kritiškai, kadangi minėtu atveju kalbama apie esamos Europos Sąjungos valstybės narės teismo kreipimąsi, taigi, darbo autoriaus nuomone, nuosekliau būtų šią arbitražo kreipimosi į ESTT dėl nagrinėjamoje byloje kylančių Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimų procedūrą lyginti su kylančiomis iš kitų Europos Sąjungos sudarytų sutarčių, pavyzdžiui, su jau minėta, iš esmės analogiška, kokia numatyta Europos Sąjungos asociacijos sutartyse su Ukraina ir Moldova. Būtent su Europos Sąjungos asociacijos sutartyje su Ukraina esančiu mechanizmu minėtąjį Išstojimo sutarties mechanizmą dar palyginti ankstyvuoju derybų laikotarpiu lygino užsienio autoriai (Lavranos, 2018), o vėlesniu laikotarpiu, būtent minėtos sutarties su Ukraina 322 straipsnio nuostatas Išstojimo sutarties teksto komentaro autoriai pripažino buvus derybininkų įkvėpimo šaltiniu (Lieflander *et al.*, 2021, p. 392).

Kita sritis, kurioje išlikusi ESTT kompetencija teikti prejudicinius sprendimus, yra susijusi su Europos Sąjungos teisės klausimais, kylančiais Jungtinės Karalystės teismuose bylose, prasidėjusiose iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos. Pagal Išstojimo sutarties 158 straipsnio 1 dalį, bylose Jungtinės Karalystės teismuose, kuriuose procesas pirmos instancijos teisme prasideda per aštuonerius metus nuo pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos, kilus klausimui dėl Išstojimo sutarties dalies, susijusios su piliečių teisėmis, aiškinimo, tokie Jungtinės Karalystės teismai gali kreiptis prejudicinio sprendimo į ESTT. Galiausiai, kaip ir minėta, pagal Išstojimo sutarties 160 straipsnį ESTT išliekanti laike neribota jurisdikcija tam tikrais klausimais, susijusiais su Europos Sąjungos lėšų panaudojimu iki 2020 finansinių metų ir Jungtinės Karalystės dalyvavimu Europos Sąjungos 2014–2020 finansavimo perspektyvos programose. Tokiose bylose Jungtinės Karalystės teismuose Europos Komisijai Išstojimo sutarties 162 straipsniu suteikiama teisė teikti rašytinius paaiškinimus, o atitinkamam teismui leidus – ir paaiškinimus žodžiu, tačiau, bet kokiu atveju, apie tokį savo ketinimą Europos Komisija turės iš anksto informuoti Jungtinę Karalystę (Gapsa, 2022, p. 49). Svarstytina, ar tokiose bylose nesusiklostys situacijos, kai komercinių santykių dalyviai, besibylinėjantys Jungtinės Karalystės teismuose, bandys savo pusėje įtraukti Europos Komisiją siekdami sau palankios bylos baigties[144].

[144] Autorių teigimu, pereinamojo laikotarpio pabaigoje ESTT savo eilės laukė 25 įvairių Jungtinės Karalystės teismų paklausimai dėl prejudicinių sprendimų į kuriuos ESTT atsakė 2021–2022 m. (Gapsa, 2022, p. 50; Łazowski, 2022, p. 92–93).

Autoriai taip pat atkreipia dėmesį į Išstojimo sutarties 163 straipsnį, kalbantį apie reguliarų dialogą tarp ESTT ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo siekiant palengvinti nuoseklų Išstojimo sutarties aiškinimą (Gapsa, 2022, p. 50; Dougan, 2021, p. 220). Nors apibūdinant šį dialogą, net ir pačiame Išstojimo sutarties tekste pateikiama analogija su ESTT dialogu su Europos Sąjungos valstybių narių aukščiausiaisiais teismais, keltini klausimai, ar toks dialogas efektyvus ir analogija reali bei pagrįsta, atsižvelgiant į skirtingą Europos Sąjungos valstybių narių aukščiausiųjų teismų ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo padėtį ESTT atžvilgiu. Europos Sąjungoje vyksta vis glaudesnė integracija, o Jungtinė Karalystė neseniai pirmoji perėjo dezintegracijos su Europos Sąjunga procesą. Šis dialogas tarp ESTT ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo galėtų tapti atskiro tyrimo dalyku.

Galiausiai, paminėtinas Išstojimo sutarties 161 straipsnis, kuris numato, kad Europos Sąjungos valstybių narių teismuose iškilus šios sutarties aiškinimo klausimui ir tokiai bylai nukeliavus iki ESTT, Jungtinė Karalystė turės teisę dalyvauti tokiame procese ESTT tokiomis pačiomis teisėmis, kokias turėtų vis dar būdama Europos Sąjungos valstybe nare.

Pastebėtina, kad aptartomis Išstojimo sutarties nuostatomis „Brexito“ kontekste, taip pat kalbant apie investicinį arbitražą, įgyvendinamos anksčiau minėto ESTT sprendimo *Achmea* byloje nuostatos. Pagal jas nei arbitražas, nei atskiros valstybės narės teismas negali galutinai aiškinti Europos Sąjungos teisės, nes tokia praktika būtų nesuderinama su Europos Sąjungos teise – kilus atitinkamam Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimui, jis turės būti perduotas nagrinėti ESTT.

4.1.1.2. Išstojimo sutarties pažeidimo procedūra ESTT

Manytina, kad ESTT elgesys pirmojoje jį pasiekusioje su „Brexitu“ susijusioje byloje dėl galimo Europos Sąjungos teisės pažeidimo, viena vertus, atspindi ESTT požiūrį bendrai, kita vertus – leidžia daryti išvadą, kokio požiūrio tokiais klausimais laikysis šis teismas ateityje, ne tik pačios Jungtinės Karalystės, bet ir kitų potencialiai iš Europos Sąjungos galinčių ateityje išstoti valstybių narių atžvilgiu, jei tokių būtų.

Pavyzdžiui, ESTT generalinis advokatas pripažino Jungtinės Karalystės įvykdytą Europos Sąjungos teisės pažeidimą, šiai nesikreipus į ESTT prejudicinio sprendimo *Micula* byloje (GA Emiliou išvada *Micula* byloje, 2023), kurios investicinio arbitražo problematika smulkiau aptarta darbo 3.2 poskyryje. Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas, kaip galutinės instancijos teismas, 2020 m. vasarį priimdamas sprendimą, kurį Europos

Komisija vėliau ginčijo kaip pažeidžiantį Europos Sąjungos teisę, pripažino, kad teismą (tebe-)saisčiusi lojalaus bendradarbiavimo su ESTT pareiga, taigi bylos stabdymas ir kreipimasis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo buvęs viena iš galimų realių alternatyvų, kuria vis dėlto nebuvo pasinaudota bylos nagrinėjimo metu. Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas pirmenybę minėtoje byloje teikė Jungtinės Karalystės įsipareigojimams pagal ICSID konvenciją, remdamasis taip pat ir tuo, kad Rumunija prisijungusi prie konvencijos anksčiau nei įstojusi į Europos Sąjungą.

Turint galvoje, kad Jungtinė Karalystė atsisakė įgyvendinti savo teisę aktyviai dalyvauti šiame procese ir ESTT nagrinėjo šią bylą jai kaip atsakovei nedalyvaujant, svarstytina, viena vertus, ar tokio pat požiūrio Jungtinė Karalystė laikytųsi ir kitose ESTT bylose. Kita vertus, keltinas klausimas, ar apskritai įmanomas ESTT nešališkumas Europos Komisijai iškėlus bylą tokiam specifiniam atsakovui – valstybei buvusiai Europos Sąjungos nare. Pirmuoju klausimu, manytina, kad Jungtinė Karalystė linkusi priimti sprendimus dėl dalyvavimo ESTT procesuose, vadovaudamasi savo interesais principu „byla po bylos“, t. y. šiuo konkrečiu atveju nusprendusi, kad jos dalyvavimas procese nereikšmingas arba nereikalingas. Ir priešingai, manytina, kad jei Jungtinė Karalystė pripažintų bylos ESTT svarbą, ypač sau, ji visais būdais siektų tokioje byloje dalyvauti. Antru klausimu pastebėtina, kad „Brexito“ dėka atsiradusi nauja specifinė proceso ESTT šalies kategorija – buvusi Europos Sąjungos valstybė narė. Atitinkamai, ateities tyrimuose būtų vertinga įvertinti, kaip ESTT pavyksta išlaikyti savo nešališkumą tokios šalies atžvilgiu ir nesivadovauti „nubaudimo“ už išstojimą iš Europos Sąjungos logika.

4.1.1.3. Išstojimo sutarties suderinamumas su Europos Sąjungos teise

Kai kurie autoriai, pavyzdžiui Tobias Lock, nagrinėdami Jungtinės Karalystės vaidmenį pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ metu teigia, kad minėtu laikotarpiu Jungtinė Karalystė buvusi daugiau Europos Sąjungos teisės objektu nei subjektu, nes turėjusi tos teisės laikytis, nors nedalyvavusi ją kuriant. Jie taip pat atkreipia dėmesį į Išstojimo sutarties vietą Europos Sąjungos teisės sistemoje ir minėtos sutarties suderinamumo su Europos Sąjungos teise klausimą. Cituojamų autorių teigimu, Išstojimo sutartis, kaip tiesiogiai taikoma Europos Sąjungos tarptautinė sutartis, bent jau teoriškai Europos Sąjungos teisės aktų hierarchijos sistemoje esanti žemiau nei Europos Sąjungos steigiamosios sutartys, bet aukščiau nei antriniai Europos Sąjungos teisės aktai (reglamentai ir direktyvos). Taigi, jų teigimu, Išstojimo sutarties suderinamumo su Europos Sąjungos pirmine teise – steigiamosiomis

sutartimis – klausimą bet kokiu atveju spręstų ESTT, o ne Jungtinės Karalystės teismas. Nors pereinamuoju laikotarpiu Jungtinė Karalystė ir nebebuvo Europos Sąjungos nare, tačiau Išstojimo sutartis sukūrė pareigą ją laikyti valstybe nare. Kadangi pareiga Jungtinę Karalystę prilyginti Europos Sąjungos valstybėms narėms kilusi iš Išstojimo sutarties, o ne Europos Sąjungos steigiamųjų sutarčių, tai suponuoja Jungtinės Karalystės silpnesnę padėtį „tikrųjų" valstybių narių atžvilgiu (Lock, 2020, p. 33–34).

Kiti, taip pat angliškai rašę, autoriai, pavyzdžiui Salamankos universiteto Ispanijoje profesorė Polly Polak, tokiais Išstojimo sutarties vietos Europos Sąjungos sutarčių sistemoje ir suderinamumo su Europos Sąjungos teise klausimais teigė, kad pačios bendrijos institucijos reiškusios su tuo susijusius nuogąstavimus. Ypač tai buvo aktualu pasirinkto ginčų sprendimo modelio klausimu – ar jis suderinamas su Europos Sąjungos steigiamosiomis sutartimis, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės autonomiją? Atsakymas į šį klausimą yra aktualus iš teorinės pusės, taip pat ir dėl to, kad kol kas niekas formaliai nekvestionavo tokio suderinamumo (Polak, 2023, p. 226). Kaip ir minėta kitur šiame darbe, Išstojimo sutarties pirminiai projektai 2018 m. kovą numatė didesnį ESTT dalyvavimą, įskaitant galimybę į jį kreiptis pačiam nesutarimą sprendžiančiam Jungtiniam Komitetui, siekiant užtikrinti būtent Europos Sąjungos teisės autonomiją. Tokiu būdu pagal Išstojimo sutartį būtent ESTT būtų tapęs pagrindine ginčų sprendimo institucija. Autorių sutariama, kad tai būtų buvusi labai neįprasta, beprecedentė ir neteisinga situacija, jei suvereni valstybė (Jungtinė Karalystė), kaip viena sutarties šalis, būtų sutikusi, kad ginčai pagal atitinkamą sutartį būtų buvę sprendžiami kitos sutarties šalies (Europos Sąjungos) nuolatiniame teisme (ESTT) (Polak, 2023, p. 227). Vis dėlto derybų su Jungtine Karalyste metu buvo pasiekta kompromisų, kurie įtvirtinti galutiniame Išstojimo sutarties tekste. Šiuos klausimus nagrinėję autoriai rėmėsi, be kita ko, ESTT sprendimais bylose dėl Europos ekonominės erdvės sutarties suderinamumo su Europos Sąjungos teise (*Opinion 1/91*, 1991; *Opinion 1/92*, 1992). Pirmoje iš cituotų nuomonių ESTT pripažino Europos ekonominės erdvės sutarties pirminį projektą esant nesuderinamą su Europos Sąjungos teise dėl planuotos ginčų sprendimo institucijos įgaliojimų interpretuoti Europos Sąjungos teisę. Pagal gautas pastabas pakoregavus minėtą projektą, antrąja cituota nuomone ESTT pripažino Europos ekonominės erdvės sutarties projektą neprieštaraujančiu Europos Sąjungos teisei[145] (Polak, 2023, p. 229).

[145] Kaip aptarta kitur darbe, būtent Europos Laisvos Prekybos Asociacijos teismo tipo organą laikant artimiausia ginčų sprendimo institucija, be narystės Europos

Kaip jau minėta darbo 3.1.4 skirsnyje, skirtame lyginamajai ginčų sprendimo nuostatų analizei, ESTT neturi priemonių priversti pagal Išstojimo sutartį įsteigtą arbitražą kreiptis dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo, ar nubausti arbitražą jei tokio kreipimosi nebuvo. Būtent čia autorių įžvelgiama grėsmė Europos Sąjungos teisės autonomijai, cituojamų autorių vertinimu, potencialiai galinti būti tokia didelė, kad reikštų Išstojimo sutarties nesuderinamumą su Europos Sąjungos teise apskritai (Polak, 2023, p. 231).

4.1.1.4. Šiaurės Airijos protokolas ir iš jo kilę ginčai

Apibūdindami Šiaurės Airijos padėtį konstitucinės teisės prasme iki „Brexito“, užsienio autoriai pastebėjo, kad jai kilę iššūkių ieškant balanso tarp „airiškumo“ ir „britiškumo“, viena vertus, pripažįstant jos išlaikomą stebėtinai didelę autonomiją, atsižvelgiant į nedidelį gyventojų skaičių. Kita vertus, sutariama, kad kritinių situacijų atvejais įvedamas tiesioginis Londono valdymas (Lange, 2014, p. 1686).

Šiaurės Airijos protokolas prie Išstojimo sutarties kai kurių autorių vertinamas kaip išimtis iš principinės pozicijos, kad „Brexito“ pagalba Jungtinei Karalystei pavykę „pabėgti“ nuo ESTT, atsikratyti jo įtakos. Kita vertus, šis teisės aktas vertinamas kaip kompromisas siekiant išlaikyti tiek vieningą rinką Europos Sąjungos teritorijoje, tiek siekiant išvengti sienos kontrolės Airijos ir Šiaurės Airijos pasienio postuose (Terpan, Saurugger, 2022, p. 7), atsižvelgiant į padėties Airijos saloje unikalumą (Lonardo, 2024, p. 14)[146].

Šiaurės Airijos protokolo prie Išstojimo sutarties 12 straipsnio 4 dalis pateikia atvejų, kai ESTT jurisdikcija galioja bylose, susijusiose su Šiaurės Airija, katalogą. Minėto straipsnio 7 dalis suteikia, pirma, pačiai Jungtinei Karalystei teisę dalyvauti tokiose ESTT bylose tokiu pačiu būdu kaip valstybėms narėms, antra, advokatams, turintiems leidimą verstis praktika

---

Sąjungoje, dalis autorių būtent tokį modelį laikė optimaliu ir „Brexito“ scenarijuje, ypač atsižvelgiant į tai, kad buvo ieškoma sprendimo, užtikrinančio deramą pagarbą Europos Sąjungos teisės autonomijai (Polak, 2023, p. 229).

146 Apskritai pastebėtina “Brexito“ dėka atsiradusi pirma Europos Sąjungos istorijoje tokio tipo Europos Sąjungos išorės siena tarp Šiaurės Airijos ir Airijos, Jungtinei Karalystei palikus ne tik Europos Sąjungą, bet ir Muitų Sąjungą, bei Bendrąją rinką. Taip pat paminėtinas autorių sutarimas, kad būtent Šiaurės Airija būsianti labiausiai „Brexitą“ pajusiančia ir nuo jo nukentėsiančia Jungtinės Karalystės dalimi, nepaisant to, kad dauguma vietos gyventojų referendume dėl „Brexito“ balsavo už pasilikimą Europos Sąjungos sudėtyje. Iš kitos pusės, Airija autorių laikoma ta valstybe nare labiausiai pajausiančia „Brexitą“, taip pat atkreipiant dėmesį kad Airijos piliečiams nuolatos gyvenantiems Jungtinėje Karalystėje buvo suteikta teisė balsuoti minėtame referendume. (Dougan, 2021, p. 258)

Jungtinės Karalystės teismuose, suteikiamos teisės prilygintinos Europos Sąjungos valstybių narių šalių advokatų teisėms bylose ESTT[147].

Dar 2020 m. Jungtinei Karalystei priėmus Jungtinės Karalystės vidaus rinkos įstatymą, nuo 2021 m. santykiai su Šiaurės Airija žiniasklaidos pranešimuose buvo minimi kaip viena iš dviejų potencialių temų, kuriose galėtų kilti ginčų tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės[148] (Parker, 2021). Per dešimt dienų nuo protokolo įsigaliojimo tam tikriems Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės tarpusavio prekybos klausimams, dėl iššūkių, kylančių iš prekių tranzito tarp Šiaurės Airijos ir likusių Jungtinės Karalystės sudėtinių dalių, Jungtinės Karalystės parlamento Bendruomenių rūmuose buvo svarstoma protokolo 16 straipsnio pritaikymo galimybė (Lonardo, 2024, p. 14). Minėtas straipsnis numato galimybę susitarimo šalims vienašališkai imtis priemonių siekiant savo ekonominių interesų užtikrinimo ir apsaugos (Lieflander *et al.*, 2021, p. 482). Iš kitos pusės – Europos Sąjunga pati svarsčiusi galimybes pritaikyti Jungtinės Karalystės atžvilgiu minėtą protokolo 16 straipsnį. Formaliai, su ginčų sprendimu susijusios Išstojimo sutarties nuostatos gali būti laikomos pirmą kartą aktyvuotomis Europos Komisijos 2021 m. kovo viduryje, pateikus Jungtinei Karalystei pareiškimą atsakant į pastarosios 2021 m. kovo pradžios vienašališką sprendimą taikyti ilgesnius pereinamuosius laikotarpius kai kurių Šiaurės Airijos protokolo nuostatų atžvilgiu, nei buvo sutarta. Jungtinė Karalystė per mėnesį turėjusi pateikti savo atsakymus į Europos Komisijos priekaištus. Šalių veiksmus analizavę autoriai, juos apibendrindami, mini, kad Europos Komisijai raginant Jungtinę Karalystę sėstis prie derybų stalo ir vykstant dvišalei konsultacijų procedūrai Jungtiniame Komitete, Europos Komisija galiausiai nusprendusi šiuo atveju neinicijuoti formalios ginčo nagrinėjimo procedūros. Tačiau sutariama, kad konfliktinė situacija galėjusi nuvesti tiek iki ESTT, tiek iki darbo 3.1.2 skirsnyje minimo arbitražo teismo, kurie būtų skyrę Jungtinei Karalystei baudą už savo įsipareigojimų pagal Išstojimo sutartį nevykdymą (European Commission (Letter), 2021; Lonardo, 2024, p. 14).

Vėliau, Jungtinei Karalystei ir toliau susiduriant su iššūkiais įgyvendinant Šiaurės Airijos protokolą, Europos Sąjunga prieš Jungtinę Karalystę pradėjusi pažeidimo procedūrą, ypač atkreipdama dėmesį į jau

---

[147] Minėtos Šiaurės Airijos protokolo prie Išstojimo sutarties nuostatos nebuvo keičiamos Europos Sąjungai ir Jungtinei Karalystei susitariant dėl protokolo papildymo 2023 m.

[148] Kita dar 2021 m. žiniasklaidos pranešimuose minėta sritis, kurioje galėję kilti ginčų – žvejybos kvotų pasidalinimas (Brunsden *et al.*, 2021). Kaip aptariama darbo 3.1.3.4 dalyje, tokios komentatorių prognozės – būtent potencialių ginčų žvejybos kvotų klausimais – pasitvirtinusios.

minėtu Jungtinės Karalystės vidaus rinkos įstatymu įvestą leidimą Jungtinės Karalystės ministrams netaikyti Šiaurės Airijos protokolo, išvengiant tokių sprendimų teisminės kontrolės Jungtinėje Karalystėje. Galiausiai, kita vertus, pati Jungtinė Karalystė priėmė 2022 m. įstatymą, kuriuo bandė vienašališkai pakeisti dalies Šiaurės Airijos protokolo nuostatas, ypač tas, kurios susijusios su ESTT jurisdikcija (Terpan, Saurugger, 2022, p. 16, Reuters, 2022a) ir pradėjo konsultacijas iš savo pusės dėl Europos Sąjungos galimai įvykdyto Prekybos ir bendradarbiavimo sutarties pažeidimo, kuriuo ribota prieiga prie tyrimų programų (Horizon ir pan.) (Reuters, 2022b). Pastarasis klausimas plačiau aptariamas darbo 3.1.3.3 dalyje. Europos Sąjungos pirmasis ambasadorius Jungtinėje Karalystėje 2022 m. pabaigoje išsakydamas viltį, kad greitu laiku pavyks visus su Šiaurės Airija susijusius klausimus sėkmingai išspręsti ir Jungtinė Karalystė galės prisijungti prie minėtų tyrimų programų (Parker, 2022), pasirodė besąs teisus, nes jau 2023 m. pradžioje aptariamą ginčą pavyko galutinai išspręsti (Wikipedia, 2024b).

Akivaizdu, kad unikali Airijos ir Šiaurės Airijos padėtis, Šiaurės Airijos protokolas bei politinės ir ekonominės priežastys daro įtaką atitinkamų subjektų priimamiems sprendimams, kuriuos galima pačia bendriausia prasme laikyti taip pat ir su „Brexitu“ susijusių ginčų sprendimo problemomis.

4.1.2. ESTT vaidmuo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste

Kalbėdami apie ESTT vaidmenį Europos Sąjungos santykių su trečiosiomis šalimis kontekste, būtent taip vertinant Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą, autoriai akcentuoja kelis reikšmingus aspektus. Pirma, Europos Sąjunga, jos teisė, taigi kartu ir ESTT, kaip Europos Sąjungos teisės galutinė priežiūros ir interpretavimo institucija, pasauliniu mastu yra laikomi tam tikru aukšto ekonominio, politinio ir teisinio išsivystymo pavyzdžiu. Šia prasme, dvišalės Europos Sąjungos sutartys, taigi ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas, kaip ir minėta, laikytini Europos Sąjungos standartų eksporto priemone. Antra, Europos Sąjunga per ESTT įgyvendina savo politiką Europos Sąjungos viduje. Autoriai pripažįsta, kad derybų dėl Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo metu ESTT vaidmuo (kaip dalis būsimo bendradarbiavimo valdymo struktūros) buvo vienas iš trijų kertinių aspektų[149] (Larik, Wessel, 2022, p. 126).

Jungtinė Karalystė ir Europos Sąjunga pasirinko savotiškai unikalų ESTT vaidmenį Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste, tačiau

[149] Kiti du – vienodos konkurencingumo sąlygos verslo veiklai ir susitarimai dėl žvejybos kvotų ir sąlygų (Larik, Wessel, 2022, p. 126).

šis unikalumas paaiškintinas, viena vertus, paties „Brexito“ unikalumu, kita vertus, Jungtinės Karalystės (kaip decentralizuotos unitarinės valstybės)[150][151] politinės sąrangos specifiškumo.

---

[150] Tiek lietuviškoje, tiek užsienio teisinėje literatūroje Jungtinė Karalystė laikoma unitarine valstybe (Vainiūtė, 2012, p. 380, 395; Lange, 2014, p. 1651). Svarstytina, ar toks požiūris negalėtų būti kvestionuojamas, atsižvelgiant į augančią Jungtinės Karalystės decentralizaciją. Šiame kontekste, autoriaus nuomone, ypač kritiškai vertintinas tų pačių cituotų lietuvių autorių atskirų Jungtinės Karalystės sudėtinių dalių įvardijimas „kraštais“ (Vainiūtė, 2012, p. 380, 395), suponuojant teisinio turinio ir skirtingumo tarp jų trūkumą ir labiau akcentuojant etnologinius skirtingumus. Ypač kai net ir tie patys autoriai pripažįsta Šiaurės Airijai ir Škotijai esant suteiktą politinę, o Velsui – administracinę autonomiją, o keletui salų turint ypatingą statusą su savo įstatymų leidybos institucijomis (Vainiūtė, 2012, p. 398). Be to, aptardami XX a. pabaigos – XXI a. pradžios Jungtinės Karalystės konstitucines reformas, cituojami užsienio autoriai pripažįsta Jungtinei Karalystei įgaunant vis daugiau federacinės valstybės bruožų, o pagrindinis likęs skirtumas su federacija – kad atskirų dalių autonomijos lygis gali būti vienašališkai pakeistas Anglijos parlamento. Dar daugiau, minėti autoriai laikosi kategoriškai priešingos lietuvių autorių požiūriui pozicijos dėl teisinio turinio skirtingumo ir teigia, kad Jungtinę Karalystę sudaro keturios jurisdikcijos, tarp kurių esama nemažai skirtumų, o kiekviena iš jų turinti tam tikrą autonomiją kiek tai susiję su įstatymų leidimu, administraciniu aparatu bei teismine valdžia. Atkreiptinas dėmesys į gyventojų skaičiaus disbalansą – Anglijoje gyvena 85 % visos Jungtinės Karalystės gyventojų, tuo tarpu likusiose trijose dalyse kartu sudėjus – likę 15 %. Kitas cituojamuose užsienio autorių tyrimuose analizuojamas, šiame darbe atskiro paminėjimo vertas aspektas – Europos Sąjungos įtaka valdžios decentralizacijai. Autoriai mini, kad Europos Sąjungai per regionalizmą skatinant ekonomiškai mažiau išsivysčiusius savo valstybių narių (taigi, tuo metu ir Jungtinės Karalystės) regionus (taigi ir Jungtinės Karalystės atskiras dalis), pastarieji įgaudavo vis daugiau galių ir autonomijos (Lange, 2014, p. 1651, 1685–1686). Natūraliai kyla klausimas, kaip šie aspektai atsiskleidžia „Brexito“ kontekste. Komentatoriai Lenkijoje sutaria, kad iš visų Jungtinės Karalystės dalių, būtent Velsas gavęs daugiausia naudos iš Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje (Toszek, 2024, p. 116). Autoriaus vertinimu, dėl šių priežasčių „Brexitas“ paskatins dar didesnę decentralizaciją Jungtinėje Karalystėje – atskiros jos dalys suvokia, kad narystė Europos Sąjungoje dėl aukščiau išvardintų priežasčių nešė daugiau naudos nei žalos, nes jos ir taip neturėjo suverenaus valstybingumo. Taigi Jungtinės Karalystės valdžia turės net ir po „Brexito“ tęsti decentralizacijos politiką, arba rizikuoti galima atskirų dalių secesija, pvz., apie Škotijos nepriklausomybės siekį jau buvo užsiminta 20 išnašoje aukščiau, o plačiau kalbama kitoje išnašoje žemiau. Atitinkamai, apie numatomą ir galimai neišvengiamą žingsnį link federalizmo po „Brexito“ Jungtinėje Karalystėje vis garsiau kalba ir jos pačios politikai, pavyzdžiui, buvęs Jungtinės Karalystės premjeras G. Brown (Toszek, 2024, p. 149–150).

[151] Jungtinės Karalystės politinei sąrangai, jos įvairių išorės ir vidaus autorių atliekamoms interpretacijoms ir konstitucinės reformos vektoriams, tiek sąlygotiems „Brexito“, tiek nuo jo nepriklausomiems nesant šio darbo dalyku,

Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo 754 straipsnis *expressis verbis* skelbia, kad sutarties šalių teismai (taigi, Europos Sąjungos atveju – būtent ESTT) neturės jurisdikcijos spręsti ginčus, kylančius pagal šią sutartį. Taigi, kaip pastebi komentatoriai, Jungtinei Karalystei, bent jau teoriškai, pavyko pasiekti savo tikslą, kad ESTT neturėtų jokio esminio vaidmens Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste. Vis dėlto, tam tikras ESTT vaidmuo yra numatytas sutarties 728 straipsnyje ir susijęs su finansiniais klausimais, kylančiais Jungtinei Karalystei dalyvaujant Europos Sąjungos programose (Larik, Wessel, 2022, p. 145).

Temą nagrinėję autoriai, pavyzdžiui Agata Gostyńska-Jakubowska kartu su Adamu Łazowskiu, taip pat pastebi, kad Jungtinės Karalystės teismai, nors ir nebegali tęsti tiesioginio dialogo su ESTT, gali toliau naudotis ESTT jurisprudencija interpretuodami tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą, tiek Jungtinėje Karalystėje išlaikytąją Europos Sąjungos teisę, net jei tiesiogiai to ir nepripažins (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022, p. 442). Nors cituoti užsienio autoriai tokiam Jungtinės Karalystės teismų įkvėpimo šaltiniui daugiausia perspektyvų mato baudžiamosiose bylose, neatmestina, kad tokių atvejų gali pasitaikyti ir civilinėse bei komercinėse bylose, ypač kiek tai susiję su Jungtinės Karalystės teisės sistemoje išlaikytosios Europos Sąjungos teisės interpretavimu. Taip pat manytina, kad bylinėjimosi šalys Jungtinės Karalystės teismuose nevengs savo argumentacijoje naudoti sau palankios ESTT praktikos. Svarstytina, kiek

---

pripažintina, kad Šiaurės Airijos, kaip vienintelės Jungtinės Karalystės dalies, turinčios sausumos sieną su Europos Sąjungos valstybe nare (Airija), padėtis po „Brexito“ turėjo įtakos Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo šalims susitariant dėl ESTT įtakos modelio susijusiais klausimais. Iš atitinkamo Šiaurės Airijai skirto Išstojimo sutarties protokolo kylantys klausimai smulkiau aptarti darbo 4.1.1.4 dalyje. Situacijos kitose Jungtinės Karalystės dalyse atžvilgiu pažymėtina, kad palyginti euro-entuziastingoje ir didele dauguma už pasilikimą Europos Sąjungoje 2016 m. referendume balsavusioje Škotijoje „Brexitas“ paskatinęs skepticizmą Jungtinės Karalystės atžvilgiu (Terpan, Saurugger, 2022, p. 14). Atitinkamai svarstytina, ar šis skepticizmas nepaskatins nacionalistinių nuotaikų ir vis pasigirstančio Škotijos nepriklausomybės siekio, apie kurį jau užsiminta šio darbo 20 išnašoje aukščiau. Vis dėlto, pasigirstant nuomonėms, kad Jungtinė Karalystė laikui bėgant gali grįžti į Europos Sąjungą (Parker, 2022), autoriaus vertinimu, tai būtų realesnis scenarijus nei Škotijos nepriklausomybė.

Kita vertus, pastebėtina, kad Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis buvo iki „Brexito“ buvo linksniuojamas ir šiame kontekste, apibendrinant teigiant, kad jeigu Škotija būtų paskelbusi nepriklausomybę dar Jungtinei Karalystei esant Europos Sąjungos valstybe nare, tai taip pat būtų buvę laikoma savotišku išstojimu iš Europos Sąjungos, ir jau nepriklausomai Škotijai būtų tekę atskirai iš naujo siekti narystės Europos Sąjungoje pagal Europos Sąjungos sutarties 49 straipsnį (Hillion, 2021, p. 135).

atvirai bylinėjimosi šalių tai bus daroma ir ar tai priklausys nuo to, kaip tokią praktiką vertins Jungtinės Karalystės teismai – ar tokia praktika bus nuosekliai teigiamai vertinama, ar ji bus vertinama kritiškai. Priklausomai nuo teismų reakcijos, šalys gali nuspręsti remtis ESTT, tačiau to neatskleisti ir neakcentuoti – nutylėti, iš kur kyla vienokie ar kitokie jų argumentai. Bet kokiu atveju tokia situacija laikytina daug labiau tikėtina nei atvirkštinė – kad bylose ESTT būtų remiamasi Jungtinės Karalystės teismų praktika.

Galiausiai, paminėtina, kad ir pačioje Jungtinėje Karalystėje – Išstojimo įstatyme – pripažįstama galimybė vietos teismams atsižvelgti į ESTT praktiką po „Brexito“, tačiau ne tokiu mastu, kad Jungtinės Karalystės teismas būtų laikomas jos saistomu (Explanatory Notes, 2018, p. 27). Kita vertus, britų autoriai pripažįsta esant neaiškumo, kada būtų reikalaujama atsižvelgti į ESTT praktiką (Giliker, 2019, p. 18).

4.2. ESTT kaip Europos Sąjungos teisės praktikos vystytojas po „Brexito“

Kai kurie autoriai pripažįsta, kad šalims siekiant teisinio tikrumo, tam tikrą įtaką joms renkantis ginčų sprendimo vietą gali turėti tai, kaip Jungtinės Karalystės teisė vystysis santykyje su ESTT praktika. Tai turės įtakos ir tarptautinių komercinių teismų, aptariamų darbo 2.2.4 skirsnyje, populiarumui (Chessa, 2023). Tuo tarpu kiti autoriai prognozuoja, kad Jungtinės Karalystės teismai atsižvelgs ir nebus linkę nukrypti net ir nuo jiems neprivalomos ESTT praktikos Jungtinėje Karalystėje po „Brexito“ išlaikytų Europos Sąjungos teisės aktų interpretavimo klausimais (pavyzdžiui, Roma II reglamento)[152] (Mukarum, 2022). Dar kiti britų autoriai svarsto, kad ESTT Jungtinės Karalystės teismų galėtų būti laikomas specializuotu užsienio teismu, kurio praktika bus vadovaujamasi, kiek tai bus susiję su Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimu ir taikymu (Giliker, 2019, p. 18).

ESTT praktikos vystymosi prasme, akcentuotina, kad šis teismas neteko Jungtinės Karalystės, kaip bendrosios teisės tradicijos valstybės, atstovų, taigi galima būtų svarstyti, ar ESTT praktika neatsisakys ankstesnių sprendimų akcentavimo. Būtent tokią – precedentų akcentavimo – didesnio skaičiaus bendrosios teisės išsilavinimą turinčių teisėjų įtaką ESTT įžvelgė ir pripažino autoritetingi vakarų teisės tradicijų tyrėjai (Glendon *et al.*, 1993, p. 192). Autoriaus vertinimu, šiais klausimais taip pat vertinga būtų atlikti atskirus

[152] Sutiktina su profesore Barnard, kritiškai vertinančia Jungtinėje Karalystėje vis pasigirstančius politikų siūlymus dėl išlaikytų Europos Sąjungos teisės aktų didesnio integravimo į Jungtinės Karalystės teisės sistemą, kai jie netektų šiuo metu turimo specialaus statuso. Tokios diskusijos neprisideda prie teisinio tikrumo ir kelia abejones dėl reguliacinės aplinkos patikimumo (Barnard, 2022, p. 99).

tyrimus – kokią įtaką ESTT praktikai ir precedentų akcentavimui joje turėjo teisėjų korpuso sudėties pokyčiai[153] – po „Brexito“ nebelikus teisme Jungtinės Karalystės deleguotų, t. y. bendrosios teisės tradicijos valstybėje teisinį išsilavinimą gavusių ir jai atstovaujančių ne tik nacionaline (atstovaujamos tuometinės valstybės narės), bet ir teisės tradicijos prasme, teisėjų.

Komentatoriai atkreipia dėmesį, kad ne tik ESTT, bet ir apskritai Europos Sąjungos teisėje buvo jaučiamas Jungtinės Karalystės, kaip bendrosios teisės tradicijos valstybės, reikšmingas teigiamas indėlis, įskaitant, pavyzdžiui, Briuselis I bis reglamento rengimą. Tokio indėlio bus ilgainiui pasigendama, ir autoriai išreiškia viltį, kad bendrosios teisės tradiciją palaikys Airija (Lazić, Okoli, 2022, p. 239). Iš proceso ESTT praktinės pusės komentatoriai akcentuoja, kad Jungtinės Karalystės deleguoti teisėjai išties padarę reikšmingą įtaką koreguojant ESTT procedūros reglamentą bei įnešant daugiau gyvybės ir rungtyniškumo į posėdžius konkrečiai ir bylų nagrinėjimo procesą apskritai, – kas labiau būdinga būtent bendrosios teisės tradicijos teisminei sistemai (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022, p. 442).

Atitinkamai, sutiktina su cituotais autoriais teigiančiais, kad Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos reikšmingai eliminuoja buvusią svarbią bendrosios teisės tradicijos perspektyvą ESTT vykstančiose diskusijose.

4.3. Jungtinės Karalystės teismų praktikos nukrypimas nuo susiformavusios Europos Sąjungos teisės

Jungtinei Karalystei „Brexito“ pagalba savotiškai išsilaisvinus iš Europos Sąjungos teisės įtakos, Jungtinės Karalystės teismams buvo suteikta teisė nukrypti nuo išlikusios aktualios suformuotos Europos Sąjungos teisės bei, atitinkamai, ESTT praktikos. Tačiau, tai gali būti padaryta tik laikantis tam tikrų sąlygų. Būtent, Jungtinės Karalystės teismai gali nukrypti nuo Europos Sąjungos teismų praktikos tik tais pačiais pagrindais ir atvejais, kaip galėtų

[153] „Brexito“ įtaka ESTT teisėjų (ir generalinių advokatų) korpuso sudėčiai nėra šio darbo dalykas, tačiau paminėtina, kad kai kurie darbe cituojami autoriai nemano, jog šioje srityje „Brexito“ įtaka būsianti ženkli (Dougan, 2021, p. 359). Vis dėlto, kiti autoriai taip pat atkreipia dėmesį į Europos Sąjungos tarnautojų korpuso pokyčius, kur, nors Jungtinės Karalystės piliečiams ir buvo leista išlaikyti savo darbo vietas, natūraliai tikėtina, kad ES valstybių narių atstovai kritiškai vertins bet kokius ne ES valstybių narių atstovų paaukštinimus Europos Sąjungos institucijose (Gostyńska-Jakubowska, Łazowski, 2022, p. 446). Atitinkamai, savo darbo vietas Europos Sąjungos institucijose išlaikiusių minėtų Jungtinės Karalystės piliečių tolesnės europinės karjeros perspektyvos laikytinos abejotinomis.

nukrypti nuo savo pačių suformuotos teismų praktikos (Išstojimo įstatymas, 2018; Išstojimo sutarties įstatymas, 2020; Ojiegbe, 2020, p. 12).

Jungtinės Karalystės teismuose nagrinėjant su nukrypimu nuo ESTT suformuluotos praktikos susijusius aspektus, buvo iškeltas klausimas, ar ESTT po pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos formuluojamos praktikos reikšmė yra tapati ESTT praktikai, suformuluotai iki pereinamojo laikotarpio po „Brexito“ pabaigos. Vadovaudamasis Jungtinės Karalystės Išstojimo įstatymo 6 straipsniu, skelbiančiu, kad Jungtinės Karalystės teismai gali atsižvelgti ir į po išstojimo formuluojamą ESTT praktiką, Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas aptariamoje byloje palaikė apeliacinio teismo nuomonę, kad ESTT praktikai Jungtinėje Karalystėje priskirtina „nesaistanti įtikinanti reikšmė“ (angl. *non-binding persuasive effect*) (*EWCA Lipton*, 2021; *UKSC Lipton*, 2024). Autoriai tokį teismo sprendimą laiko nuosekliu požiūriu, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad tokia reikšmė Jungtinės Karalystės teismų priskiriama ir bet kokio kito užsienio teismo praktikai (Barnard, 2022, p. 112), taigi ir organizacijų, kuriomis Jungtinė Karalystė nebuvusi. Svarstytina, ar šiai praktikai besivystant ginčų šalys nebandys įtikinti Jungtinės Karalystės teismų, kad ESTT praktika nusipelno svarbesnio vaidmens nei bet kurių kitų užsienio valstybių teismų praktika, atsižvelgiant į buvusią ilgametę Jungtinės Karalystės narystę Europos Sąjungoje. Autoriaus vertinimu, toks Jungtinės Karalystės teismų požiūris būtų nuoseklesnis, nei dabartinis ESTT praktikos prilyginimas bet kokios kitos užsienio valstybės teismų praktikai. Atitinkamai, autoriaus vertinimu, Jungtinės Karalystės teisme nagrinėjamoje byloje vienai šaliai remiantis bet kurios (net ir Europos Sąjungos valstybės narės) teismų praktika, o kitai šalia – ESTT praktika, visoms kitoms sąlygoms esant lygioms, viršenybė suteiktina ESTT praktikai. Apie tokį požiūrį suponuojantį Europos Sąjungos teisės „liekamąjį palikimą“ (angl. *residual legacy*) kalba ir kiti temą nagrinėję autoriai (Lazić, Okoli, 2022, p. 222).

Galiausiai, Išstojimo įstatymo 6 straipsnio 5 dalis suponuoja, kad išlaikytajai ESTT praktikai suteikiamas svaresnis vaidmuo, kadangi Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas, svarstydamas dėl nukrypimo nuo jos, turi vadovautis tokiu rūpestingumo standartu, tarsi planuotų nukrypti nuo savo paties anksčiau suformuluotos praktikos. Atitinkamai, pagal susiklosčiusią praktiką, teismui paliekama diskrecija nuspręsti dėl tokio nukrypimo, kai tai atrodo teisinga (Explanatory Notes, 2018, p. 27).

4.4. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės taikymas Jungtinėje Karalystėje

Kaip minėta, Jungtinė Karalystė dėl įvairių priežasčių nusprendusi savo teisės sistemoje išlaikyti dalį Europos Sąjungos teisės nuostatų, o dalies autorių teigimu, kai kuriose srityse net ir nebūtų įmanoma atsisakyti Europos Sąjungos teisės po „Brexito“ (Fahey, 2020, p. 329). Jau 2017 m. Jungtinės Karalystės Aukščiausiais teismas sprendime *Miller* byloje akcentavo, kad po „Brexito“ Europos Sąjungos teisės nuostatų, perkeltų į Jungtinės Karalystės nacionalinę teisę, statusas pasikeis – tokias nuostatas bus galima atšaukti arba pakeisti tokiu būdu, kuris būtų nesuderinamas Jungtinei Karalystei tebesant Europos Sąjungos nare (*Miller*, 2017).

Kai kurių britų autorių teigimu, Išstojimo įstatymas sukūrė naują nacionalinės Jungtinės Karalystės teisės kategoriją – išlaikytąją Europos Sąjungos teisę. Dalis jos jau egzistavo Jungtinėje Karalystėje iki „Brexito“ ir tiesiog buvo pervadinta, tačiau kita dalis buvo perkelta arba sukurta siekiant pakeisti Europos Sąjungos teisę, kuri Jungtinėje Karalystėje iki tol galiojo per vietos 1972 m. Europos Bendrijų įstatymo[154] įtvirtintus mechanizmus, įskaitant Europos Sąjungos teisės tiesioginį taikymą. Iš pradžių, ypač Jungtinės Karalystės konservatorių partija siekė iki 2023 m. pabaigos nutraukti bet kokį išlaikytosios Europos Sąjungos teisės aktų galiojimą, tačiau tokie planai nebuvo įvykdyti ir žengta nuosaikesniu keliu, minėtu terminu panaikinant tik 600 Europos Sąjungos teisės aktų, pripažįstant, kad dauguma jų – ir taip nebeaktualūs arba nereikšmingi, taip pat ir iš esmės pasikeitus aplinkybėms (BBC, 2025a).

Autoriams diskutuojant dėl išlaikytosios Europos Sąjungos teisės turinio ir apimties, jie kritiškai įvertino Jungtinės Karalystės oficialesnius bandymus pateikti tokios teisės aktų susistemintą, nuoseklią ir periodiškai atnaujinamą švieslentę. Darbo rengimo metu švieslentėje figūravo apie 7000 teisės aktų. (Gov.uk, 2024; BBC, 2025a), ir į ją nebuvo įtraukti Škotijoje, Šiaurės Airijoje ar Velse priimti vietos teisės aktai. Išlaikytąją Europos Sąjungos teisę apibūdina Išstojimo įstatymas, kuris, autorių vertinimu, savaime pripažįsta, kad išsilaisvinti iš Europos Sąjungos teisės įtakos – itin sudėtinga užduotis (Fahey, 2020, p. 338). Tai, ar atitinkamas teisės aktas laikomas išlaikytąja

[154] Užsienio autoriai sutaria, kad minėtas teisės aktas išsprendė dalį iš dualistinio Jungtinės Karalystės požiūrio į tarptautinę teisę kylančių problemų, atsižvelgiant į Jungtinės Karalystės stojimą ir narystę Europos Sąjungoje. Pavyzdžiui, minėtas teisės aktas, be kita ko, įtvirtino ir ESTT praktikos privalomą galią Europos Sąjungos teisės interpretavimo klausimais Jungtinėje Karalystėje, o taip pat Europos Sąjungos teisės tiesioginio taikymo galimybę (Craig, De Burca, 2015, p. 268–269).

Europos Sąjungos teise – interpretavimo klausimas, kurį gali tekti spręsti Jungtinės Karalystės teismams (O'Connor, Morris, 2024).

Po „Brexito" Jungtinės Karalystės parlamente buvo bandymų nuosekliau integruoti išlaikytąją Europos Sąjungos teisę į vietos teisės sistemą, tam vartojant tokius terminus kaip „asimiliacija" ir planuojant, kad išlaikytąją Europos Sąjungos teisę būtų lengviau ir paprasčiau pakeisti ar atšaukti (Government, 2022, p. 4). Tuo tikslu 2022 m. buvo pasiūlytas ir vėliau 2023 m. Jungtinės Karalystės parlamento priimtas išlaikytosios teisės reformos įstatymas. Vis dėlto, komentatorių vertinimu, šiame įstatyme minėtų pirminių ambicingų jo projekto kūrėjų tikslų nepavykę pasiekti, ir išlaikytoji Europos Sąjungos teisė išlaikanti savo atskirumą Jungtinės Karalystės teisės sistemoje. Sutiktina su komentatorių teigimu, kad stebinantys ir kritiškai vertintini minėto teisės akto projekto autorių teiginiai apie „išlaikytosios Europos Sąjungos teisės kilmę iš užsienio ir abejotiną tinkamumą Jungtinei Karalystei", žinant, kad pastaroji aktyviai dalyvavusi šios teisės kūrime savo narystės Europos Sąjungoje laikais. Pastebėtina, kad projekto autoriai buvo apskritai nusitaikę į išlaikytąją Europos Sąjungos teisę ir jos statusą teisinėje sistemoje, o ne ketino rimtai reformuoti kažkurią konkrečią Jungtinės Karalystės gyvenimo sritį. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės reformos įstatymas atšaukė Išstojimo įstatymo 4 skyriuje nurodytos išlaikytosios Europos Sąjungos teisės galiojimą Jungtinėje Karalystėje. Kaip ir minėta – kadangi nesama sutarimo dėl konkrečių išlaikytosios Europos Sąjungos teisės aktų sąrašo, galutinį sprendimą dėl išlaikytosios teisės turinio ir jos atšaukimo priims ginčą šiais klausimais nagrinėsiantis Jungtinės Karalystės teismas. Minėtu įstatymu taip pat išplėstos atitinkamos nacionalinių teismų teisės, autorių teigimu, tokiu būdu subalansuojant tai, kad buvo atsisakyta pirminių ambicingų planų dėl išlaikytosios teisės atšaukimo apskritai (Dixon *et al.*, 2024, p. 132). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad išlaikytosios Europos Sąjungos teisės atšaukimas negalioja atgal, t. y. kalbant konkrečiai, jei išlaikytosios Europos Sąjungos teisės pagrindu atitinkamos asmenų teisės buvo įgytos dėl įvykių, įvykusių iki 2023 m. pabaigos, jomis asmenys ir toliau galės naudotis.

Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės reformos įstatymas suteikė plačius įgaliojimus pakeisti ar atšaukti išlaikytąją antrinę Europos Sąjungos teisę vykdomajai valdžiai, tiesiai įvardijant išlaikytąją Europos Sąjungos teisę, kurios atžvilgiu pastarajai suteikiami nauji atitinkami įgaliojimai – antrine asimiliuota teise. Antrine asimiliuota teise laikoma visa išlaikytoji tiesiogiai taikoma Europos Sąjungos teisė ir iš Europos Sąjungos teisės kylanti nacionalinė Jungtinės Karalystės teisė nesanti pirmine teise, o taip pat nacionalinė pirminė teisė, kylanti iš Europos Sąjungos teisės, jei jos tekstas

atsiradęs remiantis poįstatyminiu aktu. Taip yra dėl to, kad tokie teisės aktai priimami įstatymų leidėjo deleguotų įgaliojimų pagrindu, be pilnos Jungtinės Karalystės parlamento kontrolės ir skaitymų bei svarstymų, būdingų pirminės teisės aktams. Išlaikytoji Europos Sąjungos teismų praktika laikoma asimiliuotąja Europos Sąjungos teismų praktika. Pasikeitusios nomenklatūros paskirtis – atspindėti išlaikytosios teisės reformos įstatymo pokyčius – buvo kritiškai įvertinta, pavyzdžiui, Škotijos vyriausybės, kaip ideologiškai motyvuotas, objektyviai nereikalingas, papildomo neaiškumo įvedimas į ir taip jau sudėtingą teisinę sistemą. Kritiškai šį pokytį įvertino ir teisės profesionalų bendruomenė, ne tik dėl sudėtingėjančios terminologijos, bet ir dėl spragų, kurias kuria įnešami pokyčiai. Viena vertus, sutariama, kad šias spragas su laiku turės užpildyti Jungtinės Karalystės nacionalinių teismų praktika. Kita vertus, jau darbo rengimo metu esama autorių, abejojančių, ar Jungtinės Karalystės teismams pavyks sėkmingai su šia sudėtinga užduotimi susitvarkyti (O'Connor *et al.*, 2024).

Kitas Išlaikytosios teisės reformos įstatymo tikslas – pašalinti arba sumažinti iš Europos Sąjungos teisės kylančių principų ir interpretavimo taisyklių įtaką. Minėto teisės akto 3 skyrius nuo 2024 m. sausio 1 d. pašalino reikalavimą iki pereinamojo laikotarpio pabaigos Europos Sąjungos teisės pagrindu sukurtą Jungtinės Karalystės teisę interpretuoti pagal Europos Sąjungos teisės interpretavimo nuostatas, teismams paliekant galimybę remtis Europos Sąjungos teise, kaip išorine pagalba interpretuojant nacionalinę teisę nacionalinės teisės interpretavimo priemonėmis. Taip pat buvo panaikinta išlaikytos Europos Sąjungos tiesiogiai taikomos teisės viršenybė nacionalinės Jungtinės Karalystės teisės, priimtos iki pereinamojo laikotarpio pabaigos, atžvilgiu. Jungtinės Karalystės vyriausybės 2017 m. baltojoje knygoje dėl išlaikomos Europos Sąjungos teisės buvo nurodoma, kad Europos Sąjungos teisės viršenybės išlaikymo pamatinė priežastis – noras užtikrinti teisės tikrumą ir prognozuojamumą (White Paper, 2017). Autoriai sutaria, kad šių elementų, taigi dalies teisinio pamato, kuriuo nacionaliniai Jungtinės Karalystės teismai grindė savo sprendimus, pašalinimas yra destruktyvus ir įveda neužtikrintumo. Dar vienas esminis pokytis – įvestas draudimas nacionaliniuose Jungtinės Karalystės teismuose remtis teisėmis, kylančiomis iš Europos Sąjungos teisės, kas buvo įtvirtinta Išstojimo įstatyme (2018 m.). Nuo 2024 m. sausio 1 d. Jungtinės Karalystės teismuose tokios teisės pripažįstamos ir ginamos tik jei Jungtinės Karalystės teismai atskirai jas patvirtina. Kitose Išlaikytosios teisės reformos įstatymo nuostatose autoriai įžvelgia paskatinimą (bet ne prievolę) Jungtinės Karalystės teismams nukrypti nuo Europos Sąjungos teismų praktikos (O'Connor, Morris, 2024). Europos Sąjungos pirmasis ambasadorius Jungtinėje Karalystėje 2022 m. teigė, kad jo

kalbinti verslai Jungtinėje Karalystėje kritiškai vertino Išlaikytosios teisės reformos įstatymo perspektyvas, pripažindami, kad reguliacinių režimų divergencija jiems pakenksianti, o prievolė atitikti skirtingų teisės sistemų reikalavimus, norint vykdyti ūkinę veiklą tiek Europos Sąjungoje, tiek Jungtinėje Karalystėje, sukelsianti nereikalingą papildomą administracinę naštą (Parker, 2022).

Akivaizdu, kad išlaikytosios Europos Sąjungos teisės Jungtinėje Karalystėje padėtis sudėtinga, jos išmanymui reikalingos specialios žinios, ir nors šios problematikos pristatymas nėra darbo dalykas, pripažintina, kad išlaikytosios Europos Sąjungos teisės likimas iš Europos Sąjungos išstojusios valstybės teisinėje sistemoje galėtų būti atskiro plataus tyrimo dalyku, bent kol kas remiantis tik Jungtinės Karalystės patirtimi.

Darbe aptariamos Jungtinėje Karalystėje išlaikytos Europos Sąjungos teisės taikymas ir interpretavimas vykdomas ne tik be ESTT indėlio (į kurį Jungtinės Karalystės teismai būtų galėję kreiptis išaiškinimų šiai esant Europos Sąjungos valstybe nare), bet ir, pavyzdžiui, kaip pastebi kai kurie autoriai, atsižvelgiant į tai, kad Jungtinė Karalystė kitaip vertinanti valstybės atsakomybę, ar jos nebesaistanti Pagrindinių teisių chartija. Nors autoriai pripažįsta, kad per anksti daryti toli siekiančias išvadas, tačiau sutariama, kad Jungtinės Karalystės teismuose besibylinėjantys subjektai (įskaitant ir ten gyvenančius Europos Sąjungos valstybių narių piliečius), viena vertus, turės mažiau teisių, kita vertus – mažiau efektyvius mechanizmus jas įgyvendinti, nei turėta Jungtinei Karalystei buvus Europos Sąjungos valstybe nare (Cygan, Łazowski, 2022, p. 544). Taip pat, neatmestina, kad Jungtinėje Karalystėje gali susiklostyti visai kitokia nei Europos Sąjungoje, tų pačių ES teisės nuostatų aiškinimo praktika[155], kadangi išlaikytoji Europos Sąjungos teisė bus interpretuojama Jungtinėje Karalystėje be ESTT priežiūros, taigi ir be galimybės taisyti Jungtinės Karalystės teismų galimas klaidas ir užtikrinti vienodą atitinkamų teisės nuostatų aiškinimą ir taikymą (Giliker, 2019, p. 28). Taigi, gali susiklostyti situacija, kad tos pačios (Jungtinėje Karalystėje išlaikytosios) Europos Sąjungos teisės nuostatos bus vienaip interpretuojamos Europos Sąjungoje, o kitaip – Jungtinėje Karalystėje.

[155] Atitinkamai, cituojama autorė pateikia papildomą Jungtinėje Karalystėje išlaikytosios Europos Sąjungos teisės apibūdinimą – „retro“ Europos Sąjungos teisė, suponuodama, kad Jungtinėje Karalystėje išlaikytoji Europos Sąjungos teisė bus interpretuojama savaip ir tokia, kokia ji buvo „Brexito“ momentu, ir interpretuotojų nesaistys vėlesni Europos Sąjungos teisės aktai ar ESTT sprendimai bylose, kuriuose nagrinėjamos atitinkamos Europos Sąjungos teisės nuostatos (Giliker, 2019).

Cituojami autoriai taip pat, viena vertus, vertindami galimą ESTT praktikos vaidmenį interpretuojant Jungtinėje Karalystėje Europos Sąjungos išlaikytosios teisės nuostatas, ragina semtis įkvėpimo iš anksčiau darbe aptartos Tautų Sandraugos teisminio bendradarbiavimo, kita vertus, ieškant susijusių analogijų lygina ESTT vaidmens po „Brexito“ netekimą su taip pat anksčiau darbe aptartu Sandraugos valstybėms aukščiausiojo teismo – Komiteto Londone – vaidmens mažėjimu. Atitinkamai, būtent Australija, kaip neseniai netekusi supranacionalinio teismo dalyvavimo savo teisinėje sistemoje, minima kaip valstybė šia prasme analogiška Jungtinei Karalystei (Giliker, 2019, p. 22–23).

Tęsiant analogiją ir tiriant, kaip Australijos teismai atsižvelgia į teismo, kurio jurisprudencija šiuo metu nebeprivaloma, sprendimus, pastebima įvairių paralelių su ESTT jurisprudencijos vertinimu Jungtinėje Karalystėje po „Brexito“. Viena vertus, teigiama, kad išsilaisvinimas iš privalomos ESTT jurisdikcijos, leis užtikrinti (sugrįžti) prie didesnio bendrosios teisės tradicijos teisės Jungtinėje Karalystėje grynumo. Tam tikriems konkretiems bendrosios teisės tradicijos valstybių teismams (pavyzdžiui, JAV Aukščiausiajam teismui, Kanados Aukščiausiajam teismui, Jungtinės Karalystės Aukščiausiajam teismui) autoriai priskiria ypatingą autoritetą, kaip pripažįstamą visose bendrosios teisės tradicijos valstybėse. Atitinkamai, svarstytina, kad panašus autoritetas galėtų būti priskiriamas ESTT, kiek tai būtų susiję su Europos Sąjungos teisės nuostatų interpretavimu, o teismo autoritetas – viena iš kelių aplinkybių, kurias cituojami autoriai vertina kaip lemiamas konkrečiam teismui sprendžiant dėl kitos jurisdikcijos (supranacionalinio) teismo praktikos vertinimo byloje. Kita tokia aplinkybė – istorinis kontekstas, kuris ir ESTT atžvilgiu laikytinas akivaizdžiu dėl buvusios Jungtinės Karalystės narystės Europos Sąjungoje. Trečia – dialogas ir komunikacija tarp skirtingų jurisdikcijų teismų ir teisininkų (Giliker, 2019, p. 24, 28, 31). Akivaizdu, kad pagrindine kalba, kuria bus publikuojami tiek ESTT sprendimai, tiek Europos Sąjungos teisė ir jos doktrina, išliks anglų kalba, taip sudarant galimybę Jungtinės Karalystės teisininkams nesudėtingai sekti Europos Sąjungos teisės raidą, bet ir daryti jai įtaką doktrinos prasme. Galiausiai, ketvirta reikšminga aplinkybė – teisiniai pokyčiai. Sutiktina, kad laikui bėgant Jungtinės Karalystės teisėkūroje bus vis mažiau dėmesio kreipiama į Europos Sąjungos praktikas.

Apibendrinant, ilgalaikėje perspektyvoje autoriai linkę skeptiškai vertinti minėtų aplinkybių pasireiškimo po „Brexito“, ESTT jurisprudencijos atžvilgiu, galimybes. Dėl įvairių priežasčių, įskaitant priklausymą skirtingoms teisės tradicijoms, precedento doktrinos ribotą pripažinimą ESTT, pastarojo priimamų sprendimų stiliaus ir turinio, kai teisme kartu dirba skirtingų teisinių

kultūrų atstovai, autorių ypač skeptiškai vertinamas ESTT jurisprudencijos autoritetas Jungtinės Karalystės teisėjų akyse. Vis dėlto, galiausiai daroma išvada, kad tam tikrose, ypač komercinio bendradarbiavimo srityse, Jungtinė Karalystė nesuinteresuota, kad jos teisė pernelyg nutoltų nuo geografiškai ypač artimos Europos Sąjungos teisės. Iš kitos pusės – pripažįstama, kad Jungtinės Karalystės teismai turės įdėti pastangų, kad užtikrintų Europos Sąjungos teisės tęstinumą Jungtinėje Karalystėje interpretuojant išlaikytąją Europos Sąjungos teisę, tikėtina, tik tose srityse, kur toks tęstinumo užtikrinimas bus reikalingas ir tikslingas. Atitinkamai – anksčiau minėtos Išstojimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalies nuostatos taikymas gali priklausyti nuo konteksto – vienose srityse (pavyzdžiui, vartotojų teisių apsaugos srityje, kur Europos Sąjunga buvusi aktyvi) bus ir toliau vadovaujamasi Europos Sąjungos teise ir netgi ESTT jurisprudencija, kitose – pasirenkamos nacionalinės alternatyvos. Galiausiai pripažįstama, kad vien Jungtinės Karalystės teismų vaidmuo bet kokiu atveju bus nepakankamas siekiant išlaikyti konstruktyvų dialogą su Europos Sąjungos teise – pripažįstama, kad bus būtinas taip pat ir akademinės bendruomenės bei praktikuojančių teisininkų indėlis (Giliker, 2019, p. 32).

4.5. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės aktualijos

2024 m. sausio 1 d. įsigaliojus Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės reformos įstatymui, tų pačių metų rugsėjį Jungtinės Karalystės vyriausybė atšaukė 2024 m. spalio 1 d. turėjusią įsigalioti minėto įstatymo nuostatą, kuri būtų suteikusi Jungtinės Karalystės teismams teisę nukrypti nuo Europos Sąjungos teismų praktikos interpretuojant išlaikytąją Europos Sąjungos teisę. Šis žingsnis link glaudesnio bendradarbiavimo ir atsisakant tolesnės konfrontacijos, vertintinas kaip dalis leiboristų vyriausybės strategijos perkrauti santykius su Europos Sąjunga[156] ir darbo rengimo metu

[156] Leiboristų valdomai Jungtinei Karalystei (vėl) demonstruojant norą suartėti su Europos Sąjunga, komentatoriai vieningai skeptiški – Europos Sąjunga nors ir linkusi konstruktyviai bendradarbiauti iš savo pusės, abejotina, ar bus linkusi Jungtinei Karalystei pasiūlyti realių nuolaidų. Europos Sąjungoje nesama norinčių nukrypti nuo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo. Net ir angliškuose šaltiniuose pripažįstama, kad Europos Sąjunga nenukentėjusi nuo „Brexito“ tiek, kiek Jungtinė Karalystė, o pastarosios naujoji vyriausybė vis dar turinti parodyti, kiek realaus turinio esama kalbose apie santykių perkrovimą, ir bet kokios nuolaidos iš Europos Sąjungos pusės galimos tik jei Jungtinė Karalystė turėtų ką pasiūlyti mainais (Guardian, 2025). Tuo tarpu visuomenės nuomonės apklausos, iš vienos pusės, Jungtinėje Karalystėje rodo norą glaudžiau bendradarbiauti būtent su Europos Sąjunga, o ne, pavyzdžiui, su JAV. Iš kitos pusės, apklausos atskirose

komentatorių pripažįstama, kad per anksti daryti galutines išvadas, ar atšaukimas yra laikinas, ar galutinis, ir jo pagrindu darytinos toli siekiančios išvados, kaip kad apie galimus planus sugrįžti į Europos Sąjungos sudėtį, kaip aptarta kitur darbe (Reland, 2024b). Kita vertus, šis pavyzdys dar kartą iliustruoja, kaip Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos santykiai po „Brexito“ yra priklausomi nuo Jungtinės Karalystės vidaus politikos.

Kita vertus, išlaikytosios teisės komentatoriai dar anksčiau pastebėję, kad taikomas reguliavimas įneša teisinio netikrumo. Pripažindami, kad išlaikytosios teisės reguliavimo pokyčiai akcentuoja negatyvųjį aspektą (pavyzdžiui, dėl atitinkamų Europos Sąjungos teisės principų netaikymo), tačiau dažnu atveju paliekamas nuošalyje pozityvusis to paties santykio reguliavimas – nepasakant, kokie principai lieka taikomi, ir atitinkamai neretai sukeliant teisinį vakuumą. Jis ypač pastebimas, pavyzdžiui, užtikrinant darbuotojų teises, kur Europos Sąjungos teismų indėlis buvęs svarus. Tuo tarpu, intelektinės nuosavybės teisės srityje tokios problemos mažiau tikėtinos, kur, tikėtina, kad bus išlaikyta didelė dalis esamų taisyklių. Manytina, kad anksčiau minėtą vakuumą turėtų užpildyti Jungtinės Karalystės teismai, kuriems autorių prognozuojamas nagrinėjamų bylų skaičiaus augimas. Tuo tarp pačiose nagrinėjamose bylose ginčo šalys, kaip ir minėta darbe aukščiau, neišvengiamai, net jei ir netiesiogiai, tiesiai to neįvardindamos, remsis sau palankiais, taip pat ir Europos Sąjungos teisės

---

Europos Sąjungos valstybėse narėse rodo visuomenės polinkį daryti tam tikrų nuolaidų Jungtinei Karalystei, siekiant glaudesnio bendradarbiavimo (BBC, 2024). Svarstant, kiek tokios anksčiau minėtos apklausos galėtų būti aktualios šio tyrimo kontekste, neišvengiamai tenka sugrįžti prie Jungtinės Karalystės tebereiškiamo noro prisijungti prie Lugano konvencijos – tai galėtų būti tas aspektas, kuriame politiniai sprendimai Europos Sąjungos viduje vytųsi visuomenės nuotaikas atskirose valstybėse narėse. Autoriaus vertinimu, viena vertus, abejotina, ar Jungtinės Karalystės potencialus pasiūlymas pakeisti savąją žuvininkystės politiką (iš kurios kilęs ginčas su Europos Sąjunga buvo aptariamas darbo 3.1.3.4 dalyje) galėtų būti priežastis, dėl kurios Europos Sąjunga galėtų nusileisti iš savo pusės dėl Jungtinės Karalystės prisijungimo prie Lugano konvencijos. Kita vertus, šiame kontekste aktuali, aptariant minėtus su žvejyba susijusių ginčų sprendimus, cituotų autorių išreikšta pastaba, kad atitinkamų su iš žvejybos reguliavimo kylančių ginčų sprendimu susijusių Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo nuostatų, pavyzdžiui, minėtos sutarties 506 straipsnio, trūkumas – jų platus pobūdis, dėl kurio iš žvejybos kilusį ginčą gali būti bandoma spręsti įtraukiant kitas bendradarbiavimo sritis (Zhu, Xu, 2024).

Taip pat šiame darbo rengimo laikotarpio politiniame kontekste pastebėtinas tiek tyrime aptariamos temos neaktualumas, atsižvelgiant į tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės besivystantį bendradarbiavimą. Pavyzdžiui, paminėtinas tiek Europos Sąjungos, tiek Jungtinės Karalystės noras nelikti JAV ir Rusijos derybų dėl karo Ukrainoje pabaigos nuošalyje (BBC, 2025b).

pateikiamais atsakymais į atitinkamus byloje keliamus klausimus (PinsentMasons, 2024a).

2024 m. liepos 10 d. Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis teismas priėmė sprendimą *Lipton* byloje, kurioje ginčas buvo kilęs iš 2018 m. sausį – gerokai iki „Brexito“, Jungtinei Karalystei esant Europos Sąjungos nare – vykdyto vėlavusio skrydžio. Didelė dalis sprendimo skirta argumentams dėl taikytinos teisės ir ar ESTT praktika saistanti Jungtinės Karalystės Aukščiausiąjį teismą šioje byloje. Kitaip tariant, ar 2024 m. byloje dėl 2018 m. įvykio taikytina įvykio metu galiojusi, ar bylos nagrinėjimo metu galiojusi teisė. Teismas užėmė, komentatorių vertinimu, neįprastą poziciją dėl teisės taikymo atgal, apversdamas „aukštyn kojom“ iki tol, taip pat ir Jungtinėje Karalystėje įprastą požiūrį, kad teisė negaliojanti atgal, išskyrus kelis išimtinius atvejus. Išimtiniai atvejai galimi, kai, pavyzdžiui, retrospektyvus galiojimas konkrečiai numatytas naujai priimame teisės akte arba kai naujas teisės aktas švelnina atsakomybę už teisės pažeidimą. Autorių teigimu, Aukščiausiasis teismas interpretavo (2018 m.) Išstojimo įstatymą kaip leidžiantį retrospektyviai taikyti po „Brexito“ išlaikytosios Europos Sąjungos teisės atžvilgiu naudojamas taisykles. Sutiktina su autorių pateikiama sprendimo kritika, ypač kiek ji susijusi su teismo priskirtu didesniu vaidmeniu minėto Jungtinės Karalystės įstatymo skirsnio pavadinimui nei jo turiniui (Išstojimo įstatymas, 2018; *UKSC Lipton*, 2024; PinsentMasons, 2024b).

Tuo tarpu teismas savo netradicinę poziciją grindė su „Brexitu“ susijusiais argumentais – kad jei įprasta samprotavimo logika būtų buvusi išlaikyta, teismas ir toliau būtų buvęs priverstas po „Brexito“ laikytis ESTT formuluojamos praktikos įvykių, įvykusių iki „Brexito“, atžvilgiu. Kaip ir minėta kitur darbe, būtent ESTT įtakos siekta išvengti išstojimu iš Europos Sąjungos (Išstojimo įstatymas, 2018; *UKSC Lipton*, 2024; PinsentMasons, 2024b). Platesniame kontekste tokia Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo pozicija laikytina prieštaraujančia ir 1969 m. Vienos konvencijai dėl tarptautinių sutarčių teisės, kurios 28 straipsnis nustato, kad tarptautinės sutarties (šiuo atveju turimos omenyje tiek Išstojimo sutartis, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas) nuostatos neturi grįžtamosios galios. Lietuviškoji teisės teorija vienareikšmiškai laiko *lex retro non agit* principą žinomu ir visuotinai pripažįstamu tiek apskritai, tiek Lietuvos tarptautinėje privatinėje ir civilinio proceso teisėje, konkrečiai (Vaišvila, 2000, p. 256; Gumuliauskienė, 2007, p. 64; Vaišvila, 2014, p. 337), o anksčiau cituotos L. Gumuliauskienės įvardinamas „nediskutuotinu“ (Gumuliauskienė, 2007,

p. 64)[157]. Aptariamo Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimo kontekste, aktuali ir kita šios autorės mintis, kad tarptautinių sutarčių nuostatų galiojimas laiko atžvilgiu ir jų taikymas – „gana problematiškas dalykas“ ne tik Lietuvos teismams. Atitinkamai, sutiktina su cituota autore, kad tolesnis švietimas tarptautinio civilinio proceso teisės srityje būtinas ne tik Lietuvos teismų atžvilgiu tarptautinio teisingumo klausimais (Gumuliauskienė, 2007, p. 65–66), bet ir Jungtinės Karalystės teismuose – tiek minėtuoju klausimu, tiek tarptautinio civilinio proceso teisės prasme apskritai.

Vis dėlto, svarstytina, ar negalima būtų sutikti ir su Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo pateikta argumentacija dėl (Jungtinės Karalystės) įstatymų leidėjo ketinimu. Tikėtina, kad „Brexito“ kontekste, Jungtinės Karalystės parlamentas labiau siekė nukrypti nuo Europos Sąjungos teisės ir ESTT praktikos ir atitinkamai išlaisvinti Jungtinės Karalystės teismus, nei likti ištikimas europinei tradicijai.

Cituojamoje byloje pateikiami Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo svarstymai laikomi *obiter dictum*, taigi šios teisinės taisyklės nelaikytinos privalomomis teismams, ateityje spręsiantiems panašius klausimus. Komentatoriai pastebi, kad samprotavimai laikytini *obiter dictum*, kadangi galiausiai, dėl ypatingų aplinkybių, teismas priėjo tos pačios išvados, kaip ir ESTT analogiškose bylose. Tačiau, dėl plačios sprendimo apimties, jis laikytinas įtakingu ir ateities bylose gali kilti iššūkių juo nesivadovauti[158] (PinsentMasons, 2024b).

Apibendrinant pastebėtina, kad galima vesti tam tikras paraleles tarp aukščiau darbo 2.1 poskyryje cituoto su „Brexitu“ susijusio LAT teismo sprendimo ir šiame darbo skyriuje aptariamo Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimo. Nors tiek vienu, tiek kitu atveju teismų

---

[157] Aptardami (tarptautinio) civilinio proceso teisės normų galiojimą laike apskritai, lietuvių autoriai sutariantys, kad, viena vertus, nauja proceso norma atitinkamai pakeičia teismo proceso dalyvių elgesį, nesvarbu, kada atsirado patys procesiniai teisiniai santykiai. Atitinkama taisyklė numatyta CPK 3 str. 8 d., beje, ji analogiška tai, kuri buvo numatyta 1964 m. CPK. Kita vertus, sutiktina su prof. Mikelėno 1997 m. civilinio proceso vadovėlyje išsakyta ir 2003 m. civilinio proceso vadovėlyje pakartota mintimi, kad tokia lakoniška nuostata neišsprendžianti visų (tarptautinio) civilinio proceso normų galiojimo laiko atžvilgiu problemų (Mikelėnas, 1997, p. 48; Laužikas *et al*., 2003, p. 121; Valančius *et al*., 2004, p. 44; Gumuliauskienė, 2007, p. 65).

[158] Jungtinės Karalystės bendrosios teisės tradicijoje precedentui, kaip teisės šaltiniui, priskiriant didelę reikšmę, plačiau šie klausimai darbe neaptariami, kaip nesantys jo dalyku. Atitinkamai, plačiau neaptariama ir kokiais atvejais Jungtinės Karalystės teismai gali nukrypti nuo teismo precedento *ratio decidendi* ar, kas ypač aktualu aptartos bylos atveju, turėtų vadovautis konkretaus sprendimo *obiter dictum*.

sprendimai abejotini dėl tam tikrų naudotų argumentų logikos, abiem atvejais sutiktina su galutinėmis padarytomis išvadomis ir teismų sprendimų *ratio decidendi*.

4.6. Europos Sąjungos išstojimo teisė kaip ES teisės pošakis

Pirmosios valstybės narės pasitraukimas iš Europos Sąjungos leidžia autoriams vis labiau pagrįstai kalbėti apie naujo Europos Sąjungos teisės pošakio – Europos Sąjungos išstojimo teisės – atsiradimą (Santos Vara *et al.*, 2020, p. 3; Tatham, 2020, p. 14; Polak, Wessel, 2024). Iki „Brexito“ tokie svarstymai turėjo tik teorinį pagrindą, kuriuo remdamiesi, kaip aptarta darbe aukščiau, įskaitant darbo 1 skyrių, autoriai vertino kaip daug labiau tikėtiną išstojimo galimybę pasiekiant susitarimo su Europos Sąjunga, nei galimybę išstoti vienašališkai, be susitarimo, tuo tarpu šiuo metu esama konkretaus atvejo, kuris tampa specifinių tyrimų objektu.

Temą nagrinėjusių autorių svarstymuose prieinama išvados, kad išstojimo iš Europos Sąjungos mechanizmas – vienas sudėtingiausių pasaulyje apskritai, kalbant apie potencialius išstojimus iš bet kokių tarptautinių organizacijų (Polak, Wessel, 2024, p. 167). Tačiau tokios išvados nestebina, atsižvelgiant į visapusiškos valstybių, organizacijos narių, „vis glaudesnės“ integracijos Europos Sąjungoje pobūdį. Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis įvardijamas kaip *lex specialis* bendresnio pobūdžio tarptautinės viešosios teisės nuostatų (1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės) atžvilgiu, kurios, bent jau teoriškai, reglamentavo išstojimo iš Europos Sąjungos teisę iki minėto straipsnio atsiradimo.

Nagrinėdami Europos Sąjungos išstojimo teisę kaip naują fenomeną, autoriai identifikuoja tris pagrindinius jos institutus: pirma, išstojimo teisę, antra – išstojimo procedūrą, ir trečia – išstojimo pasekmes (Polak, Wessel, 2024, p. 168). Toliau darbe trumpai aptariamas kiekvienas iš šių trijų naujo Europos Sąjungos teisės pošakio institutų.

Lingvistiškai analizuodami Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio turinį, kai kurie autoriai svarsto, kad, laikantis šios nuostatos raidės, išstojimo procedūra – išimtinai išstojančiosios valstybės narės nacionalinės teisės dalykas. Vis dėlto, esama teisės mokslininkų, kurie įsitikinę, kad išstojimo iš Europos Sąjungos procesas – gerokai sudėtingesnis ir, dėl visų dalyvių pasiektos integracijos organizacijoje lygio bei pačios organizacijos specifikos, negalintis apsiriboti išstojančiosios narės nacionaline teise. Kaip užsiminta darbo įvade, būtent pastarosios pozicijos laikėsi ESTT *Wightman* byloje, kas paaiškintina taip pat ir tuo, kad šis teismas – organizacijos, iš kurios planuojamas išstojimas, – neišvengiamai suinteresuotas pačios organizacijos

integracijos, o ne jos dezintegracijos procesų sėkme (Polak, Wessel, 2024, p. 169).

Minėtoje byloje buvo keliami klausimai, labiau susiję ne tiek su pačia išstojimo procedūra, kiek su teise pasilikti Europos Sąjungoje, tokie kaip: ar inicijavus išstojimo procedūrą, pranešimas dėl išstojimo gali būti atitinkamos jį pateikusios valstybės narės (vienašališkai?) atšauktas ir kokios sąlygos keliamos tokiam atšaukimui[159]. Vis dėlto ESTT savo sprendime pateikė aktualių įžvalgų dėl išstojimo proceso apskritai.

Akcentuodamas, kad Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnis yra Europos Sąjungos konstitucinės teisės dalis, ESTT teigė, kad nors išstojimas ir atitinkamo išstojimo proceso stabdymas – valstybės narės, kaip suvereno teisė, ši teisė gali būti įgyvendinama tik specifiniu būdu, atsižvelgiant į organizacijos integracijos lygį ir konstitucinę dimensiją. Atitinkamai, pirma, Europos Sąjungos steigiamųjų sutarčių tikslas – kurti vis glaudesnę sąjungą, antra, Europos Sąjungos teisinė santvarka grindžiama tam tikromis bendromis vertybėmis, be kita ko, minimomis Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnyje. Ir galiausiai – Europos Sąjungos pilietybė, kaip unikalus teisinis statusas būdingas Europos Sąjungos valstybių narių piliečiams. ESTT, teigdamas, kad būtent toks požiūris nuoseklus atsižvelgiant taip pat ir į Europos Sąjungos steigiamąsias sutartis, pirmenybę teikia narystei Europos Sąjungoje, o ne išstojimui iš jos, ir atitinkamai – vis glaudesnei integracijai, o ne dezintegraciniams procesams, sprendime aptariamoje *Wightman* byloje darė išvadas, kad pareiškimo dėl išstojimo atšaukimas galimas ir kad persigalvojusi valstybė narė gali atlikti tai vienašališkai. Vis dėlto, autoriai pastebėję, kad ESTT numatęs tam tikrus reikalavimus pareiškimo dėl išstojimo atšaukimui. Remiantis taip pat ir generalinio advokato išvada aptariamoje byloje, galima teigti, kad tokių reikalavimų atitikimo pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad atšaukimas atitinka tikrąją valstybės narės valią ir sprendimas dėl jo priimtas vadovaujantis taikomos teisės nuostatomis, t. y. sprendimas dėl jo priimamas pačia bendriausia prasme, tokiu pačiu būdu, kaip ir sprendimas dėl išstojimo (t. y. dėl atitinkamo pareiškimo dėl išstojimo pateikimo). Autoriai mini, kad toks apribojimas taip pat leidžia užtikrinti, kad pareiškimo dėl išstojimo atšaukimo teise valstybių narių nebūtų piktnaudžiaujama, kadangi Europos Komisija ir Europos Sąjungos Taryba laikėsi pozicijos, kad pareiškimo atšaukimas negali būti instrumentas derybose dėl išstojimo, kad valstybė narė

[159] Apibendrindami susijusias ankstesnes publikacijas cituojami autoriai daro išvadą, kad dauguma ankstesnių Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio tyrėjų teigė, jog valstybė narė turi teisę vienašališkai atšaukti pareiškimą dėl išstojimo iš Europos Sąjungos (Polak, Wessel, 2024, p. 169).

negalėtų bet kada juo pasinaudoti, o paskui vėl teikti pareiškimą dėl išstojimo, tokiu būdu dirbtinai vis pratęsdama Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnio 3 dalyje numatytą dvejų metų terminą. Atitinkamai, sekdamas „Brexito“ logika, ESTT samprotavo, kad pareiškimui atšaukti Jungtinėje Karalystėje būtų reikėję trijų elementų: pirma, valdančiosios daugumos pasikeitimo; antra, naujo referendumo, kurio metu piliečiai būtų palaikę tolesnę narystę Europos Sąjungoje, taigi, pareiškimo dėl išstojimo atšaukimą, ir galiausiai, trečia, Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo teismo sprendimo, pripažįstančio pareiškimą dėl išstojimo neteisėtu (Polak, Wessel, 2024, p. 170–171).

Komentuodami aptariamą ESTT sprendimą, autoriai sutaria, kad pateikdamas pareiškimo dėl išstojimo atšaukimo vienašalio įgyvendinimo kriterijus, teismas užsitikrino, kad arba jis pats, arba Europos Sąjunga plačiau kontroliuos, ar tokių reikalavimų buvo laikomasi. Generalinis advokatas byloje, autorių teigimu, teisingai pastebėjęs, kad teise būtų buvę piktnaudžiauta tik sulaukus pakartotinio pareiškimo dėl išstojimo (Polak, Wessel, 2024, p. 171).

Kadangi, kaip aptarta darbe aukščiau, išstojimas su išstojimo sutartimi, t. y. susitariant su organizacija, iš kurios išstojama (Europos Sąjunga) nuo pat pradžių buvo daug labiau tikėtinas scenarijus, nei vienašališkas valstybės narės pasitraukimas, šiuo metu, „Brexito“ proceso pagrindu, svarstytina, ar išstojimo sutartis nelaikytina privalomu išstojimo iš Europos Sąjungos proceso elementu (ir, atitinkamai, Europos Sąjungos išstojimo teisės šaltiniu). Labai abejotina, ar po „Brexito“ autorių iki jo kaip teoriškai įmanomo įvardinto vienašalio (be susitarimo) pasitraukimo iš Europos Sąjungos scenarijus gali būti laikomas realiu ateityje. Kad ir kokių trūkumų kupinas „Brexitas“, tiek Išstojimo sutartis, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas (suprantama, kalbant apie santykius jau po išstojimo), laikytini teigiamais aspektais galimos alternatyvos (t. y. tokių sutarčių nebuvimo) kontekste. Galiausiai, svarstytina, ar sutartis, reguliuojanti šalių santykius po išstojimo („Brexito“ atveju – Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas), taip pat gali būti laikoma Europos Sąjungos išstojimo teisės šaltiniu.

Polly Polak ir Ramses Wessel, apibendrindami ankstyvosios Europos Sąjungos išstojimo teisės tyrinėjimus, pastebėję doktrinoje iki „Brexito“ buvus svarstymų dėl galimybės susitarimą dėl išstojimo ir sutartį dėl bendradarbiavimo po išstojimo jungti į vieną dokumentą arba, bent jau derėtis dėl jų paraleliai – tuo pačiu metu. Minėti apibendrintojai ypač atkreipia dėmesį į profesoriaus Łazowski atitinkamą dar 2012 m. pasirodžiusią publikaciją. Alternatyviosios pozicijos šalininkai tvirtino, kad, viena vertus, minėtame Europos Sąjungos sutarties 50 straipsnyje numatytas dvejų metų terminas yra nerealistiškas susiderėti dėl abiejų aspektų, atsižvelgiant į derybų šalis

saistančių klausimų sudėtingumą. Kita vertus, minėto straipsnio 2 dalis tiesiogiai mini, kad ateities santykiai ir bendradarbiavimas bus grindžiami kitais (ne narystės Europos Sąjungoje) pagrindais (Polak, Wessel, 2024, p. 178).

Autoriaus vertinimu, „Brexito“ patirtis leidžia manyti, kad Europos Sąjunga ateityje galimų valstybių narių išstojimų atvejais laikysis analogiškos nuostatos – pirmiausia susitarti dėl išstojimo, ir tik vėliau – dėl santykių ir bendradarbiavimo po jo. Tokiu būdu, Europos Sąjunga dar kartą patvirtinanti savo poziciją, kad sudėtingos išstojimo procedūros kompleksiškumas automatiškai veikiantis kaip atgrasymo priemonė potencialiai galintiems svarstyti apie išstojimą bendrijos nariams. Kitas reikšmingas atgrasymo nuo išstojimo aspektas, pastebimas ir užsienio autorių, yra tai, kad išvengiant paralelinių derybų Europos Sąjunga užkerta kelią išstojančiai valstybei naudoti vieno derybų proceso elementus savo derybinės galios stiprinimui kitame paraleliai vykstančiame derybų procese. Kaip iš „Brexito“ kylantis pavyzdys autorių minima stipri Jungtinės Karalystės padėtis bendradarbiavimo saugumo klausimais srityje (Polak, Wessel, 2024, p. 180–181).

Iš darbo rengimo laikotarpio perspektyvų, neįsivaizduojama būtų situacija, kurią potencialiai iki „Brexito“ svarstė autoriai, kad Europos Sąjunga su išstojančia valstybe galėtų sudaryti kelias (ar daugiau) atskiras sutartis, skirtas konkrečioms sritims (įskaitant, galimai, komercinį bylinėjimąsi) pagal esamą bendradarbiavimo su Šveicarija pavyzdį. Šia prasme sutiktina su autoriais, teigiančiais, kad didesnę derybinę galią turėjusi Europos Sąjunga palenkusi derybas sau palankia linkme, kad dėl visų klausimų būtų susitarta vienoje sutartyje – Prekybos ir bendradarbiavimo susitarime (Polak, Wessel, 2024, p. 182).

Galiausiai, svarstytina, kokį poveikį šioje darbo dalyje aptariamas naujas Europos Sąjungos teisės pošakis galėtų turėti tarptautiniam komerciniam bylinėjimuisi su Jungtine Karalyste. Plečiamai aiškinant pošakį, santykiai su išstojusia valstybe patektų į jo analizės lauką, o kylančios problemos galėtų būti vertinamos ir iš Europos Sąjungos išstojimo teisės perspektyvos. Vis dėlto, manytina, kad tokie vertinimai apsiribotų teoriniais svarstymais, kadangi praktinis bet kokių daromų išvadų pritaikomumas būtų abejotinas.

Apibendrinant ketvirtąjį darbo skyrių pirmiausia pasakytina, kad ESTT po „Brexito“ įžengęs į naują savo vystymosi etapą – tam tikrais klausimais jo sprendimai privalomi Jungtinei Karalystei kaip buvusiai Europos Sąjungos valstybei narei. Joks ginčas nepasiekęs Išstojimo sutarties arbitražo. Autoriaus vertinimu, joks ginčas tokios stadijos ir nepasieks, sutarties šalims suprantant, kad tikslingiau yra nesutarimus spręsti derybomis, o ne veltis į formalesnius

ginčų sprendimo mechanizmus, o darbo 3.1.3.4 dalyje aptariamas žvejybos kvotų arbitražas laikytinas šios nuostatos išimtimi.

Kalbant apie Europos Sąjungos teisės pokyčius plačiau, autoriai pripažino, kad Jungtinei Karalystei buvus ekonominio liberalizmo šalininkei ir vietinio bei tarptautinio protekcionizmo priešininkei, vėlesniuose Europos Sąjungos tyrimuose taip pat ir šiuos aspektus verta turėti omenyje (Dougan, 2021, p. 359). Kiti angliškai rašę autoriai, pavyzdžiui Paula Giliker iš Bristolio universiteto, pripažįsta, kad išsilaisvinimas iš ESTT jurisdikcijos neišvengiamai reiškia Jungtinės Karalystės posūkį link nacionalizmo (Giliker, 2019).

Lyginamosios analizės požiūriu vertinant išlaikytosios Europos Sąjungos teisės ir ESTT jurisprudencijos vaidmenį Jungtinėje Karalystėje, autoriai randa tam tikrų analogijų su Tautų Sandraugos teisiniu bendradarbiavimu. Pripažintina, kad nesant geresnių alternatyvų, ši analogija vertinga prognozuojant, kaip ateityje Jungtinės Karalystės teismai bus linkę atsižvelgti į besivystančią, tačiau jiems jau nebeprivalomą, ESTT praktiką išlaikytosios Europos Sąjungos teisės nuostatų klausimais.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į darbo dėstomojoje dalyje išdėstytus argumentus ir tyrimo ginamuosius teiginius, galima daryti tokias išvadas:

1. „Brexitas“ nuo pat pradžių yra interesų grupių kovos lauku, taip pat ir tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje. Autoriaus vertinimu, atitinkamų interesų grupių – ELPA teismo, Australijos teisininkų, Londono tarptautinių komercinių teismų bendruomenės, arbitražo entuziastų ir kitų suinteresuotų grupių – pozicijos, nors ir suprantamos savo interesų atstovavimo prasme, vertintinos kritiškai. Sprendimų priėmimas vadovaujantis atsietai, o ne holistiškai vertinama atskirų interesų grupių pozicija gali lemti klaidas, kai nebūtų užtikrintas skirtingų interesų grupių balansas. Atitinkamai, tarptautinių komercinių ginčų apskritai, ir su Jungtine Karalyste po „Brexito“, konkrečiai, dalyviai turėtų kritiškai vertinti interesų grupių pozicijas ir priimti sprendimus, vadovaudamiesi objektyvia visų reikšmingų teisinių konkrečios situacijos aplinkybių analize.

2. Tarptautinės privatinės teisės srityje įvykus kietajam „Brexitui“, t. y. be susitarimo tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos, 2005 m. Hagos konvencija, Lugano konvencija ir 2019 m. Hagos konvencija – reikšmingiausi tarptautinės privatinės teisės aktai. Europos Sąjungos nepritarimas Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos suprantamas, šį teisės aktą laikant Europos vidaus rinkos sistemos dalimi ir Europos Sąjungai siekiant užkirsti kelią Jungtinės Karalystės galimybei pasirinktinai laikytis tik tų teisės aktų, kurie atrodo jai naudingi. Kita vertus, išsilaisvinimas iš Europos Sąjungos teisės įtakos leido Jungtinei Karalystei grįžti prie *anti suit injunction* instituto taikymo, kas turėtų būti aktualu ir Lietuvos atveju, kadangi anksčiau ar vėliau šis institutas turėtų būti pritaikytas ir bylai, nagrinėjamai Lietuvos teisme.

3. 2019 m. Hagos konvencija, ir tiek Europos Sąjungos ir jos valstybių narių, tiek Jungtinės Karalystės prisijungimas prie jos, reikšmingai prisideda prie tarptautinio komercinio bylinėjimosi tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės subjektų srityje kylančių problemų sprendimo, ypač kiek tai susiję su tarpusavio teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu. Minėtas teisės aktas prisideda prie teisinio tikrumo, stabilumo ir supaprastinto bendradarbiavimo užtikrinimo po

kietojo „Brexito“ tarptautinės privatinės teisės srityje, ypač atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjunga prieštaraujanti Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos.

4. Jungtinei Karalystei nepavyko pasiekti pageidautos laisvės nuo ESTT jurisdikcijos, dėl išlikusios šio teismo kompetencijos tam tikrais su Europos Sąjungos teise susijusiais klausimais. Tačiau situacijos naujumas ir specifiškumas, ypač atsižvelgiant į pirmos buvusios Europos Sąjungos valstybės narės atsiradimą, leidžia teigti, kad atsiradę tam tikri nauji ESTT vaidmenys:
   4.1. Prejudiciniai sprendimai pagal Išstojimo sutartį. Pagal Išstojimo sutarties 174 straipsnį, pagal ją įsteigtas arbitražas privalo kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo, kai toks klausimas iškyla nagrinėjant ginčą.
   4.2. ESTT išlaikė kompetenciją nagrinėti Europos Komisijos skundus Jungtinės Karalystės atžvilgiu dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimų, padarytų iki pereinamojo laikotarpio pabaigos.
   4.3. Prejudiciniai sprendimai Jungtinės Karalystės teismams – bylose prasidėjusiose iki pereinamojo laikotarpio. Bylose, prasidėjusiose iki pereinamojo laikotarpio pabaigos, Jungtinės Karalystės teismai aštuonerius metus gali kreiptis į ESTT dėl Išstojimo sutarties piliečių teisių dalies nuostatų aiškinimo.
   4.4. Finansinių nuobaudų skyrimas – pagal Išstojimo sutarties 160 straipsnį, ESTT išlaikė neribotą laike jurisdikciją tam tikrais klausimais, susijusiais su Europos Sąjungos lėšų panaudojimu, įskaitant finansinių nuobaudų už pažeidimus skyrimą Jungtinei Karalystei.
   4.5. ESTT jurisdikcija išliko tam tikrais klausimais, susijusiais su Šiaurės Airija, pagal dedikuotą Išstojimo sutarties protokolą.

5. Įvertinus „Brexito“ įtaką tarptautiniam komerciniam arbitražui, galima teikti, kad jis neturėjęs didelės įtakos šiai sričiai. Tačiau pripažintina, kad pasaulinė investicinio arbitražo reforma, taip pat ir po *Achmea* bylos ESTT, nuosekliai koreliuoja su iš „Brexito“ proceso kylančiais susijusiais įvykiais, įskaitant, pavyzdžiui, dvišalių tiesioginių užsienio investicijų skatinimo ir apsaugos sutarčių tarp Jungtinės Karalystės ir atskirų Europos Sąjungos valstybių narių, taip pat ir Lietuvos, nutraukimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės aktai

1.1. Tarptautinės teisės aktai

1. 1928 m. Paryžiaus sutartis dėl atsisakymo nuo karo kaip nacionalinės politikos priemonės (Briano ir Kelogo paktas). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2094/v94.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].
2. 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija (2002). *Valstybės žinios*, 15-557.
3. 1947 m. Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1947) (2001). *Valstybės žinios*, 46-1620.
4. 1958 m. Niujorko konvencija dėl užsienio arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf [žiūrėta 2024 m. sausio 6 d.].
5. 1965 m. Konvencija dėl valstybių ir kitų valstybių piliečių ginčų investicijų srityje sprendimo (ICSID Konvencija). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID_Convention_EN.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
6. 2007 m. spalio 30 d. Lugano konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OJ L 339, 21.12.2007, p. 3–41.
7. Hagos konvencija dėl susitarimų dėl teismingumo (2005). Haga: Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija.
8. Hagos konvencija dėl užsienio teismų sprendimų civilinėse ar komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (2019). Haga: Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencija.

1.2. Europos Sąjungos tarptautinės sutartys ir teisės aktai

9. 1963 m. rugsėjo 12 d. pasirašytas susitarimas, kuriuo steigiama Europos Ekonominės Bendrijos ir Turkijos asociacija. OL 217, p. 3687.
10. 1994 m. Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas nustatantis Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Rusijos Federacijos partnerystę. OJ L 327, p. 3 (*ES–Rusija*).
11. 2020 m. gruodžio 22 d. Europos Sąjungos Tarybos Sprendimas 2020/2232 dėl pozicijos, kurios Europos Sąjungos vardu turi būti laikomasi Susitarimu dėl Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos įsteigtame Jungtiniame komitete, dėl sprendimo, kuriuo sudaromas 25 asmenų, norinčių ir galinčių pagal Susitarimą būti

arbitražo kolegijos nariais, sąrašas, priėmimo ir dėl asmenų, norinčių ir galinčių pagal Susitarimą būti arbitražo kolegijos nariais iš Sąjungos, rezervo sąrašo. 2020/L 437/182. OJ L 437, p. 182 (*Tarybos sprendimas*).

12. Atnaujintas Protokolas dėl Šiaurės Airijos (2019). Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/document/download/b780c65c-2153-4a80-bff8-87e9d113c738_en?filename=revised_withdrawal_agreement_including_protocol_on_ireland_and_nothern_ireland.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
13. Decision No 1/2023 of the Joint Committee established by the Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community of 24 March 2023 laying down arrangements relating to the Windsor Framework [2023/819]. PUB/2023/426, OJ L 102, 17.4.2023, p. 61.
14. Decision No 3/2022 of the Partnership Council established by the Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part of 21 December 2022 establishing a list of individuals who are willing and able to serve as members of an arbitration tribunal under the Trade and Cooperation Agreement. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/63a3f96be90e07587af4aa45/TCA_Partnership_Council_Decision_number_3_for_2022.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].
15. Europos Parlamento 2022 m. liepos 25 d. pranešimas su rekomendacijomis Komisijai dėl atsakingo privataus bylinėjimosi išlaidų finansavimo (2020/2130(INL)).
16. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. gruodžio 12 d. reglamentas (ES) Nr. 1215/2012 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (Briuselis I bis). OL L 351, p. 1.
17. Europos Sąjungos bei Europos atominės energijos bendrijos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas (2020). OL 149, p. 10.
18. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. OL 2008 C 80, p. 1.
19. Susitarimas dėl Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės išstojimo iš Europos Sąjungos ir Europos atominės energijos bendrijos, Europos Sąjunga ir Europos atominės energijos bendrija ir

Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystė (2019). 2019/C 384 I/01. OJ C 384I, p. 1.
20. Tarybos 2003 m. lapkričio 27 d. reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (Briuselis II bis). OL L 338, p. 1.

1.3. Dvišalės tarptautinės sutartys

21. Lenkijos Respublikos Prezidento dekretas dėl 1987 m. gruodžio 8 d. Lenkijos Respublikos ir Jungtinės Karalystės tarpusavio investicijų skatinimo ir apsaugos sutarties nutraukimo (2019). Dz.U.2019.780 – OpenLEX. Prieiga per internetą: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/dokument-wypowiedzenia-przez-rzeczpospolita-polska-umowy-miedzy-rzadem-18847014 [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.].

1.4. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys

22. Sutartis tarp Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Jungtinės Karalystės Vyriausybės dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų apsaugos (1993). *Valstybės žinios*, 17-277.
23. Lietuvos Respublikos ir Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės susitarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Jungtinės Karalystės Vyriausybės sutarties dėl kapitalo investicijų skatinimo ir jų apsaugos nutraukimo (2022). *Teisės aktų registras*, 24269.

1.5. Lietuvos Respublikos teisės aktai

24. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio 3 dalies įgyvendinimo konstitucinis įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 64-1503.
25. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340.
26. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 76-3932.

1.6. Užsienio valstybių teisės aktai

1.6.1 Jungtinės Karalystės

27. Teisingumo administravimo įstatymas (1920) (Administration of Justice Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/10-11/81/contents [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].

28. Užsienio teismų sprendimų (abipusio vykdymo) įstatymas (1933) (Foreign Judgments (Reciprocal Enforcement) Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/23-24/13 [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].
29. Civilinės jurisdikcijos ir teismų sprendimų įstatymas (1982) (Civil Jurisdiction and Judgments Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1982/27/contents [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].
30. Arbitražo įstatymas (1996) (Arbitration Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/23/contents [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].
31. Europos Sąjungos (išstojimo) įstatymas (2018) European Union (Withdrawal) Act. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2018/16/contents [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.] (Išstojimo įstatymas).
32. Civilinės jurisdikcijos ir teismų sprendimų išstojimo iš Europos Sąjungos nuostatai (pakeitimas) (2019) (Civil Jurisdiction and Judgements (Amendment) EU Exit Regulations). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/uksi/2019/479/introduction/made [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.].
33. Europos Sąjungos (Išstojimo sutarties) įstatymas (2020) (European Union (Withdrawal Agreement) Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/1/introduction [žiūrėta 2025 m. kovo 16 d.] (Išstojimo sutarties įstatymas).
34. Tarptautinės privatinės teisės (sutarčių įgyvendinimo) įstatymas (2020) (Private International Law (Implementation of Agreements) Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/24/contents [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
35. Išlaikytosios Europos Sąjungos teisės (atšaukimo ir reformos) įstatymas (2023) (The Retained EU Law (Revocation and Reform) Act). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/28 [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].

1.6.2 Lenkijos

36. Lenkijos civilinio proceso kodeksas. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-postepowania-cywilnego-16786199/art-1148 [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].

2. Specialioji literatūra

37. Akehurst, M., Malanczuk, P. (2000). *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius, Eugrimas.
38. Armstrong, K. (2021). (Br)Exit From the European Union—Control, Autonomy, and the Evolution of EU Law. In: Craig, P., de Búrca, G. (eds.) (2021). *The Evolution of EU Law*. Oxford Academic Press.
39. Barnard, C. (2017). Brexit and the EU Internal Market. In: Fabrini, F. (ed.) (2017). *The Law & Politics of Brexit*. Oxford Academic Press.
40. Barnard, C. (2022). Retained EU law in the UK Legal Orders: Continuity between the Old and the New. In: Łazowski, A., Cygan, A. (eds.) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
41. Beaumont, P. (2016). Respecting Reverse Subsidiarity is an excellent strategy for the European Union at The Hague Conference on Private International Law: currently being well deployed in the Judgments Project. Prieiga per internetą: https://www.abdn.ac.uk/law/documents/CPIL_Working_No_2016_3_by_Beaumont.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
42. Beaumont, P. (2018). *Forum non conveniens* and the EU rules on Conflicts of Jurisdiction: A Possible Global Solution. *Revue critique de droit international privé*, 3(3), 447–457.
43. Bell, A. (2003). *Forum Shopping and Venue in Transnational Litigation*. Oxford University Press.
44. Bookman, P., Erie, M. S. (2021). Experimenting with International Commercial Dispute Resolution. 115 AJIL Unbound 5 (2021). Fordham Law Legal Studies Research Paper No. 3760806. Prieiga per internetą: https://ssrn.com/abstract=3760806 [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
45. Bitinaitė, V. (2002). *Mokomasis anglų ir lietuvių kalbų teisės terminų žodynas*. Eugrimas.
46. Bliuvaitė, M. (2015). Arbitražo teismo taikomo draudimo paraleliai bylinėtis teisinė prigimtis ir praktika. *Teisė*, 97, 101–115.
47. Brannigan, N. (2022). Resolving conflicts: establishing forum non conveniens in a new Hague jurisdiction convention. *Journal of Private International Law*, 18(1), 83–112.
48. Brazdeikis, A. (2009). Piktnaudžiavimas jurisdikcija: *Quo vadis* Europos Sąjunga? *Teisė*, 71, 88–105.
49. Bužinskas, G., Grigienė, J. (2007). *Teismingumas tarptautiniame civiliniame procese*. Teisinės informacijos centras.
50. Chlebcova, R. (2008). The Impact of Civil Jurisdiction Rules on Third States (Article 4). [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://www.law.muni.cz/sborniky/dp08/files/pdf/mezinaro/chlebcova.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].

51. Cotterell, R. (1992). *The Politics of Jurisprudence: A Critical Introduction to Legal Philosophy*. University of Pennsylvania Press.
52. Craig, P., de Búrca, G. (2015). *EU Law Text, Cases and Materials, Sixth Edition.* Oxford University Press.
53. Craig, P., de Búrca, G. (2020). *EU Law Text, Cases and Materials, Eighth Edition*. Oxford University Press.
54. Cygan, A., Łazowski, A. (2022). Introduction to the Research Handbook on Legal Aspects of Brexit. In Łazowski, A., Cygan, A. (eds.) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
55. Cygan, A., Żelazna, E. (2020). Parliamentary involvement in the negotiations on the EU-UK trade agreement. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
56. Danov, M. (2020). Cross-border litigation: Evaluating the Brexit impact – a socio-legal model for data analysis. *Maastricht Journal of European and Comparative Law,* 27(2), 199–229.
57. Daujotas, R. (2018). The Arbital Tribunal's Anti-suit Injunctions in European Union Law – the West tankers & Gazprom cases. *Czech (& Central European) Yearbook of Arbitration*, Volume VIII.
58. Dickinson, A., Lein, E. (2015). *The Brussels I Regulation Recast*. Oxford University Press.
59. Dixon, M., McCorquodale, R., Williams, S. (2024). *Cases & Materials on International Law. Seventh Edition*. Oxford University Press.
60. Dori, A. (2024). The methodological influence of European private international law on domestic legal systems: a downstream analysis. (200–221) In: Kramer, X., Carbalo Pineiro, L. (eds.) (2024). *Research Methods in Private International Law: A Handbook on Regulation, Research and Teaching*. Edward Elgar.
61. Doržinkevič, A. (2022). *Anti suit injunction* samprata ir taikymas Europos Sąjungos valstybių narių ir Lietuvos civiliniame procese. *Teisė,* 122, 65–78.
62. Dougan, M. (2021). *The UK's Withdrawal from the EU*. Oxford University Press.
63. Drazdauskas, S. (2008). *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

64. Driukas, A., Valančius, V. (2005). *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vadovėlis*. Teisinės informacijos centras.
65. Duff, A. (2024). *Reversing Brexit: why, how and when*. European Policy Centre Discussion Paper. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.epc.eu/content/Reversing-Brexit-03_12.pdf [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
66. Fahey, E. (2020). The cross-channel reach of EU law in the UK post Brexit. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
67. Farrington, F. (2023). A return to the doctrine of forum non conveniens after Brexit and the implications for corporate accountability. *Journal of Private International Law*, 18(3), 399–423.
68. Fentiman, R. (2017). The Harmonization of Civil Jurisdiction. In: Arnull, A., Chalmers, D., (eds.) (2017). *The Oxford Handbook of European Union Law*. Oxford University Press.
69. Gaillard, E. (2016). *Tarptautinio arbitražo teisės teorija*. Valiūnas ir partneriai Ellex.
70. Gapsa, M. (2022). Monitoring the implementation and resolving disputes under the Brexit Withdrawal Agreement. *Przegląd europejski*, 2022(3), 41–53.
71. Garcimartin, F., Saumier, G. (2020). Explanatory Report on the Convention of 2 July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://assets.hcch.net/docs/a1b0b0fc-95b1-4544-935b-b842534a120f.pdf [žiūrėta 2024 m. liepos 5 d.].
72. Garvey, S. (2021). Brexit and dispute resolution clauses: the options for finance parties. *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law* February 2021.
73. Giliker, P. (2019). Interpreting retained EU private law post-Brexit: Can commonwealth comparisons help us determine the future relevance of CJEU case law? *Common Law World Review*, 48(1-2), 15–38.
74. Glendon, M.A., Gordon, M.W., Osakwe, Ch. (1993). *Vakarų teisės tradicijos*. Pradai.
75. Gostyńska-Jakubowska, A., Łazowski, A., (2022). UK, EU institutions, and Brexit: good times, bad times, In: Łazowski, A., Cygan, A. (eds.) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
76. Gumuliauskienė, L. (2007). Lietuvos teismų sprendimų pripažinimas užsienio valstybėse: teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos ir tarptautinėje teisėje. In: *Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos.*

Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai: kolektyvinė monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
77. Gumuliauskienė, L. (2008). *Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas civiliniame procese*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Mykolo Romerio universitetas.
78. Hartley, T. (2022). *International Commercial Litigation. Text, Cases & Materials on Private International Law. Third edition.* Cambridge University Press.
79. Hartley, T. (2023). *Civil Jurisdiction and Judgements in Europe: The Brussels I Regulation, the Lugano Convention and the Hague Choice of Court Convention*. Oxford University Press.
80. Hess, B., Pfeiffer, T., Schlosser, P. (2007). *The General Report of the Study on the Application of Regulation Brussels I in the Member States*. Study JLS/C4/2005/03.
81. Hess, B. *et al.* (2022). The Reform of the Brussels Ibis Regulation. *MPILux Research Paper* 2022 (6). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4278741 [žiūrėta 2025 m. gegužės 25 d.].
82. Hesselink, M. W. (2024). Knowing EU Law How epistemic and ontological commitments shape different understandings of European law and why it matters. *EUI LAW Working Paper*, 2024/6. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/76827/LAW_2024_06.pdf?sequence=1&isAllowed=y [žiūrėta 2024 m. liepos 7 d.].
83. Hillion, C. (2017). Accession and Withdrawal in the Law of the European Union. In: Arnull, A., Chalmers, D., (eds.) (2017). *The Oxford Handbook of European Union Law*. Oxford University Press.
84. Hix, S. (2018). Brexit: Where is the EU-UK relationship heading. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 56(S1), 11–27.
85. Hix, S. *et al.* (2022). Where is the EU–UK relationship heading? A conjoint survey experiment of Brexit trade-offs. *European Union Politics*, 24(1), 184–205.
86. Isokaitė-Valužė, I. (2020). *Jūros erdvių teisinis režimas. Vadovėlis. 1 Leidimas*. Vilniaus Universiteto Leidykla.
87. Jokubauskas, R. *et al.* (2020). *Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir leidimas vykdyti Lietuvos Respublikoje*. Mykolo Romerio Universitetas.
88. Katuoka, S. (1997). *Tarptautinė jūrų teisė*. Eugrimas.
89. Katuoka, S. (2013). *Tarptautinės teisės šaltiniai*. VĮ Registrų centras.

90. Kenny, D. (2022). Jurisdiction, Choice of Law and Enforcement of Foreign Judgements. In: McCrudden, Ch. (ed.) (2022). *The Law and Practice of the Ireland – Northern Ireland Protocol*. Cambridge University Press.
91. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai.* Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
92. Kirkutis, M. (2025). *Viešosios tvarkos pažeidimas kaip teismo sprendimo nepripažinimo pagrindas pagal Reglamentą „Briuselis IA“*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (S 001), Mykolo Romerio universitetas.
93. Kisieliauskaitė, A., Budreikaitė, S. (2024). Arbitration Clauses and Requirement for EU-Based Effective Judicial Review: Intersections between the EU Law and Commercial Arbitration in the Recent Case-law of the CJEU. *Arbitražas. Teorija ir praktika*, X. 48-56. Prieiga per internetą: https://www.arbitrazas.lt/failai/2024/metrastis/5.%20Arbitrazas%202024%20Nr.%2010%20p.%2048_56%20A.%20Kisieliauskait%C4%97_S.%20Budreikait%C4%97.pdf [žiūrėta 2024 m. gruodžio 15 d.].
94. Kontrauskas, R. (2005). *Lis (alibi) pendens*: kitoje Europos Sąjungos valstybėje nagrinėjamo tapataus arba susijusio ieškinio (civilinės bylos) įtaka Lietuvos teismo procesui. *Jurisprudencija*, 69 (61) 81–89.
95. Kruger, T. (2008). *Civil Jurisdiction Rules of the EU and Their Impact on Third States*. Oxford University Press.
96. Kulińska, M. (2020). Cross-Border Commercial Disputes: Jurisdiction, Recognition and Enforcement of Judgments After Brexit. *Croatian Yearbook of International Law and Policy*, 16, 279–300.
97. Lange, R. (2014). The United Kingdom of Great Britain and Nothern Ireland. In: Besselink, L.F.M. *et al.* (eds.) (2014). *Constitutional Law of the EU Member States*. Wolters Kluwer.
98. Larik, J. (2020). Decision-Making and Dispute Settlement for the Withdrawal of the United Kingdom from the European Union. *DCU Brexit Institute Working Paper*, N. 4-2020. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_8203id=3572033 [žiūrėta 2024 m. liepos 18 d.].
99. Larik, J., Wessel, R. A. (2022). The EU-UK Trade and Cooperation Agreement: forging partnership or managing rivalry? In: Łazowski, A., Cygan, A. (eds.) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
100. Lastauskienė, G. *et al.* (2020). *Teisės teorija. Vadovėlis*. Vilniaus universiteto leidykla.

101. Lauterpacht, H. (2011). *The Function of Law in the International Community*. Oxford University Press.
102. Laužikas, E., Mikelėnas, V., Nekrošius, V. (2003). *Civilinio proceso teisė. I tomas*. Justitia.
103. Lazić, V., Okoli, C. (2022). Private international law and cooperation in civil and commercial matters after Brexit – legislative gaps and future developments. In: Łazowski, A., Cygan, A. (eds) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
104. Lieflander, T., Kellerbauer, M., Dumitriu-Segnana, E. (2021). *The UK-EU Withdrawal Agreement – A Commentary*. Oxford University Press.
105. *Lietuvos Respublikos Civilinio Proceso Kodekso normų taikymas teismų praktikoje (1991 05–2000 02). Konsultacijos, nutarimas, nutartys, taisyklės*. (2000). UAB „Mokslas ir technika“. (1964 m. CPK normų taikymas).
106. Lock, T. (2020). In the twilight zone: the transition period in the Withdrawal Agreement. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
107. Lonardo, L. (2022a). The Extraterritorial Reach of EU Law: A Matter of External Trust. In: Casolari, F.; Gatti, M. (eds.) (2022). *The Application of EU Law Beyond Its Borders*. C*LEER Papers*, 2022/3, 9–23. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.asser.nl/media/795814/cleer_022-03_web_final.pdf [žiūrėta 2024 m. gruodžio 1 d.].
108. Lonardo, L. (2022b). The Withdrawal Agreement and the Dispute Settlement Mechanisms of the European Union. *Brexit Institute Working Paper Series No 3/2022*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4055420 [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
109. Lonardo, L. (2024). Dispute Settlement Mechanisms in International Agreements of the European Union. *Nordic Journal of European Law*, 2024(3). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://journals.lub.lu.se/njel/article/view/26251/23210 [žiūrėta 2025 m. kovo 22 d.].
110. Łazowski, A. (2022). And then they were (again) twenty-seven: the EU-UK Withdrawal Agreement. In: Łazowski, A., Cygan, A. (eds.) (2022). *Research Handbook on Legal Aspects of Brexit*. Edward Elgar.
111. McLachlan, C. (2009). *Lis Pendens in International Litigation. Pocketbooks of the Hague Academy of International Law*. Hague Academy of International Law.

112. Magnus, U., Mankowski, P. (eds.) (2016). *ECPIL European Commentaries on Private International Law – Commentary Brussels I bis Regulation*. Sellier european law publishers.
113. Malachta, R. (2020). Mutual Trust between the Member States of the European Union and the United Kingdom after Brexit: Overview. In Valdhans, J. (ed.) (2020). *Brexit and its Consequences. COFOLA International 2020*. Masaryk University.
114. Maksimaitis, M. (1998). *Užsienio teisės istorija*. Justitia.
115. Mikelėnas, V. (1997a). *Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Justitia.
116. Mikelėnas, V. (1997b). *Civilinis procesas. Antroji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas*. Justitia.
117. Mikelėnas, V. (2001). *Tarptautinės privatinės teisės įvadas. Naujasis civilinis kodeksas*. Justitia.
118. Mikelėnas, V., Nekrošius, V., Zemlytė, E. (2016). *Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo komentaras*. VĮ Registrų centras.
119. Mikelėnienė, D., Mikelėnas, V. (1999). *Teisės aiškinimo ir taikymo procesas*. Justitia.
120. Mortensen, R. (2021). Brexit and Private International Law in the Commonwealth. *Journal of Private International Law*, Vol. 17, No. 1, 18–52.
121. Mukarrum, A. (2022). Private International Law and Substantive Liability Issues in Tort Litigation Against Multinational Companies in the English Courts: Recent UK Supreme Court Decisions and Post-Brexit Implications. *Journal of Private International Law (Forthcoming)*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3927494 [žiūrėta 2025 m. kovo 23 d.].
122. Nekrošius, V. (2009). *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė, Pirma dalis*. Justitia.
123. O'Connor, A., Morris, J. (2024). Retained EU Law (Revocation and Reform) Act 2023: a Potted History. *Legal Information Management*. March 2024, 24(1), 36–41.
124. O'Connor, N., Karatzia, A., Konstadinides, T. (2024). Courting controversy? The constitutional implications of the Court of Justice of the European Union's involvement in the resolution of disputes after Brexit. *Yearbook of European Law*, 43, 413–439. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://academic.oup.com/yel/article/doi/10.1093/yel/yeae012/7978347 [žiūrėta 2026 m. vasario 21 d.].

125. Ojiegbe, Ch. (2020). *International Commercial Arbitration in the European Union: Brussels I, Brexit and Beyond*. Edward Elgar.
126. Okinčic, S. (2023). „Brexito“ įtaka tarptautiniam bylinėjimuisi. *Teisė*, 128, 133–147.
127. Okinčic, S. (2024). „Brexito“ įtaka arbitražui: *anti suit injunction* ir investicinio arbitražo aspektai. *Teisė*, 132, 107–119.
128. Parchajev, D., Kisieliauskaitė, A., Bajoraitė, L. (2016). Esminiai reglamento Briuselis I pakeitimai ir arbitražo ateitis jo taikymo kontekste. *Teisė*, 98, 181–199.
129. Polak, P. (2020). EU Withdrawal Law After Brexit: The Emergence of a Unique Legal Procedure. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
130. Polak, P. (2023). *EU Withdrawal as a Supranational Affair: The Case of Brexit*. Nijhoff Studies in European Union Law. Brill.
131. Polak, P., Wessel, R. A. (2024). The Emergence of EU Withdrawal Law. *Common Market Law Review*, 61(1), 167–194.
132. Radwan, A. (2018). Reforma polskiego prawa spółek „w działaniu“ – o potrzebie utworzenia wyspecjalizowanych sądów korporacyjnych. *Allerhand Working Paper* 24/2018. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3230134 [žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 4 d.].
133. Requejo Isidro, M. (2019). International Commercial Courts in the Litigation Market. *MPILux Research Paper Series* 2019 (2), [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.mpi.lu/fileadmin/mpi/medien/research/WPS/MPILux_Research_Paper_Series_2019_2_Requejo_International_Commercial_Courts.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 11 d.].
134. Rühl, G. (2020a). Judicial Cooperation in Civil and Commercial Matters. British-European Relations Post-Brexit: A Legal Kaleidoscope. Virtual Workshop, 21 September [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/ruehl.pdf [žiūrėta 2022 m. spalio 9 d.].
135. Rühl, G. (2020b). Private International Law Post-Brexit: Between Plague and Cholera. *Revue de Droit Commercial Belge/Tijdschrift voor Belgisch Handelsrecht (RDC/TBH)* 2020 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3553768 [žiūrėta 2022 m. spalio 9 d.].
136. Rühl, G. (2021). The Resolution of International Commercial Disputes – What Role (If Any) For Continental Europe? In: *Symposium on*

Global Labs of International Commercial Dispute Resolution. 115 *AJIL Unbound* 5 (2021).

137. Santos Vara, J., Wessel, R.A., Polak, P.R. (2020). The implications of Brexit for EU and UK external relations. An introduction. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
138. Schimmelfening, F. (2018a). European Integration (Theory) in Times of Crisis. Prieiga per internetą: https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/JMF-25-Presentation/Schimmelfennig-European-Integration-in-Crisis-RSC.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 5 d.].
139. Schimmelfening, F. (2018b). Brexit: differentiated disintegration in the European Union. *Journal of European Public Policy. Volume 25 Issue 8: The Politics and Economics of Brexit.* 1154–1173.
140. Skrzydło, J. (2018). Refleksje o Brexicie na tle secesji południowych stanów USA w latach 1860–1861. In: Barcik, J. (ed.) (2018). *Unia Europejska w przededniu Brexitu*. C.H.Beck.
141. Stauskienė, E., Višinskis, V., (2008). *Teismo sprendimų vykdymas*. Saulelė.
142. Sukhorukov, I. (2024). A Comparison of Grounds for Refusal of Recognition and Enforcement: The 2019 Hague Judgment Convention and the Brussels I bis Regulation. In: *Mokslinės minties šventė 2024: studentų mokslinių straipsnių rinkinys*. 578–597.
143. Tatham, A. (2020). Towards the formulation of the ‚Brussels criteria‘. In: Santos Vara, J., Wessel, R.A. (eds.) (2020). *The Routledge Handbook on the International Dimension of Brexit (1st ed.)*. Routledge.
144. Terpan, F., Saurugger, S. (2022). Escaping the Court: Supranational Adjudication and the EU/UK Relationship. EU3D Research Papers No. 24. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4260843 [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].
145. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija.* Lietuvos teisės universitetas.
146. Toszek, B. H. (2024). Wpływ brexitu na dynamikę rozwoju procesów dewolucyjnych w Szkocji, Walii i Irlandii Północnej. 101–197 In: Bachrynowski, S. (ed.) (2024). Brexit a francusko-niemiecka rywalizacja o przywództwo w Unii Europejskiej. Akademia Wymiaru Sprawiedliwości. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://aws.edu.pl/wp-content/uploads/2024/08/BACHRYNOWSKI_-_Brexit.pdf [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].
147. Vadapalas, V. (2006). *Tarptautinė teisė*. Eugrimas.

148. Vainiūtė, M. (2012). Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės konstitucinė sistema. 380–415. In: Žilys, J., *et al.* (eds.). (2012). *Europos Sąjungos valstybių narių konstitucinės sistemos. Mokslo studija.* MRU.
149. Vaišvila, A. (2000). *Teisės teorija. Vadovėlis*. Justitia.
150. Vaišvila, A. (2014). *Teisės teorija. Ketvirtasis leidimas*. Justitia.
151. Valančius, V., et. al. (2004). *Civilinio proceso kodekso komentaras I dalis. Bendrosios nuostatos*. Justitia.
152. van Calster, G. (2022a). Brexit and the Competition of Dispute Resolution Fora in Europe Whither the Rush to English Courts Post Withdrawal? In: Brekoulakis, S., Dimitropoulos, G. (eds.) (2022). *International Commercial Courts*. Cambridge University Press. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.cambridge.org/core/books/international-commercial-courts/brexit-and-the-competition-of-dispute-resolution-fora-in-europe/CA6E62E45CBD42E6339BC0AD96D08830 [žiūrėta 2025 m. gegužės 25 d.].
153. Varapnickas, T. (2017). Brexito įtaka tarptautiniam komerciniam arbitražui: kokia ateitis laukia arbitražo? *Arbitražas: teorija ir praktika.* 2017, 48–61.
154. Vėbraitė, V. (2012). Europos Komisijos pasiūlymo dėl Reglamento Briuselis I pakeitimo įtaka Europos Sąjungos civilinio proceso ateities tendencijoms. *Verslo ir teisės aktualijos*. 2012, 7(2).
155. Vėbraitė, V. (2019). Briuselio konvencijai – penkiasdešimt. Šio teisės akto įtaka Europos Sąjungos civiliniam procesui. In: Sudavičius, B. (ed.) (2019). *Teisės viršenybės link – Liber amicorum Antanui Marcijonui*. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.
156. Višinskis, V., Jokubauskas, R., Tamošiūnienė, E. (2020). Užsienio teismų sprendimų pripažinimas Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje. In: Žilinskas, J. *et al.* (eds.) (2020). *XXI amžiaus iššūkiai tarptautinei teisei – Liber Amicorum Sauliui Katuokai*. Mykolo Romerio universitetas.
157. Vladika, V. (2014). Uznanie orzeczeń sądów zagranicznych w Polsce. Podstawa prawna uznania orzeczenia zarys historyczny w Polsce. In: Fursa, S. Y. (ed.) (2014). *Civil procedure thought. International collection of scientific works. Issue 3 Executive process.* Publisher Fursa S. Ya.
158. Von Bogdandy, A. (2024). *The Emergence of European Society through Public Law. A Hegelian and Anti-Schmittian Approach*. Oxford University Press.

159. Widdis, R. (2021). *Constructing Accountability in Business and Human Rights: An Investigation of the Development of Foreign Direct Liability Litigation and Feasibility in Ireland*. A thesis submitted to the School of Law University of Dublin, Trinity College for the Degree of Doctor of Philosophy. Prieiga per internetą: https://www.tara.tcd.ie/bitstream/handle/2262/94293/e%20THESIS%20Rachel%20Widdis%20final.pdf?sequence=3%26isAllowed=y [žiūrėta 2025 m. balandžio 6 d.].
160. Windthorst, J. E., *et al.* (2021). The Impact of Brexit on Dispute Resolution: EU and UK Perspectives. *Dispute Resolution International*. Vol. 15 No. 2, 249–276.
161. Zhu, J., Xu, Q. (2024). Reflections on the settlement of fisheries disputes between the EU-UK in the post-Brexit era: Lessons for China's fishery enforcement disputes settlement. *Marine Policy*. Volume 169.

3. Teismų praktika

3.1. Nuolatinis Tarptautinio Teisingumo Teismas

162. 1924 m. rugpjūčio 30 d. sprendimas Mavrommatis byloje, bylos Nr. (1923) PCIJ Ser A No 2, 11.

3.2. EŽTT

163. 2010 m. lapkričio 16 d. sprendimas byloje Greens ir M.T. prieš Jungtinę Karalystę, pareiškimų Nr. 60041/08 ir 60054/08, Hudoc (*Greens*).

3.3. ESTT

164. 1980 m. kovo 27 d. prejudicinis sprendimas byloje Macarthys Ltd v Wendy Smith, bylos Nr. 129/79 (*Macarthys*).
165. 1990 m. gegužės 15 d. sprendimas byloje Kongress Agentur Hagen v Zeehaghe BV, bylos Nr. C-365/88 (*Kongress Agentur*).
166. 1991 m. gruodžio 14 d. nuomonė dėl Europos Ekonominės Erdvės sukūrimo, Opinion 1/91 (*Opinion 1/91*).
167. 1992 m. balandžio 10 d. nuomonė dėl Europos Ekonominės Erdvės sukūrimo, Opinion 1/92 (*Opinion 1/92*).
168. 2004 m. balandžio 27 d. prejudicinis sprendimas byloje Turner v. Grovit, bylos nr. C-159/02 (*Grovit*).
169. 2005 m. kovo 1 d. prejudicinis sprendimas byloje Andrew Owusu v NB Jackson, bylos Nr. C-281/02 (*Owusu*).
170. 2006 m. vasario 7 d. nuomonė dėl Lugano konvencijos, Opinion 1/03 (*Lugano Opinion*).

171. 2009 m. vasario 10 d. prejudicinis sprendimas byloje Allianz SpA ir Generali Assicurazioni Generali SpA prieš West Tankers Inc., bylos Nr. C-185/07 (*West Tankers*).
172. 2011 m. spalio 18 d. sprendimas byloje Realchemie Nederland vs Bayer, bylos Nr. C-406/09 (*Realchemie Nederland*).
173. 2012 m. rugsėjo 6 d. prejudicinis sprendimas byloje Trade Agency Ltd v Seramico Investments Ltd, bylos Nr. C-619/10 (*Trade Agency*).
174. 2012 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje Gothaer Allgemeine Versicherung AG ir kt. prieš Samskip GmbH, bylos Nr. C-456/11 (*Gothaer*).
175. 2014 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje Komisija prieš Italiją, bylos Nr. C-196/13 (*Commission v. Italy*).
176. 2015 m. gegužės 13 d. prejudicinis sprendimas byloje OAO „Gazprom“ prieš Lietuvos Respubliką, bylos Nr. C-536/13 (*Gazprom*).
177. 2015 m. liepos 16 d. prejudicinis sprendimas byloje Diageo Brands BV prieš Simiramida-04 EOOD, bylos Nr. C-681/13 (*Diageo Brands*).
178. 2017 m. kovo 28 d. prejudicinis sprendimas byloje PJSC Rosneft Oil Company v Her Majesty's Treasury, bylos Nr. C-72/15 (*Rosneft*).
179. 2018 m. kovo 6 d. prejudicinis sprendimas byloje Achmea prieš Slovakijos Respubliką, bylos Nr. C 284/16 (*Achmea*).
180. 2018 m. lapkričio 14 d. sprendimas byloje Komisija prieš Graikiją, bylos Nr. C-93/17 (*Commission v. Greece*).
181. 2018 m. gruodžio 10 d. prejudicinis sprendimas byloje Wightman, bylos Nr. C-621/18 (*Wightman*).
182. 2019 m. balandžio 30 d. nuomonė byloje dėl Kanados ir Europos Sąjungos bei jos valstybių narių išsamus ekonomikos ir prekybos susitarimo (IEPS), bylos Nr. 1/17 (*CETA*);
183. 2019 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje Komisija prieš Airiją, bylos Nr. C-261/18 (*Commission v. Ireland*).
184. 2021 m. rugsėjo 2 d. prejudicinis sprendimas byloje Komstroy LLC prieš Moldovos Respubliką, bylos Nr. C-741/19 (*Komstroy*).
185. 2021 m. spalio 26 d. prejudicinis sprendimas byloje PL Holdings Sarl prieš Lenkijos Respubliką, bylos Nr. C-109/20 (*PL Holdings*).
186. 2022 m. sausio 25 d. sprendimas byloje Micula, bylos Nr. C-638/19 P (*Micula*).
187. 2022 m. balandžio 7 d. prejudicinis sprendimas byloje J v H Limited, bylos Nr. C-568/20 (*J v H Limited*).
188. 2024 m. liepos 29 d. prejudicinis sprendimas byloje dėl Europos arešto orderių, bylos Nr. C-202/24 (*Alchaster*).

189. 2014 m. gruodžio 4 d. ESTT GA Wathelet išvada pateikta *Gazprom* byloje.
190. 2018 m. gruodžio 4 d. ESTT GA Campos Sánchez-Bordona išvada pateikta *Wightman* byloje.
191. 2019 m. sausio 29 d. ESTT GA Bot išvada *CETA* byloje.
192. 2023 m. lapkričio 9 d. ESTT GA Emiliou išvada pateikta *Micula* byloje.

3.4. Lietuvos teismų praktika

193. LR Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas;
194. LAT senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas
195. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-326/2013.
196. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-345/2019.
197. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-684/2020.
198. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-152-1120/2024.
199. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2T-301/2010.
200. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2T-62-370/2018.
201. Lietuvos Respublikos teismų praktikos, taikant tarptautinės privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalga, aprobuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 21 d. nutarimu Nr. 28. (Teismų praktika, 2001, Nr. 14).
202. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktikos apžvalgos. AC-59-1. Bylinėjimosi išlaidos civiliniame procese. (Teismų praktika, 2023, Nr. 59).

3.5. Jungtinės Karalystės teismų praktika

203. Peruvian Guano Co. v Bockwoldt (1883) 23 ChD 225. (*Peruvian Guano*, 1883).
204. Spiliada Maritime Corporation v Cansulex Ltd [1987] 1 AC 460. (*Spiliada*, 1987).
205. Michael Cherney v Oleg Vladimirovich Deripaska [2008] EWHC 1530 (Comm). (EWHC, 2008).
206. R (Miller) v Secretary of State for Exiting the European Union [2017] UKSC 5. (*Miller*, 2017).

207. Micula and others (Respondents/Cross-Appellants) v Romania (Appellant/Cross-Respondent) Judgment date 19 Feb 2020; Neutral citation number [2020] UKSC 5; Case ID UKSC 2018/0177. (*UKSC Micula*, 2020);
208. Vedanta Resources Plc and Another v Lungowe and Others [2019] UKSC 20 (UKSC, 2019).
209. Okpabi v Shell [2021] UKSC 3 (UKSC, 2021)
210. Macarthys v Smith [1979] 3 All ER 325, 329; [Jungtinės Karalystės Apeliacinio Teismo 1980 m. balandžio 17 d. sprendimas (EWCA Macarthys, 1980)]
211. Sarrio SA v Kuwait Investment Authority [1997] UKHL 49; [1999] AC 32. (*Sarrio*, 1997).
212. Municipo de Marina v BHP Group and ors [2020] EWHC 2930. (EWHC, 2020)
213. Lipton and another (Respondents v BA Cityflyer Ltd [2021] EWCA Civ 454. (*EWCA Lipton*, 2021).
214. Lipton and another (Respondents) v BA Cityflyer Ltd (Appellant) [2024] UKSC 24. (*UKSC Lipton,* 2024).

4. Kiti šaltiniai

215. Allen & Overy (2019). Effectiveness of English jurisdiction clauses and judgments on a no-deal Brexit. An EU27 cross-border survey. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.allenovery.com/global/-/media/allenovery/2_documents/newsand_insights/campaigns/brexit/english_jurisdiction-clauses/brexitsurvey_24621.pdf [žiūrėta 2021 m. rugsėjo 20 d.].
216. Ares, E., Fella, S. (2025). The UK-EU dispute over sandeels. House of Commons Library Insight. 28 January. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://commonslibrary.parliament.uk/the-uk-eu-dispute-over-sandeels/ [žiūrėta 2025 m. birželio 24 d.].
217. Baker McKenzie (2021). EU-UK Trade and Cooperation Agreement: Dispute Settlement Mechanism Detailed Flowchart. Global Arbitration News. [blog] 11 January. Prieiga per internetą: https://www.globalarbitrationnews.com/eu-uk-trade-and-cooperation-agreement-dispute-settlement-mechanism-detailed-flowchart/ [žiūrėta 2024 m. liepos 27 d.].
218. Baudenbacher, C. (2017). How the EFTA Court works – and why it is an option for post-Brexit Britain. LSE Brexit, [blog] 25 August. Prieiga per internetą: https://blogs.lse.ac.uk/brexit/2017/08/25/how-the-efta-

court-works-and-why-it-is-an-option-for-post-brexit-britain/ [žiūrėta 2021 m. sausio 4 d.].
219. BBC (2019). David Cameron: EU referendum claim fact-checked. 19 September. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.bbc.com/news/uk-politics-49753420 [žiūrėta 2024 m. vasario 4 d.].
220. BBC (2024). UK and EU look to 2025 as year of reset but with little room for trade-offs. 29 December. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.bbc.com/news/articles/c2dxzyg9y3eo [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
221. BBC (2025a). Five key impacts of Brexit five years on. 31 January. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.bbc.com/news/articles/cdrynjz1glpo [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
222. BBC (2025b). European leaders set to hold emergency summit on Ukraine. 16 February. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.bbc.com/news/articles/c04nw1pg3k2o [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
223. Bert, P. (2020). Judicial Cooperation in Civil Matters: Hard Brexit After All? Dispute Resolution Germany [blog] 26 December. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.disputeresolutiongermany.com/2020/12/judicial-cooperation-in-civil-matters-hard-brexit-after-all/ [žiūrėta 2024 m. liepos 14 d.].
224. Bert, P. (2021a). Federal Supreme Court: First Post-Brexit Decision on Procedural Issue. Dispute Resolution Germany [blog] 31 March [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.disputeresolutiongermany.com/2021/03/federal-supreme-court-first-post-brexit-decision-on-procedural-issue/ [žiūrėta 2024 m. liepos 13 d.].
225. Bert, P. (2021b). News from Brussels on Lugano and The Hague. Dispute Resolution Germany [blog] 31 July [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.disputeresolutiongermany.com/2021/07/news-from-brussels-on-lugano-and-the-hague/ [žiūrėta 2024 m. liepos 26 m.].
226. Brodies (2019). Arbitration: a solution to the problem of enforcement post Brexit? Brodies LLP [blog], 8 March. Prieiga per internetą: https://brodies.com/insights/brexit/arbitration-a-solution-to-the-problem-of-enforcement-post-brexit/ [žiūrėta 2023 m. spalio 14 d.].
227. Brunsden, J., Payne, S., Mallet, V. (2021). Brussels says UK breached trade deal in Jersey fish dispute. FT.com Brexit, 6 May. Prieiga per internetą: https://www.ft.com/content/43297316-6fb1-4caf-abf6-47216f46ec6c [žiūrėta 2024 m. liepos 29 d.].

228. Chessa, S. (2023). Brexit: Europe sees emergence of specialist commercial courts to compete with the UK. 17 March [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.ibanet.org/Brexit-Europe-sees-emergence-of-specialist-commercial-courts-to-compete-with-the-UK [žiūrėta 2024 m. sausio 13 d.].
229. Coen, J., Peacock-Young, L., Piccolo, M. (2023). Arbitration 2022 Year in Review – England & Wales. Jus Mundi Blog [blog], 15 February. Prieiga per internetą: https://blog.jusmundi.com/arbitration-2022-year-in-review-england-wales/ [žiūrėta 2023 m. kovo 12 d.].
230. Commission Assessment (2021). EUR-Lex - 52021DC0222 - EN - EUR-Lex (europa.eu). Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0222 [žiūrėta 2024 m. liepos 24 d.].
231. Council of the EU (2023). The EU and Ukraine will recognise and enforce each other's court decisions - Consilium (europa.eu). Prieiga per internetą: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/24/the-eu-and-ukraine-will-recognise-and-enforce-each-other-s-court-decisions/ [žiūrėta 2024 m. liepos 11 d.].
232. Covington Alert (2023). UK to sign 2019 Hague Convention "as soon as practicable" | Covington & Burling LLP Prieiga per internetą: https://www.cov.com/en/news-and-insights/insights/2023/12/uk-to-sign-2019-hague-convention-as-soon-as-practicable [žiūrėta 2024 m. sausio 7 d.].
233. Czubaiko, A. (2024). There and Back Again? – The unexpected journey of EU-UK Judicial Cooperation finally leads to The Hague – Conflict of Laws. Prieiga per internetą: https://conflictoflaws.net/2024/there-and-back-again-the-unexpected-journey-of-eu-uk-judicial-cooperation-finally-leads-to-the-hague/ [žiūrėta 2024 m. liepos 10 d.].
234. Daujotas, R. (2017). Tarptautinių investicijų apsauga po Brexit – potencialas naujiems investiciniams ginčams. www.rdaujotas.com [blog] Prieiga per internetą: https://rdaujotas.com/lt/tarptautiniu-investiciju-apsauga-po-brexit-potencialas-naujiems-investiciniams-gincams/ [žiūrėta 2024 m. liepos 14 d.].
235. Deacon, Ch., Prager, S. (2021). Lugano posturing is bad for everyone. Feature | Law Gazette. 21 June [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.lawgazette.co.uk/features/lugano-posturing-is-bad-for-everyone/5108907.article [žiūrėta 2025 m. birželio 24 d.].
236. Declaration (2022). HCCH | Declaration/reservation/notification. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.hcch.net/en/

instruments/conventions/status-table/notifications/?csid=1469&disp=resdn [žiūrėta 2024 m. liepos 11 d.].
237. European Commission (2018). *Brexit Negotiations: What is in the Withdrawal Agreement.* 14 November, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_18_6422 [žiūrėta 2024 m. liepos 27 d.]
238. European Commission (2010). Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (Recast). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0748:FIN:EN:PDF [žiūrėta 2025 m. gegužės 25 d.].
239. European Commission (2020). Notice to Stakeholders. Withdrawal of the United Kingdom and EU Rules in the Field of Civil Justice and Private International Law. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/document/download/8f509d7b-7fb7-4acc-bae7-64d4cd733974_en?filename=civil_justice_en.pdf [žiūrėta 2024 m. liepos 24 d.].
240. European Commission (Letter) (2021). Withdrawal Agreement: Letter of formal notice to the United Kingdom (europa.eu) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_1132 [žiūrėta 2024 m. spalio 19 d.].
241. European Commission (Study) (2021). Study supporting the preparation of an impact assessment on the potential EU accession to the 2019 Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. Final Report. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/document/download/6672866b-5edf-4027-8e60-786a9ebdc326_en?filename=final_report_study_accession_judgments_convention_en.pdf [žiūrėta 2025 m. gegužės 31 d.].
242. European Parliament (2023). Ensuring Efficient Cooperation with the UK in civil law Matters. Situation after Brexit and Options for Future Cooperation. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/743340/IPOL_STU(2023)743340_EN.pdf [žiūrėta 2023 m. spalio 15 d.].
243. Explanatory Notes (2018). Explanatory Notes to the EU (Withdrawal) Act 2018. Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2018/16/pdfs/ukpgaen_20180016_en.pdf [žiūrėta 2024 m. lapkričio 17 d.].
244. GavC Law (2022). QBE Europe v Generali. Move over, West Tankers! GavC Law – Geert van Calster [blog], 14 September. Prieiga per

internetą: https://gavclaw.com/2022/09/14/qbe-europe-v-generali-move-over-west-tankers/ [žiūrėta 2023 m. spalio 14 d.].
245. Giambrone (2021). Brexit | The Changing Face Of Cross-Border Dispute Resolution (giambronelaw.com). Prieiga per internetą: https://www.giambronelaw.com/site/news-articles-press/library/articles/the-changing-face-of-crossborder-dispute-resolution-after-brexit [žiūrėta 2024 m. liepos 12 d.].
246. Gide (2024). Entry into Force and UK's Accession to the Hague Convention (2019): a Storm in a Teacup? Gide Loyrette Nouel. 1 March. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gide.com/en/actualites/entry-into-force-and-uks-accession-to-the-hague-convention-2019-a-storm-in-a-teacup [žiūrėta 2025 m. liepos 19 d.].
247. Gov.uk (2017). The government's negotiating objectives for exiting the EU: PM speech. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/speeches/the-governments-negotiating-objectives-for-exiting-the-eu-pm-speech [žiūrėta 2024 m. sausio 28 d.].
248. Gov.uk (2024). Retained EU Law / Assimilated Law – Public Dashboard. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiMDY2MjAwZDMtMzcwOC00Zjc4LTk3NDQtMzNkNDIyMTlhYTcwIiwidCI6ImNiYWM3MDA1LTAyYzEtNDNlYi1iNDk3LWU2NDkyZDFiMmRkOCJ9 [žiūrėta 2024 m. liepos 31 d.].
249. Government's Report Response (REU0029) (2022). Prieiga per internetą: committees.parliament.uk/writtenevidence/113000/pdf/ [žiūrėta 2024 m. liepos 29 d.].
250. Guardian (2014). Why are the Conservatives against the European court of human rights? | European court of human rights | The Guardian. Prieiga per internetą: https://www.theguardian.com/law/2014/jul/17/european-court-of-human-rights-explainer [žiūrėta 2024 m. liepos 4 d.].
251. Guardian (2025). The UK is haunted by Johnson's 'botched Brexit deal' and Labour's plans for change don't go far enough. 26 January [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.theguardian.com/commentisfree/2025/jan/26/the-uk-is-haunted-by-johnsons-botched-brexit-deal-and-labours-plans-for-change-dont-go-far-enough [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
252. HCCH (2024a). The United Kingdom signs the 2019 Judgments Convention. 12 January [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.hcch.net/en/news-archive/details/?varevent=956 [žiūrėta 2024 m. sausio 13 d.].

253. HCCH (2024b). The United Kingdom ratifies the 2019 Judgments Convention. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.hcch.net/en/news-archive/details/?varevent=985 [žiūrėta 2024 m. liepos 4 d.].
254. Herbert Smith (2021). Enforcement of Court Judgements in the UK, the EU and Turkey after Brexit & Enforcement Strategy, Legal Briefing, 17 August. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.herbertsmithfreehills.com/latest-thinking/enforcement-of-court-judgments-in-the-uk-the-eu-and-turkey-after-brexit-enforcement [žiūrėta 2022 m. spalio 9 d.].
255. Herbert Smith (2024). The Hague 2019 Judgments Convention: Bolstering the UK's position as a jurisdiction of choice for international dispute resolution | Herbert Smith Freehills | Global law firm. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.herbertsmithfreehills.com/notes/litigation/2024-06/the-hague-2019-cudgments-convention-bolstering-the-uks-position-as-a-jurisdiction-of-choice-for-international-dispute-resolution [žiūrėta 2024 m. liepos 6 d.].
256. Hill, A. (2013). Declining Jurisdiction: Forum non conveniens and lis pendens in the United States and the European Union. University of Lund. JURM02 Master Thesis [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordOId=4231056&fileOId=4250816 [žiūrėta 2024 m. spalio 19 d.].
257. HM Government (2017). Enforcement and dispute resolution: a future partnership paper. 23 August [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a82a1c340f0b62305b93884/Enforcement_and_dispute_resolution.pdf [žiūrėta 2024 m. vasario 4 d.].
258. ICC (2024). 2023-Statistics_ICC_Dispute-Resolution_991.pdf (iccwbo.org) Prieiga per internetą: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2024/06/2023-Statistics_ICC_Dispute-Resolution_991.pdf [žiūrėta 2024 m. liepos 17 d.].
259. Independent Monitoring Authority, (2024). IMA Annual Plan 2024/2025. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ima-citizensrights.org.uk/publications/ [žiūrėta 2024 m. spalio 19 d.].
260. Institute for Government (2017). Dispute Resolution after Brexit. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/IfG_Brexit_dispute_resolution_WEB.pdf [žiūrėta 2025 m. rugpjūčio 30 d.].

261. International Agreements Committee (2024). Scrutiny of international agreements: 2019 Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://publications.parliament.uk/pa/ld5804/ldselect/ldintagr/113/113.pdf [žiūrėta 2024 m. liepos 4 d.].
262. Jakubauskas, E. (2024). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.linkedin.com/posts/ernestas-jakubauskas-48366b277_u%C5%BEvakar-su-simona-drukteinien%C4%97-ir-gediminas-activity-7247873443432435712-l9pg?utm_source=share&utm_medium=member_desktop [žiūrėta 2025 m. gegužės 31 d.].
263. Jones-Fenleigh, H., Lockwood, J., Sanitt, A. (2024). Banking Litigation Trends – Spring 2024 Update | Inside Disputes | Global law firm | Norton Rose Fulbright. [blog] 15 April. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.nortonrosefulbright.com/en/inside-disputes/blog/202404-banking-litigation-trends-spring-2024-update [žiūrėta 2025 m. gegužės 31 d.].
264. Judkins, A., Vickers, R. (2023). UK to sign Hague Convention 2019: what do I need to know? | Inside Disputes | Global law firm | Norton Rose Fulbright Prieiga per internetą: https://www.nortonrosefulbright.com/en/inside-disputes/blog/202312-uk-to-sign-hague-convention-2019 [žiūrėta 2024 m. gegužės 5 d.].
265. Kisieliauskaitė, A., Kiršis, D. (2024). Hagos konvencija: kaip nuo 2025 m. liepos vykdysime Jungtinės Karalystės teismų sprendimus? Infolex. [interaktyvus] Prieiga per internetą: https://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=54&Str=137866 [žiūrėta 2025 m. sausio 11 d.].
266. Lavranos, S. (2018). The potential incompatibility of the arbitration clause in the Brexit withdrawal agreement | Arbitration Blog (practicallaw.com). Prieiga per internetą: https://arbitrationblog.practicallaw.com/the-potential-incompatibility-of-the-arbitration-clause-in-the-brexit-withdrawal-agreement/ [žiūrėta 2024 m. liepos 22 d.].
267. Lehmann, M. (2021). Further Brexit Troubles: German Courts Force British Claimants to Provide Security for Costs, EAPIL, [blog] 29 April [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://eapil.org/2021/04/29/further-brexit-troublesgerman-courts-force-british-claimants-to-provide-security-for-costs/ [žiūrėta 2025 m. birželio 24 d.].
268. LRT.LT (2024). Naujoji JK vyriausybė žada „perkrauti“ santykius su Europa - LRT. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/2321206/naujoji-jk-vyriausybe-zada-perkrauti-santykius-su-europa [žiūrėta 2024 m. liepos 17 d.].

269. Lukic, S. (2020). The Reference Mechanism in the EU-UK Withdrawal Agreement: Innovative or Simply Pragmatic? Kluwer Arbitration Blog, [blog] 3 October. Prieiga per internetą: http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2020/10/03/the-reference-mechanism-in-the-eu-uk-withdrawal-agreement-innovative-or-simply-pragmatic/ [žiūrėta 2024 m. liepos 18 d.].
270. Mark, J. (2024). Switzerland: Landmark Decision by the Swiss Federal Court on the validity of the jurisprudence of the European Court of Justice on the applicability of the Energy Charter Treaty to intra-EU investor-state disputes - Global Arbitration News. Prieiga per internetą: https://www.globalarbitrationnews.com/2024/07/23/switzerland-landmark-decision-by-the-swiss-federal-court-on-the-validity-of-the-jurisprudence-of-the-european-court-of-justice-on-the-applicability-of-the-energy-charter-treaty-to-intra-eu-investor-s/#_ftn1 [žiūrėta 2024 m. liepos 26 d.].
271. Metz, M. (2023). Foreign Claimants' Security For Costs Under German Law: A Hurdle On The Way To Justice – Trials & Appeals & Compensation. mondaq.com, [blog] 17 January [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.mondaq.com/germany/trials-amp-appeals-amp-compensation/1269594/foreign-claimants-security-for-costs-undergerman-law-a-hurdle-on-the-way-to-justice [žiūrėta 2025 m. birželio 24 d.].
272. Ministry of Justice (2023). Government response to the Hague Convention of July 2019 on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgements in Civil or Commercial Matters (Hague 2019) - GOV.UK (www.gov.uk) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/consultations/hague-convention-of-2-july-2019-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments-in-civil-or-commercial-matters-hague-2019/outcome/government-response-to-the-hague-convention-of-july-2019-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgements-in-civil-or-commercial-matters-hagu [žiūrėta 2024 m. sausio 7 d.].
273. Ministry of Justice (2024). *Explanatory Memorandum on the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters. Treaty Title: Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil or Commercial Matters*. Command Paper No 1037. Prieiga per internetą: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fassets.publishing.service.gov.uk%2Fmedia%2F65fdc050f1d3a031c432ac60%2FEM_MS_7.2024_Convention_Recognition_Enforcement_

Foreign_Judgments_Civil_Commercial_Matters.odt&wdOrigin=BROWSELINK [žiūrėta 2025 m. gegužės 25 d.].
274. Morgan, J., Barett, S. (2021). Brexit's Unwelcome Effect on Commercial Litigation and Arbitration. Expert Opinion, [blog] 12 February. Prieiga per internetą: https://www.law.com/international-edition/2021/02/12/brexits-unwelcome-effect-on-commercial-litigation-and-arbitration/?slreturn=20220901152616 [žiūrėta 2022 m. spalio 2 d.].
275. Notification pursuant to Article 32 of the Convention (2024). Prieiga per internetą: https://repository.overheid.nl/frbr/vd/013672/1/pdf/013672_Notificaties_12.pdf [žiūrėta 2024 m. liepos 7 d.].
276. O'Callaghan, S., Felce, J., Vishnyakov, M. (2022). Enforcement post-Brexit: big win for arbitration? | International Bar Association (ibanet.org) Prieiga per internetą: https://www.ibanet.org/enforcement-post-brexit-big-win-for-arbitration [žiūrėta 2024 m. spalio 18 d.].
277. Oehm, M., Klodt, E. (2021). New Inter-State-Arbitration Mechanism under the EU-UK Trade and Cooperation Agreement. Baker McKenzie Global Arbitration News, [blog] 11 January. Prieiga per internetą: https://www.globalarbitrationnews.com/2021/01/11/new-inter-state-arbitration-mechanism-under-the-eu-uk-trade-and-cooperation-agreement/ [žiūrėta 2024 m. liepos 26 d.].
278. Parker, G. (2021). EU envoy says bloc is committed to resolving N Ireland dispute. FT.com Brexit, 6 May. Prieiga per internetą: https://www.ft.com/content/ff595a81-b577-4909-bc5e-6add958d62a7 [žiūrėta 2024 m. liepos 29 d.].
279. Parker, G. (2022). EU and UK 'not that far apart' on Northern Ireland protocol, says envoy. FT.com Brexit. Prieiga per internetą: https://www.ft.com/content/00123cad-c478-4b47-80e1-b132bc5a1d64 [žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 4 d.].
280. Peers, S. (2021). Analysis 4 of the Brexit deal: Dispute settlement and the EU/UK Trade and Cooperation Agreement. EU Law Analysis, [blog] 18 October. Prieiga per internetą: https://eulawanalysis.blogspot.com/2021/01/analysis-4-of-brexit-deal-dispute.html [žiūrėta 2024 m. liepos 26 d].
281. Pertoldi, A., Gayer, C. (2024). Germany Enforcement of Foreign Judgments Comparative Guide - All Chapters (mondaq.com). Prieiga per internetą: https://www.mondaq.com/guides/results/6/182/all/germany-enforcement-of-foreign-judgments [žiūrėta 2024 m. liepos 14 d.].
282. PinsentMasons (2024a). Retained EU law reforms come into force in the UK. Out-law News. [blog] 3 January. Prieiga per internetą:

https://www.pinsentmasons.com/out-law/news/retained-eu-law-reforms-come-into-force-in-the-uk [žiūrėta 2025 m. sausio 19 d.].
283. PinsentMasons (2024b). UK Supreme Court rewrites the rules on retained EU case law. Out-law Analysis. [blog] 29 July. Prieiga per internetą: https://www.pinsentmasons.com/out-law/analysis/uk-supreme-court-rewrites-the-rules-on-retained-eu-case-law [žiūrėta 2025 m. sausio 19 d.].
284. Portland (2021). Commercial Courts Report 2021. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://portland-communications.com/publications/commercial-courts-report-2021/ [žiūrėta 2023 m. sausio 7 d.].
285. Portland (2022). Commercial Courts Report 2022. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://portland-communications.com/publications/commercial-courts-report-2022/ [žiūrėta 2023 m. sausio 7 d.].
286. Portland (2024). Commercial Courts Report 2024 - Portland (portland-communications.com). Prieiga per internetą: https://portland-communications.com/publications/commercial-courts-report-2024/ [žiūrėta 2024 m. liepos 21 d.]
287. Reland, J. (2024a). Agreement on Mutual Recognition of Professional Qualifications (MRPQs). 16 September [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ukandeu.ac.uk/explainers/agreement-on-mutual-recognition-of-professional-qualifications-mrpqs/ [žiūrėta 2025 m. vasario 16 d.].
288. Reland, J. (2024b). UK-EU Regulatory Divergence Tracker Q2-Q3 2024. UK in a Changing Europe. Prieiga per internetą: https://media.ukandeu.ac.uk/wp-content/uploads/2024/11/DT-Tracker-Q2-Q3-2024.pdf [žiūrėta 2025 m. sausio 12 d.].
289. Reuters (2022a). UK-EU trade war? Sefcovic says all options are on the table. Prieiga per internetą: https://www.reuters.com/world/europe/uk-eu-trade-war-sefcovic-says-all-options-are-table-2022-06-16/ [žiūrėta 2024 m. liepos 10 d.].
290. Reuters (2022b). Britain launches dispute resolution with EU over post-Brexit research. Prieiga per internetą: https://www.reuters.com/world/uk/britain-launches-dispute-resolution-with-eu-over-post-brexit-research-2022-08-16/ [žiūrėta 2024 m. liepos 10 d.].
291. Reuters (2025). Britain and EU face off in court over post-Brexit fishing rights | Reuters. Prieiga per internetą: https://www.reuters.com/world/europe/britain-eu-face-off-court-over-post-brexit-fishing-rights-2025-01-28/ [žiūrėta 2025 m. vasario 9 d.].
292. Ribeiro-Bidaoui, J. (2021). Hailing the HCCH (Hague) 2005 Choice of Court Convention, A Response to Gary Born. Kluwer Arbitration Blog.

Prieiga per internetą: https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2021/07/21/hailing-the-hcch-hague-2005-choice-of-court-convention-a-response-to-gary-born/ [žiūrėta 2024 m. gruodžio 22 d.].
293. Sada, A., Drusian, E., (2024). United Kingdom and the ratification on 27 June 2024 of the Hague Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Judgments in Civil and Commercial Matters. A&O Shearman (aoshearman.com). 8 July. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.aoshearman.com/en/insights/united-kingdom-and-the-hague-convention-on-the-recognition-and-enforcement-of-foreign-judgments [žiūrėta 2025 m. birželio 24 d.].
294. Simmons & Simmons (2021). After Brexit: the new landscape for English arbitration. Insights, [blog] 4 October. Prieiga per internetą: https://www.simmons-simmons.com/en/publications/ckuci1u8i174p0a44nyzp5e3y/after-brexit-the-new-landscape-for-english-arbitration [žiūrėta 2023 m. kovo 11 d.].
295. Stępniewicz, A., Żemojtel, E. (2021). Proces cywilny a brexit – procedury poza umową z UE. Prieiga per internetą: https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/proces-cywilny-a-brexit-procedury-poza-umowa-z-ue,506263.html [žiūrėta 2024 m. gruodžio 22 d.].
296. The Recognition and Enforcement of Judgments (2019 Hague Convention etc.) Regulations 2024, Prieiga per internetą: https://www.legislation.gov.uk/ukdsi/2024/9780348260960 [žiūrėta 2024 m. liepos 11 d.].
297. van Calster, G. (2022b). J v H Limited. CJEU holds third country judgments may, under circumstances, be smuggled into Brussels I a via the backdoor. Yet they will be vulnerable to ordre public exceptions. – gavc law – geert van calster. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://gavclaw.com/2022/04/19/j-v-h-limited-cjeu-holds-third-country-judgments-may-under-circumstances-be-smuggled-into-brussels-ia-via-the-backdoor-yet-they-will-be-vulnerable-to-ordre-public-exceptions/ [žiūrėta 2024 m. liepos 24 d.].
298. Vilčinskaitė, S. (2024). EŽTT sprendimai: valstybės turi dėti daugiau pastangų kovodamos su neigiamais klimato kaitos padariniais. TeisėPro. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.teise.pro/index.php/2024/04/23/s-vilcinskaite-eztt-sprendimai-valstybes-turi-deti-daugiau-pastangu-kovodamos-su-neigiamais-klimato-kaitos-padariniais/ [žiūrėta 2025 m. birželio 21 d.].
299. Vilčinskaitė, S., Andrieieva, A. (2025). Ar užsienio investuotojų ieškiniai prieš valstybes dar turi ateitį? 2024 m. apžvalga ir 2025 m. perspektyvos. TeisėPro. [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

https://www.teise.pro/index.php/2025/02/06/s-vilcinskaite-a-andrieieva-ar-uzsienio-investuotoju-ieskiniai-pries-valstybes-dar-turi-ateiti-2024-m-apzvalga-ir-2025-m-perspektyvos/ [žiūrėta 2025 m. vasario 8 d.].

300. Weinzierl, C., Pörnbacher, T., Braun, A. (2023). Brexit and Its Effects on Dispute Resolution - A How-to Guide on Civil Disputes Post-Brexit (Vol.4): Anti-Suit Injunctions in EU after Brexit | Advant Beiten (advant-beiten.com). Prieiga per internetą: https://www.advant-beiten.com/en/blogs/brexit-and-its-effects-dispute-resolution-how-guide-civil-disputes-post-brexit-vol4-anti-suit [žiūrėta 2024 m. gegužės 19 d.].
301. White Paper (2017). The Repeal Bill: White Paper. Prieiga per internetą: https://www.gov.uk/government/publications/the-repeal-bill-white-paper [žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 4 d.].
302. Wikipedia (2024a). Glossary of Brexit terms – Wikipedia. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://en.wikipedia.org/wiki/Glossary_of_Brexit_terms#H [žiūrėta 2024 m. sausio 28 d.].
303. Wikipedia (2024b). Northern Ireland Protocol - Wikipedia. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://en.wikipedia.org/wiki/Northern_Ireland_Protocol [žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 10 d.].
304. Wikipedia (2024c). Commonwealth of Nations – Wikipedia. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://en.wikipedia.org/wiki/Commonwealth_of_Nations [žiūrėta 2024 m. lapkričio 16 d.].
305. Written Submission of the United Kingdom (2025), PCA Case No. 2024-45. Prieiga per internetą: https://pcacases.com/web/sendAttach/67188 [žiūrėta 2025 m. spalio 5 d.]. (*Jungtinės Karalystės atsiliepimas*);
306. Zokaitė, J. (2024). Galimybės procesą teisme ir arbitraže finansuoti pasitelkiant trečiąsias šalis. Magistro darbas. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Privatinės teisės katedra.

5. Papildomi šaltiniai (negaliojantys teisės aktai ir pan.)

307. 1964 m. Civilinio Proceso Kodeksas. LTSR įstatymų sąvadas.
308. 1996 m. Lietuvos Respublikos Arbitražo įstatymas. *Valstybės žinios*, 39-961.
309. 2000 m. gruodžio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo, OJ L 12 (Briuselis I).
310. Draft (Withdrawal) Agreement presented by the Commission on 15 March 2018 (TF50 (2018)33/2). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018PC0833 [žiūrėta 2025 m. lapkričio 23 d.].

311. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985. With amendments as adopted in 2006) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf [žiūrėta 2025 m. lapkričio 23 d.].

SANTRAUKA

1. TEMOS AKTUALUMAS IR PROBLEMATIKA

Darbo aktualumas ir mokslinis naujumas grindžiami įvairiais argumentais, o pirmiausia, tuo, kad tyrime nagrinėjamas precedento neturintis reiškinys – pirmosios ir iki šiol vienintelės Europos Sąjungos valstybės narės išstojimo iš Europos Sąjungos pasekmės vienoje konkrečioje – tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje.

Tyrimas aktualus, nes nagrinėja pirmos (ir iki šiol vienintelės) Europos Sąjungos valstybės narės išstojimo pasekmes tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje, siekiant identifikuoti susijusių problemų katalogą ir pasiūlyti sprendimus. Naujumas siejamas su besiformuojančių problemų analize „buvusios“ Europos Sąjungos narės atžvilgiu ir dinamišku reguliavimo bei praktikos kitimu darbo rengimo metu. Pažymėtina, kad Lietuvos teisinėje literatūroje fundamentalių specializuotų darbų šia tema nėra, todėl disertacija užpildo reikšmingą mokslinę spragą. Tyrimo mokslinį aktualumą sustiprina tai, kad iki šiol Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje „Brexito“ pasekmės tarptautiniam komerciniam bylinėjimuisi apskritai buvo analizuojamos fragmentiškai, daugiausia komentuojant atskirus precedentus ar teisės aktų pakeitimus, tačiau trūksta kompleksinės, sistemiškai visas problemines sritis (teismingumą, sprendimų pripažinimą ir alternatyvius ginčų sprendimo būdus) apjungiančios analizės.

Pagrindinė darbo mokslinė problema formuluojama taip: Jungtinei Karalystei tapus „buvusia“ Europos Sąjungos valstybe nare, tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje atsirado teisinis vakuumas, nes nustojo galioti „Briuselio režimas“, o naujo susitarimo dėl bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose nebuvo pasiekta. Šis teisinis neapibrėžtumas kelia fundamentalių klausimų dėl iki šiol egzistavusių tarptautinio civilinio proceso doktrinų ir instrumentų (pavyzdžiui, Hagos konvencijų, autonominių nacionalinės teisės normų) pakankamumo ir efektyvumo sprendžiant sistemines problemas, atsiradusias po glaudžios teisinės integracijos pabaigos. Šis teisinis vakuumas, autoriaus vertinimu, kelia taip pat konkrečių iššūkių teismingumo, užsienio teismų sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei ginčų sprendimo mechanizmų srityse, o literatūroje jie, be kita ko atsižvelgiant į savo naujumą, nepakankamai ištirti.

Ypač svarbu tai, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas (2020 m. gruodžio 30 d.) bendrai suponuoja „švelnųjį“ „Brexitą“, tačiau civilinių ir komercinių bylų bendradarbiavimo nuostatų jame nėra, todėl šioje srityje įvyko „kietasis“ „Brexitas“. Taigi, nors ekonominiu ir prekybos požiūriu

Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos derybų rezultatas buvo kompromisinis, komercinių ginčų sprendimo srityje faktiškai jokio kompromiso nebuvo surasta, kas paaiškintina įvairiomis, taip pati ir probleminėmis, priežastimis.

2. TYRIMO OBJEKTAS, TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

Tyrimo objektas pačia bendriausia prasme – tarptautinio komercinio bylinėjimosi (ginčų sprendimo) problemos, kylančios iš Jungtinės Karalystės buvusios narystės Europos Sąjungoje. Kalbant apie tyrimo objektą pačia bendriausia prasme, būtina atskleisti atskirai kiekvieną iš mažiausiai penkių sudedamųjų dalių (elementų), siaurinant ir tikslinant analizės lauką. Pirmas elementas – tarptautinis ginčų pobūdis, atitinkamai darbe nenagrinėjami klausimai, susiję su vienos valstybės teritorijoje kylančiais iššūkiais, neperžengiantys jos sienų. Antras – komercinis ginčų pobūdis, taigi darbe nenagrinėjamos nekomercinių ginčų problemos, pavyzdžiui ginčai, susiję su šeimos teise, vartojimo sutartimis ar pan. Trečias elementas – bylinėjimasis, kuris kaip reiškinys darbo objekto apibūdinimo tikslais vertintinas plačiai, ir turėtų apimti tiek teisminį bylų nagrinėjimą, tiek ribota apimtimi – arbitražą. Ketvirtas elementas suponuotų analizės lauko siaurinimą tarptautinio komercinio bylinėjimosi būtent tik su Jungtine Karalyste (po „Brexito“) naudai, t. y. koncentravimąsi tik į tokias problemas, kurios kyla bylinėjantis su Jungtine Karalyste, kaip suverenia valstybe, kaip viena iš ginčo šalių. Vis dėlto, situacijos unikalumas ir nagrinėjamo platesnio fenomeno naujumas skatina išplėsti analizės lauką ir tyrime pasisakyti taip pat ir plačiau dėl „Brexito“ sukeltų tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemų šalims ir procesams, ypač atsižvelgiant į šios srities gilesnių tyrimų Lietuvoje trūkumą. Galiausiai penktasis elementas apibrėžia analizuojamo reiškinio laiko rėmus, t. y., pavyzdžiui, neanalizuojamos problemos, kilusios tarp referendumo dėl „Brexito“ ir paties „Brexito“, o tik po jo, tuo pačiu akcentuojant po „Brexito“ sekusį pereinamąjį laikotarpį, pasibaigusį 2020 m. gruodžio 31 d. Taip apibūdinus tyrimo objektą, paminėtina, kad paprasčiausia ir mažiausiai diskusijos reikalaujanti jo dalis yra pats „Brexitas“, t. y. Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos.

Tyrimo objekto laiko ribos. Pripažįstant, kad situacija darbo rengimo metu vystėsi dinamiškai, be to, tam tikri disertaciniam tyrimui reikšmingi įvykiai įvyko iš esmės netrukus po tyrimo pabaigos, tyrimo objekto apribojimas laike neišvengiamas. Tyrimo objektu laikytini įvykiai, įvykę iki 2025 m. I ketvirčio pabaigos.

Tyrimo tikslas – identifikuoti ir sistemiškai įvertinti tarptautinio komercinio bylinėjimosi su Jungtine Karalyste po „Brexito“ problemų katalogą ir įvertinti šių identifikuotų, atskleistų ir sistemiškai įvertintų problemų galimus sprendimo būdus.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui įgyvendinti keliami tokie trys tyrimo uždaviniai:

Pirma, išnagrinėti ir apsibrėžti tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemas, kylančias skirtingiems tarptautinio komercinio bylinėjimosi subjektams dėl „Brexito“, išsigryninant kriterijus, kuriais remiantis būtų galima toliau nagrinėti ir vertinti konkretų teisinį reguliavimą bei kitą aktualią informaciją (teorinis pagrindas tolesnei analizei).

Antra, identifikuoti „Brexito“ kontekste aktualius tarptautinės privatinės teisės instrumentus ir atskleisti jų veikimo įtaką sprendžiant iš „Brexito“ kylančias tarptautinio komercinio bylinėjimosi problemas.

Trečia, išanalizavus aktualias tarptautines sutartis, Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės nuostatas, atskleisti Jungtinės Karalystės, kaip ypatingos tarptautinio komercinio bylinėjimosi ginčo šalies, specifinę poziciją po „Brexito“.

3. GINAMIEJI TEIGINIAI

Disertacija grindžiama keturiais aiškiai suformuluotais ginamaisiais teiginiais, kuriais autorius konstruoja tyrimo mokslinę argumentaciją:

1. Susiklosčiusi unikali situacija, kai pirmą kartą istorijoje atsiradusi „buvusi“ Europos Sąjungos valstybė narė ir šis Jungtinės Karalystės specifiškumas lemia, kad ji, ypač bendradarbiavimo civilinėse ir komercinėse bylose srityje, dėl buvusios savo narystės Europos Sąjungoje, viena vertus, negali būti vertinama kaip bet kuri (kita) trečioji šalis Europos Sąjungos atžvilgiu. Kita vertus, Europos Sąjungai esant, visų pirma, politinei sąjungai, santykiai tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės po „Brexito“ iš esmės sąlygojami politinių nuotaikų abiejose pusėse.
2. Atitinkamai, ir kiek tai susiję su ankstesniu teiginiu, tiek Išstojimo sutarties, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo mechanizmai – politinio kompromiso rezultatas.
3. Jau darbo rengimo metu priimta 2019 m. Hagos konvencija, Jungtinei Karalystei neprisijungus prie Lugano konvencijos, turinti ypatingą reikšmę sprendžiant po „Brexito“ iškilusias Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo problemas.

4. Nors vienu iš „Brexito“ tikslų iš Jungtinės Karalystės perspektyvų buvo išsilaisvinimas iš Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisdikcijos, to galiausiai ne tik kad nepavyko pasiekti, bet dėl „Brexito“ ESTT atsirado naujų vaidmenų, dalis kurių laikytini neišvengiamais atsižvelgiant į visą situacijos kompleksiškumą ir naujumą.

4. TYRIMO METODOLOGIJA

Tyrime remiamasi kokybine metodologija. Darbe taikomi tyrimo metodai: loginis, istorinis, lyginamasis, dokumentų analizės, lingvistinis bei sisteminis. Kiekvienas iš pasitelktų metodų atliko specifinę funkciją.

Loginis tyrimo metodas padėjo nuosekliai argumentuoti ir daryti išvadas iš identifikuotų teisinių faktų.

Lyginamasis metodas taikytas įvairiais aspektais. Pirma, siekiant išskirti ir apibendrinti požiūrių į tarptautinę privatinę teisę apskritai ir konkrečiai Europos Sąjungos civilinį procesą skirtumus. Antra, šis metodas pasitelkiamas analizuojant Europos Sąjungos su Jungtine Karalyste sudarytas sutartis kitų Europos Sąjungos su ne Europos Sąjungos valstybėmis narėmis (pavyzdžiui, Ukraina ar Kanada, su kuriomis pastaruoju metu sudarytos Europos Sąjungos tarptautinės sutartys laikytinos ypač aktualiomis darbe analizuojamų klausimų kontekste) sudarytų laisvos prekybos ar panašaus tipo sutarčių kontekste. Tokia lyginamoji analizė leidžia nustatyti, ar „Brexito“ kontekste pasirinkti ginčų sprendimo modeliai atitinka Europos Sąjungos tarptautinių sutarčių praktiką apskritai, ar yra išskirtiniai. Galiausiai, lyginamuoju metodu vertinama Australijos patirtis dėl išlaikytosios Anglijos teisės atsižvelgiant į Jungtinės Karalystės teisės sistemoje išlaikytą Europos Sąjungos teisę po „Brexito“. Šis palyginimas pasirinktas dėl to, kad Australija turi ilgalaikę patirtį interpretuojant ir taikant teisę, perimtą iš kitos teisinės sistemos (būtent – Jungtinės Karalystės), o tai sudaro pagrįstą analogiją su pačios Jungtinės Karalystės padėtimi Europos Sąjungos teisės atžvilgiu po „Brexito“.

Dokumentų analizės metodas naudotas analizuojant tyrimui reikšmingus Europos Sąjungos, Jungtinės Karalystės, Lietuvos bei kitų valstybių teisės aktus, tarptautines sutartis, įskaitant tiesiogiai su „Brexitu“ susijusias – sudarytas tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, bei teismų praktiką. Šis metodas suteikė galimybę kritiškai įvertinti tarptautinės ir nacionalinės teisės aktus, teismų praktiką ir doktriną, identifikuojant teisinio reguliavimo spragas bei vertinant, ar ir kokia apimtimi esami tarptautinės privatinės teisės aktai gali užpildyti šias spragas.

Lingvistinis tyrimo metodas buvo aktualus nagrinėjant atskirų dokumentų tekstų konkrečius aspektus. Pavyzdžiui, tiek 2005 m. Hagos konvencija, tiek 2019 m. Hagos konvencija skirtos civiliniams *ar* komerciniams klausimams. Tuo tarpu tiek 2007 m. Lugano konvencija, tiek Briuselis I bis reglamentas skirti civiliniams *ir* komerciniams klausimams. Vis dėlto atlikta šaltinių analizė leidžia daryti išvadą, kad šis skirtumas neesminis ir atitinkami jungtukai šių teisės aktų pavadinimuose naudojami pakaitomis, nepriskiriant tam papildomos reikšmės. Lingvistinis analizės metodas taip pat buvęs aktualus identifikuojant tyrimo objektą. Būtent tiriant tarptautinio *komercinio* bylinėjimosi problemas, kreiptas dėmesys ir į minėtą potencialią atskirtį tarp civilinių ir komercinių ginčų. Šia prasme išskirtini du požiūriai: vieno šalininkai laikosi pozicijos, kad komerciniai ginčai tėra civilinių ginčų porūšis, o kiti autoriai įsitikinę, kad komerciniai ginčai savaime sudaro atskirą ginčų rūšį (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 52). Taip pat lingvistinis tyrimo metodas padeda atskleisti plačios tiriamos temos problemų katalogą bei teisiškai reikšmingus atskirų teisės aktų formuluočių niuansus.

Sisteminis analizės metodas padėjo tiksliau apibrėžti tyrimo lauką. Pavyzdžiui, disertacijoje aptariamą tematiką tyrinėję tarptautinės privatinės teisės srities autoriai sutaria, kad komerciniais ginčais laikomi tokie ginčai, kuriuose net jei valstybė ir dalyvauja, ji nesinaudoja savo kaip suvereno galiomis (Garcimartin, Saumier, 2020, p. 53). Kita vertus, disertacijos temos pavadinimas suponuotų analizuojamos srities siaurinimą ir analizavimą tik tokių problemų, kurios kylančios komerciniuose ginčuose, kuriuose Jungtinė Karalystė esanti viena iš šalių, kas laikytina nepagrįsta tyrimo lauko ir konteksto („Brexito“) prasme. Taip pat sisteminis metodas buvo aktualus siekiant užtikrinti, kad atskiri tyrimo klausimai būtų vertinami kaip tarpusavyje susijusi visuma.

5. MOKSLINIO DARBO NAUJUMAS

Atsižvelgiant į dabartinį darbe nagrinėjamų problemų ištirtumo Lietuvoje ir užsienyje lygį, disertacijos naujumas atsiskleidžia per keletą reikšmingų aspektų:

1. Tai yra pirmasis Lietuvos teisės moksle kompleksinis tyrimas, kuriame sistemiškai analizuojamas „Brexito“ poveikis tarptautinio komercinio bylinėjimosi santykiams su Jungtine Karalyste, apimant teismingumo, sprendimų pripažinimo ir vykdymo bei alternatyvių ginčų sprendimo mechanizmų sąveiką.

2. Darbe pirmą kartą kritiškai įvertinamas Hagos konvencijų, kaip pagrindinio teisinio bendradarbiavimo instrumento po „Brexito“, potencialas ir ribotumai, atskleidžiant praktines spragas, kurių neapima šių konvencijų reguliavimas.

3. Originaliai suformuluojamas ir pagrindžiamas požiūris, kad tarptautinis komercinis arbitražas, nors ir svarbi alternatyva, nėra universali panacėja, ir atskleidžiamos konkrečios situacijos, kuriose bylinėjimasis nacionaliniuose teismuose gali būti pranašesnis.

6. PAGRINDINIAI DISERTACIJOJE NAUDOTI ŠALTINIAI

Viena vertus, atsižvelgiant į darbo temą paradoksalu būtų pradėti vardinti šaltinius nuo Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo – tarptautinės sutarties, nors ir sudarytos tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės, bet neturinčios nuostatų, skirtų bendradarbiavimui civilinėse ir komercinėse bylose. Vis dėlto, būtent ši sutartis šiuo metu aktualiausia reguliuojant Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos tarpusavio santykius. Kita vertus, kalbant apie specialiąją literatūrą tyrimo tema, jos darbo rengimo metu radosi vis daugiau, tačiau aptariamos temos naujumas ir unikalumas leidžia teigti, kad fundamentalių specializuotų darbų aptariama tematika nėra daug. Pavyzdžiui, naujame savo ankstesnio veikalo leidime 2022 metais autoritetingas Londono ekonomikos ir politikos mokslų mokyklos (universiteto) tarptautinio komercinio bylinėjimosi profesorius Hartley pripažino, kad „Brexitas“ keliantis „didžiausią galvos skausmą“ ir tebėra per anksti dėl jo kažką iš esmės pasakyti (Hartley, 2022, p. xxxiii). Dėl to, viena vertus, kreiptas dėmesys į bendresnio pobūdžio aktualias tarptautinės privatinės teisės, Europos Sąjungos teisės, arbitražo teisės ir pan. publikacijas. Kita vertus, nemažai komentatorių dinamiškai besivystančius įvykius komentavo internetiniuose šaltiniuose, kas lėmė nemažą jų dalį bendrame šaltinių skaičiuje. Vis dėlto, pripažintina, kad jau laikotarpiu iki „Brexito“ pradėjo rastis publikacijų, nagrinėjančių ne tik Europos integracijos procesus, bet ir Europos Sąjungos dezintegraciją bendresnėje perspektyvoje. Šios srities šaltiniai taip pat buvę reikšmingi tyrimo metu. Pačia bendriausia prasme paminėtinas specialaus Dublino miesto universiteto (Dublin City University) „Brexitui“ dedikuoto tyrimų centro įdirbis. Aptariant atskirus konkrečius šaltinius verta paminėti kelis tyrimui ypač svarbius. Pavyzdžiui, pirma, derybose dėl Išstojimo sutarties dalyvavusių autorių parengtas šios sutarties teksto komentaras (anglų kalba) (Lieflander et al., 2021). Antra, išskirtinos minėto Dublino miesto universiteto dedikuoto tyrimo centro publikacijos

(pavyzdžiui, Fabrini (ed.), 2017). Trečia, profesoriaus Dougan holistinis veikalas apie Jungtinės Karalystės išstojimą iš Europos Sąjungos apskritai (Dougan, 2021). Visi minėti šaltiniai, kaip ir absoliuti dauguma kitų naudotų darbe, publikuoti anglų kalba.

Pripažįstama, kad tyrimui konkrečiai reikšmingų šaltinių būta taip pat ir lietuvių kalba, pavyzdžiui, paminėtinas pirmasis toks apskritai T. Varapnicko straipsnis 2017 m. (Varapnickas, 2017), taip pat D. Mačiugin (Mačiugin, 2022) ar A. Doržinkevič (Doržinkevič, 2022) straipsniai. Monografijų prasme, tyrimui buvo naudingi kai kurie Lietuvos civilinės teisės korifėjų – Vilniaus Universiteto profesorių V. Mikelėno ir V. Nekrošiaus darbai (Mikelėnas, 1997a; Mikelėnas, 1997b; Mikelėnas, 2001; Nekrošius, 2009). 2019 m. Hagos konvencijos turinys trumpai pristatytas Mykolo Romerio universiteto mokslininkų kolektyvinėje monografijoje „Užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir leidimas vykdyti Lietuvos Respublikose“ (Jokubauskas et al., 2020). Istorinės analizės tikslais, atsižvelgiama ir į tai, kaip darbe aptariami klausimai buvo reguliuojami anksčiau galiojusiuose teisės aktuose, įskaitant, pavyzdžiui, 1964 m. CPK.

7. DISERTACIJOS STRUKTŪRA IR SVARBIAUSI TYRIMO REZULTATAI

Disertacijos struktūrą sudaro įvadas, keturi pagrindiniai dėstymo skyriai, kuriuose nagrinėjami konkretūs temos aspektai, ir bendrosios išvados.

Įvade pateikiami visi disertacinio tyrimo įvadui tipiniu atveju būtini elementai: plačiau pristatoma tyrimo problema, apžvelgiami iki šiol atlikti tyrimai nagrinėjama tema, suformuluojamas tyrimo tikslas ir uždaviniai, nurodomi tyrimo metodai ir pagrindiniai šaltiniai, išdėstomi ginamieji teiginiai. Galiausiai įvade aiškiai apibrėžiama tiriamo reiškinio laikio riba – disertacijoje nagrinėjami klausimai tik iki 2025 m. pirmojo ketvirčio pabaigos. Toks ribojimas buvo neišvengiamai būtinas, atsižvelgiant į tai, kad dalis disertacijoje aptariamų procesų yra tęstinio pobūdžio.

Pirmajame disertacijos skyriuje plačiau aptariama „Brexito“ raida ir tarptautinių komercinių ginčų sprendimo problematika įkontekstinama platesniame „Brexit“ istorijos fone. Nors galima sutikti, kad „Brexito“ tema apskritai yra plačiai išanalizuota, gerokai mažiau dėmesio skirta būtent su tarptautinių komercinių ginčų sprendimu susijusiems aspektams. Pažymėtina ir tai, kad šios srities raida tam tikra prasme vystėsi atskira vaga nuo bendrosios „Brexit“ istorijos. Pradžioje, apie 2018 m., dalis autorių kėlė idėją, jog civilinio ir komercinio bendradarbiavimo klausimams galėtų būti sudaryta atskira sutartis. Vėliau, kai tapo akivaizdu, kad tokia sutartis nebus sudaryta,

suinteresuotosios grupės susitaikė su vadinamuoju „kietuoju Brexitu“ (t. y. visišku jokios sutarties nebuvimu) būtent šioje bendradarbiavimo srityje. Galiausiai, baigiantis laikotarpiui, kurį apėmė atliktas tyrimas, jau įmanoma ne tik aiškiai identifikuoti ir susisteminti konkrečias problemas, kilusias dėl „kietojo Brexito“ šioje srityje, bet ir stebėti, kaip skirtingi subjektai ieško būdų šioms problemoms spręsti, pavyzdžiui, per 2019 m. Hagos konvencijos priėmimą (Jungtinės Karalystės prisijungimą prie jos).

Šis disertacijos skyrius baigiamas „Brexito“, kaip interesų grupių kovos lauko, analize. Kaip ir daugelio didelių istorinių politinių ir ekonominių projektų atveju, gana greitai paaiškėjo, kad ir „Brexitas“ tapo erdve, kurioje įvairūs dalyviai, jei ne interesų grupės, siekia įtvirtinti savo viziją. Disertacijoje pateikiama keletas konkrečių tokių interesų susidūrimo pavyzdžių, vėliau detaliau nagrinėjamų atitinkamuose skyriuose. Pavyzdžiui, pirma, ELPA Teismas ir aplink jį susiformavusi bendruomenė tikėjosi atlikti reikšmingą vaidmenį po „Brexito“ susikūrusioje ginčų sprendimo sistemoje. Antra, Tautų Sandraugos šalininkai argumentavo, kad Jungtinė Karalystė, formuodama savo požiūrį į išlikusią Europos Sąjungos teisę, turėtų remtis Australijos patirtimi ir jos santykiu su Anglijos teise. Trečia, Airijos teisininkai išsakė lūkesčius, jog didelės tarptautinės korporacijos už įvairius ESG pobūdžio pažeidimus kitose jurisdikcijose galėtų būti traukiamos atsakomybėn Airijoje. Ketvirta, Londono teisinė bendruomenė reiškė susirūpinimą dėl galimo tarptautinių didelės vertės bylų skaičiaus sumažėjimo Londono teismuose ir siekė išlaikyti Anglijos teisės įtaką tarptautiniuose komerciniuose santykiuose apskritai. Penkta, tarptautiniai komerciniai teismai tikėjosi padidėjusio bylų srauto po „Brexito“, ypač dėl neišvengiamo neapibrėžtumo civilinio teisingumo srityje įvykus „kietajam Brexitui“. Šešta, arbitražo šalininkai taip pat tikėjosi, kad dėl neaiškumo, susijusio su teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu, šalys dažniau rinksis arbitražinius tribunolus.

Šį sąrašą būtų galima tęsti ir toliau; pateiktos idėjos konkrečiose srityse detaliau nagrinėjamos atitinkamuose disertacijos skyriuose. Verta pabrėžti, jog, viena vertus, skirtingų interesų grupių siekis propaguoti savo pozicijas, įskaitant ir per akademinius tekstus, yra savotiškai suprantamas. Kita vertus, disertacijoje sąmoningai siekiama išlaikyti objektyvų požiūrį į šias grupes ir jų atstovaujamas pozicijas, stengiantis „permatyti“ jų argumentaciją ir atskirti mokslinį diskursą nuo tam tikros formos neišvengiamos konkrečių interesų propagandos.

Antrasis disertacijos skyrius yra skirtas „Brexito“ ir tarptautinės privatinės teisės sąveikai. Ši dalis pirmiausia funkcionuoja kaip „probleminių situacijų katalogas“, kuriame identifikuojamos ir sisteminamos konkrečios

problemos, kylančios iš „Brexito“ tarptautinės privatinės teisės srityje, ir atskleidžiami taip pati ir jau atliktuose tyrimuose pasitaikę bei pasiūlyti jų sprendimo būdai. Pirmiausia aptariama vadinamoji Briuselio režimo sistema apskritai, po to pereinama prie palyginti nedidelio „Brexito“ poveikio jurisdikcijos susitarimams, o vėliau detaliau nagrinėjamas užsienio teismų sprendimų pripažinimas ir vykdymas. Be to, aptariama „Brexito“ ir Lietuvos civilinio proceso sąveika konkrečiai, nagrinėjami kai kurie specifiniai reiškiniai, aktualūs „Brexito“ kontekste, tokie kaip tarptautinis komercinis arbitražas, *anti-suit injunction* priemonės ar *lis pendens* problematika. Galiausiai šis disertacijos skyrius užbaigiamas pateikiant būsimosios mokslinės pažangos gaires.

Disertacijos autorius sutinka su kitais komentatoriais, kad iš visos plačios tarptautinių komercinių ginčų sprendimo srities, jurisdikcijos susitarimai po „Brexito“ patyrė mažiausiai pokyčių, be kita ko, ir dėl pakankamai greito Jungtinės Karalystės prisijungimo prie 2005 m. Hagos konvencijos. Nors darbe analizuojami skirtingi Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos požiūriai į faktinį Jungtinės Karalystės prisijungimo prie minėtos konvencijos momentą, šiame kontekste išskiriama ir viena specifinė, būtent Lietuvos situaciją liečianti problema.

2024 m. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas priėmė nutartį civilinėje byloje dėl jurisdikcijos susitarimo, kuriame 2020 m. sudarytoje sutartyje (tarpiniu laikotarpiu po „Brexito“) buvo pasirinkti Anglijos teismai. Šalys ginče jurisdikcijos klausimo detaliau neplėtojo, nes jis buvo arba neesminis jų reikalavimams, arba nebūtų lėmęs kitokio galutinio rezultato. Vis dėlto, atsižvelgiant į sutarties sudarymo momentą ir ginčus dėl Jungtinės Karalystės prisijungimo prie 2005 m. Hagos konvencijos momento, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertinant iš Europos civilinio proceso teisės perspektyvos, nepagrįstai pritaikė 2005 m. Hagos konvenciją ir šiuo pagrindu atmetė jurisdikcijos prieštaravimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto pažymėtina, kad net ir nepadarius minėtos klaidos, praktinis bylos rezultatas būtų buvęs toks pat – teisingu pagrindu atmesti jurisdikcijos prieštaravimą būtų buvęs 1215/2012 Reglamentas (Briuselis I bis). Šiame kontekste verta prisiminti ir ankstesnę jau nebeveikiančio Lietuvos Aukščiausiojo Teismo organo – Senato – įžvalgą. Dar 2000 m. jis atkreipė dėmesį į tarptautinės privatinės teisės bylose kylančio teisinio reguliavimo sudėtingumą, didelį teismų klaidų skaičių ir konceptualių akademinių tyrimų šioje srityje stoką (Teismų praktika, 2001, p. 358, 387).

Disertacijoje taip pat detaliau aptariama bendrosios teisės tradicijai būdinga *anti-suit injunction* priemonė. Analizuojant šį institutą pažymima, kad Jungtinės Karalystės teismai narystės Europos Sąjungoje laikotarpiu

turėjo susilaikyti nuo *anti-suit injunction* taikymo, tačiau po „Brexito“ jų taikymo praktika vėl atgimė – nurodomi atitinkami teismų precedentai. Vertinant galimą „Brexito“ poveikį Lietuvos civiliniam procesui šiame kontekste, pažymima, kad *anti-suit injunction* ateityje gali būti pritaikytas ir Lietuvos teismų atžvilgiu. Tai Lietuvos praktikai ypač reikšminga, kadangi Anglijos teismo pritaikytam *anti-suit injunction*, nukreiptam prieš bylos nagrinėjimą Lietuvos teisme, galiausiai galėtų tekti ieškoti vietos nacionalinėje teisėje.

Antrajame skyriuje taip pat aptariamas tarptautinių komercinių teismų vaidmuo „Brexito“ kontekste. Tarptautinių komercinių ginčų sprendimo profesionalų dėmesį patraukė augantis tarptautinių komercinių teismų tinklas – tai yra specializuotos valstybinės (ar valstybei artimos) institucijos, skirtos tarptautiniams komerciniams ginčams spręsti. Nors šioms institucijoms įsitvirtinti tarptautinėje bendruomenėje dar prireiks laiko, jų steigėjai aktyviai ieško galimybių, atsiveriančių „Brexito“ kontekste. Ypač pabrėžiama, kad Jungtinei Karalystei neketinant prisijungti prie Lugano konvencijos, didėja tikimybė, jog šalys rinksis tarptautinius komercinius teismus, o ne arbitražą ar nacionalinius valstybių teismus.

Šis disertacijos skyrius baigiamas siūlomomis tolesnių tyrimų kryptimis. Pirmiausia siūloma nuodugniau tirti viešosios tvarkos sampratą Europos Sąjungos tarpusavio pasitikėjimo principo kontekste, antra – atlikti gilesnius tyrimus dėl Hagos tarptautinės privatinės teisės konferencijos ateities ir jos kuriamų instrumentų tolesnės raidos.

Trečiajame disertacijos skyriuje dėmesys sutelkiamas į ginčų sprendimą su Jungtine Karalyste ir pirmiausia nagrinėjami ginčai, kylantys vykdant Išstojimo sutartį, o vėliau – Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą.

Europos Sąjungos Taryba Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo genezę kildina iš Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 217 straipsnio, reglamentuojančio Sąjungos asociacinius santykius su trečiosiomis valstybėmis. Doktrinoje atkreipiamas dėmesys, kad dėl politinių priežasčių minėtas susitarimas galiausiai nebuvo įvardytas kaip asociacijos sutartis. Vis dėlto turinio požiūriu, kiek paradoksaliai, Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas yra artimesnis asociacijos, o ne klasikinės laisvosios prekybos sutarties modeliui. Paradoksalu tai todėl, kad asociacijos sutartys paprastai sudaromos su potencialiomis būsimomis Europos Sąjungos narėmis (pavyzdžiui, Moldovos, Turkijos ar Ukrainos atvejai) ir veikia kaip integracijos, o ne dezintegracijos, instrumentas.

Tolesniuose poskyriuose analizuojama Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo sistema. Iš dalies natūralu, kad pagal šį susitarimą sudaromiems arbitražo tribunolams nėra numatyta jokio vaidmens

Nuolatiniam arbitražo teismui, priešingai nei pastarojo techninis ir administracinis vaidmuo vykdant Išstojimo sutartį. Šis skirtumas aiškinamas skirtinga šalių derybine padėtimi: Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo atveju šalys derėjosi labiau lygiateisiškai, o Išstojimo sutartis buvo sudaryta sąlygomis, kai viena šalis (Jungtinė Karalystė) vis dar buvo kitos šalies (Europos Sąjungos) narė ir sutartis tiesiogiai reglamentavo išstojimo procesą, todėl joje Jungtinė Karalystė buvo savotiškai subordinuotoje pozicijoje.

Doktrinoje pažymima, kad Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo mechanizmuose palikta tam tikra „ginčų ginčuose“ erdvė. Kai kuriais atvejais šalis, nenorinti aktyviai spręsti susidariusio nesutarimo, faktiškai gali vilkinti arbitražo komisijos sudarymo procesą ar apskritai jį blokuoti, pavyzdžiui, pasinaudodama procedūrinėmis spragomis.

Kadangi Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas nenumato reguliarių Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės viršūnių susitikimų, vieninteliu aukšto lygio politinio bendradarbiavimo forumu išlieka aptariamo susitarimo 11 straipsnyje įtvirtinta Parlamentinė partnerystės asamblėja. Tai savotiškas kompromisinis institucinės sąveikos sprendimas, kuriame dalyvauja abiejų pusių išrinkti atstovai: iš Europos Sąjungos pusės – Europos Parlamento nariai, o ne valstybių narių nacionalinių parlamentų nariai. Kita vertus, kai kurie autoriai kiek ironiškai pastebėjo, kad Europos Sąjunga turėjo nuoseklesnę ir labiau institucionalizuotą viršūnių susitikimų praktiką su Kinija nei su Jungtine Karalyste.

Kalbant apie aktualius ginčus pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą, pažymėtina, kad 2022 m. Jungtinė Karalystė inicijavo konsultacijas dėl tariamo Europos Sąjungos šio sutarties pažeidimo, nes Jungtinei Karalystei nebuvo suteikta prieiga prie Europos Sąjungos mokslo tyrimų programų (pavyzdžiui, „Horizon“ ar „Copernicus“). Autoriai vieningai sutaria, kad šios konsultacijos ir pats ginčas buvo iš esmės politinio pobūdžio ir iš dalies laikytinas atsaku į Europos Sąjungos pradėtą pažeidimo procedūrą prieš Jungtinę Karalystę pagal Šiaurės Airijos protokolą, detaliau aptariamą ketvirtajame darbo skyriuje.

Be to, pažymėtina, kad 2024 m. balandį, išryškėjus pirmiesiems esminiams nesutarimams ir nesėkmingai pasibaigus pirminėms konsultacijoms, Europos Sąjunga inicijavo arbitražą pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą dėl žvejybos kvotų Šiaurės jūroje. Žvejybos kvotos nuo pat „Brexito“ proceso pradžios buvo viena iš centrinių nesutarimų temų. Disertacijos rengimo metu šis ginčas dar buvo nepasibaigęs.

Trečiajame skyriuje taip pat aptariama Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ateitis. Nors 776 straipsnyje numatytas reguliarus šio susitarimo peržiūros mechanizmas (pirmoji peržiūra numatyta 2026 m.), mažai tikėtina,

kad tokios periodinės peržiūros metu būtų iš esmės perrašomos susitarimo ribos ir įtraukiamos visiškai naujos, iki tol nereglamentuotos sritys, tokios kaip civilinio ir komercinio teisinio bendradarbiavimo mechanizmai.

Analizuojant ginčų sprendimo modelius „Brexito“ kontekste plačiąja prasme, o konkrečiai lyginant Išstojimo sutarties ir Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo ginčų sprendimo nuostatas, būtina atsižvelgti į skirtingą šių sutarčių paskirtį ir pobūdį, kurie neišvengiamai atsispindi ir ginčų sprendimo mechanizmuose. Išstojimo sutartis, reglamentuojanti išstojimą iš tarptautinės organizacijos, tam tikra prasme numato būsimą Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą ir per ginčų sprendimo nuostatas: Išstojimo sutarties 178 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad šalis gali sustabdyti savo įsipareigojimų pagal „kitas“ tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės sudarytas sutartis vykdymą, jeigu kita šalis nesilaiko arbitražo tribunolo sprendimo. Doktrinoje sutariama, jog pagrindinė minima „kita“ sutartis yra būtent Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas.

Nepaisant skirtumų, abiejose sutartyse numatyti ir tam tikri panašūs sprendimai. Tiek Išstojimo sutartis, tiek Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimas numato iš anksto sudaromus kvalifikuotų arbitrų sąrašus, iš kurių formuojami tribunolai konkrečiuose ginčuose. Šie sąrašai sudaryti iš abiejų pusių paskirtų aukštos kvalifikacijos teisininkų, siekiant išvengti netikėtų arbitrų paskyrimo po ginčo kilimo; sąrašai periodiškai atnaujinami.

Kai kurie autoriai lygina šių dviejų sutarčių ginčų sprendimo nuostatas su Pasaulio prekybos organizacijoje taikomais mechanizmais. Tarp panašumų išskiriamas pirmenybės teikimas politiniams konsultacijų mechanizmams – siekiama, kad ginčai būtų išspręsti ankstyvoje stadijoje, jiems dar neperaugus į formalius arbitražinius procesus.

Kiti autoriai Išstojimo sutarties ginčų sprendimo nuostatas lygina su Europos ekonominės erdvės (EEE) sutarties nuostatomis. Vis dėlto šioje lyginamojoje perspektyvoje svarbu pažymėti keletą esminių skirtumų. Pirma, EEE sutarties šalis privalo kreiptis į ESTT su prejudiciniu klausimu dėl Europos Sąjungos teisės aiškinimo, tuo tarpu Išstojimo sutartyje tokia teisė suteikiama būtent ginčą nagrinėjančiam arbitražo tribunolui. Kita vertus, Išstojimo sutarties atveju, tribunolas, kilus ES teisės aiškinimo poreikiui, privalo kreiptis į ESTT, kai tuo tarpu EEE sistemoje tokia pareiga nėra imperatyvi.

Šis disertacijos skyrius baigiamas trumpa investicinio arbitražo ir „Brexito“ sąveikos analize. Ypatingas dėmesys skiriamas tarptautinio investicinio arbitražo masto ir jo suvokimo pokyčiams. Nors kai kurie Lietuvos autoriai (pavyzdžiui, R. Daujotas) pradiniame laikotarpyje prognozavo investicinių arbitražų skaičiaus augimą po „Brexito“, vėlesnė

raida šių lūkesčių nepatvirtino. Po ESTT sprendimo *Achmea* byloje ir pradėtos bei faktiškai įgyvendinamos Energetikos chartijos sutarties reformos, galiausiai virtusios ir pačios sutarties „nykimu“ bei daugelio valstybių pasitraukimu, o taip pat bendro kritiško požiūrio į investicinį arbitražą (ypač Europos valstybėse) fone, vis labiau įsigali požiūris, kad klasikinis investicinis arbitražas Europoje yra praeities reiškinys. Šiame kontekste pažymima ne tik tai, kad buvo nutrauktos visos tarpusavio dvišalės investicijų apsaugos sutartys tarp Europos Sąjungos valstybių narių (vadinamosios intra-EU BIT), bet ir tai, kad Jungtinė Karalystė nutraukė keletą su atskiromis Europos Sąjungos valstybėmis sudarytų dvišalių investicijų apsaugos sutarčių. Disertacijos rengimo metu buvo pačioje baigiamojoje stadijoje ir Lietuvos bei Jungtinės Karalystės dvišalės investicijų apsaugos sutarties nutraukimo procesas.

Šiame skyriuje daroma išvada, kad galima kalbėti apie tam tikrą bendros investuotojų apsaugos sistemos silpnėjimą ir jos globalią reformą, kuriai priklauso ir investicinio arbitražo nuosmukis, taip pat apie „Brexito“ įtaką ginčų sprendimo modeliams. Dvišalės investicijų apsaugos sutartys vis labiau užleidžia vietą daugiašaliams susitarimams – tiek Europos Sąjungoje viduje sukurtai sistemai, tiek bendradarbiavimui pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą. Todėl galima pagrįstai teigti, kad artimiausioje ateityje praktiškai neįsivaizduojama naujų dvišalių investicijų apsaugos sutarčių tarp Europos valstybių sudarymo.

Šiame kontekste cituojama ir Jungtinės Karalystės Aukščiausiojo Teismo 2020 m. nutartis vienoje iš *Micula* bylos atkarpų, kurioje investicinio arbitražo sprendimas buvo pripažintas ir leistas vykdyti Jungtinėje Karalystėje. Disertacijoje argumentuojama, kad jei Aukščiausiajam Teismui identiška byla būtų tekusi nagrinėti šiandien, įvertinus naujausias investuotojų apsaugos reformos tendencijas ir investicinio arbitražo nuosmukį, tikėtinas sprendimo rezultatas būtų buvęs kitoks.

Ketvirtasis disertacijos skyrius – paskutinė pagrindinio dėstymo dalis – skirtas Europos Sąjungos teisės ir ESTT vaidmeniui. Joje analizuojamos likusios ESTT kompetencijos Jungtinės Karalystės atžvilgiu bei išlaikytosios Europos Sąjungos teisės (angl. *retained EU law*) prigimtis Jungtinės Karalystės teisinėje sistemoje po „Brexito“. ESTT suteikta keletas privalomų ir išimtinių kompetencijų tiek pagal Išstojimo sutartį, tiek pagal Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimą.

Šis skyrius pirmiausia nagrinėja ESTT įgaliojimus pagal Išstojimo sutartį. Išskiriamos trys sritys, kuriose ESTT išlaiko kompetenciją šios sutarties kontekste. Pirma, Išstojimo sutarties 174 straipsnyje nustatyta, kad ESTT teikia prejudicinius išaiškinimus dėl Europos Sąjungos teisės, kai

atitinkamų klausimų iškyla pagal Išstojimo sutartį įsteigtam arbitražo tribunolui. Toks tribunolas neturi kompetencijos savarankiškai aiškinti Europos Sąjungos teisės, todėl kilus aiškinimo poreikiui privalo kreiptis į ESTT. Tokiu būdu užtikrinama Europos Sąjungos teisės autonomijos principo apsauga. Disertacijos autorius kritiškai vertina tų komentatorių poziciją, kurie šią ESTT funkciją lygina su prejudicinio sprendimo procedūra pagal Europos Sąjungos sutartis, kai į ESTT kreipiasi nacionaliniai teismai: nagrinėjamu atveju nei tribunolai, nei ginčo šalys nėra Europos Sąjungos valstybių narių teismai ar institucijos. Todėl labiau pagrįsta šią situaciją lyginti su Europos Sąjungos asociacijos sutarčių su Ukraina ir Moldova nuostatomis, juolab kad atitinkamų nuostatų formuluotės beveik identiškos Išstojimo sutarčiai.

Antra, ESTT išlaikė kompetenciją būti kreipimosi objektu Jungtinės Karalystės teismams ir ginčų šalims bylose, pradėtose Jungtinės Karalystės teismuose dar iki pereinamojo laikotarpio pabaigos, kai jose iškyla Europos Sąjungos teisės aiškinimo klausimų. Kaip konkretus pavyzdys analizuojamas 2023 m. ESTT išaiškinimas, kuriuo konstatuotas Jungtinės Karalystės įsipareigojimų pagal Europos Sąjungos teisę pažeidimas: nagrinėdamas vieną iš *Micula* bylos epizodų 2020 m., Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas nesikreipė į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės išaiškinimo, taip pažeisdamas lojalaus bendradarbiavimo principą. Disertacijoje pažymima, kad jeigu Aukščiausiasis Teismas būtų kreipęsis į ESTT ir gavęs prejudicinį išaiškinimą, labai tikėtina, kad galutinis sprendimas byloje būtų buvęs kitoks. Aukščiausiasis Teismas pirmenybę suteikė savo įsipareigojimams pagal ICSID konvenciją, papildomai pažymėdamas, kad Rumunija prie ICSID konvencijos prisijungė dar prieš stodama į Europos Sąjungą.

Atkreipiamas dėmesys, kad Jungtinė Karalystė apskritai nusprendė nedalyvauti minėtame procese ESTT. Disertacijos autorius vertina, kad toks sprendimas vargiai taps universalia taisykle ateityje – kilus naujiems ginčams, Jungtinė Karalystė spręs dėl dalyvavimo kiekvienoje byloje atskirai. Tuo pat metu keliama klausimų ir dėl ESTT nešališkumo, kai nagrinėjamos bylos, kuriose viena iš šalių yra „buvusi“ valstybė narė, o natūrali – nors ir tik hipotetinė – tendencija galėtų būti „nubausti“ valstybę už išstojimą iš Sąjungos. Taip „Brexitas“ suteikia precedentą naujo tipo ESTT proceso dalyviui – buvusiai ES valstybei narei.

Trečia, pagal Išstojimo sutarties 160 straipsnį ESTT išlaiko kompetenciją skirti Jungtinei Karalystei baudas už neišpildytus finansinius įsipareigojimus pagal Europos Sąjungos teisę. Šiuo aspektu ESTT kompetencija siejasi su SESV 258 ir 260 straipsniais, o tokia kompetencija, bent teoriniu požiūriu, gali egzistuoti neribotą laiką.

Galiausiai ESTT suteikta ir teisė vertinti pačios Išstojimo sutarties atitiktį Europos Sąjungos teisei. Doktrinoje nagrinėjama šios sutarties vieta Europos Sąjungos teisės hierarchijoje: sutariama, kad ji stovi žemiau steigiamųjų sutarčių, tačiau aukščiau Europos Sąjungos reglamentų ir direktyvų. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad pereinamuoju laikotarpiu Jungtinė Karalystė, nors ir nebūdama ES valstybė narė, turėjo laikytis visos Europos Sąjungos teisės. Ši išskirtinė situacija, kai ES teisės taikymas Jungtinėje Karalystėje buvo grindžiamas išimtinai Išstojimo sutartimi, lėmė, kad Jungtinės Karalystės teisinė padėtis buvo iš esmės silpnesnė nei valstybių narių.

Šioje dalyje taip pat analizuojamas Šiaurės Airijos protokolas prie Išstojimo sutarties ir su juo susiję klausimai. Pabrėžiami Airijos ir Šiaurės Airijos valstybinės sienos ypatumai po „Brexito“ ir iš to kylančios problemos, taip pat faktas, kad Šiaurės Airijos rinkėjai referendume balsavo prieš išstojimą, tačiau būtent ši teritorija patyrė bene didžiausią neigiamą „Brexito“ poveikį. Kita vertus, pažymėtina, jog labiausiai „Brexito“ pasekmes pajutusia Europos Sąjungos valstybe nare laikytina Airija. Protokolo 12 straipsnyje pateikiamas išsamus bylų ir situacijų sąrašas, kuriose ESTT išlaiko kompetenciją nagrinėti klausimus, susijusius su Šiaurės Airija. Tokiose bylose Jungtinė Karalystė turi teisę dalyvauti kaip procese dalyvaujanti valstybė, turinti analogiškas procesines teises kaip ir Europos Sąjungos valstybės narės; jos advokatai, prižiūrimi Jungtinės Karalystės advokatūros institucijų, gali atstovauti ginčo šalims ESTT.

Analizuojant ESTT vaidmenį Prekybos ir bendradarbiavimo susitarimo kontekste, pažymima, jog Jungtinei Karalystei didžiąja dalimi pavyko pasiekti tikslą „išsilaisvinti nuo ESTT“, tačiau ESTT įtaka Jungtinės Karalystės teisinei sistemai, bent jau tam tikru mastu, išliks ir ateityje. Jungtinės Karalystės teismų praktikoje ginčų šalys galės remtis ESTT jurisprudencija. Tikėtina, kad tokios situacijos dažniausiai kils baudžiamosiose bylose, tačiau tai neatmetama ir civilinių bei komercinių ginčų kontekste. Kol kas neaišku, ar Jungtinės Karalystės teismai tai darys atvirai, ar labiau netiesiogiai – priklausomai nuo bendros teismų nuostatos ESTT praktikos atžvilgiu. Pažymėtina, kad 2018 m. *Withdrawal Act* aiškiai pripažįsta Jungtinės Karalystės teismams teisę atsižvelgti į būsimos ESTT praktikos argumentus, bet nesuteikia jiems tokio privalomo pobūdžio, kokį jie turėjo iki „Brexit“.

Šioje dalyje taip pat apžvelgiama ESTT praktika po „Brexito“ ir jos galimas rezonansas Jungtinėje Karalystėje. Doktrinoje išryškėja skirtingi požiūriai į tai, kaip Jungtinės Karalystės teismai turėtų vertinti ESTT jurisprudenciją ateityje. Vieni autoriai teigia, kad ESTT praktika išliks svarbi sprendžiant jurisdikcinius klausimus ir turės įtakos tarptautinių komercinių

teismų raidai, kiti pabrėžia jos reikšmę aiškinant išlikusią Europos Sąjungos teisę Jungtinės Karalystės teisės sistemoje (pavyzdžiui, Romos II reglamentą).

Priešpaskutiniame šio skyriaus poskyryje nagrinėjamas išlaikytosios Europos Sąjungos teisės (angl. *retained EU law*) fenomenas ir jo taikymas Jungtinėje Karalystėje. Aptariami ir doktrininiai pasiūlymai pasitelkti analogiją su Tautų Sandraugos valstybių, pavyzdžiui, Australijos, patirtimi santykiuose su Anglijos teise. Ši analogija grindžiama prielaida, kad po ilgo glaudaus teisinio suartėjimo periodo buvusi „metropolinė“ teisė išlieka esminiu autoritetingu aiškinimo šaltiniu, net jei jos leidėjas jau nebeturi normatyvinės galios konkrečioje jurisdikcijoje. Taigi siūloma, kad Jungtinės Karalystės teisinė bendruomenė Europos Sąjungos teisę vertintų taip, kaip Australija vertina Anglijos teisę: kaip svarbų istorinį ir interpretacinį, bet nebe privalomą šaltinį.

Baigiamojoje ketvirtojo skyriaus dalyje trumpai aptariamas naujai formuojamas Europos Sąjungos teisės pošakis – Europos Sąjungos išstojimo teisė (angl. *EU withdrawal law*). Kaip rodo pirmasis ir kol kas vienintelis Europos Sąjungos narės išstojimo precedentas, toks procesas yra itin sudėtingas ir mažai tikėtina, kad panaši situacija pasikartos artimiausioje ateityje. Vis dėlto, pats „Brexito“ procesas ir jo metu suformuota sutartinė bei institucinė architektūra pagrindžia poreikį išstojimo teisę traktuoti kaip atskirą, specifinį Europos Sąjungos teisės reguliavimo lauką.

8. IŠVADOS

Atsižvelgiant į darbo dėstomojoje dalyje išdėstytus argumentus ir tyrimo ginamuosius teiginius, daromos tokios išvados:

1. „Brexitas“ nuo pat pradžių yra interesų grupių kovos lauku, taip pat ir tarptautinio komercinio bylinėjimosi srityje. Autoriaus vertinimu, atitinkamų interesų grupių – ELPA teismo, Australijos teisininkų, Londono tarptautinių komercinių teismų bendruomenės, arbitražo entuziastų ir kitų suinteresuotų grupių pozicijos, nors ir suprantamos savo interesų atstovavimo prasme, vertintinos kritiškai. Sprendimų priėmimas vadovaujantis atsietai, o ne holistiškai vertinama atskirų interesų grupių pozicija, gali lemti klaidas, kai nebūtų užtikrintas skirtingų interesų grupių balansas. Atitinkamai, tiek apskritai tarptautinių komercinių ginčų, tiek konkrečiai ginčų su Jungtine Karalyste po „Brexito“ dalyviai turėtų kritiškai vertinti interesų grupių pozicijas ir priimti sprendimus vadovaudamiesi objektyvia visų reikšmingų teisinių konkrečios situacijos aplinkybių analize.

2. Tarptautinės privatinės teisės srityje įvykus kietajam „Brexitui“, t. y. be susitarimo tarp Jungtinės Karalystės ir Europos Sąjungos, 2005 m. Hagos konvencija, Lugano konvencija ir 2019 m. Hagos konvencija – reikšmingiausi tarptautinės privatinės teisės aktai. Europos Sąjungos nepritarimas Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos suprantamas, šį teisės aktą laikant Europos vidaus rinkos sistemos dalimi ir Europos Sąjungai siekiant užkirsti kelią Jungtinės Karalystės galimybei pasirinktinai laikytis tik tų teisės aktų, kurie atrodo jai naudingi. Kita vertus, išsilaisvinimas iš Europos Sąjungos teisės įtakos leido Jungtinei Karalystei grįžti prie *anti suit injunction* instituto taikymo, kas turėtų būti aktualu ir Lietuvos atveju, kadangi anksčiau ar vėliau šis institutas turėtų būti pritaikytas ir bylai, nagrinėjamai Lietuvos teisme.

3. 2019 m. Hagos konvencija ir Europos Sąjungos bei jos valstybių narių, o taip pat Jungtinės Karalystės prisijungimas prie šios konvencijos – reikšmingai prisideda prie tarptautinio komercinio bylinėjimosi tarp Europos Sąjungos ir Jungtinės Karalystės subjektų srityje kylančių problemų sprendimo, ypač kiek tai susiję su tarpusavio teismų sprendimų pripažinimu ir vykdymu. Minėtas teisės aktas prisideda prie teisinio tikrumo, stabilumo ir supaprastinto bendradarbiavimo užtikrinimo po kietojo „Brexito“ tarptautinės privatinės teisės srityje, ypač atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjunga prieštaraujanti Jungtinės Karalystės prisijungimui prie Lugano konvencijos.

4. Jungtinei Karalystei nepavyko pasiekti pageidautos laisvės nuo ESTT jurisdikcijos, dėl išlikusios šio teismo kompetencijos tam tikrais su Europos Sąjungos teise susijusiais klausimais. Tačiau situacijos naujumas ir specifiškumas, ypač atsižvelgiant į pirmos buvusios Europos Sąjungos valstybės narės atsiradimą, leidžia teigti, kad atsiradę tam tikri nauji ESTT vaidmenys:
   4.1. Prejudiciniai sprendimai pagal Išstojimo sutartį: pagal Išstojimo sutarties 174 straipsnį, pagal ją įsteigtas arbitražas privalo kreiptis į ESTT dėl Europos Sąjungos teisės nuostatų aiškinimo, kai toks klausimas iškyla nagrinėjant ginčą.
   4.2. ESTT išlaikė kompetenciją nagrinėti Europos Komisijos skundus Jungtinės Karalystės atžvilgiu dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimų, padarytų iki pereinamojo laikotarpio pabaigos.

4.3. Prejudiciniai sprendimai Jungtinės Karalystės teismams – bylose prasidėjusiose iki pereinamojo laikotarpio. Bylose, prasidėjusiose iki pereinamojo laikotarpio pabaigos, Jungtinės Karalystės teismai aštuonerius metus gali kreiptis į ESTT dėl Išstojimo sutarties piliečių teisių dalies nuostatų aiškinimo.

4.4. Finansinių nuobaudų skyrimas – pagal Išstojimo sutarties 160 straipsnį, ESTT išlaikė neribotą laike jurisdikciją tam tikrais klausimais susijusiais su Europos Sąjungos lėšų panaudojimu, įskaitant finansinių nuobaudų už pažeidimus skyrimą Jungtinei Karalystei.

4.5. ESTT jurisdikcija išliko tam tikrais klausimais, susijusiais su Šiaurės Airija, pagal dedikuotą Išstojimo sutarties protokolą.

5. Įvertinus „Brexito“ įtaką tarptautiniam komerciniam arbitražui, galima teikti, kad jis neturėjęs didelės įtakos šiai sričiai. Tačiau, pripažintina, kad pasaulinė investicinio arbitražo reforma, taip pat ir po *Achmea* bylos ESTT, nuosekliai koreliuoja su iš „Brexito“ proceso kylančiais susijusiais įvykiais, įskaitant, pavyzdžiui, dvišalių tiesioginių užsienio investicijų skatinimo ir apsaugos sutarčių tarp Jungtinės Karalystės ir atskirų Europos Sąjungos valstybių narių, taip pat ir Lietuvos, nutraukimu.

SUMMARY

1. RELEVANCE AND PROBLEM OF THE RESEARCH

Following the surprising result of the Brexit referendum in the United Kingdom in 2016, considerable time elapsed before Brexit itself occurred in 2020, followed in turn by an understandable transition period. The Withdrawal Agreement negotiations were burdensome, as were the subsequent negotiations in relation to the Trade and Cooperation Agreement. Eventually, however, the United Kingdom left the European Union and at the time of writing finds itself outside the most powerful economic and political union in the world, having "taken back control" as advertised by the Brexit proponents, and having become the first country ever to have done so. Relations between the European Union and the United Kingdom are currently governed by the said Trade and Cooperation Agreement. Recognising the legal complexity of the Brexit process overall, international commercial dispute resolution represented a narrow yet significant area within the vast topic. This particular area attracted the attention of practitioners as well as academia to a somewhat limited extent, which in turn contributed to the occurrence of hard Brexit in the area of civil judicial cooperation — meaning that this matter was not addressed in the Trade and Cooperation Agreement — and recognising its limited relevance in the context of the Withdrawal Agreement. It must be said that certain authors did, at the time of the Brexit negotiations, suggest a separate agreement between the European Union and the United Kingdom to address cooperation in civil judicial matters, including, for example, recognition and enforcement of judgements. The absence of a dedicated agreement on civil judicial cooperation between the European Union and the United Kingdom following Brexit resulted in practitioners and academics having to navigate without clear guidance, making the current research both timely and necessary.

The core scientific problem of this research may be formulated as follows: following the United Kingdom's exit from the European Union, a regulatory vacuum emerged in the area of international commercial dispute resolution – the Brussels regime ceased to apply between the European Union and the United Kingdom, and no new agreement on cooperation in civil and commercial matters was reached. This vacuum poses specific legal challenges in the areas of jurisdiction, recognition and enforcement of foreign judgements, and dispute resolution mechanisms, which given the novelty of the problem, have not been comprehensively examined in legal scholarship, particularly from the Lithuanian law perspective.

2. OBJECT, AIM AND TASKS OF THE RESEARCH

The *object* of the research object more generally are the problems in international commercial dispute resolution arising out of United Kingdom's past membership in the European Union. The study details five different elements of the topic that are being discussed individually. Firstly, international nature of the disputes – i.e., non-cross-border matters are not being discussed in the study. Secondly – commercial nature of the disputes and surrounding matters subject to examination. Thirdly – for the purpose of the study the phenomenon of dispute resolution is considered in its broadest possible sense. Fourthly, whilst the title of the study suggests narrowing the are down to disputes one of the parties whereof is the United Kingdom as a sovereign state, due to complexity and novelty of the entire topic the author took the liberty to expand the area of research in this perspective to include broader issues, in particular given the total lack of any such research conducted in Lithuania. Finally, fifthly, the research object is confined timewise, in particular – to the matters pertaining to the period, specifically – following the specific event – Brexit, i.e. after 31 January 2020, when it occurred.

The *aim* of the research is to present a catalogue of material issues and problems around the area of international commercial dispute resolution with the United Kingdom specifically in relation to and following Brexit and provide a discussion of certain potential solutions to the specific identified problems.

In pursuit of fulfilling said aim, the following three *objectives* have been identified:

Firstly, to analyze and define the problems of international commercial dispute resolution relevant in the context of Brexit.

Secondly – to identify the private international law instruments and phenomena more broadly relevant in the same context.

Thirdly, to discuss the specific nature of the United Kingdom as a party to international commercial dispute resolution and problems arising therefrom specifically following Brexit.

3. STATEMENTS TO BE DEFENDED

1. We witnessed a unique situation of the nativity of a former European Union Member State. Given the specificity of EU membership relation, the exit itself does not mean cutting of ties overnight.

2. Dispute resolution mechanisms of both the Withdrawal Agreement and the Trade and Cooperation Agreement are a result of political compromise.
3. 2019 Hague Convention is of material importance to resolving international commercial dispute resolution problems in the area of private international law following Brexit.
4. Whilst one of Brexit's goals were for the United Kingdom to "take back control" and "escape the court" (i.e. ECJ), given the long-term EU membership and its nature, this is not entirely possible in the short to medium turn.

4. METHODS OF SCHOLARLY RESEARCH USED IN THE THESIS

To achieve the aim of the research and to fulfill the objectives outlined, the research was conducted through the application of various academic research methods:

The document analysis method is applied to analyse international, EU, Lithuanian and foreign legal acts, legal doctrine, jurisprudence as well as soft law sources.

The historical method is utilized to analyse how certain phenomena have evolved over time.

The comparative research method is used in several contexts, for example, when comparing relations between European Union and its member states with relations between European Union and third states, to better assess where relationships with a former member state should be placed in the structure and how they should be assessed in a more global context. Another example of comparative method application utilized in the thesis is that of comparing the United Kingdom's EU membership to Australia's membership in the Commonwealth of Nations. The comparative method used in the research deserves particular elaboration, since it is applied in several distinct contexts. First, it was utilized to compare the approaches in the selected jurisdictions. Secondly, it was applied when examining EU international agreements with (other) third states, and whether the dispute resolution models chosen in Brexit's context are consistent with the broader EU treaty practice or represent a departure from it. Finally, Australia's experience with retained English law is compared with the United Kingdom's position vis-à-vis retained EU law following Brexit, given the considerable structural analogy between the two situations.

Given the nature and novelty of the topic investigated, also in terms of methodology applied, the author was faced with the material challenge of

dealing with a constantly moving target, which meant having to discuss and contextualize material events as they happened during the research (from 2017 to early 2025) or, in the best case scenario – immediately after they took place. The rapidly evolving nature of the subject matter inevitably meant that certain developments occurring after the conclusion of the research period may not be fully reflected, the author has, however, endeavored to account for the most material ones. As outlined in the thesis and the summary elsewhere, the author had to accordingly eventually limit the time span of the researched phenomenon and therefore only matters up and until the end of the first quarter of 2025 were discussed in the dissertation.

5. SCIENTIFIC NOVELTY OF THE RESEARCH

The novelty of the phenomenon examined in the research leaves no doubt – Brexit is a first of its kind event, and considering its complexity and the final outcomes for the United Kingdom overall, regardless of how strong disintegrating powers in the other potential European Union leavers might be, it is unlikely anyone in the foreseeable future might be willing to embark on a similar journey full on. Given the overlapping timing between the conduct of the research and majority of events being described, absolute majority of sources used in the research are very recent. The research fills a gap not only in Lithuanian legal scholarship but also contributes to the broader European academic discourse, offering a perspective from a smaller EU Member State that is often under-represented in Brexit-related legal literature.

6. MAIN SOURCES USED IN THE DISSERTATION

The sources mainly used in the dissertation can be grouped as follows:

Legislation and Treaties. For the purpose of the analysis conducted one may call the Withdrawal Agreement and the Trade and Cooperation Agreement as the primary sources of the research. In addition, the two Hague conventions as well as the Lugano convention were the other significant legislation-type sources, in addition to, for example, the Lithuanian Civil Procedure Code for the purpose of certain specific chapters.

Case law. While few and scarce, still there are more and more judgements relevant to the topic analysed that have been adopted recently, both by the CJEU as well as the Lithuanian Supreme Court. In addition, the author has found a few historical cases, resolved way before Brexit took place, to have been relevant for the purpose of the analysis conducted.

Special literature. As discussed, there being very few academic publications in Lithuanian available, most sources used in the research are English language ones. In particular, the author notes the material input from the relevant fellows and related academics into the study of the phenomenon of Brexit as a whole cooperating with the dedicated Brexit Institute at the Dublin City University. In addition, given the novelty and dynamic nature of the topic, quite a few practical sources, including blogs posts and practice notes, were used.

Except for the author himself, very few Lithuanian academics in law wrote anything about Brexit. It should however be noted that T. Varapnickas was the first (and pretty much the only one) to consider the arbitration-related matters discussed in this research in his article way back in 2017 (Varapnickas, 2017).

7. STRUCTURE OF THE THESIS AND SUMMARISED FINDINGS OF THE RESEARCH

The structure of the dissertation consists of an introduction, a four-part main body of the research discussing specific aspects of the topic and general conclusions.

The introduction contains all the typically necessary elements of such a thesis, accordingly, discusses more broadly the research problem, provides and overview of the research on the topic conducted to date, the research aim and objectives are defined, research methods and main sources are specified, and statements to be defended are listed. Finally, the introduction provides a clear temporary limitation to the researched phenomenon – only matters up and until the end of the first quarter of 2025 are discussed in the dissertation. Such limitation was inevitably necessary given the ongoing nature of certain developments discussed in the thesis.

Part One of the thesis provides a discussion of the history of Brexit more broadly and contextualizes the international commercial dispute resolution topic within the greater picture.

Whilst one could agree a substantial body of literature has been produced on Brexit more broadly, less so attention was dedicated specifically to the related international commercial dispute resolution matters. It is worth mentioning that developments in this area specifically took their somewhat separate path compared to the whole story of Brexit. In particular, at the beginning, i.e. around 2018, some authors suggested a separate agreement might be negotiated and entered into to cater for cooperation in civil and commercial matters. Once it was obvious this was not going to happen,

stakeholders accepted *hard* Brexit (i.e. without any agreement at all) in this specific area of cooperation. Finally, at the end of the period during which the research was conducted, one is able not only to specifically identify and catalogue the problems arising from the *hard* Brexit in the specific area but also notice how different stakeholders find ways to deal with said problems, including, for example, with the accession to the 2019 Hague Convention.

This part of the thesis concludes with a specific consideration of Brexit as an area of combat for interests' groups. As with many grand historic political and economic projects, it soon became apparent that Brexit is too an area where various stakeholders, if not interest groups, seek to advance their agenda. The thesis provides a few specific examples of the said clashes between different interest groups to further examine them in relevant chapters throughout the paper. For example, firstly, the EFTA court and the community around it were hoping to have a role in the dispute resolution mechanism following Brexit. Secondly, proponents of the Commonwealth of Nations argued how the United Kingdom for the purpose of approaching retained EU law should now be inspired by the experiences of Australia and its approach to English law. Thirdly, lawyers in Ireland voiced their expectations, how large international corporate groups shall be put to trial in Ireland for ESG-related violations elsewhere. Fourthly, London litigation community expressed their concerns of potential decrease in high profile international cases to be tried in London and the desire to maintain the influence of the English law in commercial transactions globally in general. Fifthly, international commercial courts were eager and hoping to see an increase in workload following Brexit in general and the inevitable uncertainty resulting from the *hard* Brexit in the area of civil judicial matters. Finally, sixthly, arbitration enthusiasts too were optimistic that the disputants considering the uncertainty around judgement recognition and enforcement, would turn to dispute resolution in arbitration tribunals instead.

The above list may be continued and the ideas as expressed in particular areas are examined in greater detail in relevant chapters of the paper. It should go without saying, that on the one hand the desire by different interest groups to advance their point of view, including through academic publications, is understandable. On the other hand, the paper attempts to maintain an objective approach in relation to the interest groups as outlined and see through the relevant proponents and their voices, if not propaganda.

Part Two of the thesis is specifically devoted to the interplay between Brexit and private international law. This part of the thesis primarily serves to present a catalogue of issues and problems arising out of Brexit in relation specifically to the private international law as well as the noted and relevant

ways of solving said problems. In particular the part opens by discussing the more Brussels regime more broadly to then turn to the minimal effect of Brexit on jurisdictional agreements, to subsequently go on to treat on the matters of recognition and enforcement of foreign judgements. In addition, it touches upon the interplay between various matters arising specifically from Brexit and Lithuanian civil procedure, discusses certain further specific phenomena relevant in the Brexit context like international commercial arbitration, anti-suit injunctions or *lis pendens*. Finally, this part concludes by providing a roadmap for future research.

The author of the thesis agrees with the other commentators that in the whole broad area of international commercial dispute resolution, agreements on jurisdiction following Brexit were among the least affected, also due to the United Kingdom's relatively swift accession to the 2005 Hague Convention. Whilst the paper examines the different approaches the United Kingdom and the European Union take in terms of the moment of United Kingdom's accession to the said convention, there is an even more peculiar Lithuanian-specific matter being examined in this area.

In 2024 the Supreme Court of Lithuania rendered a judgement in a civil case in relation to a choice of court agreement, where the selected forum in a 2020 contract (concluded during the interim period following Brexit) were English courts. The parties did not dwell on forum selection in the dispute since it was either irrelevant to their claims or would in the end have resulted in the same outcome. Still, however, given the moment of the conclusion of the contract and disputes around the moment of the United Kingdom's accession to the 2005 Hague Convention, the Supreme Court of Lithuania from European civil procedure law perspective mistakenly recognized the application of the 2005 Hague Convention to the dispute and dismissed the jurisdictional claim on this ground. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. spalio 2 d. nutartis civilinėje byloje) However, it should be noted that had the court not made the mistake, the final practical outcome of the matter would have been the same. The correct ground for the dismissal of the jurisdictional claim would have been the Brussels I bis regulation. In this context it is worth reminding oneself the earlier wisdom of the currently already non-existent organ of the Supreme Court of Lithuania – the Senate. Over a quarter of a century ago – in 2000 it recognized the complexity of disputes involving private international law matters, the number of mistakes being made by the courts in such cases and lack of conceptual academic studies of the area. (Teismų praktika, 2001, p. 358, 387).

The study discusses the relevance of the common law anti-suit injunction institute. In the context of the discussion relating to this phenomenon, the

thesis recognizes the fact that during the EU membership, United Kingdom courts had to refrain from exercising anti-suit injunction and that following Brexit we have already witnessed a resurfacing of the usage of this instrument in the English courts – specific case law is cited. In relation in particular to the Brexit's interplay with Lithuanian civil procedure, one must recognize anti-suit injunctions may in the future also be applied with respect to Lithuanian courts. This development is particularly significant for Lithuanian practitioners as any anti-suit injunction issued by an English court targeting proceedings in Lithuanian courts would need to be assessed under national law.

This part of the dissertation also touches upon the position of the international commercial courts in the context of Brexit. Professionals in the area of international commercial dispute resolution noted and recognized the rise of international commercial courts – specific state court-like institutions meant for resolving international commercial disputes. Whilst these institutions will need some time to gain greater recognition in the international commercial dispute resolution community, their founders seek opportunities arising out of Brexit. In particular, they take the view the fact that United Kingdom shall not accede to the Lugano convention increases the likelihood the parties to international commercial disputes would choose international commercial courts, rather than arbitration or national state courts.

Finally, this part of the study concludes by suggesting a brief roadmap of potential future studies. In particular, firstly, future studies of the public policy concept in the context of the EU mutual trust principle as well as, secondly, greater examination of the future of the Hague Conference of the International Law are suggested.

Part Three of the research is dedicated specifically to dispute resolution with the United Kingdom and starts with a discussion of questions relating to resolving disputes arising from the Withdrawal Agreement firstly, and the Trade and Cooperation Agreement more specifically, secondly.

The Council of the European Union finds the genesis of the Trade and Cooperation Agreement in Article 217 of the Treaty on Functioning of the European Union, which talks about Community's association relationships with third states. Authors reacted that due to political reasons the Trade and Cooperation Agreement in the end wasn't named an association agreement specifically. Still, however, content-wise, somewhat paradoxically, the Trade and Cooperation Agreement is much more an association agreement than a free trade agreement. Paradoxically, because association agreements are entered into with potential future members of the European Union (*vide* ones

with Moldova, Turkey or Ukraine) and are a specific instrument of European integration (rather than disintegration).

The thesis continues with a discussion of the Trade and Cooperation Agreement dispute resolution authority. Somewhat naturally the arbitration tribunals to be potentially instituted under the Trade and Cooperation Agreement provide for no role for the Permanent Court of Arbitration, as opposed to its technical and administrative role under the Withdrawal Agreement. This lack of role is treated as natural given the balance position of the negotiating parties to the Trade and Cooperation Agreement compared to the implicitly subordinate position between the European Union and the United Kingdom under the Withdrawal Agreement, whereby one was still a member state of the other and the agreement specifically concerned the withdrawal process.

Authors argue that the Trade and Cooperation Agreement's dispute resolution provisions provide for some room for disputes within disputes, including a few options where the party reluctant to proceed with the resolution of the dispute may effectively stall the process of institution of the arbitration panel under the said agreement, for example.

There being no regular EU-UK summits envisaged by the Trade and Cooperation Agreement, the Parliamentary Partnership Assembly envisaged under Article 11 thereof remains the single high-level forum of cooperation with elected officials from both sides participating, and sort of a compromise in terms of institutional cooperation. Understandably, on the European Union's side, these are the members of the European Parliament participating the Assembly, rather than members of the national parliaments of the Member States. Otherwise, however, it is worth pointing out that certain authors somewhat anecdotally noted that European Union had more organized and pre-determined summits with China, than it had with the United Kingdom.

In terms of ongoing disputes arising from the Trade and Cooperation Agreement, it is worth noting that in 2022 United Kingdom initiated consultations regarding the possible breach by the EU of the said Agreement due to United Kingdom not being granted access to EU scientific research programs (for example, Horizon or Copernicus). However, the authors unanimously agreed that these consultations and the dispute overall are political in nature and came in response to European Union's procedure against the United Kingdom pursuant to the Northern Ireland Protocol as also mentioned more broadly below.

In addition, it is worth mentioning that in April 2024 with the first disagreements on the matter emerging and following the failure of initial consultations, European Union initiated an arbitration under the arbitration

under the Trade and Cooperation Agreement in relation to sandeel fishing quotas on the Northern Sea. Fishing quotas from the beginning of the Brexit process were one of the material issues of contention. At the time of writing, the said dispute was ongoing.

The research conducted in part three also discusses the Future of the Trade and Cooperation Agreement. Whilst it is noted that Article 776 of the Trade and Cooperation Agreement envisages its regular review, first one of these due in 2026, it is unlikely that during such a regular review the agreement may be amended with provisions from the area that was not regulated in the agreement in the first place, for example, in relation to the cooperation in civil and commercial dispute resolution matters.

In terms of the comparative analysis of dispute resolution mechanisms as applied in the Brexit's context, more broadly and when comparing the dispute resolution provisions of the Withdrawal Agreement and the Trade and Cooperation Agreement, more specifically, one must bear in mind and contextualize the different purposes and natures of these agreements, accordingly, materially affecting the dispute resolution mechanisms included. Withdrawal Agreement, speaking primarily of the exit from an international organization, somewhat envisages the future Trade and Cooperation Agreement, also through the dispute resolution, whereby Part 2 of Article 178 of the Withdrawal Agreement specifically provides a party may choose to suspend performance of its own obligations under "other" agreements entered into between the European Union and the United Kingdom in response to the opposing party's failure to comply with the arbitration award. It is recognized by the authors the main "other" agreement referred to is the Trade and Cooperation Agreement.

Having considered the differences, it is worth noting that in terms of similarities, both the Withdrawal Agreement as well as the Trade and Cooperation Agreement envisage specific lists of potential arbitrators for any potential disputes – qualified and experienced lawyers from both parties. These lists ensure neither party surprises the other with an unexpected arbitrator if and when a particular dispute arises. The lists are naturally updated over time.

Some authors compare the dispute resolution provisions in the Withdrawal Agreement and the Trade and Cooperation Agreement with the ones typically utilized in World Trade Organization cooperation mechanisms. In particular, one of the similarities noted is the priority given to political consultations, preventing the disputes from arising in the first place, not to speak of them reaching formal arbitration phase.

Finally, some authors compare the dispute resolution provisions under the Withdrawal Agreement with the same under the European Economic Area Agreement. However, one must note a few differences in such a comparison. Firstly, a party to the European Economic Area Agreement is obliged to address the ECJ with a question of interpretation of the EU law, whereas in the case of the Withdrawal Agreement, such right is vested with the arbitration actually resolving a dispute. On the other hand, however, the said arbitral tribunal must execute its such right, whereas under the European Economic Area Agreement, parties to the dispute are not obliged to do so.

This part of the thesis concludes with a brief discussion of the international investment arbitration matters relevant in the context of Brexit. In particular the thesis examines the interplay between the said two phenomena. Whilst some quoted Lithuanian authors (R. Daujotas) did initially estimate an increase in international investment arbitration following Brexit, time has at least so far proved them wrong. It is noted that following the *Achmea* case and the contemplated and indeed ongoing reform of the Energy Charter Treaty, in the end resulting in its recession and a number of states dropping out of it entirely, as well as the investment arbitration overall, the general sentiment suggests international investment arbitration is a thing of the past, especially among the European states. In this context it is noted how not only bilateral investment treaties between the European Union Member States (so called intra-EU BITs) have been terminated, but also the United Kingdom terminated its few bilateral investment treaties it had with individual European Union Member States. At the time of writing, the process of terminating the Lithuanian bilateral investment treaty with the United Kingdom was well under way. The chapter concluded that there is a noticeable coherence between the overall decline in investor protection system and the global reform it is undergoing more broadly, and investment arbitration specifically, and Brexit's effect on dispute resolution. Bilateral investment treaties are being terminated in favor of multi-lateral arrangements, for example, the cooperation within the European Union itself as well as the cooperation under the Trade and Cooperation Agreement. In conclusion, one is safe to say that in the foreseeable future it is unimaginable that there will be new bilateral investment protection treaties concluded between European states.

In this context the author quotes a UK Supreme Court ruling from 2020 in relation to a famous Micula case, whereby an investment arbitration decision was enforced in the UK, and argues that if the UK Supreme Court faced such a case again, its decision would now be different, considering the

developments in relation to the global foreign investor protection reform and decline in investor arbitration overall.

Part Four of the thesis is the final one of the main body and it is dedicated specifically to the Role of EU law and the European Court of Justice. Final part of the thesis deals with the remaining powers of the ECJ with respect to United Kingdom as well as the nature of retained EU law in the United Kingdom, following Brexit. ECJ was granted several compulsory and exclusive competences both in relation to the Withdrawal Agreement, as well as in relation to the Trade and Cooperation Agreement. The discussion logically commences with the powers vested in the ECJ under the Withdrawal Agreement. In particular, the paper discusses three specific areas where ECJ has been granted competence with respect to the Withdrawal Agreement. When comparing the powers granted to the ECJ under the Withdrawal Agreement, with powers granted to the same court under other EU agreements, authors draw attention to EU association agreements with Ukraine and Moldova containing similar provisions. This comparison should be treated as somewhat paradoxical in that the Withdrawal Agreement is primarily one of disintegration, whereas EU association agreements have a particular EU integratory mission. One can conclude that this point illustrates EU's high negotiatory power in terms of final wording of the Withdrawal Agreement.

This part of the research, when discussing the role of ECJ in the context of the Withdrawal Agreement points out that in terms of specific powers vested in the ECJ under the Withdrawal Agreement, firstly, pursuant to Article 174 of the Withdrawal Agreement, ECJ shall render preliminary rulings on matters of EU law whenever a question of EU law interpretation arises in front of an arbitration tribunal established under the Withdrawal Agreement. It is agreed, such a tribunal holds no competence to advise parties in dispute in front of it of the matters of EU law and is thus obliged to address the ECJ for a relevant interpretation. Accordingly, such preliminary ruling shall ensure the principle of EU law autonomy shall continue to be implemented. The author challenges earlier commentators' comparison of this ECJ power with that in relation to EU Treaties, where the EU member states' courts address the ECJ, for preliminary rulings, since, in the discussed scenario, these shall neither be courts addressing the ECJ, nor institutions of an existing EU member state. Thus, it is much more coherent to compare the discussed situation with that described in the mentioned EU association agreements with Moldova and Ukraine, also given the almost perfect match of the wordings of the relevant provisions in the said agreements with those of the Withdrawal Agreement.

Secondly, ECJ competence remained terms of advising United Kingdom courts and parties to the disputes in front of them whenever a question of EU law arose in disputes that begun in the United Kingdom first instance courts before the end of the transition period. By way of a first particular example, in 2023 the ECJ recognized a breach of the EU law by the United Kingdom when the United Kingdom Supreme Court was in 2020 faced with an issue in relation to one of the episodes of the Micula case, did not address the ECJ to resolve how the EU law should have applied in the particular situation. In the case ECJ recognized that the United Kingdom Supreme Court breached its obligation of loyal cooperation with the ECJ, and should have addressed it for a preliminary ruling. It is quite likely that should the United Kingdom Supreme Court addressed the ECJ in the said case and obtained its preliminary ruling, its own decision in the case would have been different. The United Kingdom Supreme Court gave priority to its obligations under the ICSID convention, also noting Romania joined it before it joined the EU.

It is also worth noting that the United Kingdom chose not to participate in the proceedings in front of the ECJ in the said case. The author takes the view that this shall not be a general view to be applied in all future scenarios and should such further cases arise, the United Kingdom shall decide on a case-by-case basis, if it finds it necessary and relevant to participate in the proceedings. On the other hand, however, it is also worth noting how if at all ECJ can maintain its impartiality in similar cases, where the natural tendency might to punish the United Kingdom for having left the EU in the first place. Accordingly, it is also relevant to consider how Brexit provided a new type of party for the proceedings in the ECJ – a former EU Member State.

Thirdly, pursuant to Article 160 of the Withdrawal Agreement, United Kingdom may be charged a fine by the ECJ for failure to fulfill its monetary obligations under EU law. In this particular case ECJ competence also relates to Articles 258 and 260 of the TFEU and ECJ's relevant competence shall at least in theory survive indefinitely.

Finally, the ECJ was vested with the right to establish the Withdrawal Agreement's compliance with EU law. In this context the authors pointed out few issues. Firstly, the place the Withdrawal Agreement took in hierarchy of EU law. Authors agreed that it stands lower than the founding EU Treaties, but higher than EU regulations and directives. Secondly, during the transition period following Brexit, whilst the United Kingdom was not an EU Member State, it followed all the rules of the EU law. Thus, one can conclude the unique reasoning for following the EU law during the said time period, primarily based specifically on and arising from the Withdrawal Agreement,

made the United Kingdom's position materially weaker than that of EU Member States.

The chapter also discussed the Northern Ireland Protocol to the Withdrawal Agreement, and issues related thereto. In particular, the author noted the peculiarities of the Ireland – Northern Ireland border following Brexit, as well as the issues arising therefrom, also drawing attention to the fact how voters in the Northern Ireland were opposed to Brexit (and, accordingly, voted "against" in the referendum), but were the most adversely affected. On the other hand, it is agreed that Ireland is the EU Member State that most felt Brexit. Article 12 of the Northern Ireland Protocol to the Withdrawal Agreement provided a catalogue of matters, where the competence of the ECJ remains with respect to cases and issues specifically relating to the Northern Ireland. In such cases in front of the ECJ, the United Kingdom shall be allowed to participate as if it had the same procedural rights as an EU Member State and, accordingly, its attorneys, supervised by the local United Kingdom solicitors' authority, will be allowed to represent parties to such disputes in front of the ECJ.

When discussing the role of the ECJ in the context of the Trade and Cooperation Agreement, whilst the author recognizes that United Kingdom managed to succeed in "escaping the court" (the ECJ) for the most part, it is evident that the ECJ will remain at least to a certain extent influential in the United Kingdom even following Brexit and under the said agreement. For example, parties to disputes in United Kingdom courts may rely on ECJ practices. Authors envisage such situations are most likely to occur in criminal cases, however it will also be possible in civil and commercial matters. It remains to be seen whether they will be doing so openly, or rather tacitly - depending on the UK courts' reactions. It has to be noted, that the English law itself – in particular the Withdrawal Act 2018 recognizes the right of English courts to take note of ECJ practice going forward, but not to an extent as to grant it binding effect in decision-making process.

This part of the thesis also discusses the ECJ jurisprudence following Brexit. In the context of recognizing the surviving influence of the ECJ on United Kingdom, different perspectives emerge. In particular, authors agree there is little coherence in how the ECJ practice should be approached in the United Kingdom going forward. Whilst some say that it shall influence both jurisdictional decision-making as well as affect the development of international commercial courts, others claim UK courts shall continue to rely on ECJ jurisprudence when it comes to interpreting the retained EU law (for example, the Roma II Regulation).

The penultimate matter examined in this part of the study is the phenomenon of the retained EU law and its application in the United Kingdom. Among other things, it is also discussed how authors writing in English suggested an analogy with how certain matters are approached within the Commonwealth of Nations to solve problems arising out of Brexit. For example, UK lawyers should approach European Union law in a similar manner that the Australian lawyers currently approach English law. I.e. following a lengthy period of close interdependence, it should at least remain a material source of authority in terms of interpretation going forward now that the legal relationship between the relevant actors in international law has changed, i.e. EU legislative institutions do not legislate for the UK anymore and the UK legislative institutions do not legislate for Australia, likewise, anymore.

Final part of the main body of the thesis concludes with a brief discussion of the emergence of a new sub-area of the EU law – EU withdrawal law. As the name suggests, this area of law is dedicated to matters relating to withdrawing from the European Union, which, as the author concludes, having examined in depth the so far only such occurrence, is highly unlikely in the near future to repeat itself.

8. CONCLUSIONS

1. Brexit had been from the very beginning and continues to be, up until the time of writing, a playground for various interest groups, including specifically in the area of international commercial dispute resolution. The author takes the view that the positions of the relevant interest groups – the EFTA Court, Australian lawyers, the London international commercial courts' community, arbitration enthusiasts and others – whilst understandable from the perspective of self-interest representation must always be evaluated critically. Reliance on the position of a particular interest group, in isolation, rather than holistically, may lead to erroneous decisions adopted without ensuring an appropriate balance between the competing interests. Accordingly, participants in international commercial disputes generally, and with the United Kingdom following Brexit specifically, should critically assess interest group positions and base their decisions on an objective analysis of all legally significant circumstances of a particular situation.

2. In the area of cooperation in civil and commercial judicial matters, hard Brexit occurred, posing an array of challenges and issues. The 2005

Hague Convention, the Lugano Convention and the 2019 Hague Convention are recognized private international law instruments critical to overcoming said challenges. European Union's opposition to United Kingdom's desired accession to the Lugano Convention is explained by the willingness of the European Union to ensure there is no cherry-picking. With the Lugano Convention being an instrument of the internal market, in EU's view, United Kingdom should not be allowed to accede to it so as to only benefit from the positive aspects of the internal market it choses itself, now that it has exited the union.

3. The 2019 Hague Convention materially addresses the challenges posed by the hard Brexit in the area of cooperation in civil and commercial matters between the European Union and the United Kingdom, specifically to the extent it relates to recognition and enforcement of judgements. The said convention contributes to achieving legal certainty, stability and simplified cooperation between the parties in the area of private international law, especially considering continuous European Union's opposition to United Kingdom's accession to the Lugano Convention. This is of direct relevance to Lithuania as an EU Member State: until the entry into force of the 2019 Hague Convention with respect to the United Kingdom, Lithuanian court judgements were recognized in the United Kingdom solely on the basis of the applicable national regime, and vice versa. Entry into force of the said convention materially simplified the process and reduced the legal uncertainty that had characterized the preceding period.

4. United Kingdom did not eventually achieve the initially so desired freedom from ECJ's jurisdiction and, on the contrary, this court gained some additional competencies around Brexit, which is understandable given the novelty and uniqueness of the situation overall. In particular:
   4.1. Preliminary rulings under the Withdrawal Agreement – pursuant to Article 174 of the Withdrawal Agreement, the arbitration tribunal established thereunder is required to refer to the CJEU for interpretation of provisions of EU law when such a question arises in the course of examining a dispute.
   4.2. The CJEU retained jurisdiction to examine European Commission complaints against the United Kingdom regarding violations of EU law committed before the end of the transition period.
   4.3. Preliminary rulings for United Kingdom courts – in cases commenced before the end of the transition period, United

Kingdom courts may, for a period of eight years, refer to the CJEU for interpretation of the provisions of the Withdrawal Agreement relating to citizens' rights.

4.4. Imposition of financial penalties – pursuant to Article 160 of the Withdrawal Agreement, the CJEU retained unlimited jurisdiction in time over certain matters relating to the use of EU funds, including insofar as this concerns the imposition of financial penalties on the United Kingdom for violations.

4.5. Finally, The CJEU's jurisdiction was retained over certain matters relating to Northern Ireland, under the dedicated Protocol to the Withdrawal Agreement.

5. In general, Brexit did not have material impact on international commercial arbitration. However, one must note that the global investment arbitration reform, also following the *Achmea* judgement in the ECJ, coherently correlates with the developments arising from the Brexit process, including, for example, termination of the bilateral investment treaties entered into between the United Kingdom and certain European Union Member States (including Lithuania).

PUBLIKACIJŲ IR MOKSLO RENGINIŲ, KURIUOSE PRISTATYTI TYRIMO REZULTATAI, SĄRAŠAS

Mokslinės publikacijos

1. Okinčic, S. (2020). Brexit: Lessons Learned, Status Quo and Way Ahead. The Future Decade of EU Law. Conference Papers. 8th International Conference of PhD Students and Young Researchers. p. 146–155.

2. Okinčic, S. (2023). „Brexito“ įtaka tarptautiniam bylinėjimuisi. *Teisė*, 128, 133–147.

3. Okinčic, S. (2024). „Brexito“ įtaka arbitražui: *anti-suit injunction* ir investicinio arbitražo aspektai. *Teisė*, 132, 107–119.

4. Okinčic, S. (2026). Dispute Resolution between the EU and the UK following Brexit. Conference Papers. Human Rights in a Democracy of the Digital Age. (publication forthcoming).

5. Okinčic, S., Levon J. (2026). „Brexitas“, sankcijos ir nuosavybės teisė. *Liber amicorum* Algirdui Taminskui. (būsimas leidinys).

Tarptautiniuose mokslo renginiuose pristatyti tyrimo rezultatai

1. Pranešimas anglų kalba „Brexit: Lessons Learned, Status Quo and Way Ahead“, 2020 m. gegužės 8 d. skaitytas aštuntojoje doktorantūros studijų tinklo konferencijoje „The Future Decade of EU Law“ – „Artimiausias Europos Sąjungos teisės dešimtmetis“.

2. Pranešimas anglų kalba „From Brexit to Bregret – International Commercial Dispute Resolution Perspective“, 2023 m. gegužės 19 d. skaitytas dešimtojoje doktorantūros studijų tinklo konferencijoje „The Good, the Bad and the Legal: Balance between Stability and Disruptions of Law“.

INFORMACIJA APIE DISERTACIJOS AUTORIŲ

Pagrindinės mokslinių interesų, tyrimų ir ekspertinės sritys

Bankų ir finansų teisė, įmonių finansų teisė, daiktinė teisė, teisės filosofija, tarptautiniai ir nacionaliniai komerciniai ginčai.

Išsilavinimas

2017–2025 m. doktorantūros studijos Vilniaus universitete, Teisės fakultete.
2010–2011 m. įgytas teisės magistro laipsnis Westminster universiteto Westminster teisės mokykloje.
2005–2010 m. įgytas teisės magistro laipsnis Vilniaus universitete, Teisės fakultete.

Profesinė patirtis

Nuo 2024 m. iki šiol asocijuotasis partneris advokatų profesinėje bendrijoje TEGOS.
Nuo 2014 m. iki šiol jaunesnysis asistentas Vilniaus universitete, Teisės fakultete (Privatinės teisės katedra).
2021–2023 m. advokato padėjėjas advokatų kontoroje TGS Baltic (šiuo metu advokatų profesinė bendrija TEGOS).
2017–2021 m. vyresnysis teisininkas Danske Bank AS Lietuvos filiale, Pasauliniame paslaugų centre.
2014–2016 m. Lietuvos gynybos ir saugumo pramonės asociacijos valdybos narys.
2013–2016 m. advokato padėjėjas advokatų kontoroje „Glimstedt“.
2011–2013 m. teisininkas advokatų profesinėje bendrijoje „bnt Heemann Klauberg Krauklis“ (šiuo metu LYNX Legal advokatų profesinė bendrija).

Vilniaus universiteto leidykla
Saulėtekio al. 9, III rūmai, LT-10222 Vilnius
El. p. info@leidykla.vu.lt, www.leidykla.vu.lt
bookshop.vu.lt, journals.vu.lt
Tiražas 30 egz.